

**T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ**

**MEKÂNSAL DÖNÜŞÜM VE KENTSEL AYRIŞMA:
İSTANBUL-ZEYTİNBURNU ÖRNEĞİ**

MERYEM KÜÇÜK

DOKTORA TEZİ

Danışman: Prof. Dr. Mustafa Kemal ŞAN

TEMMUZ - 2021

**T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**MEKÂNSAL DÖNÜŞÜM VE KENTSEL AYRIŞMA:
İSTANBUL-ZEYTİNBURNU ÖRNEĞİ**

DOKTORA TEZİ

Meryem KÜÇÜK

Enstitü Anabilim Dalı: Sosyoloji

“Bu tez 26/07/2021 tarihinde online olarak savunulmuş olup aşağıdaki isimleri bulunan jüri üyeleri tarafından Oybirliği ile kabul edilmiştir.”

JÜRİ ÜYESİ	KANAATİ
Prof. Dr. Mustafa Kemal ŞAN	Başarılı
Prof. Dr. İsmail HİRA	Başarılı
Doç. Dr. Recep YILDIZ	Başarılı
Doç. Dr. Ferhat TEKİN	Başarılı
Doç. Dr. İrfan HAŞLAK	Başarılı

ETİK BEYAN FORMU

Enstitünüz tarafından Uygulama Esasları çerçevesinde alınan Benzerlik Raporuna göre yukarıda bilgileri verilen tez çalışmasının benzerlik oranının herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve Etik Kurul Onayı gerektiği takdirde onay belgesini aldığımı beyan ederim.

Etik kurul onay belgesine ihtiyaç var mıdır?

Evet ☒

Hayır ☐

(Etik Kurul izni gerektiren araştırmalar aşağıdaki gibidir:

- Anket, mülakat, odak grup çalışması, gözlem, deney, görüşme teknikleri kullanılarak katılımcılardan veri toplanmasını gerektiren nitel ya da nicel yaklaşımlarla yürütülen her türlü araştırmalar,
- İnsan ve hayvanların (materyal/veriler dahil) deneysel ya da diğer bilimsel amaçlarla kullanılması,
- İnsanlar üzerinde yapılan klinik araştırmalar,
- Hayvanlar üzerinde yapılan araştırmalar,
- Kişisel verilerin korunması kanunu gereğince retrospektif çalışmalar.)

MERYEM KÜÇÜK

26.07.2021

ÖNSÖZ

Lisansüstü eğitimimden bu yana akademik hayatımda her zaman destek veren, bu tezin fikir aşamasından sonuçlandığı güne dek her aşamasında çalışmamı sahiplenerek titizlikle takip eden, ufkumu genişleten, emeğini ve katkısını esirgemeyen, değerli danışmanım Prof. Dr. Mustafa Kemal ŞAN'a öncelikli olarak teşekkürü bir borç bilirim. Tez izleme komitelerimde öneri ve eleştirileriyle katkı sağlayan değerli hocalarım Prof. Dr. İsmail HİRA'ya ve Doç. Dr. İrfan HAŞLAK'a teşekkür etmek isterim. Ayrıca, tezimin savunma aşamasında jüride yer alan hocalarım Doç. Dr. Recep Yıldız'a ve Doç. Dr. Ferhat Tekin'e tezimi detaylı bir şekilde okuyup bana yol gösteren katkılarından dolayı müteşekkirim.

Tezimin gelişmesi ve olgunlaşması için her zaman vakit ayırıp kıymetli fikirlerini ve emeğini esirgemeyen hocalarım Prof. Dr. Mehmet Tayfun AMMAN'a ve Prof. Dr. Alev ERKİLET'e en içten teşekkürlerimi ve saygılarımı sunarım. Tez süreci boyunca verdiği destek, yardım ve fikirleriyle yanımda olan sevgili dostlarım Dr. Öğretim Üyesi Handan AKYİĞİT'e ve Zehra HOPYAR'a teşekkürlerimi sunarım.

Bu vesileyle tüm hocalarıma, mesai arkadaşlarıma ve tezin son okumasında yardımlarını esirgemeyen melektaşlarım Arş. Gör. Gülistan ÜNAL ve Arş. Gör. Gözde AYKUT'a teşekkürlerim ederim. Doktora eğitimi sürecinde 2019-7-25-151 nolu proje ile çalışmama destek veren Sakarya Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Komisyonuna teşekkür ederim.

Bu zorlu süreçte desteklerini hiç esirgemeyen yanımda olan sevgili aileme şükranlarımı sunuyorum. Ayrıca zor günlerimde yaptıkları tüm fedakarlıklarıyla yanımda olan, inancını ve güvenini bana yansıtan biricik annem Zaide KÜÇÜK'e ve sevgili kardeşim Merve KÜÇÜK'e, yanımda olamayan fakat her zaman kalbimizde olan bu günlere gelebilmemde büyük emeği olan sevgili babama teşekkürlerimi sunarım.

Meryem KÜÇÜK

26.07.2021

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR.....	iv
TABLO LİSTESİ.....	v
ŞEKİL LİSTESİ	ix
GRAFİK LİSTESİ.....	x
RESİM LİSTESİ	xi
ÖZET	xii
ABSTRACT	xiii

GİRİŞ.....	1
BÖLÜM 1: KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE	10
1.1. Mekân, Kent ve İnsan: Mekânın Toplumsallığı	10
1.2. Kent, Kentleşme ve Kentlileşme	15
1.3. Kent ve Siyaset	19
1.3.1. Kent ve Yurttaş: Kentli Hakları	22
1.3.2. Kent ve Kentsel Tasarımı Siyasal Katılım Üzerinde Okumak.....	29
1.4. Mekânın Dönüşümü ve Kentsel Ayrışma Hakkında Kavramsal Bir Analiz	33
1.4.1. Kentsel Ayrışma Türleri.....	33
1.4.1.1. Ekonomik Yeniden Yapılanma	37
1.4.1.2. Irk, Etnik Köken/Etnisite ve Göç	39
1.4.1.3. Refah Devletinın Değişen Rolü	42
1.5. Kent Kuramlarında “Kentsel Ayrışma”	43
1.5.1. Şikago Okulu: Kentsel Ekolojistler ve Sosyo-Fiziksel Ayrışma Süreci .	43
1.5.1.1. Kentsel Ekolojik Kuram	46
1.5.1.2. Bir Yaşam Biçimi Olarak Kentlileşme	52
1.5.2. Marksist Kuramda Kentsel Mekân.....	55
1.5.2.1. Toplumsal Ürün Olarak Mekân: Henri Lefebvre.....	56
1.5.2.2. Manuel Castells, Kolektif Tüketim, Kentsel Hareketler ve Konut...	61
1.5.2.3. David Harvey: Sınıfsal Yapı ve Mekânsal Farklılaşma Kuramı	66
1.5.3. Kentsel Ayrışma Sürecinin Açıklanmasında Diğer Katkılar	71
1.5.3.1. John Rex ve Robert Moore ve Konut Sınıfları	71

1.5.3.2. Ray Pahl ve Kent Yöneticileri	76
1.5.3.3. Loic Wacquant ve W. Julius Wilson: Kent-içi Irksal ve Sınıfsal Dışlanma	80
1.6. Kentte Mekânsal Ayırışmanın Yeni Yüzü: Kapılar, Duvarlar ve Yeni Sınırlar	86
1.6.1. Kentsel Ayırış(tır)manın Yeni Mekânları: Kapalı Konutlar	90
1.6.2. Kapalı Konut Toplulukları ve Mahallenin Dönüşümü.....	95

BÖLÜM 2: DÜNYADA VE TÜRKİYE’DE MEKÂNSAL DÖNÜŞÜM VE KENTSEL AYRIŞMA 99

2.1. Dünya Ölçeğinde Kentsel Mekânın Dönüşümü ve Kentsel Ayırışmanın Görünürlüğüne Yönelik Çalışmalar ve Politikalar	99
2.2. Türkiye’de Kentsel Mekânın Dönüşümü ve Kentsel Ayırışmanın Görünürlüğüne Yönelik Çalışmalar ve Politikalar.....	110
2.3. Türkiye’de Kentleşme ve Kentlileşme	122
2.3.1. Osmanlı’dan Cumhuriyet’e İstanbul’da Mekânsal Dönüşüm.....	122
2.3.2. Ulus Devlet İnşa Süreci, Kentsel Politikalar ve İstanbul’da Konut Alanının Gelişimi: 1923-1980 Dönemi.....	125
2.3.3. 1980 Sonrası İstanbul’da Kentsel Dönüşüm: Sermaye Odaklı Kentleşme .	127
2.4. Zeytinburnu’nun Tarihsel Arka Planı.....	131
2.4.1. Zeytinburnu’nun Nüfus Yapısı, Gecekondulaşma ve Mekânsal Dönüşümü	132

BÖLÜM 3: ALAN ARAŞTIRMASININ BULGULARI 136

3.1. Araştırmanın Metodolojisi.....	136
3.1.1. Araştırmanın Problemi ve Soruları	136
3.1.2. Araştırmanın Yaklaşımı	136
3.1.3. Araştırmanın Yöntemi.....	139
3.1.4. Araştırmanın Evren ve Örneklemi	140
3.1.4.1. Nitel Araştırma için Evren ve Örneklem	141
3.1.4.2. Nicel Araştırma için Evren ve Örneklem.....	142
3.1.5. Araştırmanın Veri Toplama Tekniği ve Yöntemi	143
3.1.5.1. Nitel Veri Toplama Tekniği ve Yöntemi	143

3.1.5.2. Nicel Veri Toplama Tekniği ve Yöntemi	144
3.1.6. Araştırma Verilerinin Analizi	145
3.2. Bulgular ve Analiz.....	146
3.2.1. Sosyo-Demografi Özellikleri	146
3.2.1.1. Nitel Araştırma Grubunun Sosyo-Demografik Özellikleri.....	146
3.2.1.2. Nicel Araştırma Grubunun Sosyo-Demografik Özellikleri	147
3.2.2. Göç Deneyimleri	154
3.2.2.1. İstanbul'un Eski ve Yeni Göçmenleri: Göç ve Kentte Tutunma Süreci	154
3.2.2.2. Mekânın Dönüşümü: Gecekondu'dan Apartmanlaşmaya	157
3.2.3. 'Kent, Konut ve Mekân' Üzerine Algılar	159
3.2.3.1. Düünden Bugüne İstanbul-Zeytinburnu: Mahalle, Komşuluk, Güven	165
3.2.4. Mekânsal Aidiyet ve Kentsel Ayrışma Algıları	174
3.2.4.1. Arınmış Hayatlar, Kapalı Konutlar	174
3.2.4.2. Komşuluk İlişkileri, Kendinden Farklı Olana Karşı Algı Düzeyleri, Mesafeleri ya da Tutumları	182
3.2.4.3. "Kapalı Konut (Site) veya Mahalle" Dışında Yaşayanlarla İlişkiler: Sosyo-Kültürel ve Mekânsal Ayrışma	192
3.2.5. Kültürel, Sosyal ve Sembolik Sermaye.....	203
3.2.5.1. Kültürel Tüketim: Zorunlu Beğeni veya Lüks Beğeni Algısı.....	203
3.2.5.2. Kültür ve Siyaset: Politik Eğilimler, Siyasal Katılım	208
3.2.6. Kentsel Dönüşüm: Yerinden Etme ve Sınıfsal Tahliye	213
SONUÇ VE ÖNERİLER	229
KAYNAKÇA.....	247
EKLER	271
ÖZGEÇMİŞ	286

KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
A.g.e	: Adı Geçen Eser
Bkz.	: Bakınız
Çev	: Çeviren
KİPTAŞ	: İstanbul Konut İmar Plan Sanayi ve Ticaret A.Ş.
M.Ö	: Milattan Önce
TOKİ	: Toplu Konut İdaresi
Vb.	: Ve benzeri
Vd.	: Ve diğerleri
Vs.	: Vesaire

TABLO LİSTESİ

Tablo 1 : Mekânsal Pratikler Kuramı.....	59
Tablo 2 : Cinsiyet Dağılımı.....	148
Tablo 3 : Yaşa Göre Dağılım	148
Tablo 4 : Medeni Durum.....	148
Tablo 5 : Uyruk Dağılımı.....	149
Tablo 6 : Eğitim Düzeyi.....	149
Tablo 7 : Çalışma Durumu.....	150
Tablo 8 : Mesleki Dağılım, Görüşülenlerin Yaptığı İş ve Unvanı	150
Tablo 9 : Aylık Gelir	151
Tablo 10 : Toplumsal Statü Dağılımı.....	151
Tablo 11 : Kapalı Konut (Site) / Mahalleye Göre Toplumsal Statü Dağılımı	152
Tablo 12 : Konut Türü; Kapalı Konut (Site) / Mahalle Dağılımı	152
Tablo 13 : Zeytinburnu Genel Konut Dağılımı.....	153
Tablo 14 : Konut Fiyatları Kategorileri Göre Kapalı Konut (Site) / Mahalle.....	153
Tablo 15 : Konut Kirasına Göre Kapalı Konut (Site) / Mahalle.....	154
Tablo 16 : İstanbul'da Kalınan Yıl	155
Tablo 17 : Mahallede Kalınan Yıl.....	160
Tablo 18 : Bu Mahalleden / Kapalı Konut (Siteden) Önce Nerede Yaşıyordunuz? ...	161
Tablo 19 : Aynı Mahallede / Kapalı Konutta (Sitede) Ev Değiştirme Nedeniniz Nedir?	162
Tablo 20 : Mahalleyi Tercih Etme Nedenleri	162
Tablo 21 : Olanaklarınız Elverirse Gelecekte İstanbul'da Nasıl Bir Yerde Yaşamak İstersiniz?	163
Tablo 22 : Hangi Durumda Mahalle/Kapalı Konut (Siteden) Vazgeçerler.....	165
Tablo 23 : Mahallenizin / Kapalı Konutun (Sitenin) Genel Durumu (Son 10 Yılda Daha İyi Mi Oldu, Daha Kötü Mü?).....	169
Tablo 24 : Mahalleden Kapalı Konuta (Siteye) Taşınma Nedenleri.....	176
Tablo 25 : Kapalı Konuttan (Siteden) Mahalleye Taşınma Nedenleri.....	176
Tablo 26 : Bu Kapalı Konuta (Siteye) Yerleşme Kararınızda En Etkili Sebep Aşağıdakilerden Hangisidir?	177

Tablo 27 : Cinsiyete Göre Kapalı Konuta (Siteye) Yerleşilmesinde Belirleyici	
Unsurlar	179
Tablo 28 : Aynı Mahallede / Kapalı Konuta (Site) Yaşadığınız Komşularınızla	
Komşuluk İlişkileriniz Ne Düzeyde?.....	183
Tablo 29 : Kapalı Konut(Siteye)/ Mahalleye Göre* Komşularıyla İlişki Düzeyi	183
Tablo 30 : Aynı Mahallede / Kapalı Konutta (Site) Yaşadığınız Komşularınız	
Hakkında Ne Düşünüyorsunuz?	184
Tablo 31 : Seçme Olanığınız Olsaydı Oturduğunuz Mahallede / Kapalı Konutta	
(Site) Kimlerle Yaşamayı İsterdiniz?.....	185
Tablo 32 : Aşağıda Sayılanlardan Hangileri İle Komşu Olmak, Aynı Mahallede	
Yaşamak / Kapalı Konutta (Site) Ya Da Sosyal Bir İlişki Kurmak	
İstemezsiniz?	189
Tablo 33 : Aşağıda Sayılanlardan Hangileri İle Komşu Olmak, Aynı Mahallede	
Yaşamak / Site Ya Da Sosyal Bir İlişki Kurmak İstemezsiniz? *	
Karşılaştırma.....	189
Tablo 34 : Oturduğunuz Mahalleye Komşu Yerleşim Alanlarından Olan Site ve	
Lüks Konutlarda Oturanlarla Olan İlişkiniz Nasıl?	192
Tablo 35 : Oturduğunuz Mahalleye Komşu Yerleşim Alanlarından Olan Site ve Lüks	
Konutlarda Oturanlarla İlgili Ne Düşünüyorsunuz?.....	194
Tablo 36 : Mahalle Dışında Lüks Konut ve Sitelerde Yaşayanlarla Daha Fazla İlişki	
Kurmak İstiyor Musunuz?	196
Tablo 37 : Oturduğunuz Kapalı Konut (Site) Komşu Yerleşim Alanlarında	
Oturanlarla İlişkileriniz Nasıl?	196
Tablo 38 : Oturduğunuz Kapalı Konut (Site) ile Çevredeki Yerleşimlerde İkamet	
Edenlerle İlgili Ne Düşünüyorsunuz?.....	197
Tablo 39 : Kapalı Konut (Site) Dışındaki Mahallelerde Yaşayanlarla Daha Fazla	
İlişki Kurmak İstiyor Musunuz?	200
Tablo 40 : Kentsel Ayrışma Nedeni.....	200
Tablo 41 : Mahalle / Kapalı Konuta (Site) Göre Kentsel Ayrışma Nedenleri	202
Tablo 42 : Aylık Masraf Dağılımı.....	203
Tablo 43 : Gıda Alışverişinin Yapıldığı Yer.....	204

Tablo 44 : Evinizde Temizlik, Çocuk Bakımı, Bahçe İşleri Vs. Çalışan Yardımcı / Yardımcılar Var Mı?.....	204
Tablo 45 : Ailece Boş Zamanlarınızı, Tatil Günlerinizi Nasıl Geçirirsiniz?	205
Tablo 46 : Arkadaş ve Aileniz İle Genellikle Nasıl Sosyalleşirsiniz?	205
Tablo 47 : Mahalle / Kapalı Konuta Göre Arkadaş Ve Aileniz İle Genellikle Nasıl Sosyalleşirsiniz?	206
Tablo 48 : Sinema, Tiyatro, Konser, Sergi vb. gibi Katılımı	207
Tablo 49 : Sinema, Tiyatro, Konser, Sergi Vb. Gibi * Kapalı Konut / Mahalle Karşılaştırması	207
Tablo 50 : Kendinizi En Çok Hangi Kimlikle Tanımlıyorsunuz?	208
Tablo 51 : Kendinizi En Çok Hangi Kimlikle Tanımlıyorsunuz? * Eğitim Düzeyi Karşılaştırması	209
Tablo 52 : Siyasi Kimlik	210
Tablo 53 : Siyasete Aktif Katılım Oranı	211
Tablo 54 : Hangi Kuruluşlara Üye	212
Tablo 55 : Mahalle / Kapalı Konut (Site) Yönetimine Katılım	212
Tablo 56 : Mahallede Yürütülmesi Planlanan Kentsel Dönüşüm Projesi Duydunuz Mu?	214
Tablo 57 : Mahallede Yürütülmesi Planlanan Kentsel Dönüşüm Projesi Duydunuz Mu?	215
Tablo 58 : Kimden Duydunuz?	216
Tablo 59 : Sizce Mahallenize Yapılan Kentsel Dönüşüme Yönelik Fikriniz Olumlu mu, Olumsuz mu?.....	216
Tablo 60 : Sizce Mahallenize Yapılan Kentsel Dönüşüme Yönelik Fikriniz Olumlu mu, Olumsuz mu?.....	219
Tablo 61 : Kentsel Dönüşüm Konusunda Mahalle Sakinlerinin Birlikteliği Yeterli Mi?	224
Tablo 62 : Kentsel Dönüşüm Konusunda Mahalle Sakinlerinin Birlikteliği Yeterli Mi?	224
Tablo 63 : Mahallenizdeki / Bulunduğunuz Yerleşim Alanındaki Sorunların Çözümünde Sizce Hangi Kurum veya Kişiler Destek Olabilir?	225

Tablo 64 : Sizce Kentsel / Mekânsal Dönüşüm İle Birlikte Mahallede Ne Gibi Değişiklikler Meydana Geldi?	226
Tablo 65 : Sizce Yeni Yapılan Siteler, Lüks Konutlar, Apartmanlar veya Kentsel Dönüşüm Uygulamaları Toplumda Bir Farklılaşmaya Yol Açıyor mu? ..	227

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil 1: İnsan Hakları Katmanları.....	25
Şekil 2: Jürjen'nin Ayrışma Modeli (Makro ve Mikro Düzey)	36
Şekil 3: Rex ve Mooore'un Konut Sınıfları	74
Şekil 4: Araştırmanın Tasarımı	139
Şekil 5: Keşfedici Sıralı Yöntem Aşamaları	140

GRAFİK LİSTESİ

Grafik 1: Mahallelere Göre Örneklem Dağılımı	147
Grafik 2: Kentsel Ayrışma Nedenleri.....	239
Grafik 3: Kapalı Konut (Site) / Mahalleye Göre Kentsel Ayrışma Nedenleri	240

RESİM LİSTESİ

Resim 1: Eş Merkezli Çember Kuramı (<i>Concentric-Zone Theory</i>).....	50
Resim 2: Sektör Kuramı (<i>Sector Theory</i>)	51
Resim 3: Çok Merkezli Gelişim Kuramı (<i>Multiple-Nuclei Theory</i>).....	52

ÖZET	
Başlık: Mekânsal Dönüşüm ve Kentsel Ayrışma: İstanbul-Zeytinburnu Örneği	
Yazar: Meryem KÜÇÜK	
Danışman: Prof. Dr. Mustafa Kemal ŞAN	
Kabul Tarihi: 26.07.2021	Sayfa Sayısı: xiii (ön kısım) + 271 (tez)+ 15 (ek)
Günümüz toplumlarında hakim olan küresel ve neo-liberal politikalar; kent insanının sosyo-kültürel ve ekonomik anlamda değişmesine, buna ilaveten mekânın da dönüşmesine neden olmaktadır. Mekânın dönüşmesiyle gözlenen kentsel ayrışma sorunsalı ise etkisini ve boyutunu farklılaştırmaktadır. Öncelikli olarak kent mekânının dönüşmesi ve ayrışmasında ekonomik faktörlerin yahut ekonomik yeniden yapılanmanın etkisi dikkate değerdir. Yeniden yapılanma, üretim ilişkileri ve dağıtımını etkileyerek, sosyal sınıf ve gelir dağılımını farklılaştırmıştır. Yine, değişen ekonomik politikalar mekânsal örgütlenmeyi dönüştürerek, mekânsal görünüm ve sosyal farklılaşmayı yoğunlaştırmaktadır. İkinci olarak sosyal devlet anlayışı veya refah devleti politikasının değişmesi ile kapitalist ekonomi ve rekabetçi iş piyasasına öncelik verilmesi ‘işsizlik, gelir ve konut erişiminde yetersizlik’ yoksulluğun ve ayrışmanın yoğunlaşmasına neden olmuştur. Son olarak 1990’lı yıllardan sonra yaşanan ulus aşırı ve ulusal hareketlilik/göç, kent mekânında farklı etnik kökene sahip toplulukların bir araya gelmesine, heterojen bir toplumsal yapının oluşmasına sebep olmuştur. Öte yandan, toplumun azınlığı olarak betimlenen farklı etnik kökene sahip gruplar hem sosyal ilişkiler hem de fiziksel bağlamda ayrıştığı görülmektedir. Nihayetinde, kent gerçekliğinde ortaya çıkan mekânın dönüşmesi ve ayrışması, <i>kentsel yerleşme biçimlerinde</i> ve <i>sosyal sınıf</i> ekseninde temellendiğini söyleyebiliriz. Bu tez, “mekânın dönüşümünün kentsel ayrışmayı nasıl sonuçlandığı” sorusunu cevaplamaya çalışır. Dahası, çalışmada “toplumsal sınıfların mekânı nasıl dönüştürdüğü, konut seçiminde belirleyici unsurlar”, “değişen mülkiyet ilişkisi ve kentsel ayrışma ile bağlantısı”, “kentte yaşayan farklı sosyal sınıfların kendinden farklı olana karşı algı düzeyleri, mesafeleri ya da tutumları” ve “kentsel dönüşüm ve yenileme sürecinde farklı sosyal sınıfların nasıl etkilendiği” sorgulanır. Çalışmada belirlenen konu ve probleme bağlı olarak alan araştırması İstanbul’un Zeytinburnu ilçesinde gerçekleştirildi. Çalışmanın saha alanı olan Zeytinburnu’nun, hem yerleşim biçimleri / konut alanı hem de farklı sosyal sınıflarını içerisinde barındırması araştırma için önemli görülmüştür. Araştırmada, karma yöntem deseni olan keşfedici sıralı desen kullanılmıştır. Nitel verilerin toplanması için 55 kişi ile mülakat yapılmış; nicel verilerin toplanmasında ise 772 kişi anket uygulanmıştır. Verilerin analizi tezin problem alanına yönelik temalar oluşturularak değerlendirilmiştir.	
Anahtar Kelimeler: Mekânsal Dönüşüm, Kentsel Ayrışma, Kapalı Konut, Mahalle ve Kentsel Dönüşüm	

ABSTRACT	
Title of Thesis: Spatial Transformation and Urban Segregation: The Case of Zeytinburnu, Istanbul	
Author of Thesis: Meryem KUCUK	
Supervisor: Prof. Dr. Mustafa Kemal SAN	
Accepted Date: 26.07.2021 Number of Pages: xiii (pre text) + 271 (m.b.) + 15 (app)	
The global and neo-liberal policies that dominate modern society cause urban people to change socio-culturally and economically, and result in spatial transformations. The issue of urban segregation that is observed with spatial transformation differentiates the impact and dimension of these socio-cultural and economic changes. Economic factors and reorganization have significant impacts on the transformation and segregation of urban space. Reorganization affects generation-based relationships and the relevant population distributions, differentiating social classes and income distribution. Ever-changing economic policies transform urban spatial organization and intensify spatial appearance and social differentiation. Furthermore, the prioritization of a capitalist economy and a competitive labor market with the approach of a socialist state and changes in the policies of a welfare state, as well as unemployment and inadequate access to income and housing, have intensified poverty and segregation. The supra-national and national movements/migrations after the 1990s brought social groups with different ethnic roots together in the same urban space, resulting in a heterogeneous social structure. Some groups with different ethnic roots, described as social minorities, were separated from one another socially and physically. It is, therefore, safe to state that the processes of spatial transformation and segregation that happen on the urban scale are based on urban settlement patterns and social classes. This study reveals “how the spatial transformation finalized urban segregation”. It questions “how the social classes transformed the space and the elements determining the selection of housing”, “the ever-changing relationship of ownership and its connection with urban segregation”, “perceptions, distances and attitudes of different urban social classes toward whatever or whoever is different” and “how different classes were affected in the urban transformation and regeneration process”. Based on the subject and problem of the present study, the field study was conducted in Zeytinburnu, Istanbul, Turkey. This setting was considered suitable because it contains both settlement forms or housing areas and different social classes. Exploratory sequential mixed design was utilized in the study. Interviews were conducted with 55 people to collect qualitative data, and surveys were administered to 772 people to obtain quantitative data. Data analysis was performed by generating themes related to the research questions.	
Keywords: Spatial Transformation, Urban Segregation, Gated Communities, Neighborhood, Urban Transformation	

GİRİŞ

Araştırmanın Konusu

1980'lerden bu yana, dünyada ve ülkemizde benimsenen neo-liberal küresel politikalar, toplumların sosyo-kültürel ve ekonomik anlamda değişmesine neden olmuştur. Değişim ve dönüşümün en bariz etki ve görünürlüğü ise en fazla kent mekânında olmaktadır. Kent mekânının değişip dönüşmesinde öncelikli olarak ekonomik politikaların etkisi önemli olmakla birlikte, uluslararası-ulusal belirlenen roller, ülkenin belirlemiş olduğu politika ve stratejileri, kentin tarihsel / kültürel geçmişi ve küresel / yerel (güç yetkesi olan) aktörler etkilidir. Kent insanını önemli derecede etkileyen *mekânın dönüşümü*, *kentsel ayrışma* sorunsalını ortaya çıkarmaktadır. Kentsel dönüşüm ve ayrışmanın derecesi ve boyutunu etkileyen unsurlar arasında; ilk olarak, *ekonomik yeniden yapılanmanın* kentler üzerindeki belirleyiciliği dikkate değerdir. Yeniden yapılanma, örgütlenme ve emeğin dönüşümünü etkilemesinin yanı sıra üretim ve dağıtım, biçim ve boyutunu şekillendirmektedir. Yeniden örgütlenen ekonomik yapı, üretim ilişkilerini değiştirirken sosyal sınıfların gelir dağılım farklılıklarını veya eşitsizliğini ortaya çıkarır. Dahası, ekonomik politikalar mekânsal örgütlenme ve maddi / fiziksel olanı dönüştürmekte, mekânsal farklılaşmayı yoğunlaştırmaktadır.

İkinci olarak toplumların gelişmiş kapitalist ekonomiye geçmesi ve rekabetçi işgücü piyasasını benimsemesi *refah devleti politikasını* değiştirmiş, devlet tarafından sağlanan sosyal ve maddi hizmet anlayışını özelleştirerek, eşitsizliği pekiştirmiştir (Murie, 1998, s.110; Andersen, 2003, s. 5). Değişen ve dönüşen devlet politikası, rekabetçi iş gücü piyasası ile 'işsizlik ve gelir yetersizliğini', talep edilen konut alanında imkanların yetmemesine ve yoksulluğun yoğunlaşmasına sebebiyet vermiştir (Crump, 2002, s. 581).

Üçüncü olarak *ırk, etnik köken ve göç* kentsel ayrışma dinamiklerindendir. 1990'lı yıllar itibariyle küreselleşme ve ulus aşırı hareketlilik göç olgusunu dönüştürürken, kentlerde de farklı ırk ve etnik kökene bağlı sosyal grupların görünürlüğünü arttırmıştır. Kentler, farklı etnik kökeni bünyesinde barındırarak çokkültürlülüğü inşa etmesinin yanı sıra farklı grupların mekânda ayrışmasına veya farklılaşmasına neden olmaktadır. Bu ayrışma daha çok ülkelere sonradan gelen farklı etnik kökene sahip nüfusun çoğunluk

gruba göre azınlıkta kalması ve kentin olanak ve fırsatlarına erişememesinden kaynaklanır. Göçün bir diğer boyutu ise hızlı kentleşme ve sanayileşme ile ortaya çıkan kırdan-kente yönelik hareketliliklerdir. Kentlere yönelik yapılan göç, hem kentin yapısını hızlı bir şekilde değiştirir hem de ekonomik ve kültürel sorunları, mekânsal yoğunlaşmayı ve farklılaşmayı beraberinde getirir. Göçün etkisiyle farklılaşan kent yapısı, farklı sosyo-kültürel özelliklere sahip sosyal grupları sosyal ilişkiler, mekânsal (konut alanı) ve istihdam alanlarında ayırtmaktadır.

Kısacası, günümüz kent toplumlarında yaşanan mekânsal dönüşüm ve kentsel ayrışma dinamikleri çok faktörlü ve boyutlu olup toplumsal süreçlerin bir ürünüdür. Öte yandan, kentsel ayrışma olgusunu en fazla, *mülkiyet ya da konut ve sosyal sınıf¹ ekseninde* görmek mümkündür. Kent insanının sahip olduğu sosyo-kültürel, değer ve ekonomik özelliklere göre kendinden farklı olana yönelik sosyal ilişkilerini (dışlama ve içine alma), yerleşim ve yaşam alanını belirlemesi ayrışmanın bir göstergesidir. Kentleşme sürecinin yeni yerleşim ve yaşam alanı olan, “kapalı konut” mekânsal ayrışmanın somut örneklerindendir. Özellikle, kent toplumunda üst ve orta olarak tasvir edilen sınıfların kapalı konut yerleşim alanları, alt sınıflardan ayrışmayı ve mesafe almayı, güvenlik önlemlerini, dışarıya izole bir yaşamı ve ayrıcalığı sembolize eder. Dahası; aynı sosyal statüyü temsil eden kapalı konut toplulukları, yerleşim alanını dışarıya karşı fiziksel olarak izole etmesi ve kendinden farklı olan sosyal ilişki düzeyini azaltması ‘iradi ve rıza’ temellidir. Diğer taraftan, gelir seviyesi düşük veya farklı etnik kökene sahip olan (azınlık) sınıfların kentin çöküntü bölgelerinde, yaşam standartlarına uygun olmayan alanlara yerleşmesi ‘arzu edilen veya rıza’ temelli değildir. Bu sınıflar kent mekânının yeniden üretimi ve dağıtımında genellikle göz ardı edilmekte; yoksulluk ve yoksunlukları kalıcı hale gelmektedir. Buna ilaveten, mekânın dönüşümünde etkin olan siyasi yetkiler ve sermaye sahipleri daha fazla kazanma duygusuyla hareket etmekte; mekânı yeniden üreterek toplumun farklı sosyo-kültürel sınıflarının aleyhine kararlar almaktadır.

¹ Tezde ifade edilen sosyal sınıf kavramı; birden fazla toplumsal konumu belirtmesinin yanı sıra çoğulcu, nesnel ve öznel bir karakterde olgudur. Aynı zamanda sosyal sınıf gelir, mülkiyet ve toplumsal statü farklılaşmasına dayanan gruplar olarak ele alınmıştır.

Günümüz toplumsal sınıfların hakim özelliklerinden ötürü, kent mekânında bütünleşme (homojenleşme) ve ayrışma ikilemini daha fazla yaşamaktadır. Bu ikilem, hem fiziksel kapı / duvarlar faktörler ile hem de sosyal sınır ve mesafe ile olmaktadır. Yeni kent biçim ve formu, kent insanını bütünüyle içinde tutma veya ayırmak üzere şekillenir. Eski toplumsal yapıdan farklı olarak kendinden farklı olan toplumsal sınıfların ‘bir aradalığı ve teması’ çözülmektedir. Diğer bir anlatımla, yeni kentsel form veya tasarım, sosyal sınıfların sahip olduğu özelliklere göre şekillenir ve farklılaşmalar belirginleşir. Bu farklılaşmalar, kent mekânında kendini gösterirken kamusal ortak yaşam olgusunu da aşındırmaktadır. Artık planlanan veya tasarlanan fiziksel yapı ile kent insanları arasındaki farklılık keskinleştirilir. Kamusal karşılaşma alanı yok edilir. Böylelikle birbirinden farklı sınıfların sosyal teması ve iletişimi azaltılarak içine kapalı bir kent insanı inşa edilmiş olur.

Tezde, yukarıda tartışılan konu ve kapsamı temel alarak mekânın toplumsal yapının anlaşılmasında merkezi bir öneme sahip olduğunu iddia edilerek; mekânın dönüşümünün kentsel ayrışmayı nasıl sonuçlandığı sorusu cevaplanmaya çalışılır. Buna ilaveten; “toplumsal grupların/sınıfların mekânı nasıl dönüştürdüğü, konut seçiminde belirleyici faktörlerin neler olduğu”, “yeniden şekillenen mülkiyet ve konutun kentsel ayrışma ile ilişkisi”, “kentte yaşayan grupların/sınıfların sahip olduğu toplumsal konumlar (sosyo-ekonomik, etno-kültürel özellikler vb.) kendinden farklı olana karşı algı düzeyleri, mesafeleri ya da tutumları hangi düzeyde olduğu”, “kentsel mekânın dönüşmesiyle ortaya çıkan üst ve orta sınıfın yerleşim alanı olan kapalı konutlar toplumsal yapıda ayrışmaya neden olmakta mıdır?” ve son olarak “kentsel dönüşüm ve yenilemenin Türkiye’nin kentleşme tarihinde hangi tecrübe ile şekillendiği?” gibi sorulara cevap aranmaktadır.

Tezin birinci bölümünde; konuya ilişkin kavramsal ve kuramsal çerçeve tartışılmaktadır. Kent, mekân ve kentsel ayrışma ilişkisi değerlendirilmektedir. Ayrıca çalışmanın konusunu ve problem alanını analiz etmek maksadıyla, kent kuramlarından belli başlı düşünürlerin fikirleri ve bazı eserler ele alınmış; bu kapsamda ilk olarak Amerikan sosyolojinin en önemli oluşumlarından biri olan Şikago Okulu’nun kent çalışmaları, özellikle kent meselesine ekolojik ve sosyo psikolojik açıdan yaklaşan, Robert E. Park, Ernest W. Burgess, E.D. McKenzie ve Louis Wirth’in toplumsal ve

fiziksel ayrışma sürecini ele alış biçimi değerlendirilmiştir (Abbott, 2014, s. 21). İkinci olarak 1970’li yıllarda eleştirel kent kuramlarıyla öne çıkan Henri Lefebvre, Manuel Castells ve David Harvey’in kentsel mekân tartışmaları konu ile ilişkilendirilecektir. Henri Lefebvre’in (1991, 2014) “toplumsal ürün olarak mekânın” analizi, Manuel Castells’in (1977) kentsel sorun olarak “kolektif tüketim, konut ve kentsel hareketler” ele alış biçimi ve David Harvey’in “mekânsal-sabiteler kuramı” ve bu kurama eşlik eden “el koyarak / müksüzleştirerek birikim” (2011) ve “sınıfsal yapı ve mekânsal farklılaşma kuramı” (2002), konuyu destekler niteliktedir. Üçüncü ve son olarak kentsel ayrışma sürecini açıklamada önemli katkıları olan John Rex ve Robert Moore’un “Konut Sınıfları”(1967), R.E. Pahl’in “Kent Yöneticileri” (1968, 1957) ve L. Wacquant ve W. J Wilson’ın (1989) “Kent-içi Kırsal ve Sınıfsal Dışlanma” adlı tezleri bu çalışmanın kaynakları arasında yer almıştır. Son olarak tezde, kentsel ayrışmanın yeni yüzü olan kapalı konut olgusu, kavramsal ve kuramsal bağlamda analiz edilerek; kapalı konut toplulukları ile mahalle olgusunun dönüşümü tartışılmıştır.

İkinci bölümde; Dünya ve Türkiye ölçeğinde “mekânsal dönüşüm ve kentsel ayrışma” ile ilgili yapılan araştırmalar ve politikalar ele alınmıştır. Daha sonra, “Türkiye İstanbul özelinde, Osmanlı’dan Cumhuriyete mekânın dönüşümü”, “Ulus devlet inşa sürecinde ortaya çıkan politikalar ve İstanbul’da konutun gelişimi (1923-1980 dönemi)” ve “1980 sonrası sermaye odaklı gelişen kentsel dönüşüm” değerlendirilmeye çalışılmıştır. Son olarak çalışmanın alan araştırmasını kapsayan Zeytinburnu’nun tarihsel arka planı, nüfus yapısı, mekânsal dönüşümü anlatılmıştır.

Tezin son bölümü olan “üçüncü bölüm”de ise; çalışmada belirlenen konu ve yönetime bağlı olarak alan araştırmasının bulguları değerlendirilmiştir. Böylelikle tez, konu ve sorunsala ilişkin hem kavramsal ve kuramsal bir tartışmayı hem de alan araştırmasını içermektedir.

Araştırmanın Önemi

Tezde “mekânsal dönüşüm ve kentsel ayrışma” konusunun tercih edilmesinde **önemli gerekçeler** bulunmaktadır;

- Tez için yapılan detaylı bir literatür taraması neticesinde tezin konu ve kapsamını oluşturan “mekânsal dönüşüm ve kentsel ayrışma” sorunsalı literatüre

yakın zamanda girmiş olup yeterli düzeyde değildir. Dahası, bu alanda yapılmış sosyolojik bakış açısını temel alan çalışmalar neredeyse yok denecek düzeydedir.

- Literatürdeki çalışmalar daha çok mekânı fiziki / mutlak boyutuyla değerlendirerek mekânın ayrışma sorunsalını yaygın olarak nicel veriler eşliğinde açıklandığı fark edilmiştir. Ayrıca bu konuyu ele alan disiplinlerin çoğunlukla “mimarlık, coğrafya ve şehir planlamacıları” gibi alanlarda olması konunun sosyolojik bağlamda değerlendirilmesi ihtiyacını açığa çıkarmıştır. Tez ilgili literatüre hem teorik (kullanmış olduğu kavram ve kuramlar neticesinde) hem de uygulama verileri / sonuçları sayesinde önemli ve değerli kaynak oluşturacaktır.
- Tez, günümüz temel sorunsallarından olan mekânın dönüşümü ve kentin ayrışmasını temel alarak hem toplumsal olguyu betimlemeyi ve tartışmayı hem de özellikle kent politikalarına kaynak oluşturacak bir çalışma sunması açısından özgündür.
- Tezde belirlenmiş olan yöntem (karma yöntem; keşfedici sıralı yöntem) ele alınan konuyu derinlemesine analiz edecek bir niteliğe haizdir. Dahası, araştırmada uygulanan yöntem daha öncesinde belirlenen konu ve alan araştırmalarında kullanılmadığı tespit edilmiş ve bu hususun, çalışmanın özgün yanlarından biri olması açısından önemlidir.
- Kent mekânının dönüşümü ve kentsel ayrışmayı analiz etmek için İstanbul tercih edilmiştir. Tezin İstanbul bağlamında yürütülmesinin önemli ve haklı gerekçeleri vardır. Elbette, İstanbul’da mevcut olan koşullar, Türkiye’nin diğer kentlerinde de mevcuttur. Fakat İstanbul, Türkiye’nin her tarafında gözlenen toplumsal dönüşümlerin en keskin hatlarıyla sergilendiği bir laboratuvar olarak düşünülmektedir. İstanbul’un kendine özgü bir takım özellikleri de vardır. Dahası, tezin alan araştırması İstanbul’un Zeytinburnu ilçesi ile sınırlandırmıştır. Böylelikle kendine has mekânsal dönüşüm ve kentsel ayrışmayı gösteren yerlerden olan Zeytinburnu derinlemesine araştırma fırsatı bulunarak Türkiye’de

değişim ve dönüşüm yaşayan kentlere dair bir genelleme ve karşılaştırma fırsatı ortaya konmaya çalışılmıştır.

- Hem tezin konusu hem de araştırma sahası, ilgili literatürde çalışılmamıştır. Çalışma, hem birbirinden farklı sınıfların (üst-orta ve alt) analizini hem de mukayesesini (birbirlerini algılama süreçlerini) içerdiği için ilgili bilimsel yazındaki boşluğu dolduracaktır.
- Son olarak Türkiye'nin kentsel yapısı ve sorunları, göç, nüfus ve gecekondulaşma gibi konuları ele alan çalışmalar bulunmasına rağmen bu çalışmalarda “mekân ve kent ilişkisi”, “mekânın toplumsal sınıfları dönüştürmedeki rolü”, diğer taraftan; “toplumsal grupların mekânı nasıl dönüştürdüğü”, “toplumsal sınıf ile konut seçiminin ne tür bir ilişkisi olduğu” ve “kentleşme modellerinin konut seçimi ve kent toplumunu etkileyen süreçleri” üzerinde daha önce çalışılmamıştır. Bu sebeple tez, hem özgündür hem de farklı bir iddia ortaya atacağı için eksik olanı tamamlayacaktır.

Araştırmanın Amaç ve Hedefleri

Tezin amacı: Mekânın toplumsal yapının anlaşılmasında merkezi bir öneme sahip olduğunu iddia etmekte, mekânın dönüşümünün kentsel ayrışmaya nasıl sonuçlandığını ‘*sosyolojik analiz*’ çerçevesinde vermeyi hedeflemektedir. Bu olgu analiz edilirken tek bir faktör değil bütün faktörler ele alınarak meselenin ilişkisel boyutunun dillendirilmesi amaçlanmaktadır.

Tezin hedefleri;

- Bu tezin sonucunda, günümüz kent toplumlarını etkileyen neo-liberal politikaların kent mekânını hangi boyutta dönüştürdüğü ve kent toplumunun ayrışma dinamiklerinin neler olduğu hususu, yapılan alan araştırması vasıtası ile “somut örnekler” üzerinden gösterilmesi sağlanacaktır.
- Ayrıca, Türkiye’de yeniden şekillenen kentleşme modellerinin toplumsal sınıf üzerinden çalışılması daha önceki çalışmalarda çok fazla değinilmediği görülmüştür. Bu sebeple kent mekânının toplumsal süreçlerin bir unsuru olarak hem mekânın toplum üzerindeki etkisi hem de toplumsal grupların mekâna

hakimiyeti ve dönüştürmesinin mevcutta hangi faktörleri etkilediği ve gelecekte ne gibi sorunların bizleri beklediği ortaya çıkarılması hedeflenmektedir.

- Tezde mekânın dönüşümüyle ortaya çıkan kentsel ayrışma sürecini ilişkisel boyutta değerlendirecektir. Bu boyut ile toplumsal ve gruplar arasındaki sosyal ilişkiler analiz edilirken; ilk inceleme düzlemi makro düzey; sosyo-ekonomik değişkenleri (hane, aile yapısı, cinsiyet, yaş, eğitim durumu, gelir durumu, medeni hali) ele alacak, ikinci düzlem ise mikro düzlem; aidiyet-farklılaşma, kültürel, değersel algılar-tutumlar ve siyasi görüşler) incelenecektir. Dahası, ele alınacak iki düzlemin birbirleriyle ilişkisine bakılacaktır. Diğer bir ifade ile bu düzlemlere tek bir açıdan bakmak yerine bu düzlemler arasındaki “nedensellik ilişkisine” ve bu düzlemlerin etkileşim durumunda kentsel ayrışmanın boyutlarına ve hangi durumlarda ne gibi sonuçlar çıkardığına bakılması hedeflenmektedir.
- Tezin teorik arka planı, İstanbul-Zeytinburnu’nda yapılan alan araştırması ile desteklenecektir. Seçilmiş olan İstanbul’un ilçesi olan Zeytinburnu’nun sosyo-mekânsal özellikleri açısından özgündür. İstanbul’a bağlı Zeytinburnu ilçesi hem kentsel mekânın çeşitli dinamikler nedeniyle farklı gelişmeler göstermiş konut alanı hem de farklı toplumsal grupların yaşamlarını sürdürdükleri alanlar olarak görülebilir. Bölge; bir tarafı orta, orta-üst sınıf apartmanları / kapalı siteleri ve yenilenmeye başlayan dokusuyla, diğer tarafı göçün de etkisiyle yoğunlaşan alt-gelir grubunun köhnemiş kentsel / mekânsal alanlarını bulundurarak kentsel ayrışmayı gözler önüne sermektedir.
- Bu sebeple tez sonucunda elde edilen veriler, kent gerçekliğinde meydana gelen kent mekânının dönüşümü / kentsel yenileme çerçevesinde ortaya çıkan “tek sınıflı”, “içine kapalı sınıfların” analizi yer alacaktır. Bu analiz ile genel olarak “orta ve üst gelir grubundan hane halklarının dışarıya kapalı ve izole, üst düzey ve özel güvenlik önlemleri ile kuşatılmış, belli boş zaman olanakları sunan ve yaşam tarzı kurgusu etrafında biçimlenmiş olan konut alanlarında yaşayan sınıfın / toplumsal grubun”, bu tarz bir konutsal alanı / yaşam biçimini tercih etmesi ve ayrışma gerekçesi irdelenecektir. Buna ek olarak kentin diğer toplumsal sınıfı olan alt sınıf gelir grubu ile birbirlerini algılama düzeyleri

(kentsel ayrışma ve bütünleşme) nedensel ilişki boyutuyla analiz edilecektir. Bu durum bizlere, farklı sosyo-ekonomik ve kültürel özelliklere sahip kentsel grupları karşılaştırma ve analiz yapma olanağı sunacaktır. Ayrıca birbirinden farklı olan grupların hem ayrışma / sosyal mesafe düzeyleri hem de bütünleşme düzeylerinin ele alınması hedeflenmektedir.

- Son olarak çalışma kapsamında olan alt gelir grubunun zamanla mekânın dönüşmesi ile yoksullaşması (örneğin, gecekondu bölgelerinin kentsel dönüşüme girmesi sonucunda var olan konutlarından çıkmak zorunda kalması) ve yerinden edilme analizi “somut veriler” ışında analiz edilmesi hedeflenmektedir.
- Çalışma kentsel gerçekliğe yönelik birtakım niteliksel / niceliksel değerlendirmeleri içermesi hedeflenmiştir. Tez sonucunda elde edilen veriler literatüre geçerli güncel veri sunmasının yanı sıra sosyo-mekânsal ve kentsel alanda geliştirilecek politik uygulamalara katkı sağlaması hedeflenmiştir.

Araştırmanın Yöntemi

Tezde ele alınan “mekânın dönüşümü ve kentsel ayrışma” sorunsalı *karma yöntem* ile cevaplanmaya çalışılmıştır. Araştırmada karma yöntemin kullanılması, çoklu araştırma yöntemlerini (hem niceliksel hem de niteliksel), bütüncül ve kavramsal bakış açısını geliştirmesine neden olmuştur. Dahası, karma yöntem ile araştırma biçimlerinin güçlü yönlerinden faydalanılmıştır; nitelin “derinlik ve ayrıntı”, nicelin “temsiliyet ve güvenilirliği” sağlamasıyla araştırma desteklenmiştir. Bu araştırma, amaç ve hedefleri bakımından “betimsel ve analitik”; araştırmanın teknikleri bakımından ise “uygulamalıdır”.

Araştırmada karma yöntem deseni olan keşfedici sıralı verilerin toplanması ve analiz sürecinde belirleyici olmuştur. Bu desen ile araştırma süreci nitel veri toplama ve keşfiyle başlayarak nicel yöntemin geliştirilmesini takip eder. Diğer bir anlatımla, çalışma “nitel bir aşama ile başlayıp nitel sonuçların genelleyip genelleymeyeceğini test etmek amacıyla nicel bir aşama ile devam eder” (Creswell ve Clark, 2020, s. 11). Araştırmada belirlenen yöntem deseni, nitel olana ağırlık ve öncelik verilerek yaklaşım biçimi yorumsamacı / yapılandırmacı olarak belirlenmiştir. Veri toplama araçları ise

“katılımlı gözlem, mülakat (derinlemesine görüşme) ve anket olup” araştırmanın verileri “betimsel ve açıklayıcı”, bulgular neticesinde “keşfedicidir”.

Tezin konu ve sorunsalına yönelik araştırma sahası İstanbul’un ilçesi olan Zeytinburnu’dur. Nitel verinin toplanmasında amaçsal örneklem türü tercih edilmiş, **55 kişi** ile mülakat yapılmıştır. Nicel verinin toplanmasında ise evreni temsil edecek **772 kişiye** anket uygulanmıştır. Nitel ve nicel veriler analiz edilirken tezin problemine yönelik temalara oluşturulmuş, bu temalar çerçevesinde sahadan alınan veriler değerlendirilmiştir.

BÖLÜM 1: KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE

1.1. Mekân, Kent ve İnsan: Mekânın Toplumsallığı

Kent, insanlık tarihi kadar eski olan ve oluşumuna belli koşulların eşlik ettiği insanın yaşam alanıdır / mekânıdır. Diğer bir ifadeyle kent, insan hayatının akışını dengeleyecek ve karşılayacak en karmaşık hallerinden biri olarak insan hayatında belirleyici bir yere oturur. İnsan, kent ve mekânla kurduğu ilişkide kendini konumlandırır. Dahası, kent bir kültür ve hayat tarzı haliyle insanda yansır, insan da bilinçle kente yönelir. Kent, insanın hayatını sürekli devam ettirdiği ana mekânlardan biri haline gelir (Alver, 2013, s.11-12). Kent; çeşitliliği içinde barındıran, çok boyutlu ve katmanlı bir mekândır. Hem zıtlık ve çelişki ile kendini ifade eden hem de farklı olanı tekleştiren, bütünleştiren ve uzlaştıran bir mecradır.

Kent'in mekân ile özdeşleşen kısmı toplumsal süreçlerin bir ürünüdür. Nitekim, mekânın ne salt fiziksel bir yapı ne de yaşanılan ya da tecrübe edilen sosyo-psikolojik bir ilişki / durum olduğu söylenebilir. İki ilişki bir arada değerlendirilmelidir. En önemlisi, mekân var olana yaşam alanı sunan temel unsurlardan biri olarak coğrafya, felsefe, sosyoloji gibi birçok bilimin temel ilgi alanı olmuştur. İlgili literatüre bakıldığında yaygın olarak “mekân” kelimesi, Türkçeye Arapçadan geçmiş olup “herhangi bir varlığın şu veya bu şekilde bir yerde var olması” anlamına gelen *kevn* (*kef-vav-nun*) kökünden türemiştir. Dolayısıyla mekân, var olanın herhangi bir formunun var olduğu yerdir (Lefebvre, 2016, s. 7-8). Mekân, fiziksel ve yapısal anlamda düşünüldüğünde; bulunulan yer (TDK), ev, yurt² anlamlarına gelmektedir. Diğer taraftan, mekân kelimesinin ülkelere, hatta Doğu ve Batı dillerine göre farklılık gösterdiğini söyleyebiliriz. Bu durumun temel nedeni ise “çeşitli coğrafyalarda mekânın farklı biçimlerde örgütlenmesiyle, mekânı örgütleyecek olan maddi hayatın farklı biçimlerde tezahür etmesiyle ilişkisi bulunmaktadır. Birbirinden farklı koşullar altında gelişen tarihi süreçlerin; kapitalizm, küreselleşme ve modernite vasıtasıyla birbirleriyle belirli bir ölçüde kesiştiği de muhakkaktır” (Lefebvre, 2016, s. 7-8).

² http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&kelime=mek%C3%A2n&uid=35221&guid=TDK.GTS.5b47368b8ea099.16567419

Mekân kelimesinin felsefi-tarihi arka planına bakıldığında; mekân, ‘içerenin içeriğe ilgisiz kaldığı’ ama mutlak, optik-geometrik, Öklidçi-Kartezyen-Newtoncu gibi ifade edilmemiş kimi ölçütlere göre ‘tanımlanmış boş bir çevre’ olarak görülüyordu (Lefebvre, 2016, s. 21). Dahası; Kartezyen akıl mekânı mutlak olanın alanına sürükler. Özne karşısında nesnedir. İlerleyen dönemde Kant ise; kategori mefhumunu yeniden ele alarak zaman ve mekânı, yani deneyimlenen ya da dış dünyaya ilişkin bilginin ön koşulu olarak tanımlar. Nihayetinde, modern Kartezyen düşünce uzantısı, zaman ve mekânın yaşantısallığı konusunda tarihsel, toplumsal ve politik olana ilişkin dönüşümü gözden kaçırmıştır. Diğer bir deyişle, mekân ne soyut ve metafizik bir felsefi görüşü kapsayan ne de her boyutuyla deneyimlenen ya da duyu verilerinin bize verdiği şeylerdir. Aynı zamanda mekân, insan ve toplum ile ilişkili bir gerçektir.

Mekânın toplumsal olan ile ilgili olduğu, insan yaşamını kapsayan bir olgu olduğuna ilişkin değerlendirmesi açısından Lefebvre’nin çalışması dikkat çekmektedir; Lefebvre’ye (2016) göre mekân boş, içeriği olmayan ya da salt fiziksel bir nesne değildir; onun için canlı, devingen, tarihsel ve toplumsal bir üründür. Mekân, sosyal, siyasal ve ekonomik dinamikler ile değerlendirilir. Mekân, fiziksel (mutlak), zihinsel (mantıksal-matematiksel) ve toplumsal olarak ayrılır. Bu ayrımın her biri bir diğerini içerir, ortaya koyar ve mekânsal pratiğin toplumsal ilişkilerin üretilesinde bir tezahür olarak görülmektedir. Diğer bir deyişle, onun için “(toplumsal) mekân (toplumsal) bir üründür”. Mekânın durağan olmadığı sürekli üretim içinde olduğu hususunda gönderme yapar. Lefebvre, kullandığı ‘mekânın üretimi’ kavramıyla, kentin ve mekânın düzenlenmesinin saf ya da doğal bir deneyim olmadığını, öznenin bizzat mekân içinde üretmiş olduğunu politik ve toplumsal bir süreci ifade ettiğini vurgulamış olur (Saybaşı, 2017, s. 198). Lefebvre, toplumsal üretim ilişkilerinin yeniden üretimine odaklanarak mekânsallığı vurgular. Dahası, toplumsal üretim ilişkilerinin yeniden üretimi bir bütün olarak toplumda değil, “bir bütün olarak mekânda” gerçekleşir; “bir bütün olarak mekân üretim ilişkilerinin yeniden üretiminin yeri haline gelmiştir” (Smith, Eşitsiz Gelişim: Doğa, Sermaye ve Mekanın Üretimi, 2017, s. 140). Son olarak mekân kavramı, zihinsel olanla kültürel olanı, toplumsalla tarihseli birbirine bağlayarak bütünleştirir. Buna ilaveten, Lefebvre’nin tezini geliştiren Soja ise *üçüncü mekan* (*thirdspace*) anlayışı ile dikkate değer bir çalışma yürütür. Ona göre, *birinci mekan* maddi unsurlarla şekillenen mekana karşılık gelir. Bu yönüyle, Lefebvre’nin de

belirttiği mekânsal pratik ve maddileşmiş ilişkiyi anlatır. *İkinci mekan*, mekan hakkındaki fikirleri, temsilleri ve soyutlamayı ifade eder. Bu durum kent mekanı hakkındaki zihinsel düşünüm ve imgeleme belirtir. *Üçüncü mekan*, ilk iki anlayışı içine alan bir yöntemi belirterek, “mekanın insani üretimini farklı bir düşünme tarzı fakat aynı zamanda coğrafi imgelerin karmaşıklığından bahsetmektedir. Bu alternatif üçüncü bakış açısında kentin mekânsal ayrıntıları, “yaşanan mekan” olarak bir yandan yapılaşmış bireyin, diğer yandan kolektif deneyimin ve eylemin yeri olarak araştırılır” (Soja, 2000, s. 12). Bu anlayış mekanı tarihsel ve sosyal düzlemde analiz ederek, ikilikçi ve indirgemeci fikri eleştirir.

Yine mekânın sosyal olanla ilişkisini analiz eden ve sosyolojik muhayyile ile coğrafi muhayyileyi birleştirerek literatüre katkı yapmış bir düşünür olan David Harvey mekânı; mutlak mekân, göreceli mekân ve ilişkisel mekân olarak üçe ayırmaktadır (2015; 2009). Onun mutlak mekân anlayışında “mekân maddeden bağımsız kendinden şey” anlamına gelir. Diğer bir deyişle, mekân ve sosyal ilişkiler birbirinden bağımsız oluşlardır. Olguları ayırt edebileceğimiz ve sınıflandırabileceğimiz bir yapıya sahip olur. Göreceli mekân ise; “birbirleriyle bağlantı halindeki nesnelerin sayesinde var olan, bu nesneler arasındaki bir ilişki olarak” anlaşılmasını gerektirir. Son olarak ilişkisel mekân, “mekânın nesnelerin içinde görülmesi ve bu anlamda nesnelerin de ancak kendi içlerinde başka nesnelerle ilişki içererek ve bunları temsil ederek var olduğunun” kabul edilmesidir. Ayrıca, mekânı (sosyal) nesnelerin birbirine göre konumlanması oluşturmakla birlikte, bir kez ortaya çıktığında, kendisini oluşturan öğelere indirgenemeyeceği gibi, mekân kendisini oluşturan nesneler üzerinde de etki edebilir (Bal, 2008, s. 265; Şengül, 2009, s. 233-234). Mekân kendi başına mutlak, göreceli ya da ilişkisel değildir ancak duruma göre bunlardan bir ya da birkaçı olabilir. Mekânın uygun kavramsallaştırılması sorunu insan pratiklerinin onun karşısındaki durumuna göre sonuçlandırılmaktadır (Harvey, 2009, s. 18-19).

Harvey’e göre, mekân insan etkinliğiyle birlikte işlenebilir, kullanılabilir hatta tahakküm altına alınabilir. Bu durumu şu şekilde açıklar: İnşaatçılar, mühendisler ve mimarlar, nesnel mekânın soyut temsilleriyle, malzemenin işlenebilir, somut niteliklerinin mekânda nasıl birleştirilebileceğini bizlere göstermektedir ve bu pratik olanı yansıtmaktadır. Diğer yandan, sosyal olan pratikler vardır ve bu mekân-yer

kavramlarının –sembolik, kişisel ve dinsel / din dışı olana ilişkin işlevlerini sürdürebileceği bir bütünü bize anlatır. Mekânın sosyal pratiklerin büyük bölümünde genel, türdeş, nesnel ve soyut olarak pekiştirilmesi için bir şey daha gerekiyordu. O bir şey ise mekânın alınıp- satılma ve dönüştürülme ölçeğinde bir sermaye olarak kullanılmasıydı (Harvey, 2015, s. 249-250). Kent, mekânsal kümelenmelerin, sosyal organizasyonun ve politik bilincin incelenebileceği birkaç mekânsal ölçekten biridir.- bölgeler, ulus devletler ve güç blokları ve diğerleri- Nihayetinde, -kentsellik ve toplumsal süreç- mekânsal biçim konularını anlamak, “insan faaliyetinin belirli mekân kavramları ihtiyacını nasıl doğurduğunu ve günlük toplumsal pratiğin mekânın doğasına ve toplumsal süreçle mekânsal biçim arasındaki ilişkiye dair derinmiş gibi görünen felsefi sırları nasıl kolayca çözüverdiğini anlamamızı gerektirmektedir” (Harvey, 2009, s. 19-20).

Toplum bilimlerdeki hemen hemen tüm kurumların, zaman – mekân ve insan etkinliği ve ilişkisini ele aldığını iddia eden John Urry (1999, s. 95-96), mekânı toplumsal etkileşimlerin zamansal düzenindeki değişimleri mekânsal örüntülerdeki değişime bağlamaktadır. Ayrıca, mekân sadece içine yerleşen maddi nesnelerden ayrı mutlak bir kendilik değildir. Urry, mekân ve nesneler ile ilişkisini anlayabilmemiz için mesafe, süreklilik, arasındalık, kapsama gibi kavramları kullanmamızı tavsiye eder. “Mekânsal ilişkiler, söz konusu toplumsal nesnelerin özel karakterine bağlıdır. Böylelikle mekânsal ilişki, genel bir etkiyle sınırlandırılmaz; sadece söz konusu toplumsal nesnelerin belirli ayırt edici özellikler ya da güçler taşımaları nedeniyle, etkide bulunur” (a.g.e, 1999, s. 97). Urry’e göre “zaman ve mekân araştırmalarının, herhangi bir toplumsal çözümlemeye üç farklı düzeyde katılması zorunludur; bu anlamda üç farklı mekân ya da mekânsallaşma vardır. *Birincisi*; ampirik olaylar, zaman mekân içinde dağıtılırlar. Bu hem günlük yaşamın görece olarak rutin özellikleri ve hem de daha farklı ve biricik olaylar açısından doğrudur. *İkincisi*; belirli bir toplumsal kendilik (üretim ilişkileri, devlet, sivil toplum, sınıflar vs.), belirli bir zamansal ve mekânsal yapılanma etrafında kurulur. *Üçüncüsü*; toplumsal kendilikler, zamansal ve mekânsal olarak birbiriyle bağlantılıdır, zaman içinde ve mekân boyunca değişen karşılıklı ilişki içindedir” (a.g.e, 1999, s. 100).

Literatürde yaygın olarak görülen ‘zaman ve mekân’ tartışmasına, ‘küresel’ anlatıların da eklendiği görülmektedir. Küresel ilişkiler, coğrafya, yer, harita, ağlar vb. gibi değişkenler nedeniyle mekân kavramına ya da olgusuna değinmeden edemez. Küresel dinamikler, dünya ölçeğinde sermaye akışı, nüfus, kültür ve tüketim malları vb. süreçler ile akışkanlığını ve dolaşımını zaman ve mekân üzerinden şekillendirmektedir. Kültürün üretilip tüketilme ve küreselleşmeyle birlikte zaman-mekânın kendine özgü anlamının değiştiği ve yeni çağrışımları doğurduğu vurgulanmaktadır. Hatta, “bir yanda ulus-devletleri aşan bir tüketim kültürü oluşurken, diğer yanda ulus-altı diyebileceğimiz yerel kimlikler arasındaki farklılıkların keskinleştiği” ifade edilerek; insanların mekâna bağlı olmayan ulus-ötesi esnek aidiyetler ya da zaman ile mekânın sıkışmasıyla mekânın fiziksel anlamından kendini salık verdiğini görüyoruz (Öncü ve Weyland, 2016, s. 24-25).

Son olarak mekânın mutlak-fiziki boyutunun yanı sıra, sosyal olanı yansıtan, toplumsal ilişkileri üreten ve sembolik bir anlamının olduğu aşikârdır. Ayrıca, mekânın oluşmasında ve şekillenmesinde kültürel boyutun varlığı söz konusudur. Mekânın şekli ve mimarisi kültürel kodlar ile düzenlenmektedir. Var olan mekân da insan pratiklerini ve ilişkileri dönüştürüp etkiler. Diğer bir ifadeyle; mekânı, “toplumu içine alan basit bir kap değil de toplumsal pratiklerin şekillendirici bir unsuru olarak” düşünmek önemlidir (Stavrides, 2016, s. 11). Mekân, anlam ve değeri yansıtır. Mekân temsil eden ve edilendir. Bir de mekânın toplumsal ve kültürel belleği pekiştirme tekniği vardır. “Her bellek tekniğinin ilk aracı mekânlaştırmadır...Her dönemin değil, aynı zamanda her grubun, daha açıkçası her inancın, kendi özel anılarını, kendi özel biçimleri ile mekânsılaştırdığı ve anıtlılaştırdığıdır” (Assmann, 2015, s. 68-69). Aynı zamanda, mekân toplumun kimliğini, geleneğini ve bilincini oluşturan bir mecradır. En önemlisi, mekân; kenti, insanı ve toplumu anlamada ya da algılamada referans noktalarından biridir. Alver’in ifade ettiği gibi (2017, s. 12); “kent, hem olgusal hem de imgesel bir gerçekliktir. Somut bir olgudur; bellidir, aşikardır. Ama aynı zamanda imgedir; bir gösteren, sembol ve bir aynadır. Toplumsal hayatı uzlaşma, kültürlenme, çatışma, çelişki, adalet, eşitlik yahut eşitsizlik, baskı etrafında bütün yalnlığıyla yansıtan bir aynadır kent”. Kent mekânı ve imgesi hem kentin fiziksel dokusu hem de ruhudur, hayatıdır. İmge, her iki alanı içine alan engin bir göstergedir (Lynch, 2016, s. 8).

1.2. Kent, Kentleşme ve Kentlileşme

Kent³, bilenen eski kaynaklara göre, *hakimiyet* ve *devlet* anlamına gelen Farsça *hşasra* ve Sanskritçe *ksatra* terimleri ile karşılanmaktadır. Bu kavramın Pehlevicedeki karşılığı *şahr*' dır. Şahr ise *büyük şehir* ve *idari bir bölge* anlamlarına gelmesinin yanı sıra *hakimiyet* ve *devlet* terimleriyle de ilişkilendirilmektedir (Sam, 2017, s. 5). Batı dillerinde ise bu kavramın etimolojik karşılığı, "Latince *yurttaşlık (civitas)* kavramından gelmektedir. Bu nedenle İngilizce *city*, Fransızca *cite*, İtalyanca *citta*, İspanyolca *ciudad* terimleri kullanılmaktadır. Bu terimler kenti, (polis) kamusal yurttaşlık haklarını belirten klasik Yunan felsefesine dayandırmaktadır. Kent yurttaşlık haklarının kullanıldığı mekânı ifade ediyordu. Dahası, *uygarlık (civilization)*, *nezaket (civility)* ve *vatandaşlık (citizenship)* gibi kelimelerin etimolojisiyle özdeş tutulmaktaydı. Osmanlı Türkçesi ise ilk başlarda *balık (balıĝ)* olarak isimlendirdikleri yerleşim yeri daha sonra *kend (kent)* olarak adlandırılmıştır" (Bal, 2008, s. 28; Turner, 2015, s. 317). Günümüze gelindiğinde daha büyük, daha geniş ve birbirine eklenmiş kentler ifade edilirken polis kavramı kullanılarak farklı anlamlara gelen kavramlar türetilmektedir (Sam, 2017, s. 14-15). Örneğin; metropolis⁴, megalopolis⁵ gibi.

Kenti ifade eden terim ve anlam demeti, tarihi süreç içinde ve dünya üzerindeki mevcut bölgelere göre farklılık göstermesine rağmen sınırlı bir alan üzerinde yeterli büyüklük ve sürekli nüfus yoğunluğunun var olması, tüm kentler için geçerli olan bir özelliktir (Özer, 2004, s. 2-4; Parker, 2004, s. 1; Bookchin, 2014, s. 19; Kuper ve Kuper, 2016, s. 751-755). Kentlerin kökeni, insanlık tarihinin görece yakın zamanlı gelişimine

³ Tezde 'şehir' kavramı yerine 'kent' kavramı tercih edilmiştir. Bunun temel gerekçesi; "şehir (ville) terimi, tanımlı ve nihai bir nesneyi, bilimin sunduğu objektif bir nesneyi tanımlıyor gibidir, teori çalışma ise öncelikle bu nesne'nin eleştirilmesini ve virtüel ya da mümkün nesneden çok daha karmaşık bir kavramın oluşturulmasını gerektirir. Bir başka deyişle, bu perspektifte bir şehir bilimi (kent sosyolojisi, kent ekonomisi vs.) değil, küresel sürecin ve onun sonunun (amaç ve anlam) oluşumunun bilinmesi söz konusudur" (Lefebvre, 2013, s. 20-21). Böylelikle, kent mevcut zamanın gerisinde olan bir olgu değil, gelecek ilişkin bir virtüellik olarak tanımlanabilir.

⁴ 'Metropolis' veya 'metropolitan kentler', "genel anlamda nüfusu 1 milyona yaklaşmış ve belli bir büyüklüğü aşmış anakentleri nitelemektedir" (Sam, 2017, s. 15).

⁵ "Megalopolis terimi klasik kökenlidir ve tüm medeniyetlerin gıpta edeceği şekilde tasarlamış yeni bir kent devletin varlığını planlayan Morali devlet adamları ve filozofları tarafından bulunmuştur. Bu terim modern çağlarda ilk kez, ABD'nin kuzeydoğu sahili için, yani Boston'un kuzeyinden, aşağıda Washington, D.C.'ye kadar yaklaşık 750 kilometrelik bir mesafe boyunca uzanan bir kentleşmiş bölgeler zinciri için kullanılmıştır. Bir nüfus hareketidir. Kent duvarlarının ortadan kalkmasıyla sembolize edilen kentselliğin doğasını değiştiren çok daha kapsamlı bir değişim dizisinin parçasıdır" (Giddens, 2012, s. 92-93).

dayanmaktadır. İlk kentler, M.Ö. 3000 ve 4000 arasında “Mezopotamya, Nil, sonraları İndus gibi yıllık taşmalara sahip olan nehirlerin vadilerinde” ortaya çıkmıştır (Tuna, 2017, s. 213). M.Ö. 2000’e gelindiğinde Girit, Çin’deki Sarı Nehir ve Yunanistan’da da kentler gelişmiştir. Ayrıca, bu kentler birbirinden bağımsız olarak ortaya çıkmış olup dini ve siyasi özelliklere sahipti. 18. ve 19. yüzyıla gelindiğinde, dünya üzerinde sanayi devrimi ve demografik dönüşüm ile büyük kentler ortaya çıkmaya başlamıştır. Kentlerin ortaya çıkışında başlıca iki temel özellik hakimdi; *ilki* tarım dışı üretimin var olması, *ikincisi* ise aile akrabalık ilişkilerinin dışında ve onun üzerinde var olan kent idari sistemidir (Turner, 2015, s. 315). Buna ilaveten, eski kentlerin etrafının surlarla çevrili olması, merkezi bir kurum olarak pazarının olması ve en azından kısmen özerk bir idari ve hukuki sistemi olan bir yerleşim yeri idi (Giddens, 2012, s. 92-93; Kuper ve Kuper, 2016, s. 751-755).

Kentte tarım dışı üretimin var olması, önceki üretimde biriktirilmiş sabit varlıkların deposu ile belli bir teknolojiyi kullanarak inşa edilmesiyle biçimlenmektedir. Diğer bir ifadeyle; toplumsal yapının biçimi, sanayileşmeyle birlikte, canlı olmayan güç kaynaklarını kullanıldığı bir üretim biçimi haline dönüşmüştür (Hatt ve Reiss, 2002, s. 52; Duru ve Alkan, 2002, s. 7). Bu husus, kentte gelişen ve değişen üretim tarzı ile belli bir işbölümünü ve uzmanlaşmayı gerektiren toplumsal yaşam tarzına sürüklemiştir. Dahası yaşanan süreç, tarihsel olarak kent ve kırsal kesim arasındaki karşıtlığı ya da antitezi olarak şekillenmiştir (Harvey, 2009, s. 187; Lefebvre, 2013, s. 8). Ortaya çıkan yeni düzlem, *kır*’ın eski unsurlarını yeni kent birimine taşıyıp onun bir parçası haline getirdi. Fakat yeni unsurların da etkisiyle *kır*’a göre daha karmaşık ve değişken bir yapıya dönüştü (Mumford, 2013, s. 45).

İki yüzyılı aşkın süredir, değişen üretim tarzı ve demografik dönüşümlerin etkisiyle, dünya nüfusu yoğun bir şekilde artmıştır. Nüfusun büyük bir kısmının da kentlerde bulunduğunu söyleyebiliriz. Bugün dünyada nüfusu 100.000’den fazla olan yaklaşık 1.700 kent bulunmaktadır (Giddens, 2012, s. 92-93). Sanayileşmiş ülkelerdeki en büyük kentlerde oturanların sayısı yirmi beş milyona kadar ulaşır (Giddens, 2005, s. 563). “Dünya çapında kentli iş gücü nüfusu ise 1980’den beri iki kattan fazla artmıştır. Bu arada dünya genelinde kırsal nüfus azami rakamlara ulaşmıştır ve 2020’den sonra azalmaya başlayacaktır. Bunun sonucunda, 2050’de yaklaşık 10 milyara çıkması

beklenen dünya nüfusundaki bu artışa neredeyse bütünüyle kentler katkıda bulunacaktır” (Davis, 2007, s. 15-16). Nihayetinde, tüm sanayileşmiş toplumların kentleşme sürecinden geçeceği aşikârdır.

Aslında, ‘kentleşmenin incelenmesi’ bir sürecin kavranılmasını ifade eder. Bu süreç belli bir mekân dahilinde ve o mekânın her yanında var olsa da sabit mekânsal sınırlardan kaçınılmaz olarak yoksundur (Harvey, 2016, s. 182). Kentleşme, dar anlamda, “kent sayısının ve kentlerde yaşayan nüfusun artmasını anlatır” (Keleş, 2015, s. 35). Aynı zamanda, kentleşme bir toplumun iktisadi temelindeki toplumsal ilişkilerin ve siyasal ve toplumsal unsurların anlaşılmasına önemli ölçüde katkıda bulunur. Bütün bu özellikleri içine alacak geniş kapsamlı bir tanım yapılacak olursa: Kentleşme, “sanayileşmeye ve ekonomik gelişmeye koşut olarak kent sayısının artması ve bugünkü kentlerin büyümesi sonucunu doğuran, toplum yapısında artan oranda örgütleşme, işbölümü ve uzmanlaşma yaratan insan davranış ve ilişkilerinde kentlere özgü değişikliklere yol açan bir nüfus birikimi sürecini belirtir” (Keleş, 2015a, s. 207; 1998). Yine, Keleş’e göre kentleşme hareketinin nedenleri 4 temel başlık altında toplanabilir (Keleş, 2015b, s. 39-44);

1. Ekonomik nedenler; ilki; kırsal nüfusu köyünden iten, tarım kesiminin içinde bulunduğu koşullardan kaynak alan nedenlerdir. Bunlara itici etmenler (push) ya da olumsuz göç nedenleri adı da verilebilir. Kırdan kentlere doğru bir göçün başlaması, tarımda bir üretim fazlasının elde edilmesi ile alakalıdır. İkincisi, kırsal geçimini sağlayamayan ve gelecek için hedefi olmayan nüfusu kente çeken mekanizmadır. Bunlara çekici etmenler (pull) ya da olumlu göç nedenleri adı verilmektedir.

2. Teknolojik nedenler; sanayileşmenin getirdiği sosyo-ekonomik değişikliklerin yanı sıra tarıma egemen olan şartlar kentleşmenin hızlanmasını teknolojik gelişmelerle birlikte sağlamışlardır. Artan üretimin kentleşmede rol oynaması, ürünün kolay ve ucuz taşınmasını sağlayacak teknolojik araçların gelişmesine bağlıdır.

3. Siyasal nedenler; çeşitli düzeylerde verilen siyasal kararlar, yönetim yapısının özellikleri, hukuk kurumlarından bazıları ve uluslararası ilişkiler de kentleşmeyi özendirici niteliktedir.

4. Sosyo-psikolojik nedenler; kır ve kent yaşam biçimleri ve arasındaki ayırmadan kaynaklanır. Kentlerin sahip olduğu birçok toplumsal ve kültürel olanaklar ve hizmetler çok çekicidir.

Kentleşmenin toplumsal değişme yönünü yansıtan ‘kentlileşme’ ile ‘kentleşme’ kavramları birbirine karıştırılmamalıdır. “Kentleşme akımı sonucunda, toplumsal değişimin insanların davranışlarında ve ilişkilerinde, değer yargılarında, tinsel ve özdeksel yaşam biçimlerinde değişiklikler yaratması süreci”dir (Keleş, 1998). Diğer bir ifadeyle, kentlileşme kente göç edenlerin yeniden sosyalizasyon sürecini anlatır. Sosyalizasyon süreci kent toplumunun değer-norm sistemini, kentli insanın düşünme, davranış biçimlerini ve giderek yaşama biçimini benimsetmektedir. Bu süreç, özellikle kentli toplumun geçmiş yaşam tecrübesi, kentte bulunma süresi, etkileşim halinde olduğu sosyal çevreler, yaptığı iş/meslek, aldığı eğitim, yaş vb. birçok değişkenle ilişkilidir. Her kent toplumunun kendine has kentlileşme süreci ve toplum tarafından kabul gören kentli insan tipi vardır (Bal, 2008, s. 80).

Literatürden yaygın olarak kullanılan ‘*kentlileşme*’nin derecesi ise kentlerde yaşayan toplam nüfusun oranı ve kent mekânıyla ile ölçülemez. Ayrıca, kentlerin toplumsal yaşam ya da insan üzerindeki etkileri, kentli nüfusun oranının göstereceği etki, iş ve yaşam olanakları, ekonomik, siyasal ve kültürel yaşamın öncüsü ve denetleyicisi konumunda olması gibi faktörlerin etkili olduğunu belirtebiliriz. Bir yaşam biçimi olarak kentlileşme; kentleşme süreci ile yalnızca insanları kent olarak adlandırılan yere çekme sürecini belirtmekle kalmamakta, insanların kentin yaşam biçimini benimsemesi anlamına da gelmektedir (Wirth, 2002, s. 78-81). Buna ilaveten, kentlileşme sadece kentte yaşama ile oluşmaz, kentli insanın kente dair değer yargı, normlarını ve kültürünü benimsemesi ile oluşur. Kente ve kent mekânına yönelik bilinç düzeyi geliştirerek yaşam biçimine yansıtma halini betimler (Şan, 2008, 3-4).

Özetle; kent, kentleşme ve kentlileşme olgusu, tarihsel süreç içinde bir değişmeyi anlatırken, kentin kırsal alan üzerindeki hakimiyetini vurgular. Kentleşme, hem üretici güçleri hem de emek gücünü bir mekân üzerinde sıkıştırır. Buna ilaveten, teknoloji ile birlikte doğa insan kontrolüne tabi kılınarak ulaşım ve iletişim sistemleri, işbölümü ve kentsel yönetim ve hukuk kuralları yaygınlaştırır. Kentleşme, mekân ve zaman boyutuyla sermaye mekanizmalarının yeniden üretime geçtiği sosyal süreçlerden biridir.

Kent ve onu meydana getiren kentsel süreçler ile toplumsal mücadelenin sahası haline gelir. Nihayetinde, kentsel gerçekliği ifade eden anlatılar, hem mekânsal hem de zamansaldır: “Mekânsaldır zira süreç mekân içinde ilerler ve onu dönüştürür; zamansaldır zira zaman içinde de gelişir. Bu faktör başlangıçta taliyse de bir süre sonra pratik ve tarih üzerinde hakim hale gelir” (Lefebvre, 2013, s. 12). Kentsel dikotomi, insanın yapıp etmesiyle, kent üzerindeki egemenliğiyle ilişkili olup zaman ve mekân boyutuyla uzak mesafeleri kapsayan bir iletişim yoğunlaşmasında ve taşımacılığa hakim olunmasında, inşaat mühendisliğindeki büyük çaplı bir gelişimle birlikte bir icatlar patlamasının yaşanmasında ve dahası, tarımsal üretkenliğin müthiş ölçüde daha da artmasında etkili olmuştur (Mumford, 2013, s. 45). Dahası, kentler zaman ve mekân mefhumunu ileri bir aşamaya getirmesiyle, bugün çokça konuşan ‘küresel kentler’ olgusunu ortaya çıkarmıştır. Küresel kentler, yeni uluslararası, seçkin, kesişen kıtalar olarak ifade edilen ağlardır. Bu küresel kentler ağıyla, çeşitli kültür, dil ve geçmişlerin daha önce hiç olmadığı kadar şaşırtıcı biçimde sergilendiği birer kavşak haline büründüğünü söyleyebiliriz (Giddens, 2005, s. 562).

Son olarak insanlığın yapıp etmelerinin önemli bir kanıtı olan kentler, medeniyeti tanımlayıcı eserlerdir. Kentleri şekil vererek inşa ederiz ve zamanla olanlar da bizi şekillendirir. Robert Park’ın bir keresinde ifade ettiği gibi (1967, s.3); “kent, insanın içinde yaşadığı dünyayı arzularına daha uygun hale getirebilmek için verdiği çabaların en tutarlısı ve bütününe bakıldığında en başarılısıdır. Fakat insanın ürettiği bir dünya olan bu kent, aynı zamanda onun bundan böyle içinde yaşamaya mahkûm olduğu dünyadır. Böylece dolaylı olarak ve kendisini bekleyen görev hakkında net bir fikri olmaksızın, kenti inşa ederken insan kendini de yeniden inşa etmiştir”.

1.3. Kent ve Siyaset

Kent ile siyaset arasında ontolojik bir ilişki vardır ve bu ilişkinin evrimi, farklı dönemlerde kendine has özellikleri taşıyıp şekillenerek her durumda devam eden bir süreç haline gelmiştir. Kentler de siyaset gibi çok yönlü, karmaşık ve değişkendir. Kentleşme ve kentlileşme ile birlikte her toplum kesimi kentle kurmuş olduğu ilişkinin bir yönünü siyaset oluşturmıştır. Ayrıca, tarih boyunca insanının doğasında var olan kontrol, yönetme, ortak karar verme ve uygulama gibi özellikler siyasetin bir

tezahürüdür. Kentler, “insan olmanın ve toplumsal ilişkiler dahilinde yaşamının zorunlu bir sonucu olan siyasetin mekânı olmuştur” (Akın, 2017, s. 327-340).

Kentsel ilişkilerin bir yönü olan ‘siyaset’, etimolojik olarak Arapçadan geldiği ileri sürülerek *siyasa* şeklinde kullanılır, ‘at bakımı ve terbiyesi’ anlamlarını ifade eder. Diğer yandan, Antik Yunanda⁶ kullanılan ‘şehir devleti’ anlamına gelen ‘*polis*’, terimin türetilmesini sağlamıştır. Antik Yunan kentinde siyaset, ortak bir vatandaş bilinci, kentlilik kültürü ve yönetme anlamlarını ifade ediyordu. Dahası; siyaset, polisi ilgilendiren işler anlamına gelmekteydi. Bu durumun günümüzdeki karşılığı ise devleti ilgilendiren işlerdir. Tanım, “Gündelik dilde siyaset toplum adına kişi veya kurumların karar verme hakkı anlamında otorite kullanımıyla çok yakından ilişkilidir” (Heywood, 2012, s. 65). Diğer ifadeyle, kentlerin ve toplumun yönetimini, refahını arttırmak için kullanılan yönetme sanatı olarak ifade edilebilir.

Kentlerin siyasi ve yönetim ile ilişkisinin tarihi neolitik çağa kadar uzanmaktadır. Mısır, Hindistan ve Mezopotamya gelişmiş bir siyaset veya yönetim biçimini temsil etmiştir. Yine, Yunan ve Roma siteleri sınıf ayrımını merkezine alarak siyasal örgütlenmeyi inşa etmiştir. Bir diğeri; kentleşme ve siyaset ilişkisinin özgün örneği, İslami şehir modeli olan Medine’de kurulan devlet biçimi, “politik, katılım odaklı, istişare temelli, vatandaşlık hakları üzerine kurulu, çoğulcu, yasalarla garanti altına alınmış” yapıyı temsil etmekteydi (Nureddin, 2019, s. 240). Ortaçağ komünleri ise feodaliteye gösterdikleri tepkileri ve burjuvazi değerlerini (eşitlik, özgürlük ve demokrasi) merkeze almasıyla, kent ve siyaset ilişkisini pekiştirmiştir. Akabinde, kentlerde sanayi devrimin ortaya çıkması, ulusal ve modern devletlerin kurulması siyasetin dönüşmesine sebebiyet vermiştir. Bütün bu tarihsel deneyimler, kent insanın nasıl yönetildiğine ve doğru olan yönetim şeklinin hangisi olduğuna yönelik uğraşları anlatır (Öztekin, 2011, s. 238). Kimi zaman kentleşen için siyaset, çatışmadan kaçınma, uzlaşma ve iyiye ulaşmayı

⁶ Antik Yunan toplumu her biri kendi yönetim sistemine sahip olan bağımsız şehir devletlerinden oluşuyordu. Bunların en büyük ve en etkilişi çoğunlukla klasik demokrasi modeli olarak örnek gösterilen Atina’ydı. Tüm erkek vatandaşların şehir toplantılarına benzeyen ve sene de on kere toplanan meclisine katılma hakkı vardı. Diğer bir çok kamu makamı kurayla seçilen veya sırasıyla belirlenen vatandaşlar tarafından dolduruluyordu. Bütün bunların yanında Atina toplumu, kadın köle ve yabancılardan oluşan büyük çoğunluğu siyasi yaşamın dışında bırakan katı hiyerarşik bir sisteme dayanıyordu (Heywood, 2012, s. 65). Atina için eşitlik, siyasal topluluk olarak örgütlenmiş yurttaşlardan oluşan dar bir çemberdi (Schnapper, 2005, s. 36).

sağlayan ideal kent ve toplum ütopyelerine sahne olmuştur. Aynı zamanda kentleşme ile birlikte, kent insanı sahip olduğu hak ve yükümlülüklerini keşfetmeye başlamıştır. Kent insanın sahip olduğu hak ve yükümlülükler siyasal iktidardan birtakım hakları talep etme imkanı sağlamıştır. Kent insanı hem katılımcı hem de siyasal sistemden daha talepkâr olmaya başlamıştır (Görmez, 1997, s. 34; Bal, 2008, s. 211).

Harvey'in de ifade ettiği üzere (2016, s. 182); "kentleşme bir şey değildir, bir süreçtir. Kent siyaseti de akışkan biçimde tanımlanmış ama yine de açık seçik belirlenmiş bir mekân dahilinde işleyen genel anlamda politik bir süreçtir". Kentleşmenin bir süreç olması; kent siyasetinin değişimine ve dönüşümüne sebep olmaktadır. Kentleşme, sadece kırdan kente göç demek değildir; kentin değer sistemini benimsemeyi, siyasal anlamda kurumsallaşmayı ve örgütlenme sürecini ifade etmektedir. Ayrıca hızlı kentleşme ve sanayileşme ile kent sayısı ve nüfusu artmaktadır. Böylelikle, kentlerin yönetimi için mevcut bulunan geleneksel siyasal kurumlar yeterli olamayıp yeni siyasal sistemler denenmektedir. Bu yeni siyasal sistemlerin, demokratikleşme çabaları doğrultusunda kentlileşen kitlenin kendi kendini yönetmesini sağlayacak yerel yönetimlerin varlığı önemlidir. Kent insanının siyasal sisteme katılması, hizmetleri ve kuralları benimsemesi açısından işlevseldir. Buna ilaveten, günümüzde kentsel katılım, demokrasi ve kentli hakları bağlamında olumlu algılanmaktadır (Keleş, 1993, s. 21-22; Vergin, 2000, s. 33-35; Öztekin, 2011, s. 242).

Kent özelinde siyasetin incelenmesi, kentsel yönetim ve katılımı anlatmasının yanında, kent insanı üzerindeki tahakkümü, iktidar ve otorite gibi değişkenler ile ilişkili olduğu ifade edilebilir. Hem politikacılar hem de kent yöneticileri, kentsel olan her şeye dair otoritesini ve gücünü birtakım sembolik araçlar ile meşrulaştırabilmektedir. Günümüze gelmiş en eski kentlerinde bile, siyasi gücü ve iktidarı himayesinde bulundurarak kentlerin geliştiği hususunda tartışmalar mevcuttur (Reader, 2004, s. 87; Janoski, Alford, Hicks ve Schwartz, 2010, s. 117). Esasında kentsel güç mekanizmalarının kente müdahale ederek dönüştürdüğü söylenebilir. Bu süreçte genellikle, var olan egemen güç hakim sınıfların yanında durarak baskın kesimin yararına hareket edildiği görülür. Böylelikle, var olan siyasi güç ve iktidar ilişkilerinin kent toplumunu kentsel krize ve çelişkilere doğru ilerlettiği, hatta var olan kent sorununu küresel boyuta taşıyarak siyasal kriz haline getirdiği saptanmıştır (Castells, 1997, s. 14; Harvey, 2016, s. 216).

Bir kentsel bölgeyi kentsel krize sürükleyen, en fazla şekillendiren ve müdahale eden siyasi araçlardan biri yerel yönetimlerdir. Dahası, yerel yönetimlerin fiziksel ve sosyal altyapı alanında, çevre sistemleri ve kalitesi gibi konularda da etkili olduklarını söyleyebiliriz.

Sonuç olarak kent, mekânsal parametlerin, toplumsal ilişkilerin ve siyasetin incelenebileceği birkaç mekânsal alandan biridir. Özellikle inceleme alanına kentsel bölgeler, ulus devletler ve güç ilişkileri vb. dahil olabilmektedir. Başka deyişle, kent toplumsal ve siyasal ideolojilerin mekânsal biçime dönüşmüş halidir (Tümertekin, İstanbul, İnsan ve Mekan, 2014, s. 14). Kentin siyasal yönü, “yönetim ve tahakküm sistemlerini mekân (ve zaman) düzenlerine takviye eder ya da dayatır” (Dikeç, 2016, s.65). Ayrıca, kent mekânının siyasal iması, siyasal kimliklerin kurulumuna bir denetim alanı sunar.

1.3.1. Kent ve Yurttaş: Kentli Hakları

Kent mekânının var olması ile siyasetin kurumsallaşması eski dönemlere kadar götürülebilir. Aynı zamanda kentin varlığından bu yana yaşayanlarına birtakım hak ve yükümlülükler yükleyerek kent toplumuna bir statü belirlemiştir. Bu hak ve yükümlülükler kent insanına kentteki siyasal yetkeden birtakım şeyleri talep etme imkanı sağlamıştır. Başka bir deyişle, siyasal topluluk karşısındaki kent insanı sahip olduğu bazı hak ve sorumluluk statüsü ile ‘yurttaş’ olarak tanımlanır.

O halde, ‘yurttaşlık’ kavramı Latince *civis* ve Yunanca *polites* kökeninden gelmektedir (Aksoy ve Arslantaş, 2009). Antik (Yunan) dünyada yurttaş, kent sınırları içinde yaşayan toplumun bir kesiminin sahip olduğu yönetime katılma statüsüdür. Bu durum günümüzdeki toplumun tümünü kapsayan yurttaş olma özelliğinin aksine, kent toplumunun küçük bir kısmı olan egemen elitlerinde, varlıklı sosyal gruplarında ve yüksek mevkiye sahip kişilerde mevcuttu. Kent toplumunun egemen sınıfları, kenti kontrol etme ve yönetme biçimlerine sahip yetkin iktidar sınıflarıydı (Short, 2006, s. 144). Fakat günümüz toplumlarında yurttaşlık, politik bir sistemin unsuru olan ulus devlet sınırları içinde yaşayan insanların hemen hemen hepsini kapsamaktadır. Kişi bazı hak ve yükümlülük ile ulusuna ve toplumuna ait hisseder ve bazı ayrıcalıklara erişir.

Giddens yurttaşlık kavramının günümüz toplumlarındaki anlamını ifade etmek adına dört temel aşama kullanmıştır (Giddens ve W. Sutton, 2016, s. 368-369); bunlardan ilki, sivil yurttaşlıktır; “sivil yurttaşlık, modern mülkiyet hakkıyla ortaya çıktı. Modern mülkiyet hakkı, sosyal düzenin devamlılığı için, ortak bir sorumluluk bilincini öne çıkartarak insanlara başkasının mülkiyet hakkına saygı göstermeleri için belirli türden karşılıklı yükümlülükler getiriyordu”. İkinci aşamadaki, politik yurttaşlık ise “işçi sınıfı gruplarına ve kadınlara kademeli olarak oy verme hakkının tanınmasını içermektedir”. Üçüncü aşamadaki sosyal yurttaşlıkta “yurttaşlık haklarını sosyal refah anlayışıyla ilişkilendiriyor ve diğer yardımlarla birlikte sosyal yardımların herkese ulaşması için sorumluluk paylaşımını öne çıkarmaktadır”. Son aşama ise günümüz düşünürlerinin yeni ortaya çıkmış olduğunu iddia ettikleri çevresel yurttaşlıktır; bu aşama yurttaşların hem temiz ve güvenli bir çevrede yaşama hakkının olabileceği hem de insanların yaşadığı ortamların ve doğal çevrenin kirlenmemesiyle ilişkili haklar bütünüdür. Ayrıca, yukarıda belirtilen yurttaşlık kapsam ve sınırının ulus-devlet temelinde alınan yasal kararları belirtmesinin (Schanneper, 2005, s. 492) yanı sıra küreselleşme ile birlikte hak ve yükümlülüklerin ulus devleti aşarak ulus aşırı devletleri ve toplumları kapsadığını belirtebiliriz.

Yurttaşlık katılımı ile kentsel zihniyet, kişinin farklı olana karşı saygı duymasını ve fikir ile çıkarlarının temsilini ifade etmesinin yanında, ekolojik süreçlerin anlaşılmasını da ifade eder. Bir yönden böyle süreçler kent insanını kamusal alana ve politik bir topluluğa dönüştürmektedir. Kamusal alanın ⁷, politik bir topluluk gerçeğiyle bütünleşmesi kendi kendini yöneten ve sorumluluk bilincine sahip yurttaşın var olması ile ortaya çıkmaktadır (Bookchin, 2014, s. 111; Touraine, 2016, s. 417). Diğer ifadeyle; kentler, “medeniyyetin yaratıldığı kadar medeni kuralların da öğrenildiği ve öğretildiği kent yaşamının ve sosyal ilişkilerinin medeni kurallara göre sürdürüldüğü örgütlü bir

⁷ Habermas’a göre (2015) “kamusal alan” tarihsel bir sürecin ürünü olmasının yanında demokratik bir kimliği temsil eder. Kamusal alan düşüncesi aydınlanma döneminde ortaya çıkmıştır. Senett’e (2016) göre de “kamusal alan” düşüncesi 18. yüzyıl büyük kentlerinin ortaya çıkmasıyla anlamlı hale gelmiştir. Bu dönemde soylu olmayan ve ticaretle uğraşan sınıfının sosyal ve mekânsal örgütlenmesi olarak görülür. Diğer taraftan, Habermas’a göre kamusal alan; “bütünleştirici ve olumlayıcıdır ve gerçek cismi varlığını, burjuvanın örgütlediği kentlerde bulur. Dolayısıyla kamusal alanı, burjuva-demokratik kentle özdeş kabul etmek ve tarihsel dönüşümünü kentlerin tarihiyle birlikte açıklamak gerekir” (Sargın , 2017, s. 9-10).

toplumdur” (Sam, 2017, s. 207). Kamusal alanda yurttaşlık, kentin uygarlık göstergesi, hukuk kurallarının işletildiği ve toplumsal hayata sirayet ettiği bir mecradır.

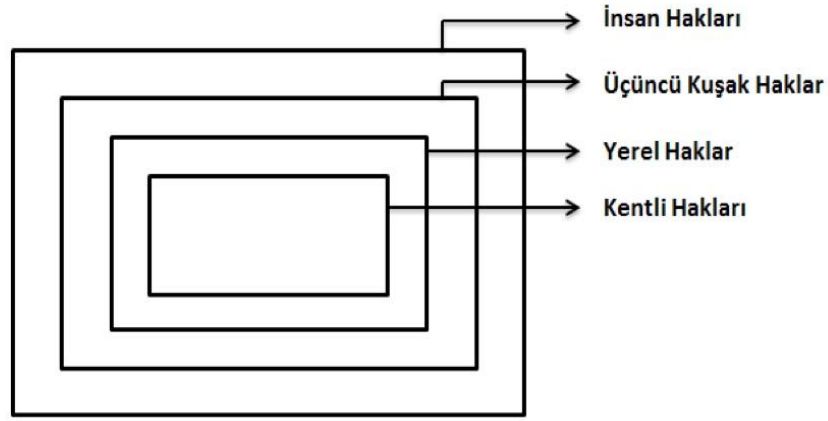
Kent toplumunun kente yönelik herhangi bir şeye müdahale etme, yönetme ve hak talep etme durumu, yurttaşın bir nevi ‘kentsel kazanımı’ ya da ‘kent hakkı’ olarak betimlenebilir. Dahası, kent hakları yurttaşların kentsel olanaklara eşit olarak ulaşabilmesini ve onlardan yeterli oranda yararlanabilmesini vurgular. Tekeli’ye göre kentli hakkı kavramı bireylerin ilişkisel boyutunu ön plana çıkarır: “Bu ilişkinin iki yönü vardır. Bunlardan birincisi kentlinin doğal ve yapay fiziki çevresiyle olan ilişkisidir. İkincisi ise kentli bireyin diğer kentli bireylerle olan ilişkisidir” (2011, s. 186-192). Böylelikle, ilişkisel boyut hem kente dair aidiyet ve bilinçlenmeyi ortaya çıkarırken hem de kentli haklarına uyma ile iyi toplumun ya da iyi kentin ne olduğunu bizlere anlatır.

Kent hakkı, kentte yaşama, kentsel hizmetlere ulaşma, kentsel yerleşimlerde yaşam kalitesinin eşit ve adil koşullarda olma hakkı olarak kent toplumunun tümünü kapsayan ‘insan haklarının’⁸ bir uzantısıdır (Ertan ve Ertan, 2005, s. 56; Ergun ve Gül, 2017, s. 53). İnsan hakları, günümüz toplumlarının uluslararası hukuk antlaşmaları neticesinde oluşturduğu temel yazılı hukuk kuralları olarak ifade edilebilir. Tarihsel olarak insan hakları üç temel aşamada gelişmiştir (Tekeli, 2011, s. 186-192; Ertan ve Ertan, 2013, s. 45-70; Keleş, 2015, s. 14-15; Parlak, 2018, s. 22). Bunlardan ilki, Fransız Devrimi ‘insan hakları ve yurttaşlık hakları’ bildirisi sonucunda gelişen haklardır. Birinci kuşak haklar, temel ve kişisel insan haklarını kapsamaktadır. İkinci kategori, hakları kişisel haklardan sosyal haklara geçişi temsil eder. 1917’de yaşanan sosyalist devrim, 1929 bunalımı, refah devletinin ortaya çıkışı sosyal hakların ortaya çıkışında önemli tarihsel süreçlerdir. Üçüncü kuşak hakları ise gelişimini hala sürdürmektedir. Üçüncü kuşak haklara, dayanışma hakları da denilmektedir. Bu haklar; çevre hakkı, barış hakkı, insanlığın ortak varlığından faydalanma, barış hakkı, kalkınma hakkı vb. haklar bütünü olup toplumun tümünü kapsamaktadır. Diğer bir ifadeyle, bu yeni hak konularını evrensel değerlerden alır ve kapsamı devlet sınırlarının ötesine geçerek bütün

⁸ İnsan Hakları Evrensel Bildirisinde sunulan kuralları Birleşmiş Milletler Genel kuruluna üye ülkelerin yurttaşların yaşam hakları çerçevesinde oluşturulmuş kurallara uymakla mükelleftir.

toplumların dayanışmasını sağlar (Ökmen, 2005, s. 28). Dayanışma hakları, karşılıklı haklar ve yükümlülükleri içerdiği için kent hakkı bu sistematığın bir alt dalıdır. Kentli hakları, kent yurttaşına insan onuruna yaraşır bir şekilde yaşam koşulu sunmaktadır. Aynı zamanda, “kent yurttaşlarına kentli haklarından yararlanmayı sağlamanın, devletin ve kent yönetimlerinin görevi olduğu kadar, yurttaşın da örgütlü ya da örgütsüz olarak görev alması gereken bir süreç” olduğunu anlatır (Keleş, 2015, s. 14-15).

İnsan Hakları Katmanları

Şekil 1: İnsan Hakları Katmanları

Kaynak: (Parlak, 2018, s. 22).

İnsan haklarının somut bir göstergesi olan kentli haklarının tarihsel gelişimi 1871 tarihinde meydana gelen Paris Komünü'ne dayanmaktadır. 1933'te ise Atina'da 'Milletlerarası modern mimari Atina anlaşması' temel kentleşme ilkeleri kabul edilir. Anlaşmanın temel amacı, kent planlamasının insan merkezli olması ve sağlıklı çevrelerin nasıl oluşacağına yöneliktir. 1976'ya gelindiğinde Vancouver'de gerçekleştirilen 'BM İnsan Yerleşimleri (Habitat I) Konferansı', devletin kent yurttaşlarına karşı yükümlülükleri ve yerleşim politikaları üzerindeki değişim ve gelişimleri hedeflemiştir. 1992'de ikinci 'BM İnsan Yerleşimleri Konferansı (Habitat II)' Rio'da gerçekleştirilmiştir. Bu konferans daha sonra 3-14 Haziran 1996 tarihlerinde İstanbul'da yapılmıştır. Habitat II konferansı, konut ve yerleşim politikalarına tekrardan vurgu yaparak devletin yükümlülüklerinin yanında sivil toplum⁹ örgütlerinin önemine

⁹ Mardin'e göre “sivil toplum”, Batı'dan alınan siyaset ile yakın ilgili kavramlar arasındadır. Bu kavramın kökü olan sivil' in anlamı kent hayatıyla ortaya çıkan belli başlı hak ve yükümlülükleri ifade eder. Kavramın tarihsel arka planında Batı'nın feodal düzeni vardır. Feodal düzende asillerin eski dönemde var olmayan bir sisteme geçmesi sonucu, ekonomik sistemde yetkin olan sınıfsal yapı değişmeye başlamıştı. Burada en önemli gelişmelerden biri asillere karşı tüccarın, küçük esnafın ve

işaret edilmiştir (Ertan ve Ertan, 2005, s. 58-59). Yine, kent haklarının geliştirilmesi açısından önemli bir diğer anlaşma da 17-19 Mart 1992 tarihinde Avrupa konseyinin tarafından Strasburg’da gerçekleştirilen ‘Avrupa Kentsel Şartı’dır. Kentsel Şart’ın üç temel ilkesi ön plandadır; kentin fiziksel anlamda iyileştirilmesi, mevcut konutun dönüşümü, kentli için toplumsal ve kültürel olanakların üretilmesi ve kalkınmada halk katılımının özendirilmesi. (Göktürk, 2002, s. 218; Ertan ve Ertan, 2005, s. 58-59). Ayrıca belirtilen ilkeler, gelecekteki kent hakları anlaşmalarının temel zemini olarak tekrardan gündeme getirildiği görülür. Yine, ilkeler daha çok kentin niteliksel gelişimini dikkate alır (Göktürk, 2002, s. 217). Aşağıda ‘Avrupa Kentsel Şartının’ sunmuş olduğu kentsel haklardan bazıları listelenmiştir (Tekeli, 2011, s. 186-192)¹⁰;

- ✓ İnsan haklarına saygılı ve bu hakları geliştirmeye açık bireylerine refahını ve kişiliğini geliştirme güdüsü ve fırsatı sağlayan bir kentsel ortamda yaşama hakkı.
- ✓ Kentte yaşayanların kendi ekonomik ve toplumsal girişimlerini geliştirebilmek için gerekli altyapılara sahip olmayı isteme hakkı.
- ✓ Kente uygun yeterli çalışma olanaklarına ve güvencesine sahip olma ve kentin ekonomik gelişmesinden pay alabilme hakkı.
- ✓ Çoğulcu bir kentli kültürü edinebilme fırsatlarına sahip olabilme hakkı.

üreticinin korunmasıydı. Kentte yaşayan toplum hayatını sürdürebilmesi için birtakım hak ve ayrıcalıklar istemekteydi ve bunu zamanla elde etmişlerdi. Diğer taraftan, Batı’nın aksine Osmanlı devletinin ilk dönemlerinde bu durum söz konusu değildir. Fakat 19. yüzyıla gelindiğinde, Osmanlı devletinde Batıda gelişen sivil toplum anlayışının aksine kendine has bir boyutta sivil toplum anlayışı ortaya çıkar. Diğer bir ifadeyle, “Batı sürecine bağlı olmadan, yani Batı da milli çıkar denildiğinde kişi ve grup özerkliği akla geliyor, Türkiye’de ise milli çıkar denildiğinde kişi ve grup özerkliği özelliklerine bağlı olmayan kolektif bir anlamı vardır. Sonuç olarak kendi demokratik geleneğimizin, 1. Bir boşluğa (sivil toplum eksikliğine), 2. Batı kamuoyunun tarihsel temeli olmadan gelişen biçimine ve son olarak 3. Bir İslami yapısal unsura (İslami popülizmi) dayandığı söylenebilir” (Mardin, 2016, s. 7-21). Günümüz toplumlarında ise sivil toplum denildiğinde ekonomik ve toplumsal güç vurgulanmaktadır. “siyasal toplum kurumlarına güvenin sarsılmış olduğu yerlerde, sivil toplum örgütleri alternatif güç odakları olarak sistemin ayakta kalmasını sağlamaya çalışırlar” (Keleş, 1993, s.4).

¹⁰ Bkz. <http://www.migm.gov.tr/kurumlar/migm.gov.tr/AVRUPA-KONSEYI/KentSart-1.pdf> Erişim tarihi: 07.11.2018 <http://www.migm.gov.tr/kurumlar/migm.gov.tr/AVRUPA-KONSEYI/AvrupaKentselSarti-2.pdf> Erişim tarihi: 07.11.2018

- ✓ Kültürel farklılıkları dolayısıyla kimsenin iş yaşamında ve toplumsal yaşamda dışlanmadığı, ikincil konumlara itilmediği çokkültürlü bir bütünleşme imkanı sunan bir kentte yaşama hakkı.
- ✓ Tarihsel mirasın ve geçmişle sembolik bağların korunduğu, nitelikli, uyumlu mimarlık değerlerinin bulunduğu ve bunlara yenilerinin eklenebildiği bir kentsel çevrede yaşama hakkı.
- ✓ Dünyanın gelişmiş bilgi ve hünelerini elde etme olanağını sağlayan, eğitim ve kendini yetiştirme olanakları veren, bu olanakları sürekli olarak geliştiren yaşama hakkı.
- ✓ Kentlerde yaşayanların, kentlerdeki hizmetlerin görülmesini sağlayacak yerel yönetimlerce seçme ve seçilme kararlarına katılma ve yönetim üzerinde sürekli bir demokratik denetimde bulunma hakları ve kentsel çevrenin ve hizmetlerinin geliştirilmesine olanak verecek biçimde kendisini vergilendirme hakkı.

Konunun uluslararası ölçekte değerlendirilmesinin yanı sıra ulusal düzeyde de birtakım karar ve hükümlerin olduğunu belirtebiliriz. Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nda yer alan "herkese sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkının sağlanması" hükmü ile devletin kente yönelik hukuki düzenlemesinin bulunduğunu görebiliriz (Kahraman, 2013, s. 23). Özellikle, 1982 Anayasasının birçok maddesinde kentsel hizmetlere erişim konusunda düzenlemeler mevcuttur. Anayasada yer alan "yerleşme ve seyahat hürriyeti" 23. madde, mülkiyet hakkına ilişkin 35. ve 46. maddeler "sağlıklı ve dengeli çevrede yaşama hakkı", 57. madde "devletin konut gereksinimini karşılamasını şehirlerin özelliklerine ve çevre şartlarını gözeterek bir planlama çerçevesi" ve 63. madde "tarih, kültür ve tabiat varlıklarının korunması" (Ertan ve Ertan, 2005, s. 67) gibi kentsel haklar, kentsel adaleti ve eşitliği sağlamak adına önemlidir. Bu temel haklar anayasa tarafından devlete verilmiştir. Fakat çoğu zaman, merkezi ve yerel yönetimler tarafından gerçekleştirilmesi hedeflenen kentsel adalet ve iyileştirmelerin tam anlamıyla yerine getirilmediği de aşıkardır.

Kent hakkı konusunun hukuksal düzleminin yanı sıra teorik tartışma noktalarını da ele alacak olursak; Lefebvre'nin "Şehir Hakkı"¹¹ (2015) tezi, kentsel yaşam hakkının

¹¹ Lefebvre'nin çalışmasında "şehir hakkı" kavramını kullanmasının temel gerekçesi; kent hakkı

anlaşılmasında önemlidir. Genel olarak tez, kapitalizmin etkisi ile kentlerde yaşanan süreçlere karşı geliştirilen kentsel yaşam hakkı olarak formüle edilmiştir. Lefebvre için şehir hakkı ¹²kapitalizmin ileri sürdüğü değişim değerinin aksine kullanım değerini öne sürer. Şehir hakkı, sürece pasif kalınmaması için bir mücadeledir. Şehir hakkı bir hak türü olarak “özgürlük hakkı, toplumsallık içinde bireyselleşme hakkı, habitat ve mesken hakkı, yapıt hakkı, katılım ve sahiplenme hakkı” (a.g.e, 2015, s. 151) gibi hakları kapsar. Ayrıca, Lefebvre’ye göre, kenti üreten siyasi ve iktisadi güçlere karşı üretilen mücadele eksenli, yaşam alanlarına sahip çıkmak, adil ve yaşanılabilir bir dünya üretmek için önemlidir. Şehir hakkı üzerine düşünen diğer bir düşünür ise David Harvey’dir. Harvey, Lefebvre’nin ileri sürmüş olduğu iddiayı temel alarak “kenti değiştirerek kendini değiştirme hakkı” olarak şehir hakkını analiz etmiştir (Harvey, 2013, s. 43-45). Ona göre şehir hakkını talep etmek, kentleşme sürecinin ortaya çıkarmış olduğu değişimin nasıl ve ne yönde olduğuna dair güç talep etmektir. Günümüz toplumlarının uzun uzadıya tartıştığı ve hukuksal metinler haline getirdiği insan hakları sözleşmelerinin hem siyasi hem de etik bir mahiyeti vardır. Harvey bu sürecin şekillenmesi sadece bireysellik ve mülkiyet temelli olduğu için, insan hakları mantığının ne liberal ne de neo-liberal sürece bir müdahale etme mantığını ortadan kaldırdığı gerekçesiyle eleştiri getirmektedir. Şehir hakkı, “şehrin barındırdığı kaynaklara bireysel veya kolektif erişim hakkından çok daha öte bir şeydir; şehri gönlümüze göre değiştirme ve yeniden icat etme hakkıdır”. Diğer bir ifade ile şehir hakkı, kolektif bir hak olup kentleşme süreçlerine karşı bir mücadele ve değiştirme hakkıdır. Şehri ve kendimizi değiştirme hakkı ise toplumsal bir gücün ürünüdür (Harvey, 2008).

Sonuç olarak kent hakkı siyasi ve toplumsal bir anlamı içinde barındırmaktadır. Kent ve yurttaşlık arasındaki ilişkinin önemli bir boyutudur. Kentsel haklar, aynı zamanda kentin değişim sürecine karşı geliştirilen bir hak talep etme yöntemidir. En önemlisi kent hakkının temsilî olarak merkez-yerel siyasi araçlar etkin olmasının yanında

teorisinin arka planında liberal teorinin olması ve bu bakış açısıyla kentsel değişim sürecine mücadele alanı bırakmadığını düşündüğü içindir. Onun için şehir hakkı dünyayı değiştirme pratiğidir. “Kentli hakları” ise kabaca şehir hakkının makulleştirilmiş halidir ve kentte var olan hizmetlere erişimi ifade etmektedir. Bireyseldir ve bir haklar kümesidir (Öner ve Osmanoğulları, 2017). Halbuki, Lefebvre ve akabinde tezlerinde bireysel hakların karşısına kolektif haklar kümesini ve toplumsal mücadeleyi koymaktadır. Fakat, Türkçe olan bir çalışmada “kent hakkı” kavramının kullanılması anlamsal açıdan sıkıntılı değildir.

¹² Türkçe bir çalışmada kent hakkı kavramının kullanılması teorik açıdan yanlış değildir.

toplumsal gücün katılımının da somut bir mecrasıdır. Nihayetinde, kenttaşın yurttaşlık bilinci ve sorumluluk yükleyerek toplumsallaştırma ve kentlileşme sürecini işletir.

1.3.2. Kent ve Kentsel Tasarımı Siyasal Katılım Üzerinde Okumak

‘Siyasal katılma’ basit anlamıyla; toplumdaki bireylerin, herhangi siyasal olana yönelik tavrı ya da toplumda siyasal alana yönelik alınacak olan “her türlü siyasal ekonomik ve toplumsal kararlar karşısında gösterdikleri tepkiler, eğilimler ve yaklaşımlarıdır” (Tekeli, 2007, s. 9-10; Öztekin, 2011, s. 251). Siyasal katılımın, en çok görüldüğü mekânlardan biri de kenttir. Bu siyasal davranışın tarihsel bağları oldukça eskidir. Literatürde siyasal katılımın ilk örneklerinden biri olarak Yunan şehir devleti gösterilmektedir. Yunan şehir devletinde siyasal katılım, özgür yurttaşlar tarafından kamusal¹³ alan olarak belirtilen merkezlerde gerçekleştirilmiştir. Ayrıca, özgür yurttaşların ortak kullanım alanı olan kamusal (koine), tek tek bireylere ait olan (idia) özel alandan ayrılmıştır. Kamusal alan, hem kent meydanını, pazar alanında agorayı hem de kamu mahkemelerinin yürütüldüğü müzakere alanı ya da meclis görüşmelerini içerir. Bunun tam tersi olan özel alan ise ev ile ilişkilidir. Kamusal alan, özel alanın karşısındadır ve özgürlüğü ifade eder (Habermas, 2015, s. 60). Başka deyişle, kent kolektif siyasal eylemi ve özgürlük alanını temsil eden kamusal bir alandır.

Yunan devleti için kent; farklı insanların “bir arada yaşama hali” ya da kentin kamusal alanı farklı sosyal sınıflardan insanların bir araya gelebileceği, birbirleriyle temas edebileceği bir sosyal düzendir (Kurtuluş, 2006, s.10). Ayrıca, kent kamusal alanı temsil etmesiyle birlikte yurttaşlık deneyimini örgütleyen / düzenleyen yerdir. Yurttaşlık deneyiminin geçtiği ‘meydanlar ya da salonlar’, herkesin katılabileceği, etkileşimin ve ortaklık bilincinin geliştiği tarihsel mecralardır (Önkal, 2016, s. 175-176). Diğer bir ifadeyle, 17. ve 18 yüzyıla gelindiğinde Avrupa’nın diğer şehir devletleri ile birlikte (özellikle Londra ve Paris gibi.) kamu alanı, toplumun günlük sorunlarının tartışıldığı kent mekânlarından biri olan ‘salon ve kahvehane’ kültürü ortaya çıkmaya başlar ve yaygınlaşır. Bu kültüre toplumun tamamı dahil olmasa da salonların ya da kahvehanelerin, siyasal tartışmaların yürütüldüğü ve kent sorunlarının çözümüne ilişkin

¹³ Kamusal sözcüğü; “herkesin denetimine açık olan anlamına gelirken, özel sözcüğü kişinin ailesi ve arkadaşları ile sınırlanan mahfuz bir yaşam bölgesi anlamındaydı, kamu ise İngilizce de bilinen ilk kullanımı kamuyu toplumun ortak çıkarı ile bir tutmaktadır” (Sennett, 2016, s. 31).

ortak fikir geliştirildiği demokratik mekânlar olduğunu söyleyebiliriz (Giddens ve W. Sutton, 2016, s. 286). Özetle, siyasal katılımın aracı olan ‘kentsel mekân’, kent toplumuna sadece salt bir fiziki yapı sunmamakta, aynı zamanda kentin farklı sınıflardan olan bireyleri bir araya getirerek kamusal alanı kent tasarımı üzerinden yeniden inşa etmektedir.

Kentteki kamusal düzen, 18. yüzyıl sonu gerçekleşen devrimler ve modernleşme ile gelişen ulus-devletin sanayi kapitalizmi ile değişmeye başlamıştır. Dahası, kamusal ve özel alana dair temel fikirler değişmeye başlamıştır. Sanayi kapitalizmi gelişimi ve kamusal alan iki yönde dönüştü, “ilki kamudan ailenin geri çekilmesi, öteki ise kamusal mekânın kâr odaklı” şekillenmesidir (Sennett, 2016, s. 35-36). Artık, 19. yüzyıla gelindiğinde, nüfus artışı ve değişen ekonomik yapı kamusal alanın köklü değişimine neden olur. Örneğin fabrikalar, kent merkezlerinde yer alarak nüfus artışına bağlı seri üretim sistemine geçmiştir. Bu süreç, eskiden var olan alıcı kitlesinin uğrak yeri olan “açık hava pazarı ya da küçük dükkanlar” yerine satış ve kâr odaklı mağaza anlayışıyla kamusal bir ticaret oluşturmuştur (a.g.e, 2016, s. 173; Sargın , 2017, s. 16). Diğer taraftan kent, insanın yaşam alanı olan; ev ise, daire şekline dönüşerek kendinden farklı olan ile karşılaşmayı sınırlayacak şekilde düzenlenir.

Kent insanının karşılaşma alanı olan “meydanlar” ise gözden düşmüştür, hatta aynı kentli olmanın oluşturduğu “ortaklık bilinci” aşınmaya başlamıştır. Meydanlar, eskiden bir karşılaşma alanı iken, bu dönemde farklı olandan korunma ya da karşılaşmaktan çekinme alanı haline gelmiştir. Kentsel tasarım, sosyal sınıfların farklılıklarına göre şekillenir. Bu farklılaşma siyasal katılım ya da kamusal bilinci zayıflatarak ortak bir yaşam idealini değiştirir (Önkal, 2016, s. 176-177). Artık, kent birbirine daha yabancı bir kent insanı ile karşılaşmaktadır. Kent insanında kendi içine kapalı, kamusalıktan uzak bir kentlilik bilinci gelişmeye başlar.

Günümüzde de kamu sözcüğü daha çok devletle ilişkili bir anlam ifade eder. Bu durumun temel gerekçesi, mutlak egemen olanın bireyde değil, “toplumsal ilişkilerin meşru oluşumunu denetleyen ve yürütücü organların etkin işleyişini sakınan bir süreci ve onun otoritesini anlatmaktadır” (Sargın , 2017, s. 12). Yani, kamusal yaşam formel

bir boyuta taşınmıştır. Çoğu kenttaş, devlet ile ilişkisini teslimiyet ilişkisi¹⁴ üzerinden kurmuştur. Aslında bu ilişki eski kamusal alan anlayışı ve siyasal katılımının zayıflamasını anlatır. Özellikle, kentte yabancı ile kurulan ilişkinin sınırlanması ya da formel hale gelmesi ve genel olarak aile bağı ve arkadaşlık ilişkisi olmayanlar, ilişkilerini karşılıklı taahhütte bağlarlar. Siyasal katılım artık formel boyutta olup kentsel bilinçlilik düzeyinden çıkarılmıştır ve kamusal mekânın kentsel tasarımları da zamanla çökmeye ya da değişmeye başlamıştır (Sennett, 2016, s. 16).

Modern kent tasarımı, kent insanın karşılaşma ve birbirleriyle temasa geçme özelliğini en aza indirmiştir. Sennett bu değişimi şu şekilde açıklar (2014, s. 14): “Günümüz kent planlamacılarının “otoyolların yerini belirlerken, trafiğin akışını çoğunlukla bir yerleşim alanını bir iş bölgesinden tecrit edecek şekilde yönlendirir ya da zengin ve yoksul kesimleri veya farklı etnik bölgeleri ayıracak şekilde yerleşim alanlarının içinden geçirirler”. Yine, lüks mahalleler ve sitelerde belirli bir sosyal grubu temsil edecek şekilde büyük kapıları olan ve korumaya (sıkı denetime sahip) sahip olan bir kentsel yapı tasarlanır. Aslında eski kent mekânı kamusal karşılaşma alanı iken günümüzde daha çok kamudan ayrılmanın, ayrışmanın alanı haline gelmiştir. Ayrıca, kent insanları arasındaki farklar fiziksel yapı ile daha fazla görünür hale gelmiştir. Planlanan kentlerle, kentsel bilinci ve ruhu oluşturmayacak, sosyal teması ortadan kaldıracak mekânlar hedeflenmektedir.

Kenti tasarlayanlar, kültürel / tarihsel öğelerden tecrit edilmiş, ekonomik kârı hedefleyen mekânları inşa ederler. Kentte var olan kalabalıklar ise siyasal (katılım) bir gücü temsil etmek yerine, tüketim amaçlı alışveriş mekânlarında var olmaktadır. Kent mekânı daha çok tüketim mekânı olarak tasarlanmaya çalışılır. Bir başka deyişle, günümüz kentsel tasarımı, kentsel düzeni insanların birbirlerine temas etmemesini başarılı bir şekilde gerçekleştirirken kent insanını olabildiğince siyasetten uzaklaştırır. Hatta kent yurttaşlarının kamusal alana dahil olma isteğini en aza indirir. Kentin yeni yapısı merkezî otoriter ile yeniden şekillendirilirken, kent yurttaşı için siyasal bilinç

¹⁴ Habermas’a göre, “kamusal alan ‘temsiliyet’le ilintilidir; toplumbilim sözcüklerini kullanırsak, kamu statü belirleyici bir alandır ve yönetici kadronun temsili gücünü tanımlar” (Sargın , 2017, s. 10). Temsili bir demokraside, bireyler yetkiyi kullanacak siyasal partileri veya kadroları seçmeleri gerekir. Temsili demokrasinin ulus devlet döneminde yurttaşlık anlayışını daha çok pasif anlamda gerçekleştirmiş olup demokratik katılımcılığa engel olmuştur. “Katılımcı demokrasinin gelişmesi yeni bir kategori olan aktif yurttaş kategorisinin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Aktif yurttaş için katılımcılık yaşamın anlamı hâline gelmiş, bir yaşam biçimi niteliği kazanmıştır (Tekeli, 2007, s. 9-13).

kaybı yaşanmaktadır. Haliyle, yeni kentsel tasarım, siyasal bilincin gelişimini olumsuz anlamda geliştirmesinin yanında, sosyolojik farkları önemli derecede ayırıştırarak kent insanının bireysel bir yaşama sürükler (Şentürk , 2016, s. 179).

Modern kent tasarımı özel / iç ve kamusal / dış alan ayrımını da ortadan kaldırmıştır (Özdemir ve Doğrusoy, 2016, s. 360). “Bu, öznel yaşantı ile dünyasal yaşantı arasında, benlik ile kent arasında ayrımdır” (Sennett, 2013, s. 12). Kentin iç mekânı olan ev yaşantısı mahremiyeti koruyamaz hale gelir. İçsel mekân artık bireye sunduğu hizmetle var olabilmekte, halbuki eski kent varlığı en azından iç mekân ile aile bağıını temsil etmekteydi. Günümüz kentsel tasarımında evin (konutun) inşa tarzı ise esnekliği az, yapısal kalıcılığı da eskiye göre zayıflamıştır. Bu durumun temel sebeplerinden biri, kentin yapısal malzemelerinde daha çok tüketilme odaklı olduğu, kalıcılığının ise hemen hemen en aza ingirgenmesiyle ilişkilidir. Diğer taraftan, kentsel tasarımda yaygın olarak camın kullanımı, öncelikli olarak neoliberalist sistemin ekonomik gücünü temsil etmesinin yanı sıra, kentsel tasarımda gerçekliğe olan vurguyu tam tersi yönde işletir. Şöyle ki; evlerin camlarla kaplı olması, gerçekliğin değerini düşürür ve yapay olanı inşa eder. Özele ait mahremiyet anlayışı da aşılmaya çalışılır.

Kent tasarımı ile ilgili tartışmalarda bir de kamu yararı ve kent insanını gözeten politikaların eksikliğine ilişkin tezler bulunmaktadır. Kentsel hizmetlerin daha çok ekonomik çıktılarının olması ve akabinde gerçekleşen özelleşme tartışma konularındandır. Kentsel mekânının yurttaşlarının ortak kullandığı bir alan olmaktan çıkıp sadece belirli alanları bazı sınıfların kullandığı özel alanlara bölündüğü görülür (Bilsel, 2006 ; Tunçel, 2012, s. 95-96). Bu durumun tam tersi, kentin farklı sınıflarının (toplumun tümünü kapsayan) kentin hizmetlerine ulaşması, kamusal alana ulaşılabilirliği ve kamu bilincini temsil eder. Ayrıca kamusal bilincin geliştiği yerde kentsel bütünleşme ve aidiyet güçlenmektedir (Demirci, 2016, s. 318). Diğer bir deyişle, kentin bütün sosyal sınıflarını kapsamayan kentsel tasarımlar siyasal ya da ekonomik gücü temsil eden gruplarca yürütülmekte ve kamu yararını gözden çıkarmaktadır. Kentteki politik ve ekonomik yeniden yapılanmanın kent sakinlerinin katılımını olumsuz yönde etkilediği söylenebilir (Purcell, 2002, s. 99). Kentsel tasarımda karar verme gücü daha çok ekonomik gücü elinde bulunduranlar tarafından yönetilmektedir. Kentin alt sınıflarının karar almada ve talep etmede yetkisi hemen hemen yok gibidir.

Kenti ayrıştıran ve rantı ya da ekonomik çıkarı hedefleyen hizmetleri ön plana almak veya kentsel müdahaleyi bazı sermaye sınıflarına göre ayarlamak kentin kamusal alanına / bütüncül yaklaşımına ters düşmektedir (Castells, 1977, s. 249-250; Levent ve Levent, 2011, s. 61-71). Günümüzde bu durum, dünya kentlerinde neo-liberalist ekonomik politikaları ile daha da görünür hale gelmiş ve kamu yararını hedefleyen bütüncül kent tasarımı yerine, serbest pazar ekonomisinin arz talep kurallarıyla işleyen kenti yeniden dönüştürmektedir. Dahası, kenti yeniden dönüştürenler kentsel mekânı baştan aşağı yeniden düzenlemekte, ancak bu yeni dönüşüm; insanı, toplumu ve kültürü / tarihi hemen hemen hiç düşünmeden gerçekleşmektedir (Castells, 1997, s. 88; Alver, 2017, s. 13). Son olarak Sennett'in de söylemiş olduğu gibi (2013, s.11), eski kent mekânı sosyal-kültürel ve politik değerleri temsil ediyorken “günümüzde pişmanlığın yerleri (kent mekânı) olarak görülebilir. Çağdaş mimarlardan demokrasiyi daha çok teşvik edecek mekânlar tasarlamaları istense çizim kalemini bırakabilir”.

1.4. Mekânın Dönüşümü ve Kentsel Ayrışma Hakkında Kavramsal Bir Analiz

1.4.1. Kentsel Ayrışma Türleri

1980’li yıllarla birlikte, günümüz toplumlarının benimsemiş olduğu küresel ve neo-liberal politikalar, kentsel mekânın dönüşmesinde önemli ölçüde etkili olmuştur. Diğer bir ifadeyle, “kentsel mekânın dönüşümünde ekonomik politikaların başat rol oynamasının yanı sıra, ulusal kalkınma stratejileri / politikaları, mekânın bu öncelikler çerçevesinde edindiği roller, kentin tarihsel olarak hem ulusal hem de uluslararası düzlemde yüklendiği roller, sivil ya da kamusal aktörlerin farklı dönemlerdeki tercihleri, güçleri ve olanakları gibi değişkenler etkili olmuştur” (Kurtuluş ve Türkün, 2005, s. 9). Kent mekânının dönüşmesi ile birlikte “kentsel ayrışmanın” derecesi ve biçimi şekillenmektedir. Kentsel yapının göz ardı edilemez bir gerçeği olan “kentsel ayrışma”, o kentteki üretim ilişkileri, kültürel, etnik, sınıfsal, güç ve dinsel vb. çatışmalara bağlı olarak şekillenir ve kent mekânının yerleşim deseni bu ölçeklere göre biçimlenir. Diğer taraftan, literatürde “kentsel ayrışma” tartışmaları daha yeni olmasına rağmen olgunun varlığı ve etkisi eski zamanlara dayanmaktadır. Kentsel ayrışmanın görünürlüğü “en az M.Ö. iki bin yıla kadar ya da Babil döneminde rastlanıldığı” söylenmektedir (Kempen ve Özükren, 1998, s. 1631). Ortaçağa gelindiğinde ise özellikle çoğu Avrupa devletinde aynı durumu görmek mümkündür. Bu çağda kentsel

ayrışmanın dinamiklerini daha çok yoksul ve zengin bölünmeleri oluşturmakta, kentin fakirlerinin zenginlerin yerleşim alanından uzak mesafelere konumlandığı görülmektedir. Yine aynı dinamikler XIX. yüzyılda etkisini devam ettirir ve sanayileşme ile görünürlüğünü arttırdığı söylenebilir. Özetle, kentsel ayrışma olgusu eskilere dayanmakla birlikte, günümüz toplumlarının önemli bir sorunu olmakta ve etkisini gün geçtikçe daha da arttırmaktadır. Böylelikle, kentsel ayrışma sorunsalı, içinde bulunduğumuz yüzyılın başından beri birden fazla disiplinin ilgi alanı olmuş ve analiz edilmiştir. Kentsel mekânın farklılaşma ve ayrışma süreci ilk defa Şikago Okulu tarafından Amerika Birleşik Devletleri'nin metropoliten alanları üzerine yürütülmüştür¹⁵.

“*Kentsel ayrışmayı*” genel hatları ile tanımlayacak olursak; kavram İngilizce ‘*segregation*’ kelimesinden türetilmiş olup ayrışma ya da ayrımlaşma anlamına gelmektedir. Keleş (1980, s.22) ise bu kavramı, “belli insan öbeklerinin, yasalara, toplumsal baskılara ya da törelere uyularak birbirlerinden ayrı yerlerde yaşamaya, yalnızlığa iletilmeleri olgusu” olarak tanımlamaktadır. Kentsel ayrışma ise kent toplumunun sahip olduğu sosyo-ekonomik ve kültürel özelliklerine göre belirlenen toplumsal tabakalaşma ve toplumsal farklılaşmanın kentsel mekânda yansımasıdır. “Birbirinden farklı toplumsal tabakalarda bulunanların, kent mekânı içinde de birbirinden farklı mekânlarda yaşıyor olmaları ya da kent mekânında özellikle konut alanlarında kendi içinde türdeş (homojen) bazı ayrılmış alanların ortaya çıkması şeklinde kendini göstermektedir” (Erder, 2006, s. 34-35). Bu toplumsal farklılık hem sosyal düzeyde gerçekleşmekte hem de fiziksel bir çıktısı bulunmaktadır. Yani çeşitli toplumsal tabakalar birbirlerine ne kadar mesafeli (sosyal olarak) ise mekânda konumlanışı da bir o kadar uzakta olmaktadır (Legeby, 2010, s.1-2; Caldeira, 2000, s. 213). Diğer bir deyişle, kentsel ayrışma, “toplumsal farklılaşma ve mekânsal uzaklık arasındaki ilişki ya da etkileşim” olarak tanımlanmaktadır (Özgür, 2006, s. 54).

White (1983, s.1008-1009) ise ayrışmayı sosyolojik açıdan değerlendirip kelimeyi, “sosyal grupların, özellikle de ırksal ve meslek gruplarının mekânsal olarak ayrılması, gruplar arasındaki etkileşimin sona ermesi” şeklinde ifade eder. Ayrıca, White için coğrafya “fiziksel mekânlar arasında toplumsal grupların geçişlerini ya da

¹⁵ Konuya ilişkin detaylı bilgi tezin “Kent Kuramlarında Kentsel Ayrışma” adlı başlığında sunulmuştur.

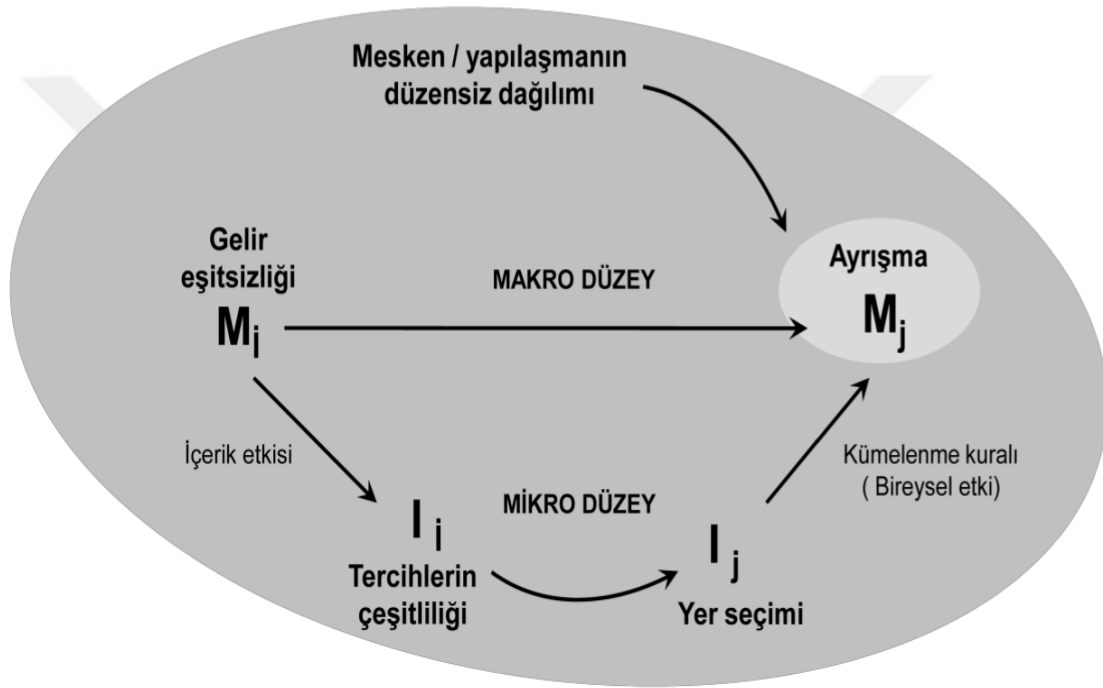
yoğunlaşmalarını” anlatır. Bu durum bizlere ayrışmanın hem sosyolojik hem de coğrafi (fiziki) bağlantısını göstermektedir. Böylelikle, kentin mekânsal (fiziksel) boyutuyla ayrışması sosyal ilişkiler bağlamında ele alınır. Bir anlamda sosyolojik ayrışma, sosyal gruplar arasındaki etkileşimin olmaması anlamına gelebilir ve coğrafi mekânın dağılımı sosyal grupların iletişimi ve etkileşimine göre şekillenir.

Diğer taraftan, Andersen (2003, s. 13-14) sosyal ayrışmanın farklı bir boyutuna değinerek şu şekilde tanımlamaktadır: “Sosyal ayrışma, gruplar arasında artan sosyal ve kültürel farklılıklara yol açan, etnik ya da sosyal olarak farklı grupların mekânsal ayrımlaşmasıdır”. Mekânsal ayrışma ise birbirinden farklı sosyal ve kültürel grupların mekânda yoğunlaşması ve kentin farklı bölgelerine yerleşmesi anlamına gelmektedir. Andersen’e göre mekânsal ayrışmanın bir diğer boyutu ise; ayrışma sadece ‘sosyal eşitsizliğin’ basit bir sonucu değil, aynı zamanda hem toplumsal hem de mekânsal farklılaşmanın bir ürünü olduğu noktasındadır. Kentlerdeki mekânsal farklılığın artma süreci, ayrışmanın artmasına neden olmaktadır. Kentsel ayrışma sürecini üç sosyal değişken etkilemektedir. Bunlar; *Sosyo-ekonomik statü, ailenin statüsü/durumu ve etnik köken / ırksal*’dır. Son olarak kentsel ayrışmanın “hem pozitif hem de negatif etkileri bulunmaktadır, yani hem gönüllü hem de zorunlu olarak gerçekleşebilmektedir”.

Jürgen’in (1998, s. 168-170) ayrışmaya yönelik tezi, toplumların yaşamış olduğu eşitsizlik ve bu eşitsizliğin mekânsal yansıması olduğu yönündedir. Yazara göre, ‘ayrışmayı’ üç ana koşul belirler, *‘gelirde eşitsizlik, eğitimde eşitsizlik ve ayrımcılık*. Bu kavramları ‘makro ve mikro düzeye’ göre açıklamaktadır. Bunlardan ilki, makro düzey varsayımı olan gelir eşitsizliği ve toplumsal farklılaşmadır. Gelir eşitsizliğinin sosyal grupların mekânsal olarak dağılmasında/ayrışmasında en etkili değişken olduğu varsayılmaktadır. Eşitsizliğin derecesini etkileyen süreçlerin başında endüstriyelleşme ve akabinde yaşanan, istihdamın bilgi ve hizmet temeline (eğitime) göre değişime uğramasıdır. Ayrıca, kent ekonomisinin değişmesiyle ortaya çıkan iş bölümünün bir fonksiyonu olan toplumsal farklılaşmadır. İkinci olarak mikro düzey boyutta yaşanan ayrışma, etnik veya dini azınlıklar arasında ortaya çıkmaktadır. Bu durum ayrımcılığın¹⁶

¹⁶ Ayrımcılık “ (Alm; diskriminierung, f, diskrimination, Fr; discrimination Ing; discrimination 1. belli bir toplumsal kesimden olanları, cinsel kimlik, ırk, budunsal köken, engellilik ya da yaşlılık gibi nedenlerle başkalarına sağlanan kaynak ya da olanaklardan yoksun kılan, kişisel ya da hukuksal, ön yargılı tutum, davranış ve eylemler. 2. Bir devletin, kendi sınırları içinde yaşayan, ırk, renk, budunsal köken dinsel

bir sonucudur. Özetle ayrışma iki temel üzerinden yürütülür; ilki, gelir ve toplumsal statü ve ikincisi, etnisite ya da dini kimliğe bağlı farklılaşmalardır. Gelir ve toplumsal statüye göre ayrışma eğitim ve istihdam ile ilişkili olup yaşam tarzı ve konut ayrımında kendini göstermektedir. Etnik ve dini kökene göre ortaya çıkan ayrışma ise toplumsal ayrımcılığın bir sonucudur. Bu durumun toplum içinde azınlık durumuna düşme ile ilişkisi vardır. Dahası, iki temel düzey birbirleriyle ilişkili olup birbirlerini etkileyebilmektedir. Şöyle ki; kentte yaşayanların yerleşim biçimi, iş olanakları ve eğitim imkanları etnik ve dini azınlıkların ayrımcılık süreçleriyle ilişkilidir.

Şekil 2: Jürgen'nin Ayrışma Modeli (Makro ve Mikro Düzey)

Kaynak: (Friedrichs, 1998, s. 170)

Kısacası kentsel ayrışma, hem mekânsal olana ya da oluşum biçimine hem de sosyal boyuta işaret etmektedir. Diğer bir deyişle, kentsel ayrışma öncelikli olarak sosyal düzeyde gerçekleşir. Bu durumun fiziksel yansıması ise 'mekânsal ayrışmadır'. Kentler, hem devlet politikaları ve sermaye sahipleri tarafından şekillenen ekonomiye bağlı

inançlar bakımından ayrı olan topluluklara ayrımcı ve olumsuz davranışı" (Türkçe bilim terimleri sözlüğü: Sosyal bilimler, 2011, s. 93).

olarak hem de etnik, dinsel ve mezhebi çatışmalar neticesinde ortaya çıkan kültürel ve siyasal dinamiklerin etkisiyle toplumsal ayrışmalara sebep olabilmektedir. Aynı zamanda bu durum, farklı mekânsal üretimlere ve mekânsal organizasyonların şekillenmesine neden olmaktadır (Çetin İ. , 2012, s. 162). Farklı bir yaşam tarzını, düşünsel duruşu ve bakışı üreten mekânsal organizasyonlar nihayetinde mekânsal ayrışmayı doğurmaktadır (Alver, 2013, s. 42).

Çalışmanın bu kısmında yukarıda tartışılan kentsel ayrışmayı ortaya çıkaran ve şekillendiren faktörleri derinlemesine analiz etmek için üç temel kategori belirlenmiştir: Bunlar; '*ekonomik yeniden yapılanma*', '*ırk, etnik köken ve göç*' ve '*refah devleti*'.

1.4.1.1. Ekonomik Yeniden Yapılanma

20. yüzyılın sonlarına doğru toplumların benimsemiş olduğu neoliberal-politikalar neticesinde yaşanan değişimler, kent insanın yaşamında ve mekânın dönüşümünde etkili olmuştur. Liberalizmin etkilerinin başladığı 18. yüzyıl maddi olanın üretilmesinde başat rol oynamış ve akabinde de sosyal ve fiziksel anlamda köklü dönüşümler yaşanmaya başlamıştır. Başka deyişle bu durum, 18. yüzyıl için tam anlamıyla kent mekânı ve insanının dönüşümüne sebep olmazken; bundan iki yüzyıl sonrası için bu durumu belirtmek imkansızdır.

Artık, toplumlar hızlı endüstriyelleşme ve yeni bilişim, iletişim ve teknolojinin etkisi ile köklü dönüşüme sahne olmaktadır. Gelişmiş teknolojik koşullar, uluslararası şirketlerin ve ekonomik süreçlerin birbirine bağlılığı, dünyadaki insan, para ve mal akışını hızlandırmıştır. Günümüz kent mekânının örgütlenme şekli, yeni teknoloji ile dönüşümü hızlı bir şekilde gerçekleşirken, “geleneksel kent kavramının, hiyerarşik ve yoğun kent merkezleri yerine çok merkezli, düşük yoğunlukta ve fragmanter yapıda yeni yaşam alanlarının ortaya çıktığı bir kent ve ona eşlik eden yeni bir yaşam formatı sunmaktadır” (Yırtıcı, 2005, s. 10). Başka bir anlatımla, yeniden ekonomik yapının şekillenmesi ile ortaya çıkan mekânsal örgütlenme ve sermayenin maddi olanı dönüştürme yetkisi sadece üretim ilişkilerini ve kent insanını dönüştürmemekte, aynı zamanda mekânsal olarak hareketliliğe ve mekânsal farklılıklara da sürüklemektedir.

Mekânsal farklılaşma, farklı düzeylerde ortaya çıkmakla birlikte, temel dinamiğini “sosyal olguların, sosyal üretim ve yeniden üretimin eşitsiz gelişimi” oluşturmaktadır

(Şengül, 2009, s. 235). Aynı zamanda, mekânsal farklılaşmayı “gelişen ve az gelişen alanların oluşması, yoğunlaşma ve çözülme süreçleri” belirlemektedir (Yırtıcı, 2005, s. 21). Ekonomik yapılanmaya göre her bölgenin kendine göre farklılığı üretilmekte, gelişmiş ve azgelişmiş bölgeler ekonomik anlamda değere göre dönüşmektedir. Bu dönüşüm sermayenin gerekliliğine göre şekillenir ve her coğrafi bölgede farklı bir boyut kazanır. Nihayetinde, mekânsal farklılaşma, kapitalist sürecin bir ürünü olup toplumsal ilişkilerin mahiyetini ciddi anlamda etkilemektedir. Dahası, mekânı yeniden üreterek belirlemiş olduğu amaçları canlı tutar ve sürekliliği sağlar (Harvey, 2002, s. 170). Kapitalizm; kentsel mekân üzerindeki farklılaşmayı sağlamak için sermaye birikim süreçlerini, tüketim alışkanlıklarını, değersel / kültürel faktörleri, politik bilinci dönüştürmektedir.

Diğer yandan, kent mekânının ekonomik süreçlerle değişime uğramasında, üretim süreçlerinin kentte oluşturduğu “yeni örgütlenme biçimleri ve dolayısıyla hizmet sektörünün bilgi üretimine dönük yeni alanların ortaya çıkışı”, kentlerde çalışan nüfusun varlığını önemli derecede etkilemiştir. Yeni ekonomik yapılanma, hizmet anlayışında yüksek vasıflı iş gücünün gerekli olduğu iş yapısını desteklemektedir (Musterd ve Ostendorf, 1998, s. 2; Hamnett, 1998, s.164). Nitekim bu durum, üretim biçiminin değiştiği gerçeğinden ortaya çıkarak emeğin dönüşmesini ve mekânsal alanın yeni hiyerarşilerin yapılanmalarına sebebiyet vermiştir. Yeni dönemde iş gücü piyasasının taleplerini karşılayamama durumu, kent insanının (yüksek derecede) toplumsal statüsü ve eğitim olanaklarına yeterli düzeyde katılamaması ile ilişkilidir. Özellikle eğitim seviyesi düşük olan kent insanının iş gücü piyasasına katılımı gerçekleşmemekte ve bu durum gelir dağılımının farklılaşmasına sebep olmaktadır.

Kent insanının gelir farklılıkları, doğrudan üretim sisteminde sahip olunan yer, emeğin bölünmesi ve ürünün sosyal gruplar arasında eşit olmayan dağılımına bağlıdır. Aslında bu bölüşüm, eskiden sadece ‘zengin’, ‘fakir’ arasındaki ezeli farklılığı ifade ederken günümüzde bu duruma ilaveten, tüketim düzeyleri ve yaşam tarzındaki farklılaşma üzerinden yürütülmektedir (Castells, 1997, s. 27; Wessel, 2000, s. 1947; Harvey, 2002, s. 160). Diğer taraftan, kent insanının gelir farklılığı, iş gücüne katılım eksikliği ve eğitim düzeyinin düşük olması ile ilişkili olması, konut ya da kent mekânındaki konumunun ayrışmasını, sınırlı siyasi katılım ve sosyo-kültürel entegrasyon gibi

süreçleri etkilemektedir. Böylelikle, ayrışma ve farklılaşma sadece sosyo-ekonomik düzlemde değil, fiziksel/coğrafi düzene de yansıdığını söyleyebiliriz.

1.4.1.2. Irk, Etnik Köken/Etnisite ve Göç

Günümüz kentlerinin sosyal yapısı ve ayrışma dinamiği sadece ekonomik koşulların etkisi ile oluşmaz, “*ırk*”, “*etnik köken/etnisite*” ve “*göç*” üzerinden de gerçekleşmektedir (Musterd ve Ostendorf, 1998, s. 3; Andersson, 2007, s. 67). Özellikle, 1990’lı yıllar ile kendini gösteren küreselleşme ile ilintili olup “toplumun farklı kesimlerinin kentsel alanlarda görünürlüklerini arttığını ve çokkültürlü bir kent söyleminin oluşumuna dayalı bir mekânsal farklılaşma biçiminin ortaya çıktığını söyleyebiliriz” (Yüceşahin ve Tuysuz, 2011, s. 160).

Toplumun farklı kesimlerinin kentsel alanda görünürlüğü ve çokkültürlülüğe bağlı farklılaşma tezahürü “*ırkçılık*” ve “*etnik ayrımcılık*” düzleminden değerlendirilebilir. Konuyu detaylı analiz etmek için belirtilen kavramları kısaca tanımlayacak olursak: Irk, “çeşitli öznitelikleri ya da ten rengi gibi biyolojik olarak oturmuş özellikler temelinde tanımlanan yetkinliklere vurgu yapar”. Diğer yandan, eski medeniyetlerde ‘ırk’ denildiğinde, kabile soyuna ya da akrabalığa dayalı gruplar ya da ten rengine dayalı sosyal gruplar anlaşılırdı. Hatta, “insanlığın farklı, birbirine karşı geçirimsiz, kapasiteleri bakımından eşitsiz ırklardan oluştuğuna dair görüş, bilimsel bir hakikat olarak çok genel bir kabul görmüştü” (Schnapper, 2005, s.75). Irkçı ideoloji ile bilimsel düşünce arasında bağlantı kurularak insanların davranışlarını belirleyen unsurları ırksal niteliklerle özdeşleştirilmişti. Yine, bazı ırkların diğerlerinden daha üstün olduğu iddia edilerek damgalama boyutuna kadar gidilmekteydi. Nitekim, modern dönemde “ırk düşüncesinin giderek genişlediğini ve bütün tarihsel, kültürel, siyasal ve toplumsal kavramlarımıza egemen olduğunu gözlemleyerek şu sonuca varılır: Irkın rolünü tanımlamak, sonsuza dek tarihi anlamamaya mahkum olmaktır” (a.g.e., 2005, s.77). Bu kavrama geliştirilen eleştiriler sebebiyle, ‘*etnisite*’ kavramı kullanılmaya başlanmıştır. Diğer bir ifadeyle, etnisite olgusu sosyal teoride ancak yirminci yüzyılın ikinci yarısından itibaren ırk kavramının ırkçılık ideolojileri ile iyice değersizleştirildiği bir dönemde tedavüle girer. Etnisite olgusu ile daha çok birbirleri ile dil, din ve derin kültür farkı olan kültürel grupları tanımlamak için kullanılmaktadır. Etnisite “kendilerini bir sosyal grup olarak ayırt eden ve ortak kültürel kimliğe dair ayrı farkındalıkları paylaştan

sosyal grup üyelerini” ifade eder (Giddens ve W. Sutton, 2016, s. 208-209). “Etnik ayrımcılık” ise ülkelerin heterojenleşen kent nüfuslarında ya da uluslararası göçlerle sonradan oluşan ülkenin nüfus yapısında ve kentin alt bölgelerinde görülmektedir. Toplum içinde kendini kültürel kimliği ile ayırt edilme olgusu paylaşan etnik topluluklar, çoğunlukla ‘azınlık ve çoğunluk’ olma sorunsalı ile karşılaşmaktadır. Aslında burada belirtilen ‘azınlık ve çoğunluk’ bir nicelik konusu olmaktan uzaktır. Sosyolojik bağlamda, “azınlık gruplarının üyeleri baskın gruplarla –daha fazla zenginlik, güç ve prestij sahibi olan gruplarla –karşılaştırıldığında avantajlı değildir ve azınlıklar, grup dayanışması ve aidiyet duygusuna sahiptir”. Dahası, etnik grubun azınlıkta kalması ‘ön yargı ve ayrımcılığa’ maruz kalma durumunun yaşanmasına neden olur (Giddens, 2005, s. 248–246).

Günümüz kentlerinin en çarpıcı örneklerinden olan etnik ayrımcılık, ortak kültürel kimliğe sahip olan sosyal grubun, renginden, etnik kökeninden dolayı toplumsal farklılaşma yaşama sürecidir (Wirth, 2002, s. 89). Bu sosyal gruplar, kentin olanaklarından ya da fırsatlarından yararlanamaz, toplumsal olarak dışlanır, hatta kentin yoksul kısmına ötelenir. Diğer bir ifade ile etnik azınlık, toplumda “hem fiziksel hem de toplumsal mesafelendirmeyi” bizlere anlatır. Birçok azınlık kentin geri kalanından hem sosyal ilişkiler ya da sosyal kontak bakımından hem de mekânsal olarak ayırdır. Kentin daha çok elverişsiz mahallelerinde mesken edinirler (Schnapper, 2005, s. 210-216).

Özellikle göçmen ülkeleri olarak da bilinen ABD, Kanada, Avustralya, Yeni Zelanda gibi ülkelerde anaakım (core) toplum dışında bu ülkelerin organizasyon ve devlet şemaları ortaya çıktıktan sonra bu ülkelere giden göçmenleri tanımlamak için etniste olgusuna müracaat edilmiştir. Bu anlamda örneğin New York şehrinde yaşayan Çin, Kore, Vietnam, Porto Rico ve benzeri etnik gruplar adeta birbirlerine değmeden, birbirleri ile çok sınırlı bir ilişki içinde segrege (ayrışmış) olmuş bir hayat tarzı üzerine dizayn edilmişlerdir. Kültürel açıdan aralarında neredeyse benzer hiçbir kültürel unsur olmadan hayatlarını bu farklılık üzerinden kurmuşlardır. Ancak bu kavramı Türkiye için kullandığımızda çok daha duyarlı olmak durumundayız. Bu tez esnasında zaman zaman kullanmış olduğumuz etnisite terimi için daha çok göç yolu ile İstanbul’a gelen farklı uluslardaki kişileri tanımlamak için kullanılmıştır. Yoksa Türkiye’nin farklı bölgelerinden gelen Kürt, Laz, Çerkez, Zaza vb. etnilerin bir etnik grup özelliği ortaya

koymamaktadırlar. Aralarında din, kültür birliği oluşturan ve Türkiye Cumhuriyeti'nin ulus tanımı içinde kendilerine yer bulmuş bu alt kültür gruplarını Amerika Birleşik Devletleri, Kanada, Avustralya örneklerinde olduğu gibi farklı etnisitelerden oluşan sentetik çokkültürlü bir yapı olmadığı ortadadır.

Kentsel mekânın ayrışma sürecinin, önemli dinamiklerinden bir diğeri de “göç” tür. Göç yeni bir olgu değildir. Aslında modern dönemde oldukça hız kazanarak küreselleşmenin etkisi ile ‘bütünleştirme sürecini’ hızlandırmıştır. Buna ilaveten, 20. yüzyılda yaygınlaşan “göç”¹⁷, çoğunlukla bir ülkenin sınırları içinde bir bölgeden diğerine yerleşme şeklinde olmaktadır. Göçün ‘sanayileşme ve hızlı kentleşme süreçleriyle’ ortaya çıktığı ilk dönemde, özellikle kırsal kesimden kente göç edenler kentin iş imkanları ve fırsatları için göçü gerçekleştirmiştir. Göç eden kesim genellikle kentte iş olanağını, emek gücüne dayanan iş alanlarında ve enformel sektörlerde bularak içinde yaşamış olduğu süreci hafifletmiştir. Diğer taraftan, 1970’li yıllar ile ülkelerin yaşamış olduğu ekonomik kriz neticesinde ekonomik yapının yeniden şekillenmesi, üretim biçimini ve çalışma koşullarını değiştirmiş ve kente göç eden insanların çoğu iş ve konut edinme mücadelesi ile karşı karşıya kalmıştır. Ayrıca, 1980-1990’larla birlikte toplumların küreselleşmesi ve neo-liberal politikaların benimsenmesi, ülkelerin iş rekabetini uluslararası boyutlara taşımış, göçmenleri sürekli olarak enformel sektörlerde istihdama itmiştir. Seyyar satıcılıktan inşaat işçiliğine, düzensiz, sigortasız, yarı zamanlı biçimde çalışan bu işçiler, hem toplumsal statü anlamında hem de yaşam alanı olan mekânda kentsel ayrışma süreciyle bütünleşerek kentsel yoksulluğun önemli bir parçası haline gelmiştir (Kaygalak, 2001, s. 133).

Kentsel yoksulluğun önemli bir parçası olan göçmenler, yaygın olarak kentin yoksul mahallelerinde, kentsel hizmetlerin yetersiz olduğu, yaşanan konutun yaşama kalitesine uygun olmadığı, sosyal güvenliğin yetersiz olduğu mekânlarda yaşamaktadır. Ayrıca, kentin yoksul kesiminin yaşam alanı çoğunlukla merkezi alanlardadır. Kentin

¹⁷ Göç, “karma etnik gruplar oluşturmaya ve etnik bağlamda farklı toplumlar yaratmaya eğilimlidir”. Göçü ortaya çıkaran nedenler kabaca iki grupta toplanmaktadır; ilki itici faktörler; “savaşlar, çatışmalar, kıtlık veya politik baskılar gibi insanları bir ülke içinde göç etmeye iten ya da zorlayan unsurlardır”. İkincisi, çekici faktörler ise “daha iyi yaşam koşulları, daha iyi bir emek piyasası, iş olanakları ve politik destek gibi göç edilen ülkelerde mevcut olan ve yeni göçmenler için çekici gelen unsurlardır” (Giddens ve W. Sutton, 2016, s.207).

merkezi alanları, daha öncesinde üst gelir gruplarının yaşam alanı olup zamanla buraları kentin çeperinde orta ve üst sınıflara hitap eden yeni / prestijli konut alanında yaşamak için terkedilmiş mekânlardır. Orta ve üst gelir grubunun geride bıraktığı yaşam alanı çoğunlukla, “bakımsızlık nedeniyle bozulmaya terk edilen ve çok çeşitli alt-gelir grupları ya da yoksul göçmen nüfusun yoğunlaştığı mekânlar haline gelmiştir” (Kurtuluş ve Türkün, 2005, s. 14). Kısacası, kente yeni göç eden nüfus, hatta hayata bir şekilde tutunmaya çalışan nüfus bu mekânlarda toplanarak var olan durumu bir nebze iyileştirmeye çalışır. Diğer taraftan, mekânın yoksulluğuyla bütünleşen göçmenler, sahip oldukları sosyo-ekonomik ve kültürel özellikler ile kentin olanaklarından dışlanır ve ayrışma sorunsalı ile yüzleşir (Kıray, 1998, s. 13; Yüceşahin ve Tuysuz, 2011, s. 161).

1.4.1.3. Refah Devletin Değişen Rolü

Refah devleti politikası, dünyadaki sanayileşmiş ve kentleşmiş ülkelerin, toplumdaki eşitsizlikleri belirli mal ve hizmetleri sağlayarak ya da maddi yardım yaparak azaltmayı benimsemiş politik yapıdır. Ayrıca, refah devleti ülkeden ülkeye değişmekle birlikte, kendi temel gereksinimlerini karşılayamayacak haldeki insanlara çoğunlukla, eğitim, sağlık hizmetleri, konut, gelir desteği, engellilik, işsizlik ve emeklilik konularında yardımlar sağlamaktadır (Giddens, 2005, s. 329).

Refah devleti anlayışının tarihsel arka planında (Musterd ve Ostendorf, 1998, s. 4; Buğra, 2013, s. 65), İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra yaşanan ekonomik kriz, hastalık, sakatlık ve işsizlik gibi sosyal riskler bulunmaktadır. Bu sosyal riskleri azaltmak, önlem ve toplumu bütünleştirmek için birtakım politikalar geliştirilmiştir. Birçok ülkenin bu politikalara katılımı ile ilerlemiş ve yüksek olan asgari ücret seviyelerinin gelişimi, yaşlılıkta nispeten cömert faydaların sağlanması, hastalık, işsizlik ve sakatlık, maliyetlerin yeniden dağıtılması için kapsamlı sistemler ve konut alanındaki faydaların tümü bir araya getirilmiştir. Fakat, 1970’li yıllara gelindiğinde, neo-liberal küreselleşme ortamının belirginleşmesi, sanayileşmiş veya sanayileşmekte olan ülkelerde refah devleti politikalarının çözülmeye başladığı görülür. Özellikle, ilk (1973) ve ikinci (1979) petrol krizinin ardından, pek çok Batılı ülkeye, özellikle de nispeten gelişmiş refah devleti politikalarına sahip olanlar, göreceli ekonomik düşüş ve ekonomik problemlerle karşı karşıya kaldılar. Diğer taraftan, refah devleti anlayışının etkin

olmadığı gerekçesiyle eleştirilmeye başlanmıştır. Bu eleştiriler, ülkelerin yaşamış olduğu ekonomik kriz neticesinde sosyal yardımlara verilen bütçenin fazla olması ve ekonomik canlanmanın sağlanamaması, sosyal yardımlara / hizmetlere bağımlılığın artması, sanayisizleşme-esnek üretim, tam istihdamın düşüşü, sürekli işsizlik ortamının yaygınlaşması, aile yapısındaki değişiklikler ve bu gibi durumlar refah devletinin sorumluluğunu arttırdığı gerekçesiyle devletin rolünün değişmesine sebep olmuştur.

Refah devletinin değişen rolü ile ülkelerin ekonomilerinin canlanacağı ve bireysel istihdam olanaklarını arttıracığı düşünülmüştür, fakat bu durum toplumsal düzlemde farklı işlemiştir. Bu değişim, sosyal güvenlik harcamalarının kesintiye uğramasına, bölge içi ve bölgeler arası rekabetin artmasına, işsizlik, yoksulluk ve sosyo- mekânsal ayrımcılığın artmasına neden olmuştur. Diğer bir anlatımla, gelişmiş kapitalist bir ekonomiye geçilmesi ve iş gücü piyasasının değişmesi ve devlet tarafından sağlanan hizmetlerin özelleştirilmesi sosyal eşitsizliği arttırmıştır (Murie, 1998, s.110; Andersen, 2003, s. 5). Değişen ve dönüşen devlet anlayışı, öncelikli olarak iş gücü piyasasının değişmesi ile işsizlik ve gelir yetersizliği sonucu konut alanına maddi imkanın yetişmemesi, özellikle kenttin bazı kesimleri için önemli bir sorunsal haline gelmiştir. Dahası bu durum, kent alanında “yoksulluğun yoğunlaşmasına” veya başka bir tabirle “yoksulların yoğunlaşmasına” (Crump, 2002, s. 581) sebebiyet vermiştir.

Özetle, çalışmada kentsel ayrışmayı pekiştirici süreçler ele alınmaya çalışılmıştır. Kentsel ayrışma türleri olarak ‘*ekonomik yeniden yapılanma*’, ‘*ırk, etnik köken ve göç*’ ve ‘*refah devletinin değişen rolü*’ üç temel düzlem gösterilmiştir. Belirtilen üç farklı düzlem, birbirleri ile ilişkili olup hem kentsel ayrışmayı ortaya çıkaran süreçler hem de kentsel ayrışmanın sonucu olması yönünden önemlidir. Nihayetinde, bir yandan ekonomik yeniden yapılanma, etnik veya ırksal bölünmeler ve refah devletlerinin değişen doğası diğer yandan, sosyal kutuplaşma, sosyo-mekânsal ayrışma ve sosyal dışlanma arasında karşılıklı ilişki sosyal sorunun görünürlüğüne arttırmaktadır.

1.5. Kent Kuramlarında “Kentsel Ayrışma”

1.5.1. Şikago Okulu: Kentsel Ekolojistler ve Sosyo-Fiziksel Ayrışma Süreci

Kentsel ayrışma tartışmalarının kuramsal arka planını temellendiren, hatta bu olguyu kent çalışmalarında ilk defa detaylı bir şekilde dile getiren kentsel düşünce ekollerinden

biri “Şikago Okulu”¹⁸ dur (Parker, 2004, s. 39; Kempen ve Murie, 2009, s. 377; Çetin, 2012, s. 164; Caner ve Bölen, 2013, s. 156). Sanayileşmenin kentlerde hakim olmaya başladığı 20. yüzyılın başlarında, “Şikago Okulu” sosyal bilim alanında ürettiği çalışmalarıyla adını duyurmaya başlamıştır. Aynı zamanda, kenti bir disiplin olarak analiz etme çabası içinde olan okulun ‘kent sosyolojisinin’ de kurucusu olduğunu belirtebiliriz. Şikago Okulu’nun temelleri, Robert E. Park, Ernest W. Burgess, E.D. McKenzie ve Louis Wirth’in çalışmaları¹⁹ ile şekillenmiştir. Kentsel ayrışma ve farklılaşma sürecini ilk defa konu edinen Şikago Okulu teorisyenleri, son derece etkili olan teorik ve ampirik çalışmalarını, Amerika Birleşik Devletleri’nin metropoliten alanı olan Şikago şehri üzerinde yoğunlaştırmıştır (Erder, 2006, s. 36). Özellikle bu alanın tercih edilmesinde, Avrupa’da ortaya çıkan sanayileşmenin ABD kentlerinde etkisini göstermesiyle, gelişen ekonomik ve ulaşım olanakları etkili olmuştur. Diğer taraftan, Şikago’nun gelişimini etkileyen iç savaş sonrası süreçte, kentin endüstri kollarının buraya toplanması, kenti ‘finans ve kültür’ merkezi haline getirmiş, hatta her ülkeden bu bölgeye ciddi anlamda göç alan bir metropoliten olmuştur. Kente göç eden grup (daha çok bu grubu siyahi nüfus oluşturmaktadır) ve yerli kent sakinleri arasında ikili bir yapının oluşmasına zemin hazırlamıştır. Bu ikili yapı daha sonrasında kentsel sorunları ortaya çıkarmıştır. Bu sorunlardan ilki bütünleşme, bir diğeri ise göç edenlerin ya da azınlıkta kalanların konut ve istihdam sorunlarıdır. Haliyle bu durum, Şikago Okulu’nu, göçmenlere ve / veya azınlıkta kalan gruplara yöneltilmiş, ayrışma ve yoğunlaşma üzerine yapılan çok sayıda araştırma yapmaya itmiştir. Bu araştırmalar gerçekleştirilirken genel amaç, yeni gelenlerin topluma entegre edilmesi gerektiği yönünde olmuştur (Kempen ve Özüekren, 1998, s. 1631-1632; Türk, 2015, s. 47).

¹⁸ 1892’de Chicago Üniversitesi’nde Sosyal Bilimler ve Antropoloji adıyla kurulmuş olan Şikago Okulu, 1915’ten 1935’e kadar geçen süreçte etkisini göstermiş, sosyal bilim araştırmalarına yön vermiştir.

¹⁹ Temsilcileri olan Robert Park (1914-34) ve Ernest Burgess (1916-52) ilave olarak “kendi çağdaşları Ellsworth Faris’in (1920-40) yanı sıra daha önceki dönem için W.I. Thomas (1895-1918), daha sonraki dönem için ise Louis Wirth (1931-52) ve Herbert Blumer (1931-52) eklenebilir. Çoğu Park ya da Burgess yönetiminde tez yazan Wirth ve Blumer’in yanı sıra Charles Johnson, Everett Hughes, , Nels Anderson, Ruth Cavan, Lyford Edwards, R.E.L. Faris, Harvey Zorbaugh, Paul Cressey, Walter Reckless, E. Franklin Frazier, Ernst Mowrer, Clifford Shaw ve daha birçoklarını kapsamaktadır” (Abbott, 2014, s. 21).

Şikago Okulu²⁰, “düzen, uyum ve denge” gibi kavramları ön plana çıkararak “örgütlenme ve düzensizliği, çatışma ve anlaşmayı, sosyal hareketler ve kültürel değişimi” incelemeye çalışmıştır (Abbott, 2014, s. 22). Ayrıca, kent mekânının, göçmenlerin entegrasyonu ve / veya asimilasyonu ve toplumsal hareketliliğinde hem gösterge hem de araç olduğu düşüncesi hakimdi. En önemlisi de “kentte yaşayan nüfusun dağılımına, gruplaşmasına ve yer değiştirmesine bakılarak *toplumsal yapı* anlaşılabilirdi” (Schnapper, 2005, s. 207). Toplumsal yapıyı ve ilişkileri biyoloji ve ekoloji ekseninden yola çıkarak sentezlemeye ve böylelikle sanayileşmeyle ortaya çıkan sosyo-mekânsal dönüşüm ve farklılaşmayı haritalamaya çalışır. Bu çerçevede kent mekânında farklı gruplar arasında “çatışma ve rekabetin” varlığını, yine her grubun kendine has özelliklerine göre bir yaşam alanının olmasını vurgular (Arlı, 2012, s. 129). Kentin, biyolojik süreçlerle aynı işleyen “rekabet, işgal ve yerini alma” yoluyla “doğal alanlara” ayrılma ile oluştuğu düşünülür. Böylelikle farklı mahalle ve semtlerin farklılaşma ve bölünme özelliklerinin olduğu ifade edilir (Giddens, 2012, s. 94).

Diğer taraftan Şikago Okulu, 1970’li yıllardan sonra yeni Marksist kent sosyolojisinin yaklaşım biçimi sonucu tekrardan ele alınarak eleştirilmiştir. Eleştirilerin odak noktası ise seçim, tercih ve sosyal eylemlerin rolüne yeterince dikkat edilmemesi, biyolojik bir modele çok fazla güvenilmesidir (Castells, 1977, s. 120). Ayrıca, kurumsal ve politik faktörlerin olası etkisinin neredeyse tamamen ihmal edip fikirlerini serbest piyasa ekonomisi temelinde geliştirmeleridir. Bu, devletin rolünün öne çıktığı ülkeler için yaklaşımlarını yetersiz kılmıştır (Andersen, 2003, s. 17-18; Kempen ve Murie, 2009, s. 378; Koyuncu, 2011, s. 38). Yine okulun sosyal bütünleşme ve değişim sorunsalı çerçevesinden yol olarak kentleşmenin, ahlaki düzenin bozulması gibi sebeplerinin olduğu ile ilgili detayları vurgulamasıdır (Hatt ve Reiss, 2002, s. 130; Çetin, 2012, s. 164). Ayrıca, kentleşme ile birlikte ciddi anlamda bir ülkeden diğer bir ülkeye sağlanan göç ve pasif asimilasyon sürecinin olumlu okunması, hatta göçmen toplumla ilgili analizlerde kapitalist toplumda süregelen “iktidar ve rekabet bağlamının” göz ardı

²⁰ Okulun çalışmaları üç alan üzerinden ilerlemektedir (Abbott, 2014, s. 22-23): Bunlardan ilki, ‘sosyal psikoloji,’ davranışlar ve istekler üzerinde yoğunlaşır. Bu alanda Thomas, James, Dewey ve Mead gibi düşünürlerin fikirlerinden esinlenilmiştir. İkinci olarak ‘sosyal örgütlenme, bu alanda daha çok Park, Burgess ve öğrencilerinin çalışmaları canlandırmıştır. Üçüncü olarak ‘ekoloji’ yine “Park ve Burgess’in meşhur eş merkezli alan kuramından yetmiş yıl sonra bile halen Şikago mahallerine adını veren topluluk alanları listesi üzerine çalışmalarına şekillendiren temaydı”.

edilmesi kuramın eksikliği olarak belirtilmiştir. Diğer bir husus, kentsel değişim yönü ve insani yerleşme düzenini, “tek merkezli ve standartlaşmış kurallı bir yapıda” olduğu belirtilmiştir. Halbuki günümüz kentleşme süreci daha “karmaşık ve sistematik olmayan” yapılara doğru evrilmektedir (Pınarcıoğlu, Kanbak, ve Şiriner, 2013, s. 87; Arlı, 2016 s. 27). Her ne kadar belirtilen kuramda eksiklikler var olsa da Şikago Okulu; toplumsal hareketleri, ırksal gerilimleri ve kentleşme süreçlerini ele almasıyla kent çalışmalarına dikkate değer yöntem ve kuramsal bir çerçeve sunmaktadır.

Son olarak çalışmanın ilerleyen kısmında, Şikago Okulu’nun, kenti derinlemesine incelediği iki temel düşünce analiz edilecektir; (Bal, 2008, s. 179; Pınarcıoğlu, Kanbak ve Şiriner, 2013, s. 83); bunlardan ilki “kent mahallerinin dağılımına yönelik olarak” geliştirilen kentsel ekolojik kuram; diğeri ise Louis Wirth’in “kentlerde yaşamın evrensel özelliklerini tanımlama amacıyla olan düşüncesi bir yaşam biçimi olarak kentlileşmedir”. Bu iki temel düşünceden ilki, daha çok kent mekânının fiziksel özelliklerine odaklanırken ikincisi toplumsal ve kültürel özelliklere vurgu yapar. Diğer taraftan, üzerinde birleştikleri nokta ise hem mekânın hem de insanların birbirleriyle etkileşim içinde olduğu ve kentsel ayrışma ve farklılaşma hakkında önemli detayları bizlere sunmasıdır

1.5.1.1. Kentsel Ekolojik Kuram

Kentsel ekoloji kuramını geliştiren ilk kent sosyologları arasında, *Robert E. Park*, *Ernest W. Burgess* ve *R. D. McKenzie*’ bulunmaktadır (Pahl, 1968; Yörükkan, 2006, s. 74;). Ekoloji kuramının temelinde, kentteki insan yerleşmelerinin ekoloji²¹ ve biyoloji ile ilişkisi olduğu argümanı yatmaktadır. Bitki ve hayvan ekolojisindeki gelişmeler, kent sosyolojisine aktararak “büyük kent yerleşimlerinin kuruluşu ve farklı semtlerin dağılımı benzer prensiplerle oluştuğu ve çevrenin avantajlı özelliklerine göre şekillendiği” iddia edilir (Bal, 2008, s. 180). Dahası, kent insanın yerleşim yerine veya fiziksel çevreye uyum sağlamasının, tıpkı bitki ve hayvanda olduğu gibi aynı süreçlerden geçildiği belirtilir.

²¹ Ekoloji kavramı; “bir sistem içinde bütün canlı organizmaların birbirleriyle karşılıklı bağımlılık ilişkisi içinde olduklarını” ifade eder (Bal, 2008, s. 180).

Kent ekoloji kuramının önemli temsilcilerinden olan Robert E. Park'ın, yürüttüğü çalışmalarda²² W.I. Thomas, Darwin, Comte, Spencer, Durkheim, Simmel gibi düşünürlerin etkilerini görmek mümkündür (Arlı, 2016, s. 22-23; 2012). Park, “kent ortamında insan davranışlarının araştırılmasına yönelik” analizlerde bulunur. Konuya ilişkin sorunsal alanını inşa ederek cevaplanması gereken soruları sorar. Park'a göre “kent, insan doğasının bir ürünüdür”. Onun için kent ortamı insan doğasında var olan saldırganlığı, açlığı, dizginlenemez iştahların kontrol altına alındığı veya sosyal düzene girdiği bir ortamdır. Kent, insan doğasına ilişkin ve toplumsal süreç ve örgütlenmelerini rahatlıkla inceleyebileceğimiz bir laboratuvar veya klinik olduğu görüşündedir. Yine kent, “fiziksel olduğu kadar ahlaki bir örgütlenmeye de sahiptir” (Park, 2016, s. 40). Her bir kent, içinde yaşayanların hassasiyeti, geleneği ve kültürüne göre değişir ve dönüşür (a.g.e., 2016, s. 42). Diğer taraftan, farklı ırk ve kültüre sahip göçmenlerin beraber yaşadığı “tecrit bölgelerde” mahalle hassasiyeti, topluluğunu koruma ve sınıfsal çıkarlarını birleştirmeye yönelik durumlar söz konusudur. Fiziki ve hissi mesafe ile pekişen tecrit bölgeleri kentin, “birbirine değen fakat iç içe geçmeyen küçük dünyalardan oluşmuş bir mozaik haline getiren ‘ahlaki mesafeler’²³ kurar” (a.g.e., 2016, s.76). Buna ilaveten, “komşuluk ilişkileri mahalli çıkar ve bağlılıklar kadar siyasi denetlemenin bir yönü, hatta sosyal ve siyasi örgütlenmesi içinde en küçük birimi” olarak anlaşılabilir (Tuna, 2017, s. 161).

Diğer taraftan, Park ve McKenzie, kentlerin nasıl bir yapıya sahip olduğunu ve kentlerin işlevsel yönlerinin nasıl açıklanabileceğini göstermek için ekolojik örgütlenme sürecine odaklandı (Hatt ve Reiss, 2002, s. 137). McKenzie göre (2016), kentsel ekolojik süreç şu şekilde işler: “İnsan çevrenin seçici, dağıtıcı ve toplayıcı kuvvetlerinin etkisi altında

²² Robert Park, 1915'te hocası Simmel'in etkisi ve yine ekolojik bakış açısıyla, “*Şehir: Kent Ortamındaki İnsan Davranışının Araştırılması İçin Öneriler*”(2016) adlı çalışmasını ortaya çıkarır. Buna ilave olarak çalışmaya 1925'te Ernest Burgess “*Şehrin Büyümesi: Araştırmaya Giriş*” ve Roderick McKenzie “*İnsan Topluluklarının Çalışılmasında Ekolojik Yaklaşım*”ı dahil edilir. Ayrıca, Park ve Burgess'in yazmış olduğu makaleler kitap olarak yayınlanmadan önce ilk *American Journal of Sociology*'de (AJS) yayınlanır. Şehir adlı çalışma, Şikago'da yürütülen kent çalışmalarına yön verir. Dahası, Şikago Okulu'nun çalışmalarından olan William Thomas ve Florian Znaniecki tarafından yapılan ve 1918-1920 arasında basılan beş ciltlik “*Amerika'da Polonya Köylüleri*” adlı eser, şehir, birey ve grup tutumlarının (*attitudes*) toplumsal, kültürel ve zamansal değişimini tasvir etmeye çalışır. Böylelikle Amerikan sosyolojisinin ampirik yönü ortaya çıkar (Arlı, 2016, s. 16).

²³ “Burada ‘ahlaki bölgeler’ olarak betimlenen yerlerin oluşmasını sağlayan sebepler ise kısmen kent yaşamının dayattığı kısıtlamalar ile ilgilidir, kısmense aynı koşulların bunlara belli izinler sunmasından ileri gelir” (Park, 2016, s. 83).

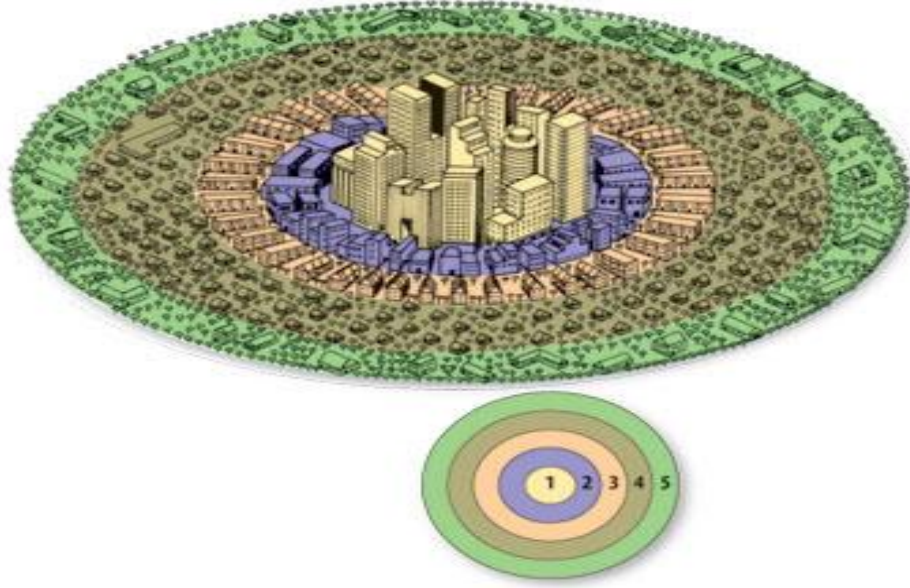
kaldığı mekânsal ve zamansal ilişkilerin” var olduğu bir ortamdır. Buna ilaveten, **konsantrasyon/ yoğunluk** (*concentration-namely*) belirli bir zamanda, belli bir alandaki bir nüfusun yoğunluğundaki artış; **merkezileşme** (*centralization*) ya da aynı alandaki bir faaliyet ya da faaliyetler ağının işlevsel olarak farklılaşması sonucu denetim ve organizasyonun merkezileşme eğilimi ya da uzmanlaşması; merkezileşmeden farklı olarak **merkezden uzaklaşma** (*decentralization*), kentsel yapının hareketlilik süreçlerini ve dolayısıyla da dolaşımın işlevlerini temel alır; **ayrışma** (*segregation*); aynı işleve sahip kentsel birimlerin ya da sınıfların, sosyal mesafeye bağlı olarak aynı mekânda toplanması, ayrılması; son olarak **ardıllık** (*invasion-succession*); daha öncesinde var olan ekolojik birimlerin yerine yeni işleve sahip birimlerin gelmesi ve baskın olması, eskiden var olanın ise farklı ekolojik birimlerde işlevsel hale gelmesidir. Bu durum daha çok, kentsel yapı içinde rekabet ile birlikte kentsel yapının hareketlilik ve değişme boyutunu ifade eder. Özetle kentsel ekolojik süreç; belli bir merkezileşme, kentin art-bölgesine doğru uzaklaşma, ayrışma ve ardıllık aşamalarından geçer (Castells, 1977, s. 119; Erder, 2006, s. 36-37; Erman, 2010, s. 34; Andersen, 2003, s. 17-18).

Kentsel ekoloji kuramının ilk kentsel yerleşme biçimini sunanlardan biri de 1920’lerde Ernest Burgess²⁴’dir. Daha sonra 1930’larda Hoyt ve akabinde 1940’larda Harris ve Ullman tarafından geliştirilmiştir (Kempen ve Murie, 2009, s. 377; Caner ve Bölen, 2013;). Kısaca çalışmalara değinecek olursak; Ernest W. Burgess (2016, s.92-93), **Eş Merkezli Çember Kuramı** (Concentric-Zone Theory) kentsel yayılma sürecini, “hem ardışık kentsel yayılma kuşaklarını hem de bu süreçte farklılaşan alan türlerini göstererek bir dizi eş merkezli çember üzerinden tasvir eder” (Bakınız. resim:1). Kuramda, kentin merkezi noktası (düğüm adıyla verilir), “ana ticaret bölgesinden çevreye doğru yayılma eğilimini temsil eder”(1). İkinci çember bir geçiş bölgesidir, merkezi kuşatan ve kendisi ticaret ve küçük imalathaneler tarafından işgal edilmiştir (2). Üçüncü çember ise “bozulan alanlardan endüstri alanlarına kaçmış işçilerin yaşadığı ve işlerine kolayca erişebilmeyi amaçladıkları yerlerdir”(3). Dördüncü çember, “serbest meslek, küçük iş sahiplerinin ve memurların bulunduğu orta sınıf konut alanıdır”. Buna ilaveten, “üst sınıfın yaşadığı binaları ve tek bir ailenin yaşadığı özel, ‘girişi sınırlı’

²⁴ Burgess, Şikago’yu açıklamak için Darwin’in geliştirdiği evrim teorisini ve McKenzie’in çalışmalarını temel alır ve böylelikle “göç ve yer değiştirme” olgusunu analiz eder (Serter, 2013, s. 70).

arazileri içeren ‘yerleşim alanı’ bu kuşağın dışındadır” (4). Bu çemberden daha da uzak olan, kentin dışında, “banliyöde yaşayan ve kentteki işine gidenlerin yaşadığı kuşak veya merkezi ticaret bölgesinin otuz kırk dakika kadar ilerisinde bulunan uydu kentler yer alır”(5). Aynı zamanda, kuram her kuşağın bir sonraki kuşağa doğru bir yayılma ya da işgal durumunun var olabileceğini söyleyerek ekolojik süreçleri bizlere tekrardan anlatır. Genellikle Burgess’in kuramında, kentin mekânsal farklılaşması anlatırken kentin farklı sınıf veya gruplarını ve iş merkezleri / sektörleri ele aldığı görülür (Saunders, 1989, s. 76-77) .

Rex ve Moore’a (1967) göre, kuramda kentin yerleşme düzeninin birbirinden farklı gruplara göre şekillendiği ve en önemlisi de her bir yerleşme merkezinin (çemberinin) kendine has bir yaşam tarzını sergilediği belirtilir. Onlara göre birbirinden farklı üç temel grup ön plana çıkar. Bunlar; ilk olarak kültür ve iş merkezinin yanında, fabrikalardan ve diğer olumsuz kentsel olanaklardan uzakta nispeten büyük evlere sahip *üst-orta sınıf*; ikincisi, küçük teraslı evler kiralayan ve ortak ekonomik sıkıntı deneyimi olan güçlü bir kolektif kimlik ve karşılıklı destek duygusu yaratan *işçi sınıfı*; ve üçüncüsü, evlerini kiralayan, ancak burjuva ev sahiplerinin yaşam tarzını arzu eden *alt orta sınıf*. Diğer taraftan, kurama yönelik bazı eleştiriler de bulunmaktadır (Ruşen, 1972, s. 6; Serter, 2013, s.71). Bunların başında, kuramın kentleşmeyi sistematik (düzenli) çember ile göstermesi kentleşme olgusunu basitleştirdiği düşünülür; ikinci olarak kuramda merkezi ve yerel yönetimlerin kentleşme düzeninde ve karar alma süreçlerinde var olabileceğinin dikkate alınmaması; son olarak da birden çok merkezli ve sistematik gitmeyen yerleşim düzeninin olduğu, hatta ulaşım olanaklarının var olduğu metropol kentler için bu kuramın sınırlı olduğu ifade edilir.

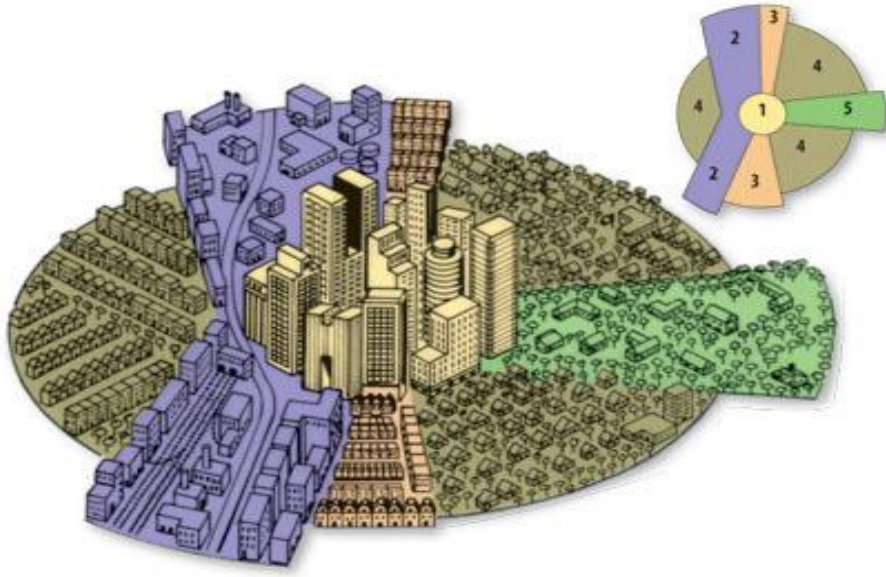
Resim 1: Eş Merkezli Çember Kuramı (*Concentric-Zone Theory*)

Kaynak: (Rubenstein, Renwick ve Dahlman, 2013).

Kentsel ekoloji kuramlarında kentsel yerleşim biçimini analiz eden bir diğer düşünür Homer Hoyt, 1939'da **Sektör Kuramı** (*Sector Theory*) ile ekolojik büyüme ve değişme düzenini açıklamaya çalışır (Bakınız. resim:2). Sektör kuramı, kent sakinlerinin yaşamış olduğu ortalama konut kira değeri veya sakinlerin sosyo-ekonomik durumuna göre sınıflandırmasıyla kentsel yerleşim düzenini belirler (Hoyt, 1933). Ayrıca, kuram Amerika'nın 142 kentinde 36 yıl süren gözleme dayanmakla birlikte, kentsel yerleşim biçimini daire veya çember şeklinde değil, çeşitli dilimler halinde vermeye çalışır (Anderson ve Egeland, 1961, s. 393). Sektörler, farklı gelir grubunda olan kişilerin farklı bölgelerde yaşamasıyla oluşur ve kent sakininin gelirinin yükselmesiyle merkezden çevreye doğru bir yönelim söz konusu olur. Hoyt'ın, çalışmasının Burgess ve McKezie'den farkı, kurama tarihsel gelişimi de eklemesi olmuştur. Ayrıca, kentsel ulaşım olanakları ve güzergâhlarının özellikle konut seçimi ve kentsel gelişim için önemini vurgulayarak ekoloji kuramına katkıda bulunmuştur (Serter, 2013 s. 71).

Diğer taraftan, Hoyt'ın sektör kuramı 5 temel dilimden oluşur. Bunlar; iş merkezleri bölgesi, toptancı ve imalat sanayi bölgesi, işçi yerleşim bölgesi, orta sınıf yerleşim bölgesi, üst sınıf yerleşim bölgesidir. Kuram, merkezi iş bölgesinden çıkan ticari caddeler boyunca uzanan gelişme dilimlerini ve sanayinin demiryolu hatlarını takip etme eğilimini vurgulamaktadır. Ayrıca, yoksul ve orta gelirli konut gelişmelerinin yanı

sıra kentsel çevre üzerindeki varlıklı yerleşim bölgelerinin varlığına dikkat çeker. Hoyt, Amerikan şehirlerinde konut tercih ve yapısını eş merkezli çevrelerden ziyade daha çok gelişen ve ulaşım imkanları veya güzergahları boyunca olduğunu belirterek kuramını geliştirir. Yüksek kiralı konut alanları, kentin sadece bir veya daha fazla sektörünün kenarında bulunduğu ve bazı çeyrek bölgelerde, turtanın kesilmesi gibi genişletilmiş düşük kiralı evlerin kentin çevresine yayıldığı belirtilir (Hoyt, 2005, s. 28). Son olarak ona yönelik eleştiriler; sosyal sınıf yapısını tekdüze indirgemiş olması, kenti değerlendirme sisteminin, ekonomik değer odaklı ve konut kira bedeli üzerinden bir analize tabi tutmasıdır.

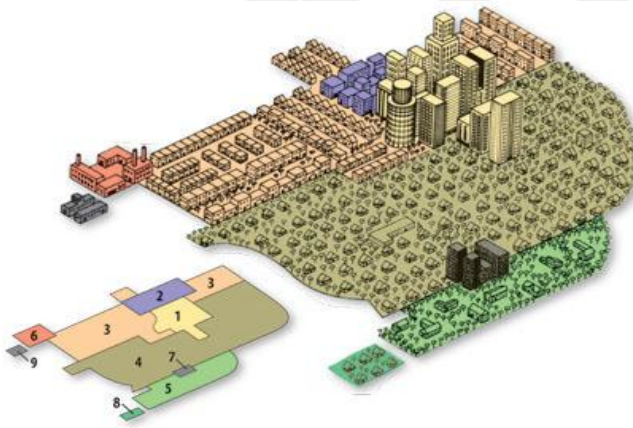

Resim 2: Sektör Kuramı (*Sector Theory*)

Kaynak: (Rubenstein, Renwick ve Dahlman, 2013)

Son olarak Chauncy D. Harris ve Edward L. Ullman (1945, s. 10-17), tarafından geliştirilen, **Çok Merkezli Gelişim Kuramı** (*Multiple-Nuclei Theory*) çalışmada belirtilen diğer iki kuramın aksine, kentlerin çok merkezli bir gelişim gösterdiğini savunur (Berry ve Rees, 1969, s. 447) (Bakınız. resim:3). Kimi kentlerdeki “bu merkezler, kentin kökeniyle ortaya çıkmıştır; kimi kentler de ise kentin büyümesi zorunlu olarak göçü ve uzmanlaşmayı” beraberinde getirdiğinden merkezler çeşitlenmiştir (Harris ve Ullman , 1945, s. 14-15). Dahası, kentlere bağlı merkezler yalnızca ticari değil; toplumsal, dinsel ve siyasal işlevlere de sahip olabilir. Kentin büyümesi merkez sayısının da artmasına neden olur. Kentlerin çok merkezli olması şu

şekilde özetlenir: 1. Türlü olanakları gerektiren etkinlikler; kentte bazı etkinliklerin gerçekleşebilmesi için bazı olanakların olması gerekir. 2. Birlikte bulunmalarında yarar bulunan etkinlikler; kentler, uzmanlık gerektiren hizmetlerin yoğunlaştığı merkezlerdir. 3. Birbirine olumsuz etkide bulunabilecek, farklı türde etkinlikler; kentte bazı faaliyetlerin, diğer faaliyetleri (birbirine benzemeyen) olumsuz etkilemesi, örneğin, kent merkezlerinde hem fabrikanın hem de konut alanının olması birbirini olumsuz etkiler. 4. Gözde yerlerin yüksek kiralarını karşılayamayacak kimi etkinlikler; alt sınıf kent sakinlerinin yüksek kira bedeli olan yerlerde oturamaması, bütçesinin yeterli olamaması gibi. Diğer taraftan, kuramda kentlerin bölgesel olarak nasıl ayrıldığıyla ve kentsel araziden faydalanma biçimleriyle ilgili detaylı bilgi verilmesine rağmen bu analiz ampirik çalışmalarla desteklenmediği sebebiyle eleştirilmektedir (Bal, Kent Sosyolojisi, 2008, s. 189). Ayrıca, kentlerin sosyo-kültürel geçmişleri, sosyo-mekânsal hareketleri göz ardı edilmiştir (Serter, 2013).

Kentin merkezleri;

1. Merkezi iş ve ticaret bölgesi
2. Toptancı ve hafif imalat sanayi bölgesi
3. Alt sınıf yerleşim bölgesi
4. Orta sınıf yerleşim bölgesi
5. Üst Sınıf Yerleşim bölgesi
6. Ağır imalat sanayi bölgesi
7. Merkezden uzak gelişen iş merkezi
8. Yerleşim banliyösü
9. Endüstriyel banliyö

Resim 3: Çok Merkezli Gelişim Kuramı (*Multiple-Nuclei Theory*)

Kaynak: (Rubenstein, Renwick ve Dahlman, 2013)

1.5.1.2. Bir Yaşam Biçimi Olarak Kentlileşme

Kentlileşme, kırdan kente göç eden insanların hem kent yaşam biçimini hem de değer yargıları ve kültürünü benimsemesini ifade eder. Buna ilaveten, “kentli insanların kentte yaşamanın gerektirdiği koşul ve normları anlamayı, özümsemeyi veya benimsemesini belirtir. Kente özgü tutum ve davranış sergilemeleri, birer kentli birey olduklarının farkında olmaları ve buna uygun davranmaları” anlamına gelmektedir (Şan, 2008, 2).

Kentli yaşam biçimini kültürel bir form olarak tanımlayan Louis Wirth, 1938’de “*The American Journal of Sociology*” adlı dergide yayınlanan “Bir Yaşam Biçimi Olarak Kentleşme” makalesi²⁵ ile kuramını geliştirmiştir (Saunders, 1989, s. 63). Wirth ekolojik düşünce yapısına sahip olmasına rağmen birey ve grup davranışıyla ilgili çok çeşitli deterministlik teoriler ortaya atar. Analizleri daha çok Amerikan kentleri ile ilgili olsa da genel bir kent teorisi inşa etme çabası içindedir. Robert Park’ta olduğu gibi, Wirth’de George Simmel’in (*‘metropol ve zihinsel yaşam’*) çalışmalarından etkilenmiştir. Ayrıca, Simmel’in düşünce yapısını insan ekolojistlerin çalışmalarıyla bir araya getirip çalışmalarını ürettiği belirtilir (Legeby, 2010, s. 44; Pinch ve Knox, 2010; Pınarcıoğlu, Kanbak ve Şiriner, 2013, s. 88; Yörük, 2006, s.88; Kaya, 2011, s. 378). Wirth, kent hayatının sosyal ve psikolojik sonuçlarını artan kentleşmenin ürünleri olarak gördüğü üç faktörü şu şekilde açıklar (Wirth, 2002, s. 89-96):

1. Nüfusun büyüklüğü: “Kentte daha çok sayıda insanın bulunması, kişisel farklılıkların daha da artmasına yol açmaktadır”. Bu duruma ilaveten, kentsel nüfusun büyümesi ile kişisel özellikleri, meslekleri, sosyo-kültürel yaşantısı farklı olan birey ve gruplar ortaya çıkmaktadır. Böylelikle kentsel ayrışma ve farklılaşma, toplumsal kayıtsızlık ve birbirine mesafe alan bir kentsel düzen ortaya çıkarmaktadır.

2. Yoğunluk: “Alan miktarı değişmeden orada yaşayan canlı sayısında bir artışın (yani yoğunlukta bir artışın) gerçekleşmesi, farklılık ve uzmanlaşmayı artırıcı bir etkiye bulunur, çünkü söz konusu alan yalnızca bu yolla artan sayıya yetebilecektir”. Yoğunluk bu şekilde, kent insanının etkinliklerinin farklılaşmasına ve toplumsal olarak karmaşık bir bağın ortaya çıkmasına sebep olur.

3. Heterojenlik: “Bireylerin bir seçim ya da olumlu etkileşim sonucundan daha çok ırk, dil, gelir ve toplumsal konum açısından birbirlerinden ayrıldığı kent içindeki yerel

²⁵ Louis Wirth, yazmış olduğu makalede kenti tanımlarken ekolojik kuramcılardan farklı olarak tarihsel bir analize de yer verir. Öyle ki; “Akdeniz havzasında göçebe yaşam süren halkların yerleşik düzene geçmeleri ile Batı Uygarlığı’nın temellerinin atıldığını, Batı Uygarlığı içerisinde gerçekleşen modernliğin bu sürece koşut olarak Batı kentleri içerisinde geliştiğini söylemiştir”. Yine Louis Wirth, diğer bir çalışması olan *The Ghetto* (1928), getto hayatının Yahudiler üzerindeki önemli fiziksel, sosyal ve psikik etkilerine değinir. Ayrıca, Wirth, modern Yahudilerin sosyo-ekonomik yaşantısını ve sosyal dışlanma süreçlerini analiz eder (Braude, 1970, s. 233).

alanlar için geçerlidir”. Hiç kimsenin kendisinden başkasına, sosyal ve kültürel olarak bağımlılık duygusu oluşturmadağı, dolayısıyla bu kişilerin farklı statülere sahip olduğu, farklı bir sosyal çevresinin olduğu, diğeri bir ifade ile katıldığı durumu ifade eder. Başka bir ifadeyle Wirth, normalde kentte yaşayan ve çalışan kişiler arasında kişisel bir karşılıklı tanıma bulunmadığına inanmaktadır. Kentte yaşam, sosyal örgütlenmeyle karakterizedir ve duygusal bağları olmayan bireylerin yakın yaşam ve çalışmasının bir rekabet ruhunu ve karşılıklı sömürüyü teşvik etmesi ile karakterize eder (Legeby, 2010, s. 44).

Diğeri taraftan Louis Wirth, kentleşmeyi bir yaşam biçimi olarak ifade ederken kenti üç farklı boyutta ele alır ve birbirleriyle ilişkisi üzerinde yoğunlaşır (Saunders, 1989, s. 63; Salerno, 1992, s. 56-57). Bunlardan ilki, “nüfus, teknoloji ve ekolojik düzen” boyutuyla, temel fiziksel ve doğal güçlerin insan hareket ve eylemleriyle olan ilişkisi; ikincisi, insan ekolojisinin ortaya çıkardığı, “sosyal örgütlenme ve ilişkiler düzeni”; üçüncü olarak ise “kişilikler, davranışlar ve fikirler seti”, sosyal psikolojik boyutun tamamlayıcı ya da bağlayıcısı olarak bir kent analiz biçimi sunar. Böylelikle, kentleşmenin sadece fiziksel varlığı ile tanımlanamayacağı, aynı zamanda sosyal örgütlenme ve kişisel-davranışsal boyutuyla çerçevelendirildiğini ifade eder.

Wirth’in çalışmalarında ön plana çıkan diğeri bir analiz ise “*kentlileşme*”dir. Ona göre kentlileşmenin derecesi , “tam olarak ve geçerli bir biçimde, kentlerde yaşayan toplam nüfusun oranı ile ölçülmez. Kentlileşmenin belirleyici boyutu, daha çok toplumsal yaşam ve kentin insan üzerindeki etkileridir. Yine kent, sadece iş ve yerleşim olanakları sunan bir yer değil, “dünyanın en uzak yerlerini kendine çeken, türlü bölgeleri, insanları ve etkinlikleri bir düzene göre biçimlendiren, ekonomik siyasal ve kültürel yaşamın öncüsü ve denetleyicisi konumunda olan bir merkezdir” (Wirth, 2002, s. 78).

Kentte yaşayan insanların iş ve yerleşim yerlerini seçmede birden fazla etmen vardır: “Çalışılan yer ve yapılan işin niteliği, gelir, ırksal ve etnik özellikler, toplumsal statü, gelenekler, alışkanlıklar, zevkler, tercihler ve ön yargılar kentsel nüfusun farklı yerleşim yerlerine seçilip dağıtılmasında en önemli etmenler arasındadır” (Wirth, 2002, s. 94). Böylelikle, kentsel yaşam alanının ayrışması, kent insanının ihtiyaç ve gereksinimleri, yerleşim yerlerindeki diğeri insanlarla ve yaşam tarzlarıyla uygunluğu ya da farklılığı gibi değişkenlere göre belirlenir. Buna ilaveten, aynı sosyal statüde bulunan ve benzer

gereksinimlere sahip kişiler, bilinçli olarak ya da koşullar neticesinde aynı yerde yaşamayı tercih ederler ve böylelikle fiziksel ve sosyal ayrışma meydana gelir.

Son olarak diğer Şikago Okulu düşünürlerine getirilen eleştiriler gibi Louis Wirth'in kent kuramına da eleştiri getirilmiştir. Kısaca değinecek olursak; Giddens'a göre (2012, s. 93-97) Wirth'in kuramı genel bir uygulama değil, belirli bir kenti ve dönemi analiz etmekten öteye gidememiştir. Analiz edilen kentleşme modeli, kentlerin sadece kendi özellikleri üzerinde durduğu için eksiktir, halbuki kentler ait olunan toplumun bir parçası olurlar. Dahası, Wirth'in yaklaşım biçimi ekolojik özellikleri benimsediğinden natüralist bir sosyolojiyle temellendirilir, bu bakış açısı ise kent kuramına doğru yerden bakmamızı engeller. Yine eleştirilen noktalardan bir diğeri de onun kenti yüzeysel analiz ettiği, gündelik hayatta var olan sebep ve olguları detaylandırmak yerine kentin, büyüyen nüfus ve fiziki yapısına odaklanmış olmasıdır.

1.5.2. Marksist Kuramda Kentsel Mekân

Kente ilişkin çalışmaları, Marx ve Engels'in büyük ölçekteki kuramlarında görmek mümkündür. Marx ve Engels'in ekonomi-politik kuramlarında, toplumsal hayatın kentlerdeki görünümü, kent ve kırsal karşıtlığı gibi konular ele alınmıştır. Bunlar daha çok kırsal karşıtlığı olan kent yaşamında 'sınıf bilincinin' doğması, yine kapitalizmin kentlerde hakim olması ile 'yeniden üretim ilişkisinin sömürü ve yoksulluğu' ortaya çıkararak sınıflar arası eşitsizliği arttıracak yönündeki öngörülerini içermektedir (Şengül, 2009). Diğer yandan, Marx ile Engels'in kentleşme düşüncesinde kapitalizmin emek ve üretim ilişkisini sömürü yönünde ilerleyeceği ve akabinde sınıfsız bir toplumu doğuracak 'toplumsal bir devrimi' üreteceği tasavvuru hakimdir.

1960'lardan sonra tekrar gündeme gelen Marksist kuram, üretim süreci dışında gelişen ve ücret-emek-sermaye ilişkisi açısından analiz edilemeyen konulara değinmeye başlamıştır. Dahası, Marksizm'in hümanist ve determinist yorumları eleştirilerek kent mekânının farklılaşması, sermayenin büyük yatırımları ile devletin konumu sorgulanır. (Saunders, 1989, s. 104-105). Bu dönemden sonra, Marksist tartışmalar "mekân dönük" ve "mekân ile temellendirilen" kuramsal çalışmalara doğru ilerlemiştir. Tezin bu kısmında söz konusu çalışmaları ele alan H. Lefebvre, M. Castells ve D. Harvey'in kuramsal yaklaşımı konu ile ilişkilendirilecektir. Böylelikle çalışma, ileri sürülen

düşünürler birlikte kapitalist üretim ile toplumsal olanın değişim ve dönüşümünü kentsel mekân üzerinden değerlendirmesini ele alacaktır. Buna ilaveten, sanayileşme sonrası toplumlarda ortaya çıkan çalışma veya iş hayatındaki değişimlerin sınıfsal yapıya nasıl yansıdığı, farklı sınıfsal kimlikleri mekânsal seçimleri ve mekânı dönüştürme tezahürlerini analiz edecektir (Güllüpnar, 2012, s. 14; Demiral, 2016, s. 316; Ghulyan, 2017, s. 2).

1.5.2.1. Toplumsal Ürün Olarak Mekân: Henri Lefebvre

Yirminci yüzyılın önemli filozof ve sosyologlarından biri olan Henri Lefebvre'nin, çalışmaları radikal felsefeden, kır sosyolojisine, kent araştırmalarına, devlet kuramına kadar uzanmaktadır²⁶. Lefebvre çalışmalarında, daha çok Marx, Hegel ve Heidegger'in etkileri görülür ve kapitalizme, devlete ve yeniden üretilen topluma yönelik 'kentsel devrim' gerçekleştirebilmek için çeşitli eleştirilere başvurur (Gottdiener, 2001, s. 253; Purcell, 2014, s. 144). Özellikle, Anglo-Amerikan sosyal bilimlerinde, 1991 yılında yayınlanan "Mekânın Üretimi/ *The Production of Space* (ilk olarak 1974'te yayınlanan), adlı eseriyle sosyo-mekânsal kurama katkıları olmuştur. Ayrıca, Lefebvre devlet iktidarının kent mekânına yönelik ilişkisi ya da etkisini detaylı bir şekilde analiz eder (Brenner, 2000, s. 368; Brenner ve Elden, 2009, s. 356-357; Knox ve Pinch, 2010, s. 201).

Lefebvre (1991) mekânı bir üretim aracı olarak ve dolayısıyla toplumun temelinin bir parçası olarak görür. Lefebvre için, toplumun çeşitli seviyeleri vardır: "Üretim güçleri ve bileşen öğeleri (doğa, emek, teknoloji, bilgi); yapılar (mülkiyet ilişkileri); üst yapılar (kurumlar ve devletin kendisi)". Sosyal (toplumsal) alan, "üretim ilişkilerinin ve mülkiyet ilişkilerinin çoğalmasının temelini oluşturur" ve yeni bir siyasi ekonominin, mekân politikasının ve üretiminin eleştirisi olması gerektiğini savunur. Ürünleri (yapısal Marksizm) değil, üretimi vurgulayan bir Marksist yaklaşımı ilerletmek ister. Üretimde insanlar, kaynaklar (malzemeler) ve araçlar (materyal) dahil olmak üzere mekânsal unsurları rasyonel bir şekilde harekete geçirerek "belirli bir" hedefi (yani üretilecek

²⁶ Lefebvre'nin kent üzerine yapmış olduğu çalışmalar arasında en önemlileri: Kentsel Devrim (*The Urban Revolution*) (2013), Kent Hakkı (*The Right to the City*) (2015) ve Mekânın Üretimi (*The Production of Space*) (2016) adlı eserleri gösterilebilir. Bir diğer çalışma olan Gündelik Hayatın Eleştirisi (2017), iktidar, yabancılaşma ve gündelik hayatın eleştirisini konu edinmesi ile dikkate değerdir.

nesne) görünümünde bir eylemler dizisini organize edeceklerini iddia eder. Lefebvre'in *Mekânın Üretimi*'ndeki temel tezi, insanların yalnızca sosyal (toplumsal) ilişkileri ve kullanım değerlerini üretmesi değil, aynı zamanda sosyal (toplumsal) alan üretmesini de ifade eder. Daha genel bir ifadeyle, toplumsal alanın ötesine tüm fiziksel alanlara yayılarak "her canlı beden mekândadır ve mekânı vardır; kendisini mekânda üretir ve o alanı da üretir" şeklinde belirtilir (Funchs, 2019). Başka deyişle, kentsel mekânın üretimi, "zorunlu olarak ona bağlı olan sosyal ilişkilerin yeniden üretimini de içermekte, yani kentin sadece fiziksel mekânının planlamasından daha fazla olarak kent hayatının tüm yönlerinin üretimi ve yeniden üretimini" oluşturur (Lefebvre, 2016).

Lefebvre, "mekânın boş, içeriği olmayan ya da salt fiziksel bir nesne olmadığını" belirtirken mekânın toplumsal olarak yeniden üretildiğini, ayrıca insanların günlük yaşamındaki mekânsal pratiklerini içinde bulundukları kent mekânına göre anlamlandırdıkları ve dönüştürdüklerini söyleyerek mekân kuramına yeni bir bakış açısı sunar (Erman, Kent Çalışmalarının Geçmişi ve Bugünü: Hakim Paradigmalar ve Yeni Sorunsallar, 2010, s. 36-37). Bu çerçevede, Lefebvre *Mekânın Üretimi* kuramında kentsel mekân pratiklerini üç temel boyutta inceler (Purcell, 2002, s.102; Legeby, 2010; Knox ve Pinch, 2010, s. 201; Güler, 2011, s. 53; Akgün, 2014, s. 72; Lefebvre, 2016; Çetin, 2017, s. 299-300):

a. Mekânsal pratikler-deneyimlenen (*spatial practice*), fiziksel ve maddi akışlar, üretim ve sosyal üretimi garanti eden mekânsal anlamda birbiri ile ilişkili eylemleri içerir. "Gündelik gerçeklik (zaman kullanımı) ile kentsel gerçekliği (çalışma yerlerini, özel yaşam ve boş vakit yerlerini birbirine bağlayan güzergah ve ağlar) algılanan mekânın içinde sıkı sıkıya birleştirir" (2016, s.67). Başka deyişle; deneyimlenen mekân, insanların günlük çevrelerinde karşılaştıkları nispeten objektif, somut alan anlamına gelir ve sosyal üretimi sağlayan eylemleri ifade eder.

b. Mekânın gösterimi-algılanan (*representations of space*), kodlar, bilgi, işaretler, günlük anlamda ve akademik dünyada mekânı temsil eden şeylerin tamamını belirtir. Diğer bir anlatımla, ister günlük anlatım diliyle, isterse mekânsal pratiklerle ilgilenen akademik disiplinlerin, "maddi pratiğe yönelik konuşulmasına ve bunların anlaşılmasına olanak kazandıran bütün göstergeler ve anlamları, kodlar ve bilgileri kapsar" (Harvey, 1997, s. 246-251; 1990).

c. Gösterim mekânları-düşlenen (tahayyül edilen) (*imagination*) , “mekânsal pratikler için yeni anlam ya da olanaklar hayal eden zihinsel icatlardır (kodlar, göstergeler, "mekânsal söylemler", ütöpik planlar, hayali peyzajlar, hatta sembolik mekânlar, özgöl mimari çevreler, resimler, müzeler ve benzeri türden maddi yaratılar)” (Harvey, 1997, s. 246-251). Yani mekânı temsil eden “imgeler ve semboller aracılığıyla yaşanan mekân”, mekânı tarif edenlerin sunumudur. Bu, “imgelemin değıştirmek ve sahiplenmek istediğı, egemen olunan dolayısıyla maruz kalan mekândır” (Lefebvre, 2016, s. 68). Buna ilaveten, mekânın yeniden sunumu-düşlenen mekân, mekân temsilcilerinin beklentilerine dayanır ve kavramsallaştırılmış alanlardır, bilim insanların, planlamacıların, şehircilerin ve sosyal mühendislerin mekânıdır. Bu kavramlar mekânı tasarlamak ve kontrol etmek için kullanılır; geleceğe yönelik stratejik kullanımları vardır.

Diğer taraftan, David Harvey’e göre Lefebvre’nin “mekânsal pratikler kuramı” kendi içinde tamamlanmış ve önemli olmasına rağmen “kültürel üretim” bakımından dört başka yönü olduğuna işaret eder (bakınız tablo:1): (Harvey, 1990, s.258-259) 1. Ulaşabilirlik ve mesafelendirme; insan ilişkilerinde “mesafe sürtünmesinin” rolü ile ilgilidir. Mesafeler sosyal etkileşime hem bir engeldir hem de bir savunmadır. Herhangi bir üretim ve yeniden üretim sistemine (özellikle de emek, ticaret ve üreme işlevlerinin sosyal farklılaşmasına ilişkin detaylı sosyal bölümlere dayananlara) işlem maliyetlerini uygular, 2. Mekânın mülk edinilmesi; mekânın bireyler, sınıflar ve diğer sosyal gruplar tarafından nasıl kullanıldığını inceler. Mülk edinilmenin sistemleştirilmesi ve kurumsallaştırılması ile bölgesel olarak oluşturulmuş sosyal dayanışma biçimlerinin üretilmesini gerektirebilir, 3. Mekân üzerindeki hakimiyet; bireylerin veya güçlü grupların, mekânın düzenine ve üretimine nasıl hakim olduklarını, mesafenin sürtünmesi veya mekânın kendileri veya başkaları tarafından nasıl tahsis edileceğı konusunda daha iyi bir kontrol tatbikatı yapmasını yansıtır. Son olarak da mekânın üretimi, kullanımı, iletişim ve taşımacılık vb. alanlarda onlara yönelik sistemlerin nasıl üretildiğı ve dahası yeni gösterimlerin-temsillerin nasıl ortaya çıkardığını analiz eder. Harvey’ göre bu dört temel boyut birbiriyle ilişkilidir. Mekânın mülk edinilmesi ve belirli gruplar tarafından mekâna hakimiyet kurulması mevzusu mesafe sürtünmesinin kapalı bir içeriğini kaplar. Mesafeden doğan sürtünme azaldığında, mekânın yeniden üretimi, mülk edinme, mesafelendirme ve hakimiyet koşulları da değışikliğe uğrar.

Ayrıca, mekânsal pratiklerin toplumsal hayat ile etkinliği ancak yer aldıkları topluma göre şekil alır. Mekânsal pratiğin anlamı; sınıf , etnik grup, cinsiyet, ırk gibi boyutları toplumsal ilişkilere göre oluşur ve toplumsal eylemde ya “tükenirler” ya da “değişikliğe” uğrarlar.

Tablo 1: Mekânsal Pratikler Kuramı

	<i>Ulaşılabilirlik ve mesafelendirme</i>	<i>Mekânın edinim ve kullanımı</i>	<i>Mekânın hakimiyet ve kontrol altına alınması</i>	<i>Mekânın üretimi</i>
Maddi mekânsal pratikler (deneyim)	malların, paranın, insanların, emeğünün, bilginin vb. dolaşımı; ulaşım ve iletişim sistemleri; piyasa ve kentsel hiyerarşiler; yığılma	arazi kullanımları ve mimari çevreler; toplumsal mekânlar ve başka tür "horozun çöplüğü" adlandırmaları; iletişim ve yardımlaşma alanlarında toplumsal şebekeler	toprakta özel mülkiyet; mekânın devletler arasında ve idari olarak bölünmesi; "mutena" mahalleler ve semtler; dışlayıcı bölgeleme ve başka tür toplumsal kontrol biçimleri (güvenlik ve gözetleme önlemleri)	fiziksel altyapının üretimi (ulaşım ve iletişim araçları; mimari çevreler; arazi açma vb.); toplumsal altyapının mekânsal organizasyonu (formel ve enformel)
Mekânın gösterimi (algılama)	mesafeye ilişkin toplumsal, psikolojik ve fiziksel ölçüler; harita yapma; "mesafenin yarattığı sürtünme" teorileri (en az çaba ilkesi, toplumsal fizik, mal yelpazesi, merkezi yer ve yerleşme teorisinin öteki biçimleri)	kişisel mekân; işgal edilen mekânın zihinsel haritaları; mekânların sembolik gösterimleri; mekânsal "söylemler"	yasak mekânlar; "toprağa bağlılık"; mahalle topluluğu; bölgesel kültür; milliyetçilik; jeopolitik; hiyerarşiler	yeni haritalama, görsel gösterim, iletişim vb. sistemleri; yeni sanatsal ve mimari "söylemler"; göstergebilim
Gösterim mekânları (hayalgücü)	cazibe/itcilik; mesafe/arzu; erişme/dışlanma; aşkınlık; "medya mesajdır"	tanışıklık; aile ocağı ve ev; açık yerler; halka açık seyirlik yerler (sokaklar, meydanlar, pazaryerleri); ikonografi ve duvar yazıları; reklamlar	yabancılaşma çekmek; korku mekânları; mülkiyet ve sahiplik; anıtsallık ve insan yapımı ritüel mekânları; sembolik engeller ve sembolik sermaye; "geleneğin" üretimi; baskı mekânları	ütopik planlar; hayali peyzajlar; bilim kurgu ontolojileri ve mekân; sanatçıların taslakları; mekân ve mahal mitolojileri; mekânın şiiri; arzu mekânları

Kaynak: (Lefebvre'den aktaran; Harvey, 1997)

Lefebvre'nin kuramında ön plana çıkan bir diğer husus ise “(toplumsal) mekân toplumsal bir üründür” tezidir. Şöyle ki, mekânı toplumsal gerçekliğe temelde bağlı kılarak kuram geliştirmesidir. Buna göre, mekân ve zaman evrensel olarak mevcut değildir. Toplumsal olarak üretildikleri için, yalnızca belirli bir toplum bağlamında anlaşılabilirler. Bu anlamda, mekân ve zaman sadece ilişkisel değil aynı zamanda

temelde tarihseldir (Schmid, 2008, s. 28). Yine, Lefebvre için toplumsal ilişkilerin toplumsal mekânları ürettiğini söylediğinde; insanların, yapılar, sosyal sistemler ve kurumlar da dahil olmak üzere günlük yaşamda yeniden yarattıkları çeşitli sosyal örgütlenme seviyeleri eklemek ister. Böylelikle, mekân birçok konunun, nesnenin ve onların ilişkilerinin sınırlı bir koleksiyonu olduğunu ifade eder (Funchs, 2019).

Lefebvre, “üretim sürecinden çok kapitalist toplumun merkezi ve gizli sürecini oluşturur” dediği toplumsal üretim ilişkilerinin yeniden üretimine odaklanır (Gottdiener, 2001, s. 254; Smith, 2017, s. 140-141). Haliyle bu durum, içeriği gereği mekânsaldır. Mekânsal ilişkiler, toplumsal etkinlikler aracılığıyla “mekânın içinde ve üstünde” diyalektikleşir. Ayrıca, mekân sorunsalı kapitalist gelişim evresini yeni bir boyuta taşır. Kapitalist sistemde mekânın “somut kullanım değeri değil, değişim değeri” önemlidir (Çetin, 2017, s. 300-301). Bu nedenle mekânın tarihsel kullanımı ve üretimi hatta sosyal değeri önemli değildir. Diğer taraftan Lefebvre, kapitalizmin bir çelişkisi olan yeniden üretim ve gündelik hayattaki mekânın “değişim değeri (soyut mekân)” yerine “kullanım değerini (somut mekân)” önelemesi gerektiğini vurgular. Hatta, “kentsel gerçeklik kullanım değerine bağlıdır. Diğer taraftan, değişim değeri ve sanayileşme yoluyla metanın genelleşmesi ise kullanım değerini yok etme eğilimindedir” (Lefebvre, 2015, s. 24). Aynı zamanda bu durum, kentsel sorun üzerindeki politik mücadelenin temelini oluşturan diyalektik bir çelişkiliyi de barındırır. Mekân üretimindeki temel çelişki, sermayenin kâr için onu sömürme zorunluluğu ile tüketenlerin sosyal gereksinimleri arasında olması ile ilişkilidir (Saunders, 1989, s. 108).

Buna ilaveten, Lefebvre mekân üretimindeki çelişkiliyi açıklarken, mevcut kent kuramlarına yönelik eleştirisini açıklar; bu eleştiri insan eylemlerini var olan sosyal ilişkiler sistemini sürdürecektir şekilde yöneten herhangi bir teorik (kuramsal) sistemin ideolojik olarak nitelendirilebileceği argümanına dayandığını belirtir. Dahası, herhangi bir söylem veya açıklama eğer yeniden üretim ilişkisine katkı sağlıyorsa bu ideolojiktir. Dolayısıyla, ideolojiler belirli sınıf çıkarlarının hakimiyetini korumanın pratik etkisine sahip genel sosyal tezlerdir. Bu, egemen sınıfların gerçek çıkarlarını maskeleyerek ve böylece egemenlik kaynaklarına karşı politik mücadelelerini kısıtlamak suretiyle gerçekleştirilir (Saunders, 1989, s. 106). Diğer taraftan, Lefebvre analizinde karamsar değildir; çünkü neo-kapitalist kentleşme sistemi için bir sorun kümesini aşan “kentsel

devrimin” bir başkasına yol açtığını iddia eder (Brenner ve Elden , 2009, s. 357; Lefebvre, 2013; 2015); Artık, “kentsel mekânın yeniden üretiminden tamamıyla kendine özgü bir varoluş, düşünce ve davranış biçimini içeren kentsel yaşamın yeni çelişkiler ve dolayısıyla potansiyel bağımsızlık mücadeleleri içerdiğini” ileri sürmüştür (Erman, 2010, s. 36-37).

Son olarak Lefebvre, kimi zaman birbirleriyle ilişkili kimi zaman ise sıralı olan “ayrımcılığın” üç temel boyutunu açıklar (Lefebvre, 2015, s. 110): “ilki, *kendiliğinden ayrımcılık* (gelirlerden ve ideolojilerden kaynaklanır) ikincisi, *iradi ayrımcılık* (ayrı mekânlar oluşturur) üçüncü olarak ise *programlı ayrımcılık* (düzenleme ve plan kisvesi altındadır)”. Ona göre her toplumun kendine göre ayrımcı eğilimleri söz konusudur. Bu tarz ayrımcılığın genel olarak “gruplara, toplumsal katman ve sınıflara ve etnik kesimlere” karşı iktidar stratejisi ya da kurumsal etkisiyle şekillendiği belirtilir. Diğer taraftan, bu ayrımcılığa karşı yürütülen gönüllü ve örgütlü eylemler de mevcuttur. Konut alanında görülen ayrımcılık ise kendi tarzında işler; gelir veya iktidarlar bakımından güçlü (zengin) olanlar kendilerini toplumun diğer kesiminden tecrit ederler. Bu gruplar diğer toplumsal tabaka ve sınıflara kendini karıştırmaz ve ayrışmalar meydana gelir. Lefebvre’ye göre ayrışma hareketinin analiz kısmı; *ekolojik, biçimsel* ve *sosyolojik* (yaşam tarzları, kültürel yapılar göre) olarak ele alınmalıdır.

1.5.2.2. Manuel Castells, Kolektif Tüketim, Kentsel Hareketler ve Konut

1960’lı yıllar itibariyle kentleşme tartışmaları üzerine odaklanan ve kentsel sorunları detaylı analiz eden kent kuramcılarının biri de Manuel Castells’dir. Castells’in çalışmalarında Althusser ve Paulantzas’ın yapısalcı bakış açısı etkili olmuştur (Elliott, 1980, s. 156; Saunders, 1989, s. 122; Erder, 2006, s. 43; Doğan, 2006, s. 120). Castells yapısalcı kuramı kentsel sistemin yapı ile ilişkisini sorgulamak için kullanır. Aynı zamanda, yapısalcı kurama yapılan bu vurgu, Castells’in kent sosyoloji eleştirisinin bir yönünü yani en radikal (örneğin, Lefebvre ve sınıf kuramcıları) ve muhafazakar kuramlara (insan ekolojisi) açık şekilde karşı çıktığını açıklamaktadır²⁷. Kentsel sistem,

²⁷ Castells, Lefebvre’nin kentsel mekân kuramının, Marksist bakış açısına sahip ütopyacı toplumu inşa ettiğini ileri sürer. Diğer taraftan, Castells’in ekolojik yaklaşım ile ilgili görüşü şu şekildedir; kentsel topluluğu bir ekolojik sistem ile açıklama ve işlevselliğin ön plana çıkarılması sorunlu bir yaklaşım biçimidir fakat ekolojik yaklaşımdan Wirth’in çalışmaları ise (kendine daha çok bu kuramcıyı yakın görür) “kentsel sosyolojiye özgü teorik (kuramsal) bir nesne (ve dolayısıyla bir araştırma alanı)” oluşturmak için sosyoloji içinde şimdiye kadar yapılmış en ciddi teorik (kuramsal) girişim olduğunu

yapısal olandan ayrı bir şey olmadığını hatta bunun bir yönü olduğunu vurgulayarak kentsel sistemi ‘kolektif tüketimin’ mekânsal bir birimi olduğunu ifade eder. Dolayısıyla, sosyal yapının farklı seviyelerinin birbiriyle eklemlenme biçimi, kentsel sistemdeki eklemlenmelerine karşılık gelmelidir ve sosyal yapıdaki herhangi bir değişikliğin, kentsel sistem içindeki benzer bir değişime yansımaları gerekir: “Kent sistemi sosyal yapının dışında değil; sosyal yapının bir parçasını oluşturduğunu belirtir” (Castells, 1977a).

Castells Marksist bir bakış açısıyla ortaya koymuş olduğu “Kent Sorunları (*The Urban Question: A Marxist Approach*)” (1977b) adlı eserinde ‘kolektif tüketim (*collective consumption*)’ kavramını temellendirmeye çalışır; Castells klasik Marksist görüşün aksine -yani kentlerin üretim sürecinden ziyade, kolektif tüketim sürecine odaklanarak kentsel sistemler olduğunu açıklar²⁸. Kentler, emeğin yeniden üretimi için gerekli olan kolektif tüketimin (ulaşım, eğitim, planlama, sağlık vb.) mekânı olmuştur (Bal, 2008, s. 202; Koyuncu, 2011, s. 44; Çetin, 2017, s. 302). Kentsel sorunların kaynağı ise toplumsal grupların yaşamında önemli bir yere sahip olan tüketim araçlarının ‘üretimi ve dağıtımıyla’ alakalı kapitalizmin iç krizinden doğan eşitsizlikler ile ilişkilidir. Başka deyişle, sermaye yoğunluğu ve kâr beklentisi ile emeğin talepleri arasındaki farklılığın artması ve kolektif tüketimin “kullanım değerleri ile değişim değerleri arasındaki farkların ortaya çıkmasına”, kentsel sistem üzerinde birtakım aksamalara sebebiyet verir. Devletin sisteme müdahalesi ile kapitalist sistemdeki çelişkileri ve krizleri önlemek amaçlanır. Böylelikle, devlet kapitalist sistemin temel hedeflerinden biri olan emeğin yeniden üretilmesi, sistemin olası çelişkilerinin dengede tutulması (talep düşüklüğü ya da artığının emilmesi gibi), piyasadaki kâr oranını artırılması, canlı ve sürekli bir arz / talep oluşmasının sağlanması amacıyla müdahale etmektedir²⁹ (Erder,

açıklar. Özetle her iki kuramın problemi, teorik nesnelerinin, kendi içlerinde geçerli olmalarına rağmen kentin ampirik çalışmasına uygulanabilecek belirgin bir kentsel kuram için temel sağlayamamasıydı (Saunders, 1989, s. 116). Çünkü, kent sosyolojisi ideolojik bir çalışma sunmaktaydı. Kentsel literatürde geliştirilen ya da Lefebvre tarafından geliştirilen kuramlar, insanın (öznenin) ideolojik kategorisine dayanır ve bu nedenle bilimsel bir analiz sürdürülemez.

²⁸ Castells’in üretim yerine tüketim üzerine vurgu yapması eleştiri getirmektedir. Bunun nedeni üretim ve tüketimi ayrı bir olgu olarak değerlendirilerek ilişkisel olanın kavranmamasına engel olacağı iddia edilir. Haliyle, üretim süreci de tüketimle ilişkili olacağı ve birbirini etkileyeceği varsayılmıştır (Bıçkı, 2005, s. 122).

²⁹ Castells’in (1977b) Paris bölgesinde yapmış olduğu çalışmada, 1968’den başlayan kentsel mücadeleleri ele alır. “İlk olarak farklı sorunlarla ilişkili 180 mücadele üzerinde bir pilot çalışma gerçekleştirilir. Paris bölgesinde üç sorun tespit edilmiştir; konut (1972-1974), ulaşım (1975-1976) ve çevre (1977-1978)”.

2006, s. 44; Çetin, 2017, s. 303). Nihayetinde, devlet hakim üretim ilişkileriyle değil, kolektif tüketimi sağlayan, emek gücünün yeniden üretimini inşa eden bir mekanizma haline gelmiştir (Urry, 1999, s. 24-25; Turut ve Özgür, 2018, s. 11).

Diğer bir deyişle, Castells için kentsel sistem, parçası olduğu sistemin bir görünümü olup önemli birtakım işlevleri yerine getirir, aynı zamanda devletin kolektif tüketim aracı olmasıyla emek gücünün yeniden üretilmesini sağlar. Böylelikle kentsel alan ve emek gücünün yeniden üretimi, devletin gerekli tüketim araçlarını sağlama düzeyine ve biçimine giderek daha fazla bağımlıdır ve bundan etkilenir. Tüketim toplumsallaştığı sürece, kentsel sorun da siyasi bir mesele haline gelir (Saunders, 1989, s. 132; Gottdiener, 2001, s. 252; Türk, 2015, s. 52). Yine, Castells, kapitalist sistem içinde devletin (tarihsel olarak her toplumda farklılık olsa da) sınıf mücadelesinde belirleyici olduğunu vurgular. Devlet, “pratikte sınıflar ve toplumsal gruplar arasındaki güç ilişkilerine göre, genellikle de hakim sınıfların baskın kesiminin yararına hareket etmektedir” (Castells, 1977a, s. 14). Bu durum, devletin toplumsal gruplar arasında denge kurmaya çalışırken, birtakım çelişkileri de beraberinde getirdiğini gösterir. Diğer taraftan, toplumsal grupların veya sınıfların kentsel hizmetlere ulaşmak için verdiği mücadeleyi ya da toplumsal hareketleri önemli bulmaktadır (Erman, 2010, s. 35; Çetin, 2017, s. 304).

Castells’e göre “kentsel toplumsal hareketler”, kent mekânı ile sınıf mücadelesi çerçevesinde devleti, üretimi, tüketimi ve dağıtım ilişkisini bir araya getirir. Bu ilişkiyi detaylı analiz ettiği “Kent ve Tabandan Oluşan Toplumsal Hareketler (*The City and the Grassroots*)” (1983) adlı eserinde, 1960 ve 1970’lerin toplumsal hareketin dinamiklerini yansıttmasının yanı sıra günümüzde hala güncelliğini koruyan hususlara değinir. Ayrıca, kentsel toplumsal hareketleri kolektif tüketim, kültürel kimlik ve yerel politika (yani 'sosyal' hareketler olarak nitelendirilen) bağlamında değerlendirir (Elliott, 1980, s. 156; Castells, 2002, s. 107; Bıçkı, 2005, s. 119; Mayer, 2006, s. 202). Günümüzde var olan kentsel çelişkilerin özellikle siyasal ve küresel boyutta olması çeşitli grupların ortak hareket etmesine yol açmakta, kimi zaman da devletin bu süreçte müdahil olması durumunu siyasallaştırmaktadır. Yeni toplumsal hareketler, “konut krizinde örgütlenmelere, ulaşım krizinde her gün evden işe gidenlerin örgütlenmesine ve hizmetlerin yetersizliğinde mahalle birliklerinin oluşmasına yol açtığı” belirtilir (Bal,

Kent Sosyolojisi, 2008, s. 203). Yine bu tarz ögütlenmelerin kentsel alanda, yeni açılımlar sağlayarak ‘toplumsal anlamda iyileşmelere’ yol açacağını öngörür.

Castells’in ele aldığı bir diğer konu ise ‘kent planlamasıdır’. Ona göre kent olgusunun karmaşıklığı, bazı sorunların aciliyeti ve çelişkilerini düzenlemek için bazı kurumsal mekanizmalara başvurulur. Haliyle kent planlaması, toplumsal grupların günlük yaşamındaki kentsel sorunları çözmesi ve kentleşmeyi yönlendirmesi nedeniyle önemlidir. Diğer bir deyişle kent planlaması, kentsel krizleri doğuran ‘ekonomik ve teknik sorunları’ çözme olanağına sahiptir. Planlama, -yani kentsel hedefler neticesinde getirilen düzenleme- kurumsal aktörlerin amacına göre şekillenebilir. Buna ilaveten, kent planlamasının siyasi rolü, “hem hakim sınıflar ve onların değişen talepleri doğrultunda ortak çıkarları hem de yönetilen sınıfların baskıları ve protestoları arasında bir arabulucu ve uzlaşma aracı olarak davranabilme yeteneğine bağlıdır” (Castells, 1977b, s. 115). Böylece, farklı toplumsal sınıfların çıkarları ile kentsel işlevleri birleştirmeyi ve akabinde toplumsal bütünleşmenin en üst seviyede olmasını sağlar. Diğer taraftan, bu aracı aktörler veya kurumlar, hem farklı grupların talep veya çıkarlarını düzeltici işleve sahip olabileceği gibi hem de hakim sınıf çıkarlarını daha fazla ileri götürmekte ve toplumsal ilişkilerde çeşitli çelişkileri ortaya çıkaracak sorunları da doğurabilmektedir.

Kentsel çelişkileri doğuran (hakim güçler ve üretim ilişkileri neticesinde) diğer bir husus ise “konut” tur. Konut, kentleşme sürecini biçimlendirmesinin yanı sıra insan faaliyetlerini de örgütler, dahası bu faaliyetler hem sosyal olabileceği gibi hem de maddi ilişkileri ortaya çıkarır. Konutun; kalitesi (olanakları, konforu, inşaat türü, ömrü vb.), formu (özel ya da kamusal / kolektif bir konut olması), vb. gibi durumlar konuta ilişkin rolleri, sembolik özellikleri ya da kurumsal statüleri (kiracı, ev sahibi olma vb.) belirler. Castells’ e göre konutların mekândaki dağılımı sosyal farklılığını ortaya çıkarmakta ve kentsel peyzajı belirlemektedir, çünkü konutların ve konut sakinlerinin özelliklerine bağlı olarak aktiviteler ve konutun işlevsel düzeyi belirler. (Castells, 1977b, s. 149). Diğer yandan, sosyal grupların ekonomik sermayeye ulaşmasının farklılığı sebebiyle, “sosyal konutların üretim ve yönetiminin ekonomik, kurumsal ve kültürel mekanizmaları yoluyla her sınıf ve toplumsal düzeye farklı davranılmasıyla ortaya çıkan eşitsizlik, konuttaki eşitsizliği pekiştirmektedir” (Castells, 1977a, s. 39). Konut,

ekonomik çıktıların yanında toplumsal konumu da belirlemede bir araçtır, şöyle ki ‘niceliksel’ olanı vurgulamasının yanı sıra ‘niteliksel’ olanı da anlatır.

Castells konutla ilgili ayrımcılığı/eşitsizliği pekiştirecek üç temel yaklaşım sunar: Bunlardan ilki, ekonomik düzey; konutun dağılımı ve konumu iş gücünün yeniden üretim düzeyine³⁰ bağlı olarak şekillenir. Konutun, üretim yerlerindeki konumu veya ulaşım ağı üzerindeki durumu önemli olmakla birlikte, kentsel ağın stratejik noktasında bulunması özellikle hareket ve erişim kapasitesinin olması ekonomik düzeyi dikkate değer bir biçimde etkiler. İkincisi, siyasal-kurumsal düzey; yerel yönetim aygıtları ve devletin yerel bürolarından oluşur. Bu düzey hakim çıkar gruplarının hakimiyetini önceleyen ve düzenleyen bir kurumsal mekanizma haline gelmesi, konut üzerindeki ayrışmayı pekiştirilebilir (Erder, 2006, s. 43). Diğer taraftan kamu olanaklarının ihtiyacı olan gruplara aktarılmaması ise topluluklar arasındaki eşitsizliğin / sosyal mesafenin daha da artmasına sebep olacaktır. Son olarak ideolojik düzey; bazı sosyal grupların mekân ve konut türleri arasında dağıtılması ideolojik temelleri neticesinde belirlenir ve toplumun hakim sınıfından ayrıştırılır. Yine, bu durum belirli grupların içine kapanık yaşamasına (gettolaşmasına) ve kendi kültürünü güçlendirecek mekanizmaları üretmesine neden olur. Haliyle kentsel ayrışma; bir yandan sosyal ve mekânsal mesafeleri daha da güçlendirecek ve diğer yandan farklılıkları / çelişkileri netleştirecektir.

Sonuç olarak yerleşim yerleri ya da konutun dağılımı, belirli toplumsal kurallar (ekonomik, siyasal ve ideolojik) neticesinde şekillenir. Ürünlerin bireyler ve gruplar arasında dağılmasına karşılık gelen kentsel ayrışma ise toplumsal mesafenin güçlü bir mekânsal ifadesidir. Diğer yandan, Castells’in kentsel sorun olarak ifade ettiği husus ise “çıkarları doğrultusunda yapısal olarak belirlenen toplumsal grupların arasındaki güç

³⁰ Sosyal ve ekonomik yeniden yapılanma, iş gücü piyasasının mahiyetini değiştirmiştir. Endüstriden bilgi üretim süreçlerine geçiş, mevcut tarihsel koşullar altında kurumsallaşmış sermaye-emek ilişkisi esnek üretim ilişkisine doğru ilerletmiştir. Çalışma koşullarının değişmesi özellikle nitelikli iş gücüne ihtiyacı doğurmaktadır diğer taraftan nitelsiz iş gücü, göçmen ve azınlık gruptakilerin iş hayatında dezavantajlarının olduğu diğer bir ifade ile yeni iş gücünde entegre olamadıkları söylenebilir. Bununla birlikte, daha iyi eğitilmiş sosyal gruplardan alınan iş gücünün önemli bir kısmı iş becerisinde ve sosyal statüde yükseltilir ve hem gelişmiş hizmetlerde hem de yüksek teknoloji üretiminde yeni bilgi ekonomisinin bel kemiği haline gelir (Castells, 2002, s. 307-308; Castells, 2013).

ilişkilerinden kentin ‘konut ve altyapı politikalarının’ nasıl üretileceğidir” (Castells, 1977a, s. 19).

1.5.2.3. David Harvey: Sınıfsal Yapı ve Mekânsal Farklılaşma Kuramı

1970’lerden bu yana kent mekânı üzerindeki değişiklikleri ele alan David Harvey, dikkate değer kuramlar üretmiştir. Harvey’in üretmiş olduğu kuramın arka planı Marksist düşünce sistemi oluşturmuş olup burada kapitalizm ile mekânın nasıl üretildiği ve yeniden üretim sürecinde ne gibi faktörlerin etkili olduğu tartışılır. Bir dizi makale ve önemli eser yayınlayan³¹ Harvey, özellikle 1973’te “Sosyal Adalet ve Şehir”³² ve 1982’ “Sermayenin Sınırları”³³ adlı çalışmalarıyla kuramını temellendirir. Dahası, Harvey’e göre kentler toplumsal ilişkiler çerçevesinde gelişir. Yine bu ilişkileri şekillendiren etkenlerin başında ekonomi (iktisadi etmenler) bulunmaktadır. (Saunders, 1989, s. 181; Knox ve Pinch, 2010, s. 4; Koyuncu, 2011, s. 46). Diğer yandan, kentselliğin incelenmesi “toplumun iktisadi temelindeki toplumsal ilişkilerin, üstyapıdaki siyasal ve diğer ideolojik unsurların anlaşılmasına önemli ölçüde katkıda bulunur” (Harvey, 2009, s. 187).

Harvey, kentsel yapının üretimi sermaye birikim mantığına uygun olarak şekillendiğini ifade eder. Bu durumu “mekânsal-zamansal sabiteler kuramı (*spatio-temporal fixes*)”³⁴

³¹ Harvey’in 1960’lı yılların sonlarında yapmış olduğu (ilk eserlerden olan) “Explanation in Geography” (1969) adlı eser mekânsal bilimde geliştirilen coğrafi yaklaşımların geniş bir felsefi-metodolojik araştırma niteliği taşımaktaydı (Knox ve Pinch, 2010, s. 4). Belli başlı diğer eserleri; “Postmodernliğin Durumu (The Condition of Postmodernism)” (1990), kapitalizmin tarihsel ve coğrafi gelişimini, politik, ideolojik ve ekonomik arka planını postmodern süreç çerçevesinde değerlendirir. Aynı zamanda, zaman ve mekân diyalektiğini değinerek Batı dünyasında ortaya çıkmış bazı söylemleri ele alır (Harvey, 1997, s. 9-10; Erdem, 2012). “Umut Mekânları (Spaces of Hope)” (2011) adlı eserde, ütopyacı hareketlerin yüzyıllardır adaletli ve daha iyi bir toplum için savaş verdiklerini ve bu amaç içinde neden başarısız olduklarını dile getirir. ABD’deki Baltimore şehrini örnek vererek alternatif kentsel ortamın betimlemesini sunmaya çalışır. Dahası, “uzamsal ve zamansal ütopyaların artılarını-eksilerini değerlendirdikten sonra “diyalektik ütopyacılık” adını verdiği yeni bir ütopyanın düşünce tarzını şekillendirir”.

³² “Sosyal Adalet ve Şehir” adlı eserin temel tezi, “mekânsal biçimler toplumsal süreçleri içerir ve toplumsal süreçler esas olarak mekânsaldır” söylemini içerir. Harvey bu eserde, liberal ve sosyalist kuramlar arasındaki bağlantıya değinir ve kentsel sorunları çözmek adına Marksizme başvurur. Son olarak Lefebvre’den etkilenmesine karşın, onun mekâna atfettiği anlamda bakmaz, Harvey için mekân ontolojik bir unsur değil, “insanı biçimlendiren ve onun tarafından biçimlendirilen toplumsal bir boyuttur” (Harvey, 2009, s. 10).

³³ “Sermayenin Sınırları” (1982) adlı eserde, Harvey’in Marksist teoriye en açık ve doğrudan ilişki kurduğu görülür. Harvey, eserin çoğunu Marx’ın metaların üretimi, dağıtımı ve tüketimi, birikim süreçleri ve kapitalizmin doğasında var olan çelişkileri ve krizlerini ele alır.

³⁴ Harvey’in, “Mekânsal-Zamansal Sabiteler Kuramı”, 1981’de “Antipode”da yayınladığı “The Spatial Fix—Hegel, Von Thunen and Marx” adlı makalesinde ilk şekillenmeye başlamıştır. Bu kuramın arka

(2011) ile açıklar; kentsel yapı çeşitli mekânsal sabitelerden oluşur, (okullar, konut, fabrikalar vb. gibi) ve bunlar geçicidir. Toplumsal olarak inşa edilen bu sabiteler mekânı yeniden üretmek için gereklidir. Diğer taraftan, mekânsal sabiteler ekseninde ‘aşırı birikim’ ya da ‘değersizleşmeye başlayan sermayenin sorunu çözelebilmesi için “yer değiştirme / coğrafi yayılma ve dönemsel geciktirme” gibi değişkenlere ihtiyaç duyar. Bu sürecin iki temel bileşeni bulunmaktadır; ilki “mekânsal sabiteler (*spatial fixes*)”, sermaye fazlasının mekânsallaşması ile kent yeniden üretime girer, yeni pazar ve iş olanakları sunar. İkincisi ise “zamansal sabiteler (*temporal fixes*)”; aşırı birikimi çözmek adına, sermaye odaklı sosyal harcamaları (eğitim, proje ve araştırma vb.) zamansal / dönemsel olarak geciktirmesidir. Buna ilaveten, mekânsal-zamansal sabiteler, üç temel çevrim üzerinden betimlenebilecek bir döngüdür. Birinci çevrim, sermaye ürünleri ve tüketimleri arasındaki temel ilişkidir. İkinci çevrim, sermayenin üretim ve tüketim için mekânsal sabitelere ihtiyacı olmaktadır. Örneğin; tesislere, fabrikalara, konutlara ve teknik alt yapı yatırımları vb. Kendi içinde bu yatırımlar birtakım çelişkileri doğurabilir, kâr elde etme oranını düşürebilir. Bu döngü de bir üçüncü çevrimi doğurmaktadır; ‘bilim ve teknolojiye’ yatırım yapılır (Bal, 2008, s. 200; Harvey, 2011, s. 448, Koyuncu, 2011, s. 46; Altınok, 2012; Kozal, 2017, s. 60).

Harvey’in mekânsal ve zamansal kuramına eşlik eden diğer bir açıklama ise “el koyarak / müksüzleştirerek birikim”³⁵, “çeşitli mülkiyet haklarının (ortak, kolektif ve devlet mülkiyeti) daha fazla kâr getirmesi için özel mülkiyet hakkına çevrilmesi ya da karlı kamu mallarının özelleştirilmesi, sermaye için kullanılması” birikimin en temel yanlarından biridir (Altınok ve Enlil, 2012, s. 42). Ayrıca kent içerisinde sermaye değeri düşen mekânsal alanlar yıkılarak yeni bir form ile tekrardan inşa edilir (literatürde bu duruma *yaratıcı yıkım* denilmektedir) kapitalizmin kazanma döngüsünü aktif hale getirir. Günümüzde bu durum mutanellaştırma, kentsel dönüşüm, kentin dışına yapılan yüksek binalar (rezidanslar) vb. yollarla, kentsel –mekânsal yapıyı dönüştürerek değişim değeri düşük olan yapıdan yüksek değere sahip olan yapılar inşa edilir.

planında, “Marx’ın kâr oranlarının düşme ve *aşırı birikim krizleri* yaratma” eğilimi bulunmaktadır (Harvey, 2011, s. 5).

³⁵ Harvey, “*The New Imperialism* (Yeni Emperyalizm)” (2003) adlı eserinde, el koyarak / müksüzleştirerek birikim kavramına değinir. Diğer taraftan, onun ele aldığı kavram eleştirilmektedir. Üretmiş olduğu kavramın sosyal ve tarihsel arka planını olmamasıyla ilişkilidir (Kozal, 2017, s. 63).

Böylelikle, sermayenin yeniden üretilmesi ve kâr oranının yükseltilmesi temel amaç olur (İçli , 2013, s. 246). Buna ilaveten, ‘yaratıcı yıkım’ ile kentsel dönüşüm sınıfsal bir boyuta taşınır ve var olan süreçten yoğunluklu etkilenen kesim ise (genelde) yoksunlar ve marjinal gruplardır (Harvey, 2010, s. 196-197; Harvey, 2013). Harvey’in “sınıfsal yapı ve mekânsal farklılaşma kuramında” (2002), kapitalist bir toplumun niteliği ve dinamikleri ile tartışılır. Sınıfsal yapı ve mekânsal örgütlenme kapitalist toplum evrimi ile ilişkilidir (Güllüpcinar, 2012, s. 19). Diğer bir anlatımla, yoğun nüfus yapısının farklı sınıfsal yapıya bürünmesi, Marksist anlayışta var olan sınıfsal bilincin yitirilmesine de neden olmuştur (Harvey, 2016, s. 176). Harvey, kapitalizme bağlı olarak sınıfsal yapı bileşenlerinin değişmesini ve türevlerini şu şekilde ilişkilendirmiştir:

a. Emeğin Bölünmesi ve İşvelerde Uzmanlaşma: Teknolojik gelişmeler ve akabinde endüstriyel örgütlenme biçimlerinin ve toplumsal yapının değişmesine bağlı olarak üretimin ve emeğin formunun dönüşmesi, haliyle emeğin daha fazla bölünmesi ve çalışma hayatında uzmanlaşmanın daha yoğun olması ile neticelenmiştir. Emeğin bölünmesi ve iş hayatında birtakım değişikliklerin olması da toplumsal farklılaşmayı belirleyen ana unsurlardan biri haline gelmiştir.

b. Tüketim Sınıfları ya da Dağıtımdan Kaynaklanan Tabakalaşma: Modern toplumlarda üretimden ziyade tüketim alışkanlıklarının ve yaşam biçimlerinin farklılaşması toplumun tabakalaşmasına neden olur. Özellikle, özel tüketim sınıflarının olması kapitalizmin dinamikleri arasında bulunmakta ve kendi döngüsünü devam ettirebilmek için gereklidir. Diğer taraftan, sermaye ve emek arasındaki iktidar ilişkisinin düzenlenmesi ve dağıtım süreci sınıfların (alt, orta ve üst sınıfın) belirlenmesine neden olur (Güllüpcinar, 2012, s. 19).

c. Sınıf Bilinci ve İdeoloji: Sınıf bilincinin oluşması ancak sermaye ve emek arasında mücadele ve sınıf kimliğininim idrakiyle gerçekleşir. Kapitalizm çerçevesinde ekonomik ve politik-yönetimsel alanların ayrımı, hem belli sınıflar arasında devletin arabulucu davranmasını hem de devletin egemen sınıf ve çalışan sınıf arasında ekonomik anlamda nötr görünmesini sağlar. Ekonomi ile politikanın ayrışması, “kapitalist toplumda sınıf bilincinin ve toplumsal farkındalığın üretimi üzerinde” önemlidir. Nihayetinde bu durum, orta sınıflaşmayı ve otoriter yapıdan ziyade sivil ve politik özgürlükleri önceleyen bilinç düzeyini geliştirir. Diğer taraftan, Harvey’e göre;

“egemen sınıf ideolojisi ve politikaları, kapitalist düzenin sürmesinin yararına olacak bilinç halleri yaratma ve sermaye ile emek arasındaki ayırmadan çok, başka toplumsal farklılıkların altını çizme çabasıdır” (Harvey, 2002, s. 157-158).

c.1 Mobilite İmkanları/Devingenlik İmkanları: Değişen toplumsal örgütlenme sistemine göre toplumun ekonomik ve sosyal donanımlarını, mekânsal yerleşim özelliklerini, yaşam tarzı ve tüketim alışkanları vb. değiştirmesine yönelik imkanlarıdır. Diğer taraftan, bu değişime yönelik yapılacak engelleme ve kısıtlama, toplumsal farklılaşmaya sebebiyet verir. Örneğin, kuşaklar arası mobilite imkanı sağlanmadığı (bu yoğunluklu olarak mesleki ve piyasada edindiği yer ile alakalı olur) sürece toplumsal ayrımlar süreklilik kazanır ve toplumsal farklılık kesinleşir (Harvey, 1990, s. 259-260).

Yukarıda sunulan ‘sınıfsal farklılaşma ve bölünme’ gerekçeleri kapitalist süreç içerisinde şekillenen kentsel mekân görünümünü etkilemekte ve farklılaştırmaktadır. Mekânsal farklılaşma, kapitalist toplumunun üretim ve tüketim ilişkilerinin yeniden üretimi için gereklidir. Mekânsal birimler (örneğin, yerel topluluk ve komşuluk vb.), toplumun değer yargılarını, beklentilerini, beğenilerini, yaşam tarzlarını, tüketim alışkanlıklarını, ekonomik sermayelerini ve ideolojik yapılarını etkilemektedir. Mekânsal farklılaşma formu, kapitalist toplumdaki çelişkilerin çoğunu yansıtır ve süreklilik kazanmasına neden olur.

Mekân, zıtlıkları içinde barındırır. Bir tarafta nüfusun yoksul-güçsüz kesimi; diğer tarafta, güçlü-varlıklı kesimi vardır. Yaygın olarak da mekâna egemen olma ve yönetme işlevi, düşük gelirli kesim için kısıtlanmaktadır. Düşük gelirli kesimin mekâna hakimiyet kurmak için gerekli olan yeni üretim araçları (örneğin konut vb.) ve mekân üzerinden mübadele değerleri kısıtlanmıştır (Bıçkı, 2005, s. 117; Harvey, 2016, s. 365). Yine Harvey’in analizinde, mekânın kullanımı ve yaşam alanı olarak tercih etme yetkisi sermaye koşullarınca şekillenmektedir. Varlıklı kesimin inşa etmiş olduğu mekân veya konut, diğer bir kesimi (kendinden olmayanı) dışlayıcı bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Başka deyişle, kent mekânının sürekli hale gelen eşitsiz coğrafyaları, varlık ve iktidara sahip olanların kurduğu kendi banliyölerini (özel ütopyalarını) ya da kapalı siteleriyle (yüksek duvarlarla örülmüş) oluşmuş bir dünya, diğer tarafta yoksulluk ve marjinallikleriyle dışlanmış bir kesim ile şekillenmektedir (Harvey, 2013,

s. 122). Dahası, varlıklı kesim kendi ütopyalarını oluşturarak ‘komşuluk, aidiyet ve yardım’ gibi kavramların aşınmasına sebebiyet verir (Harvey, 2011, s. 187).

Bazen de mekânsal farklılaşma, iş gücü piyasasına ve eğitim olanaklarına ulaşımı sağlama ya da kısıtlamayla ilişkili olabilir. Fırsatlar neticesinde, komşuluk birimi veya yerel topluluklar aynı sınıfsal konumda olan kişilerden oluşabilir. “Topluluğun yaşadığı mekân, üretim yeri için uygun iş gücünün yeniden üretildiği mekândır” (Harvey, 2002, s. 161-162). Diğer bir husus ise ‘değerler, bilinç, ideoloji ve yaşam deneyimi arasındaki ilişkiler’, mekânsal farklılaşmanın hem nedeni hem de sonucu olarak gözükmektedir. Topluluğun farklı değer yargılarına, beklenti ve tercihlerine göre bir arada yaşama istekleri diğer bir ifade ile ‘toplumsal ortam’ oluşturma talebine göre mekân şekillenir. Harvey şu şekilde bir örnek verir; işçi sınıfının komşuları kendiyle aynı değere, kültüre, dilsel ve bilişsel düzeye sahip kişilerden oluşur. Aynı zamanda ‘komşuluk ve mekân’ insanların ayırt edici özelliklerini de şekillendirir. Sahip olunan değer sistemi, “emeğin bölünüşüne göre olduğu kadar tüketim sınıflarının da yeniden üretimini kolaylaştırır” (a.g.e, 2002, s. 164).

Son olarak Harvey göre ‘toplumsal ve mekânsal farklılaşmanın tarihi’, bu tarz gruplaşmaların oluşumu, nasıl sürekliliğini devam ettirdiğini anlamak için önemlidir. Geçmişten bugüne, toplumsal ve mekânsal farklılaşma, genelde ekonomik bölüşüm çerçevesinde şekillenmesinin yanı sıra göç dalgaları kimi komşuluk biriminin ve mesleki tabakalaşmanın oluşmasına sebep olmuştur. Ayrıca, dünya üzerinde sadece bir mekân / bölgede aynı etnik köken ve ırka sahip insanların da bir arada yaşadığını yani kendi gettolarını kurduklarını da söyleyebiliriz. Yine dünya ekonomisinde yeri olan gelişmiş ülkelerin yeni sömürge anlayışıyla bazı ırk ve altsınıflar üzerinde kurdukları hakimiyet ve akabinde oluşan gettolaşma da yine farklılaşmanın tarihsel kökenleri ile ilişkilidir. Fakat günümüze gelindikçe, toplumları etkileyen tarihselliğin yanında yeni sınıfsal / toplumsal ve mekânsal farklılaşmaları üretecek dinamikler bulunmaktadır. Nihayetinde, kaba hatlarıyla tartıştığımız Harvey’in tezi mekânsal farklılaşmayı kapitalist üretim süreciyle yoğunluklu olarak ilişkilendirmektedir. Aynı zamanda bu durum düşünürler tarafından en çok eleştirilen hususlardan³⁶ biridir. Özellikle bu

³⁶ Harvey’in çalışmasının eleştirilerinden ilki metodolojisine yöneliktir; yani soyut, biçimsel ve test edilemez olmasıyla ilişkilidir. Kuram, tarihsel kanıtlara karşı değerlendirilmez ancak tarihsel örneklerle referansla seçici bir şekilde gösterilir (Saunders, 1989, s. 187).

eleştiriler kapitalist üretim süreciyle mekânsal örgütlenme arasında ilişki kurulması ve temel hareket noktası olarak alınmasıdır (Harvey, 1969; Kurban ve Akman, 2019, s. 3271).

1.5.3. Kentsel Ayrışma Sürecinin Açıklanmasında Diğer Katkılar

1.5.3.1. John Rex ve Robert Moore ve Konut Sınıfları

Kent analizine yeni bir sosyolojik bakış açısı getiren, John Rex ve Robert Moore'un³⁷, 1967 yılında ortaya çıkarmış olduğu “İrk, Cemaat ve Çatışma (*Race, Community and Conflict*)” adlı eseri³⁸, Birmingham’ın merkezinin Sparkbrook adlı yerleşim yerinde “konut sınıfları (housing classes)” ve “ırk ilişkileri” konularını incelemesi açısından önemlidir. Rex ve Moore’un, kent ekolojistlerinin yapmış olduğu çalışmalardan esinlenerek çalışmalarını yeni bir boyuta taşıdıkları görülür. Ayrıca, Weber’in³⁹ sınıf ve sınıf çatışması analizine kuramlarını dayandırarak kent sosyolojisini temellendirirler (Saunders, 1989, s. 76; Crow, 2015, s. 386; Ratcliffe, 2015, s. 1397).

Rex ve Moore’a göre, kentin mekânsal farklılaşması⁴⁰ ve bu bağlamda ortaya çıkan toplumsal farklılaşmanın ve belirli kültür türlerine sahip “konut sınıflarının” oluştuğu tezi, kent kuramları için başlangıç noktası olarak kabul ederler. Bu yerleşim temelli konut sınıfları, “konutların tiplerine ve konutlarla olan mülkiyet ilişkilerine” göre hem mekânsal olan farklılaşmayı hem de kendine has farklı mekânlarda oluşan kültür gruplarının oluşumunu ifade eder. Buna ilaveten, konut sınıfına göre, farklı olarak yerleşmiş üç temel grup birbirinden ayrılır ve bu gruplar kendi yaşam tarzlarını ortaya koyarlar (Rex ve Moore, 1967, s. 8; Saunders, 1989, s. 76-77; Reeves, 2007, s. 144).

³⁷ Yirmi birinci yüzyıl başlarında yazarların çalışmaları tartışılmaya başlandığı görülür; özellikle konut sınıfları, etnik köken ve ırk konuları üzerinden sosyolojiye önemli katkıları olduğu söylenebilir (Jenkins, 2005, s. 201).

³⁸ Rex ve Moore’un 1967 yılında yapmış oldukları çalışma İngiltere’nin Sparkbrook yerleşim bölgesinde yapılır, kullandıkları yöntem; hem anket hem de katılımlı gözlemi destekleyen mülakat gerçekleştirilmiştir. Görüşme verilerinin analizi büyük ölçüde açıklayıcıdır. Çalışmanın değişkenleri; araştırma yapılan grubun, oturulan konut ve mekân, akrabalık ve birincil grup ilişkileri, dernek ilişkileri, kiliseye katılım, meslekler, göçmenler arasında göçmenlik nedenleri ve İngilizler arasında göçmenlere karşı tutumlardır (Moore, 1977; Jenkins, 2005, s. 209; Crow, 2015, s. 388).

³⁹ Rex’in çalışmalarında, Max Weber’in yanı sıra, Marx, Durkheim ve Simmel’in de sosyal teorilerini geliştirmek için katkısı olduğu söylenebilir.

⁴⁰ Rex ve Moore’a göre (1967), genel olarak Şikago Okulu’nun ve özellikle Burgess’in çalışmalarının önemini vurgularlar, hatta şehirlerin tarihsel gelişim ve mekânsal farklılaşmalarıyla oluşan toplulukları yönelik tezleri geliştirdikleri görülür. Diğer taraftan, her ne kadar “konut sınıf” kuramında Şikago okulunun tezlerinden yararlısalar da çalışmalarını farklı bir boyuta taşıdıkları görülür.

- a. Bunlardan ilki, mülk sahibi olmaları ile karakterize edilen, kültürel ve iş merkezinin yakınında, ancak kentin olumsuz şartlarından ve fabrika gibi iş merkezlerinden uzak bulunan, nispeten büyük evlere sahip “üst orta sınıftır”,
- b. İkincisi, üst-orta sınıfların yaşam tarzını amaçlayan, ancak konut da dahil olmak üzere sadece nispeten düşük sosyal tesislerden yararlanan bir “alt orta sınıftır”,
- c. Son olarak mülk sahibi olmamaları ve ekonomik sıkıntılarıyla ön plana çıkan, güçlü bir kolektif kimlik ve karşılıklı destek duygusu yaratan “işçi sınıfıdır”.

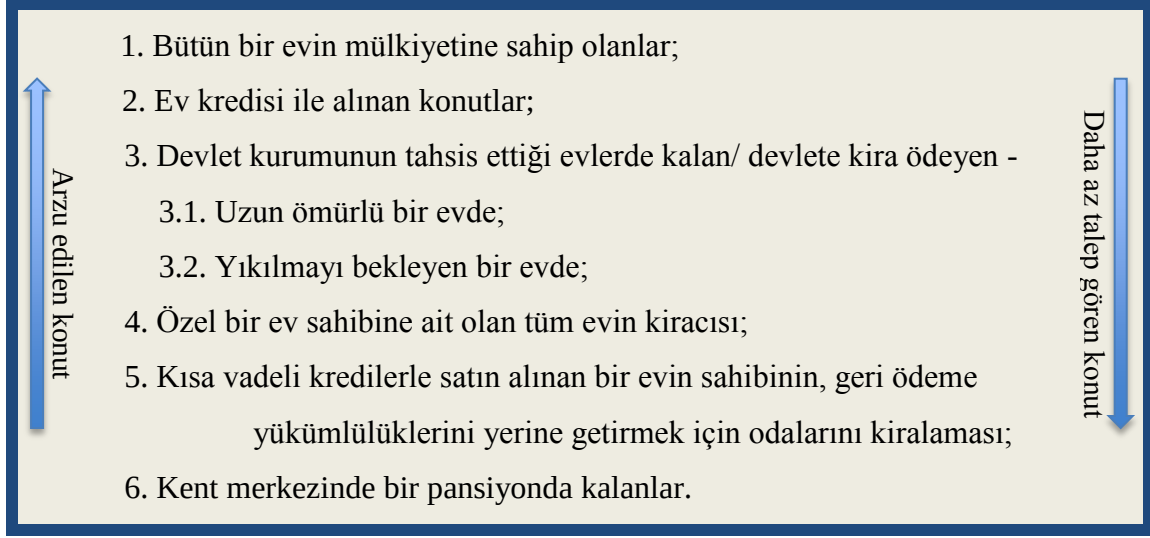
Rex ve Moore’un tezlerinde ileri sürdüğü ikinci husus ise kentin büyümesiyle birlikte nüfusun merkezden dış bölgelere göçünü betimleyen “banliyö yerleşim birimlerinin” ortaya çıkmasıyla alakalıdır. Bu durum daha çok merkezi iş bölgesinin genişlemesi aynı zamanda yeni gelişen banliyölerle ilişkili hale gelen bir orta sınıf yaşam biçiminin yaygın arayışından da kaynaklanır. Diğer taraftan, kentin merkezinde ise orta sınıfın daha öncesinde yaşamış olduğu çöküntü bölge haline gelmiş olan işçi sınıflarının konut alanı bulunmaktadır. Bu kısımlar daha çok kente yeni göç edenlerin barınma ve iş olanaklarını kolaylıkla temin edecekleri mekân haline gelmektedir. Ayrıca, Rex ve Moore’un kuramının merkezinde, banliyölere taşınmanın bütün grupları kapsayan bir istek olduğu, hatta statü-değer sistemini⁴¹ yansıtan bir yaşam tarzını beslediği iddia edilir. Bununla birlikte, bu tarz konut ve yaşam tarzı bütün grupların ulaşamadığı, konuta erişen nüfusun ise eşit dağılım sağlanamayacağı haliyle, konut dağılımı örüntüsünün, aynı kaynağa erişimi talep eden farklı gruplar arasındaki en azından potansiyel çatışmanın temelini oluşturduğu ifade edilir (Rex ve Moore, 1967, s. 273-274; Tatlıdil, 1992, s. 40; Tahir, 2007, s.126).

Diğer bir ifadeyle, farklı kesim veya gruplara konut alanının farklı dağılması ve yaşam biçiminin belirlenmesi bir nevi “piyasa ve kamu bürokrasisi”ne göre şekillendiği

⁴¹ Rex ve Moore göre Şikago okulunun zayıflığı şöyledir; kenti alt bölgelere ve sektörlerle ayırırken, topluluklar arası ilişki ve etki düzeyini açıklamak noktasındadır. Dahası, belirlenen bölgelerin toplumsal ilişki ve değer sistemini belirtme hususunda yetersiz kaldıkları iddia edilir (Rex ve Moore, 1967, s. 8-9; Reeves, 2007).

söylenbilir. Rex ve Moore, bu durumu Britanya özelinde açıklamaya gider; 19 yüzyıl ile sanayi yerleşmelerinin yayılması ve dağılım biçimi işverenlerin ihtiyaçları doğrultusunda biçimlenir. Sanayici ve gelir düzeyi yüksek olan seçkinlerin evleri merkeze kolay ulaşımın sağlandığı aynı zamanda fabrikaların olumsuz özelliklerinden etkilenmeyen bir konumda olduğu, işçilerin ise fabrikaların yakınlarında yapılan barınaklarda kaldığı belirtilir. Böylelikle, Rex ve Moore piyasa ve kamu bürokrasisine göre insanların “konut sınıflarını”, “az bulunur (kıt olan) ve en fazla talep gören yerlerde tam mülkiyetinde bulunan konutlarda yaşayan insanları; bu tür evlere konut kredisi yoluyla “sahip olanları” daha az talep gören yerlerde, konut kredisiyle aldıkları kendilerine ait konutlarda yaşayanları; şahıstan kiralanın barınaklarda yaşayanları ve devlet tarafından kiraya verilen barınaklarda yaşayan insanları kapsar” (Giddens, 2012, s. 101-102). Ancak, Rex ve Moore’un çalışmasında daha çok vurgulanan husus “daha az talep gören konut sınıflarıdır”; kent merkezinde bulunan, yaşam şartlarına uygun olmayan veya sağlıksız, kötü koşullarda olan konut sınıflarıdır. Buralarda daha çok kente gelen göçmen (farklı etnik) gruplarının bulunduğu belirtilir ve temel sorun olarak kötü koşullarda olan konutlarda kiracı olmaları hem de devlet (kamu) kurumlarının desteklerinden dışlanmaları ile kentin diğer kesiminden ayrıştıkları ve farklılaştıkları görülür (Rex ve Moore, 1967, s. 6; Reeves, 2007, s. 146). Sonuç olarak kent içinde konut alanlarında oluşan eşitsizlikler, bir taraftan gelir-piyasa temelli oluşurken diğer taraftan kıt ve arzu edilen konut dağıtım sisteminin bürokratik yollarla şekillenmesi ile oluşur ve nihayetinde kentte bazı kesimlerin bu kaynaklara ve yaşam biçimine ulaşmak için mücadelesi ile ilgilidir (Saunders, 1989, s. 79; Erder, 2006, s. 40-41).

Sonuç olarak, (İngiltere) Birmingham'da aşağıdaki konut sınıflarını ayırt ederler;

Şekil 3: Rex ve Mooore'un Konut Sınıfları

Kaynak: (Rex, 1968, s. 274).

Rex ve Moore'un, "konut sınıfı" kuramı ele aldığı hususlar neticesinde önemli olmakla birlikte eleştirildiği bazı yönleri de bulunmaktadır; öncelikli olarak kamu (bürokrasinin) konut dağıtım sisteminde önemi vurgulanırken konut dağıtımında kamu müdahalesine sınırlı bir şekilde değinildiği görülür. Diğer taraftan, konut sınıfları arasındaki farklılaşma ve çatışmanın olduğu belirtilirken sınıflar arası mücadeleye değinilmediği fark edilir. İkinci olarak Rex ve Moore kuramını Weber'in sınıf analizine⁴² dayandırır, fakat konut sınıf kategorisinde birtakım problemlerin olduğu söylenir. Weber'in kuramında sınıflar, farklı bireyler arasındaki ortak piyasa gücü ile tanımlanacaksa eğer potansiyel sınıfların sayısının neredeyse sınırsız olabileceği kaçınılmazdır. Yine Weber'e göre, tekdüze bir sınıf durumu yalnızca tamamen vasıfsız ve mülksüz insanlar düzensiz istihdama bağımlı olduğunda geçerlidir. Haliyle kuramda öne çıkan sorun, kategorileştirilmiş ve homojen bir sınıf sisteminin olmasıdır. Yine, Rex nüfusun hem sınıfa hem de statüye, yani sosyal tabakalaşmaya dayalı karmaşık bir sosyal düzen olduğunu ileri sürmesinin yanı sıra, belirtilen sınıfların sosyo-kültürel ve ekonomik (örneğin, siyahlar, kadınlar, tek ebeveynli aileler vb.) özellikleriyle yaşamış oldukları ayırmaya değinmekte yeterli olmadığı görülür (Tahir , 2007, s. 128). Diğer yandan, konut sınıflarının toplumda etkili olan sınıf yapılarıyla ilişkilendirilmesi gerekmektedir.

⁴² Weber'in sosyal sınıf analizi, farklı piyasa konumlarıyla ilişkili olan kişinin yaşam tarzı ve statüsü sadece gelir ve işi ile alakalı değildir, aynı zamanda güç ve iktidar (yerleşim gibi kaynaklar dahil edilebilir) ilişkilerine de bağlıdır.

Zira bu kuram kentte yaşanan toplumsal ayrışmanın ve çatışmanın yerleşim bölgelerinin nasıl oluştuğuna dair sınıf ilişkilerini belirtme açısından yetersiz olduğu söylenebilir. Fakat, Rex Tomlinson ile yapmış olduğu sonraki çalışmalarında ⁴³ Britanya'daki siyahilerin statüsünü sınıf-altı olarak değerlendirerek konut sınıf düşüncesinde farklı bir yere koymaya çalışmıştır. Ona göre, kentin sınıf-altı grubu konut kaynaklarına erişmede güçlük çekmekte ve böylelikle bu durumu konut sınıfları ve mücadelesi olarak analiz etmenin yanlış olacağını düşünmektedir (Saunders, 1989, s. 99). Üçüncü olarak Giddens'a göre, Rex'in ileri sürmüş olduğu tezde belirtilen kentte konut dağılım ve buna yönelik mücadele kapitalist sistem içerisinde dikkate değerdir. Fakat, sadece konut sınıfına odaklanmak yeterli değildir, "kentsel çatışmaların, sanayi alanındaki çatışmalar kadar kronik ve yoğun olduğunu ve konut piyasasının sanayi piyasasına doğrudan indirgenemeyen kendine has özellikleri olduğunu vurgulamak doğrudur". Yine kentsel mücadele alanını sadece konut sınıflarının mücadelesine indirgemek yerine, bu duruma katkı yapan sebeplerden biri olarak değerlendirmenin daha yararlı olacağını düşünmektedir.

Sonuç olarak konut sınıfları kuramı kentleşme sistemini analiz etmek ve farklı bakış açıları geliştirmek adına önemlidir. Bu kuram; konut sınıfları ile kamu, piyasa ve toplum arasındaki ilişkiyi analiz ettiği için literatüre katkı sağlar. Diğer taraftan, Türkiye'nin kentleşme sistemi üzerinden bu kuramı değerlendirecek olursak (Şentürk , 2011, s. 43); özellikle İstanbul'un konut türlerine (apartman, gecekondü, kapalı site, rezidans vb.) göre bir sınıfsal yapının oluştuğu ve buna bağlı olarak bir statü ve yaşam tarzı elde edildiği görülür. Ayrıca konut dağıtım sistemlerinin özel sermaye güçleri odaklı olmasının yanı sıra yerel yöneticilerce de yönetildiği veya dağıtıldığı görülür. Diğer taraftan, kentsel sınıf sistemini sadece konut sınıf sistemine oturtmak bazı olguları da gözden kaçırmamıza neden olacaktır.

⁴³ Rex ve Tomlinson'un (1979), Britanya'nın Handsworth yerleşim yerinde 1100 kişiyle yapmış oldukları çalışma; göçmenlerin özellikle siyahi etnik grupların konut alanı, iş eğitim vb. durumlarda yaşamış oldukları dezavantajı ele alır (Model, 1985, s. 532).

1.5.3.2. Ray Pahl ve Kent Yöneticileri

R.E. Pahl⁴⁴, Max Weber'in modern toplumlardaki "bürokrasi ve güç" tezinden esinlenerek kentsel değişim / dönüşüm ve kaynakların dağılımında etkili olan "kent yöneticilerini" dikkate alarak kuramını geliştirir. Pahl' "kent yöneticiliği kuramını", 1960'ların sonlarına doğru ele aldığı "Kimin Şehri (*Whose city*)?" adlı eserde detaylı analiz eder; buna ilaveten, şehirlerin (kentlerin) kimin için olması gerektiği, kimler tarafından yönetildiği ve kimin çıkarları etrafında şekillendiğini tartışır (Mayer, 2017, s. 168). Pahl, kimin şehri (kenti) sorusuyla, kentin sahiplerinin -kapitalist ve yöneticilerin- bu mülkiyeti nasıl yeniden ürettiği ve hangi mekanizmaları ve kararları uyguladıklarını, en önemlisi de 'kıt olan kaynak ve imkanları' (sosyal kaynaklar, kültürel kaynaklar, konut, endüstri ve ticaret binaları, ulaşım, eğitim, sağlık ve eğlence) kimin elde ettiğini, kimin karar verdiğini ve dağıtımının nasıl gerçekleştiğine yönelik cevaplar arar. Böylelikle kentsel kaynaklara ilişkin dağılıma yönelik 'kentsel eşitsizlik' sorunsalını da ortaya çıkarmaya çalışır (Williams, 1978, s. 236; Coiacetto, 2007, s.344; Slattey, 2008, s. 281).

Pahl, kentsel kaynakların dağılımındaki eşitsizlik tüm toplumu etkileyen bir süreç olmasının yanı sıra mekânsal bir düzleminin de olduğunu ifade eder. Yine kıt olan kentsel kaynaklara ulaşma hususunda hem çeşitli çıkar gruplarının mücadelesini hem de engelini barındırmaktadır. Bu durumu sağlayan "kent kaynaklarını dağıtan, denetleyen ve toplum içindeki güç (power) dağılımını yansıtan kentsel karar vericilerdir (urban managers)⁴⁵" (Erder, 2006, s. 42; Koyuncu, 2011, s. 47).

Öte yandan, kentsel sistemde kararlarıyla, nüfusun farklı bölümlerinin kritik kentsel kaynaklara erişim derecelerini belirleyen çeşitli kent yöneticileri 'kent sosyolojisinin' inceleme alanı olmalıdır. Aynı zamanda kent sosyolojisi, mekânsal ve sosyal kısıtlamalar arasındaki etkileşime ve kıt kentsel kaynakların dağılımını yapılandıran eşit olmayan güç dağılımına odaklanmalı, dahası kent yöneticileri tarafından uygulanan bürokratik kuralları, değerleri ve ideolojileri yorumlanmalı, uygulamalı çalışmalarla

⁴⁴ R. E. Pahl, "1935 Londra doğumlu olup Cambridge Üniversitesinde coğrafya okudu ve doktorasını London School of Economics'te, Hertfordshire bölgesinde kentte çalışıp banliyölerde oturan insanlar üzerine yapmıştır" (Slattey, 2008).

⁴⁵ Pahl çalışmasında kent yöneticilerini aynı zamanda kapı bekçileri (gatekeepers) olarak da tanımlar.

şekillendirilmelidir (Pahl, 1975, s.284; Williams, 1978, s. 236; Forrest ve Wissink, 2017).

Kentin dönüşmesiyle birlikte hakim olan iki tür eşitsizlik mevcuttur ve Pahl'a göre bu durumun değiştirilmesi zordur. Bunlardan ilki, toplumları etkileyen kapitalist üretim süreci ve teknolojinin hakimiyetiyle birlikte değişen 'iş piyasası'; sosyal statü ve gelir düzeyini etkileyerek farklılaşmanın görünürlüğünü arttırmıştır (Pahl, 1968, s. 4-13; 1974, s. 332; 1984, s. 313-314). Diğeri ise kentin mekânsal olarak bazı bölgelerinin daha fazla rant getirmesiyle ilişkilidir. Kentin bazı mekânlarına erişilebilirlik toplumun her kesimi için eşit değildir. Bazı bölgelerin genellikle yüksek kira bedeli bulunmaktadır ancak bu yüksek kira bedeli olan yerler (rant getiren), onları çevreleyen kesimin varlığı tarafından oluşturulur. Aynı zamanda, belirtilen iki husus kentsel sistemde birbirleriyle ilişkilidir.

Pahl'ın kuramında ele aldığı diğeri bir husus, kentsel kaynakların dağılımı üzerindeki 'çatışmanın' herhangi bir toplumda kaçınılmaz olduğudur. Bunun nedeni, kaynakların kıt ve eşit olmayan bir şekilde dağılmış olması ve bu tür kaynakların bireylerin yaşam şanslarını belirlemesinden ileri gelmektedir. Var olan bu çatışmaya yönelik gelecek dönemlerde bilinçli ve politik bir mücadelenin de gelişeceğine dair öngörde bulunulur. Özetle, Pahl'ın kentsel sosyolojik analizini dört temel tez oluşturur (Pahl, 1975, s. 204):

- a. Kıt olan kentsel kaynaklara ve birtakım imkanlara erişim hususunda bir mekânsal kısıtlama söz konusudur. Bu kısıtlama ise yaygın biçimde 'zaman ve maliyet' ile ifade edilir.
- b. Kıt olan kentsel kaynaklara erişimde toplumsal kısıtlamalar bulunmaktadır. Bu kısıtlamalar toplumdaki gücün dağılımını yansıtır ve şu şekilde gösterilir: 1. Bürokratik kurallar ve prosedürler, 2. Kentsel kaynakları dağıtan ve kontrol eden kent yöneticileri.
- c. Toplumda bazı kesimlerin sahip olduğu ekonomik yapı ve mesleki konumuna bağlı sosyal statüleri, kentsel kaynaklara erişimi ve onun tahsisinde farklılık gösterir. Kıt kaynaklara erişim ve tahsisi sınırlı olan nüfuslar / kesimler 'bağımlı değişken'; erişimi kontrol edenler, sistemin yöneticileri, 'bağımsız değişken' olarak belirtilir.

d. Son olarak ‘kentsel sistemde çatışmanın kaçınılmaz’ olacağıdır. Kaynaklara erişim ve tahsisi belirli bölgelerdeki nüfus tarafından ne kadar değerli görülürse ya da arzın talebe göre az olması çatışmanın o kadar büyük olacağına dair bir işarettir.

Kentsel sistemde etkin olan kent yöneticilerinin⁴⁶, kente dair aldıkları kararlardan bazıları şunlardır (Slattery, 2008, s. 281): “Konut ve eğitim gibi kaynakların dağılımı, kent planlaması ve ulaşımı düzenlemek, kamusal mekânları düzenlemek, halktan alınacak vergi miktarını ve bunun nasıl dağılacakını belirlemek, alışveriş ve sosyal-eğlence merkezleri gibi tüketim mekânlarını belirlemek”. Yine kent yöneticilerinin bu kararları alırken “bölgenin siyasi tarihi; siyasal, toplumsal ve ekonomik gücün mevcut dağılımı; yerel teknokratların değerleri ve ideolojileri vb.” etkili olduğu belirtilir. Buna ilaveten, kent yöneticilerinin tanımlanması ile ilgili olarak Pahl’ın kuramında, hem özel hem de kamu sektöründe çalışan çok çeşitli bireylerin konut⁴⁷ gibi önemli kentsel kaynaklara erişimi kontrol ettiğini, hatta kent yöneticisinin sahip olduğu ideolojiye ve değere göre konutla ilgili örüntülerin şekillendiği ifade edilir. Pahl’a göre ‘konut edinme / edindirme’ istihdam piyasayla ilişkili olmasının yanı sıra özellikle bazı bölgelere ait ‘bürokratik kurallar ve prosedürler’ çerçevesinde gerçekleşmektedir. Aynı zamanda, kıt kentsel kaynak olan konut, tahsis ve erişim boyutuyla toplumsal farklılık düzeyini de ortaya çıkarmaktadır (Pahl, 1975, s. 126; Saunders, 1989, s. 83; Knox ve Pinch, 2010, s.131).

Dikkate değer bir diğer husus da kentsel planlamanın kent yöneticilerinin müdahale alanlarından biri olmasıdır. Kent planlaması, diğer sosyal politika araçlarıyla birlikte, karma ekonomide mekânsal kaynakların yeniden dağıtımında önemli bir rol oynamaktadır. Bazen bu durum planlamanın verdiği karar ile toplumdaki bazı azınlık grupların daha da güçlenmesine neden olabilmektedir. Örneğin, yerel ticaret ve özel şirketler kentin bazı bölgelerinden kaynak tahsisi yapıp o bölgenin piyasa bedelini

⁴⁶ Pahl’ göre, kıt kaynakları kontrol eden ve dağıtan kent yöneticileri tipleri; emlak komisyoncusu, yerel yönetim görevlileri, müteahhit, sigorta şirketleri temsilcileri, gençlik istihdam memurları, sosyal hizmet uzmanları, eğitimde çalışanlar, pazar veya plânlama temsilciliği vb. gibi özel ve devlette çalışan yöneticileri kapsamaktadır (Pahl, 1975, s.206).

⁴⁷ Pahl bir yünden Rex ve Moore tezinde savunduğu kentsel sistemde belirleyici olan kıt kaynaklardan olan konutun önemli olduğunu bilmekle birlikte; konutun dışında, iş piyasası ve gelirin de yaşam tarzını belirleyen bir unsur olduğunu belirtmiştir. Pahl kuramını bu şekilde çerçevelendirmesinin arka planında Weber ‘in bürokrasi analizi bulunmakla birlikte, Marx’ın da kent analizini reddetmediği görülür (Pahl, 1975; Lenoard ve Pahl, 2011, s. 88).

yükseltebilmekte ve böylelikle bu durum, gelir düzeyi yeterli olmayan grupların kentin farklı bir bölgesine taşınmasına neden olabilmektedir. Kentin yoksul kesimi kentsel hizmetlere ulaşma hususunda (özellikle fiziksel olarak yeterli olmayan konut alanında yaşam sürdürmek gibi) sorun yaşamaktadır (Wallace ve Pahl, 1986, s. 116). Pahl'a göre bu tarz kentsel problemleri aşmak adına, kentsel planlamacının, toplumsal kaynak dağılımını bazı çıkar gruplarını (kapitalist sermaye grupları) gözetir şekilde değil de dezavantajlı grupların lehine kentsel kaynak ve hizmet dağılımının olması gerektiğini vurgular. Ayrıca, kentsel planlamacılar, sosyal refahı sağlayacak adımlar atması, planlamanın özel sektörden ziyade kamu sektörünü ve toplumsal ihtiyaçları gözetmesi gerekir. Kent çalışmaları ve araştırmaları, bir bütün olarak toplumun ekonomi politikasından ayrı düşünülmemelidir (Pahl, 1975, s. 148).

Pahl'ın kuramının çerçevesi, 1960'ların sonlarında İngiltere'nin içinde bulunduğu sosyal, siyasal ve ekonomik koşullar⁴⁸ neticesinde şekillenmiş, kentsel kaynakların dağıtımında 'bağımsız değişken' olan kent yöneticilerine önemli görevler yüklenmiştir. Fakat 1970'li yılların ortalarına gelindiğinde, Pahl'ın kuramını genişlettiği görülür (Milicevic, 2001, s. 765). Bu durumun temel gerekçesi ise kurama yöneltelen eleştirilerdir (Williams, 1978, s.238); Pahl'ın tezinde, devletin (kamunun) hem ulusal hem de yerel yönetimlerin kaynak dağıtımında etkisi ve rolü büyüktür, diğer taraftan toplumların kapitalist süreçlerle değişmesiyle devletin (kamunun) dışında olan kent yöneticilerinin etkisi yeteri kadar dikkate alınmamıştır. Diğer bir deyişle, Pahl'ın kentsel yöneticilere yönelik tezi, kaynak tahsisini ve kısıtlamasını şekillendirmede, 'hangi tür insanların' önemli olduğunu ve sonuçta ortaya çıkan dağıtım örüntüsünden ne kadar sorumlu olduklarını belirlemek için açık kriterler bulunmamasıdır. Bu durum, Pahl'ın ilerleyen çalışmalarında tekrardan ele alınıp kent yöneticiliği betimlemesinin

⁴⁸ Pahl'ın kuramının (özellikle 1960'lı yılların sonlarında) şekillenirken, dönemin siyasi, sosyal ve ekonomik koşulları etkili olur. 1960'ların ve 1970'lerin başlarındaki bağlamın açık bir şekilde kent yöneticilerinden duyulan endişenin yansımasıydı. Kent yöneticilerinin etkisi konut, sağlık ve eğitim gibi devlet harcamalarında etkin bir role sahiptiler. Diğer taraftan, İngilterede kamu hizmetleri, yerel hükümeti, kişisel sosyal hizmetleri, sağlığı, okulları ve yüksek öğrenimi etkileyen yönetsel ayaklanmalar, mevcut yoksulluğun ve ırkçılığın görünürlüğünün daha da arttığı yıllar olarak söylenebilir (Saunders, 1989, s. 90; Slattey, 2008, s. 282; Mayer, 2017, s. 170).

genişletildiği görülür (Pahl, 1974, s.327). Diğer bir eleştiri, kamu ve özel şirketlerde orta kademedeki yöneticilere yoğunlaşarak üst kademedeki yöneticileri, “politikaları yukarıdan aşağıya doğru oluşturan -şirket başkanı, ulusal politikacılar ve devlet memurları gibi-” kararları ile etkili olanları göz ardı etmesidir (Slattery, 2008, s. 283). Yine, Knox ve Pinch’ göre (2010, s.131), kent yöneticilerinin güç dağılımı ve karar almasına ilişkin tezlerin daha geniş çaplı sürdürülmesi gerekir; şöyle ki, 1. 'yönetmel' kararların kendileri toplumun daha geniş ekonomik, politik ve ideolojik yapısı tarafından belirlenen kısıtlamalara tabidir ve 2. kentsel kalıplar üzerinde önemli bir etkiye sahip olan yöneticilerin kontrolünün tamamen ötesinde kuvvetler (gücün) olduğu gerçeği bilinmelidir. O halde, kent yöneticileri ekonomik, sosyal ve politik süreçlerin ‘sınırlarını’ belirlediği bir güce sahip olmasının yanı sıra kendi içinde de birtakım sınırlılıklarının olabileceği gözden kaçırılmamalıdır. Son olarak Pahl’ın uluslararası politik ekonomik süreci dikkate almaması sebebiyle de eleştirilmiştir. Özellikle, ulusal ve uluslararası sermaye akışı, kapitalist süreçlerle etkilenen kentsel yapıya dikkat çekilmemesiyle de eksik bulunulur. Burada, kent yöneticilerinin kapitalist sermaye akışında bazen en önemli aktör değil, aksine etkilenen veya yönlendirilen aktörlerdir (Şentürk, 2011, s. 56).

1.5.3.3. Loic Wacquant ve W. Julius Wilson: Kent-içi Irksal ve Sınıfsal Dışlanma

Kent-içi sosyal dışlanmanın tartışılması, genellikle onları belirleyen gelişmiş toplumların ekonomik ve yapısal değişimlerine, bu alanda yapılan politik mücadelelere göre şekillenmektedir. Diğer bir anlatımla, bu tarz tartışmaların dinamiklerini 1970’ler sonrası -pek çok husus farklılaşsa dahi- etnik-ırksal farklılaşma, istihdam piyasasının değişimi (“esnek uzmanlaşma veya esnek birikim rejimi”), sosyal devletin rolünün değişimi vb. gibi etmenler oluşturmakta, kentte yaşayan bazı grupların daha fazla marjinalleşmesine, dışlanmasına ve yoksulluğu derin bir şekilde yaşamasına sebep olmaktadır. Literatürde bu görüş çerçevesinde çalışmalarını yürüten önemli isimlerden olan Wacquant ve Wilson’ın, ortaya atmış oldukları kavramlar ve tezler konunun anlaşılması ve tartışılmasında dikkate değer görülmektedir. Wacquant ve Wilson’ın çalışmalarını daha çok Avrupa-Amerika’daki “kent-içi ırksal ve sınıfsal dışlanmayı” yaşayan gruplar oluşturur. Ayrıca bu gruplar temelinden; ‘gettolaşmanın evrimi, kentsel

dışlanma-marjinalleşme, sınıf-altı kavramı tartışılır ve karşılaştırmalı bir kent sosyolojisi üretilir (Wacquant ve Wilson, 1989, s. 9; Mühürdaroğlu, 2019-1, s. 32-33).

Wacquant'ın ⁴⁹ üç temel eseri ile ⁵⁰ “Kent Paryaları (*Urban Outcasts*)” (2011), “Yoksulları Cezalandırma (*Punishing the Poor*)” (2009), ve “Ölümcül Simbiyoz: Irk ve Ceza Devletinin Yükselişi (*Deadly Symbiosis: Race and the Rise of the Penal State*)” (1968), kentsel tartışmaya getirdiği boyutlar analiz edilebilir (Cummins, 2015, s. 2). Bu çalışmalara üç tema belirleyici olmuştur (Wacquant, , 2014, s. 1688-90); ilki, Fordist ve Keynesyen dönemden (1880'den 1980'e kadar uzanan) geleneksel işçi sınıfının parçalanması sonrasında farklılaşan sınıfsal yapının hakim olduğu durumdur. Sanayileşme sonrası toplumlarda, istihdam ve iş gücü piyasasındaki köklü değişiklikler, ‘kitlesele işsizliğin yükselişini ve emeğin güvencesizliğini’ doğurmuş, hatta bu durum sosyo-mekânsal yapılar üzerinde kutuplaştırıcı etkileri olmuştur. İkinci olarak ABD’de “siyah ve Hispanik nüfusun beyaz çoğunluk ile etno-sınıfsal” çatışmasını ve Avrupa’da “etno-ulusal sınıflandırmalarda (ulusal / yabancı bölünme), göçün ortaya çıkarabileceği kültürel farklılık ve etnik bölünmeyle ilişkili tartışmaları barındırır. Son olarak “kriminoloji ve kriminal adalet çalışmaları” ile ilgili tartışmaları kapsar. Tarih boyunca toplumları disipline etmek amacıyla, birtakım siyasi ve bürokratik taleplerde bulunulmuş, “suç ve ceza”nın çerçevesi belirlenmiştir. Bazen bu durum , Wacquant’a göre sınıfsal yapı ve oluşumuna dikkat edilmeden ileri sürülen ‘suç ve ceza belirlenimi’, eşitsizliğin ve yoksulluğun derinleşmesine, etnik bölünmeye ve ayrımcılığa sebep olmaktadır (Bolt, Burgers ve Kempen, 1998, s.88; Wacquant, 2007, s. 66; 2019, s. 138).

Wacquant'ın çalışmalarını besleyen üç temanın yanı sıra eserlerine değinecek olursak; Kent Paryaları ⁵¹ (*Urban Outcasts*)(2014), ırksallaştırıcı ve damgalayıcı bir kavram olan

⁴⁹ Wacquant'ın çalışmalarında Bourdieu'nün kavram ve kuramlarının etkisi büyüktür. Yine Wacquant'ın çalışmalarında, “ağırlıklı olarak kentsel etnografik alan araştırmalarına ve bunlara dayalı inşa edilen karşılaştırmalı kuramsal çalışmalara dayanır. Yine kent sosyoloji alanında, 1990'ların başından itibaren pek çok eser vermiş ve ‘sosyal yaşamın çeperlerine itilmiş, dışlanmış, damgalanmış toplulukların’ sorunlarını Bourdieu sosyolojisinin izinden giderek çağdaş sosyolojik kuramlara taşımıştır” (Arlı ve Göker, 2014, s. 129).

⁵⁰ Literatürde, Wacquant'ın “Body and Soul” (2004) adlı eseri de önemlidir. Bu eserde; Şikago gettolarında boksör habitusunun bedensel ve zihinsel pratiklerini analitik olarak üç düzeyde inceler; gayretsel (*conative*); bilişsel (*cognitive*); duygulanımsal (*affective*) düzey olarak. Ayrıca bu analitik düzeyler mekân ve suç etnografileriyle ilişkilendirilir.

⁵¹ Wacquant'ın çalışmasını temellendirdiği alan; “Şikago'nun güney yakasındaki kara kuşağı ve özellikle Woodlawn hiper-gettosu ile Paris'in Bronzeville banliyösünü” kapsamaktadır.

gettonun içeriği ele alınarak -Amerikan siyahi- “eski getto”⁵² ile günümüz hipergettosu⁵³ arasındaki farklılığı” analiz ettiği görülür (Wacquant, 2008, s. 115). Diğer taraftan, Batı Avrupa’daki (Fransa) işçi sınıfı banliyö bölgelerinin (Fransa’nın sömürge geçmişinden miras kalan Kuzey Afrikalı göçmenlerin çoğunlukla yaşadığı), marjinalleşme durumunun ‘ırksallıktan ziyade sınıfsal boyutunun’ olduğunu dile getirerek kentte gelişmiş marjinalliğin yükselişine, devlet yapısına ve politikalarına değinir. Burada özellikle vurguladığı hususlardan biri, Atlantik’in iki yakası (Amerika-Fransa) için gettolaşma olgusunun birbirinden farklı olduğuna yöneliktir. Amerika’nın siyahi gettoları daha çok ırksal-etnik temelli oluşurken, Batı Avrupa’nın kentlerinde sınıfsal bir temelle şekillenen göçmen mahalleleri için getto kavramı yerine ancak anti-getto kullanabileceğini, dahası Amerika’ya kıyasla Avrupa’da daha etkin bir “refah devleti anlayışını içeren vatandaşlık anlayışı ve göçmen mahallelerinin etnik homojenleşmeden uzak oluşu”, gettolaşma söylemini geçersiz kılar (Akçaoğlu, 2019, s. 6). Wacquant için ileri sürdüğü iki temel kent sorunsalını, literatürde aynı teorik ve kavramsal boyutta toplamanın yanlışlığını dile getirir ve bu şekilde değerlendirmeleri eleştirdiği görülür (Wacquant, 1989, s. 15; 2008, s. 115; Arlı ve Göker, 2014, s. 130-131).

İkinci olarak Wacquant’ın Yoksulları Cezalandırmak (*Punishing the Poor*) (2009) adlı eserinde; devletin hiper-getto/marjinalleşmiş gruplar (yoksul veya damgalanmış) ile başa çıkabilmek adına (yönetebilmek adına), cezaevlerinde çeşitli cezai önlemlere tutarak yoksulluk hallerini bir suç haline getirilişini anlatır. Özellikle yoksul olana refah devletinin sorumluluğunun azalması ve Amerikalı siyahilerin özgürlük ve istihdam

⁵² Wacquant eski getto’nun özelliklerini şu şekilde betimler; 1880-1980 arası dönemde, iki temel işlevi yerine getiriyordu: “eski getto, kendisini kuşatan dış dünya için sömürülecek bir emek deposuyken, kendi sakinleri içinse kaynaklık ettiği güçlü dayanışma ağları sayesinde dış dünyanın saldırganlığından koruyan bir kalkan ve özgün getto ekonomisinin can damarını teşkil eden paralel kurumların verimli toprağıydı” (Akçaoğlu, 2019, s. 5).

⁵³ Eski gettodan hiper gettoya geçiş, İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra, emek-iş piyasasındaki değişimler ve kentsel ayrılmalar, refah devlet anlayışındaki çözümler, yoksulluğun artışı ve sosyal yardım (siyasi ve ekonomik) alamayıyla ilişkilendirilir. 1960’lar ile birlikte, “toplumsal ya da ortaklaşa (*communal*) nitelikler taşıyan getto sanayisizleşmenin de etkisiyle parçalanır ve hiper-gettoya ya da daha ötesine, “getto-karşıtı”na (*anti-ghetto*) dönüşür”. Burada hiper-gettolaşmanın iki temel özelliği bulunmaktadır; kent mekânında merkezsizleşme ve farklılaşmadır (Kırmızı, 2019, s. 324; Gültekin, 2019, s. 256-257).

taleplerine yönelik yetersizlikleri tartışılmaktadır. Yine, neoliberal dönemdeki yoksullara yönelik desteğin azalması, hapishanelerin artışıyla doğru orantılı gittiği belirtilir (Kırmızı, 2019, s. 325; Akçaoğlu, 2019, s. 6). Wacquant'ın üçlemesinin sonuncusu olan Ölümcül Simbiyoz (*Deadly Symbiosis*) (1968)'da, ırksallaştırma ve cezalandırma arasındaki karşılıklı ilişki anlatılır. Ayrıca, bu ilişki boyut, "gettonun hapishaneye, hapishanenin de gettoya yakınlaştıran işlevsel denkliği, yapısal eş-mantıklılığı ve kültürel bütünleşmesidir" (Akçaoğlu, 2019, s. 7). Hem ABD'de siyahi hipergettonun beyazlara göre eşitsiz davranılması ve devletin bu grubu yönetmek adına cezalandırması hem de Batı Avrupa'daki ulusal/yabancı kategorisi, yabancılara yönelik alanın tavır tartışılmaktadır. Wacquant için etno-ırksal bölünme ve kamusal güç (devletin cezalandırma yetkisi) bir şey değil, süreçtir. Bu ilişkinin nesnelleşmiş, sembolik bir gücü yansıttığı ve tarih sahnesinde sürekli olarak (sembolik güç)⁵⁴ gelişerek bütün toplumlarda meydana gelir. Devletin rolünün hem iktidar alanı hem de bürokratik gücünün önemi göz ardı edilemez hatta bu tarz kentsel sorunların ortaya çıkışında etkili olabileceği savunulur. Burada devletin ırksal-etnik kökene yönelik sınıflandırması ve bürokratik gücü sayesinde müdadele etme kapasitesiyle birtakım kentsel eşitsizliklere neden olabilmesi tartışılır (Wacquant, 2010, s. 168; Arlı ve Göker, 2014, s. 132-133; Slater, 2019, s. 26).

Son olarak Wacquant'ın kent literatürüne getirmiş olduğu eleştirisine değinecek olursak; arka planında daha çok siyasi söylem ve medya-gazetecilik dilinin hakim olmasıyla ortaya atılan ve sağduyu oluşturulan, sınıf-altı (underclass)⁵⁵ kavramıdır. Bu kavram ile yürütülen söylem, siyahi hiper gettoların ve Afrikalı göçmenlerin içinde bulundukları durumun nedeni olarak yansıtma ile şekillenir (Arlı ve Göker, 2014, s. 132). Diğer bir deyişle, bu literatürün kent marjinallerine yönelik mevcut açıklamaları, içinde bulundukları durumun nedeni olarak göstermesinin yanı sıra yoksulluk

⁵⁴ Wacquant ileri sürmüş olduğu tezinde, özellikle Bourdieu'nün kavramlarını kullandığı görülür; "simgesel erk, bürokratik alan, toplumsal uzam ve habitus gibi kavramlardan yararlanmış" (Kırmızı, 2019, s. 326).

⁵⁵ Sınıf-altı kavramı 1960'ların başlarında, ilk olarak Gunnar Myrdal tarafından ortaya atılmıştır. Bu kavram, iş piyasasının değişimiyle (daha fazla vasıf gerektiren) birlikte, gerekli talepleri karşılayamayan kesimin yapısal işsizlik sorununu tanımlamak için kullanılır. İlerleyen yıllarda ise bu kavram ile yoksulluk kültürü ilişkilendirilir, bireysel ve ırksal nedenlerle kavramın açıklandığı görülür (Örneğin, ABD'deki siyahi getto'nun yoksulluğunun siyah nüfusun kendi kültürel özelliklerine atfetme gibi) (Mühürdaroğlu, 2019-1, s. 34).

kültürüyle ilişkilendirilerek toplumsal olarak bu tarz bir kavrayışa sürüklemesidir (Wacquant ve Wilson, 1989, s. 9). Halbuki Wacquant'a göre, sınıfsal ve ırksal-etnik kökene bağlı bölünme ve yoksulluğun, toplumsal-yapısal, ekonomik ve siyasal bir arka planı vardır. Sadece bireysel nedenlere ve yoksulluk kültürüne sığınmanın etiketlemek/damgalamaktan başka bir işlevi yoktur (Wacquant ve Wilson, 1989, s. 25).

Sınıf-altı literatürüne eleştirel bakış geliştirmiş diğer bir düşünür W. Julius Wilson, *Truly Disadvantaged: the Inner City, the Underclass and Public Policy* (1987) adlı eseriyle, 'sınıf-altı ve kentsel ayrımcılık' kuramlarına önemli katkıları olmuştur. Wilson sınıf-altı oluşumunun, ırksal-etnik özelliklerden ziyade ekonomik faktörlerin belirleyici olduğunu vurgular ve şu şekilde temellendirir; 1970'den beri endüstriyel ve coğrafi değişikliklere karşı konulamaz bir seviyede değişim yaşanmaktadır. Mal üretiminden hizmet üreten endüstrilere geçiş, iş gücü piyasasının düşük ücretli ve yüksek ücretli sektörlere artan polarizasyonu, teknolojideki yenilikler, imalat sanayilerinin merkez şehirlerin dışına taşınması ve iş-işçi haklarını korumayan mevzuat, refah devletinin çözülüşü vb. gibi. Bu nedenler, bazı kesimlerin "aşırı yoksulluk ve işsizlikle" yüzleşmesine sebebiyet vermiştir. Aslında Wilson'a göre 1960'lara kadar yoksulluğun ve işsizliğin seviyesi, toplumsal örgütlenmeyle (yaşanılan gettolarda) azaltılıyordu. Çünkü, toplumsal örgütlenmenin güçlü olduğu bu gettolar, yoksulluk ve suç ile savaşıyor, iş imkanı sağlıyor ve yaşanılan mekân üzerinden bir aidiyet ve kimlik inşa ediyordu. Fakat, ekonomideki değişiklikler, kent içi siyahların (etnik azınlıkların) ve yoksulların, istihdam fırsatlarını ve sosyal örgütlenmesini azaltmaya başlamıştır. Hatta, bu mahallelerde sosyal tampon olabilecek kesimin var olmaması orta ve işçi sınıfı halkının mevcudiyetinin azalması yoksulluğun kalıcı olmasına neden olmuştur (Billingsley, 1989, s. 23; Wilson, 1991, s. 640; 1996; 2000, s. 96)

Wilson kuramını temellendirmek adına iki kavram ortaya atar (Wilson, 1987; Alford Young, 2003, s. 1074); sosyal izolasyon (*social isolation*) ve yoğunlaşmanın etkileri (*concentration effects*). Sosyal izolasyon, kentin düşük gelirli bireylerinin, -sosyo-ekonomik güvenliği olan bireylerin kolaylıkla erişebileceği kentsel olanak ve fırsatlara erişiminin kısıtlanması, sosyo-mekânsal mesafenin alınmasından kaynaklanır. Diğer bir deyişle, sosyal izolasyon sadece kentsel kaynaklara erişimi ve kullanımı değil, aynı zamanda sosyal mesafe olgusunu da kapsar. Yoğunlaşmanın (konsantrasyon) etkileri,

kentsel yoksulluğun yapısal boyutuyla ilişkilidir. Birbirine yakın yaşayan çok sayıda insanın yoksulluğunun yoğunlaşmasını ifade eder. Bu durumun etkileri, birbiriyle hemen hemen aynı sosyo-ekonomik düzeyde gelire sahip olan bireylerin aynı ortamda veya mahallede yaşamlarını sürdürmesi, toplumun diğer kesiminden ayrışmasına, iş ve eğitim olanaklarını sağlayan sosyal ağların (sermayenin) yitirilişine sebebiyet vermektedir. Diğer taraftan, Wilson'ın bu iki kavramı 'yoksulluk kültürü' tezini⁵⁶ eleştirmek adına da kullandığı görülür. Yoksulluk kültürü tezi, sınıf-altı olarak görülen kesimin yoksulluk ve yoksunluklarını, kendi (bireysel) karakteri ile ilişkilendirerek yapısal sınırlılıkları görmezden gelir. Bu tez, yoksulluğu üreten mekanizmaları ve içinde yer aldığı toplum yapısından ayrı düşünerek yoksulluğu tembellik, kadercilik ve şiddet patolojileriyle açıklama girişiminde bulunur. Böylelikle, yoksullar kınayıcı ve dışlayıcı söylemlerin bir parçası haline gelir. Kısacası "yoksulluk kültürü teziyle yoksullar hem yaşadıkları toplumunda dışlanmakta hem de toplumsal hiyerarşide piramidin diplerine yerleştiren bir düzeni meşrulaştırmaktadır" (Bilen ve Şan, 2006, s. 170-172). Sosyal izolasyon ve konsantrasyon etkileri' gibi kavramları kullanmak; kent yoksulları ile varlıklı kesimler arasındaki kalıcı sosyal ve coğrafi kopukluğun belgelenmesi ve etkilerinin değerlendirilmesi için düz bir analitik alan yaratmasına yardımcı olacaktır. Ayrıca bu yaklaşım biçimi ile yoksulluğun yoğunlaştığı mekânlardaki kesimin davranışlarının arka planındaki sosyo-ekonomik ve kültürel nitelikler keşfedilmiş olacaktır (Cameron, Cabaniss ve Teixeira-Poit, 2010, s. 28-29).

Son olarak Wacquant ve Wilson, 'getto ve sınıf-altı oluşumunu' ekonomik temellerle ilişkilendirirken, Massey ve Denton'un siyahi gettonun kalıcı yoksulluğunu ırksal faktörlere dayandırdığı görülür. Massey ve Denton, "*American Apartheid: Segregation in the Making of the Underclass*" (1993) adlı çalışmalarında, ırk ayrımcılığının eğitim ve gelirin değişmesiyle ortadan kalkmayacağını, ırksal özelliklerin yoksulluk ve dışlanmada belirleyici bir unsur olacağı iddia edilir (Massey, 1990, s. 330). Bununla birlikte 20. yüzyılın başlarında, ABD'de siyahi grupların kentsel konut erişimi sınırlandırılmış ve mekânsal ayrışmayı güçlendirmek için kasıtlı kararlar alınarak

⁵⁶ 1960'lı yıllarda Oscar Lewis'in Porto ve Rico'lu gelir seviyesi düşük aileler üzerinde yaptığı (San Juan ve New York'da) araştırma sonucu 'yoksulluk kültürü' kavramını ortaya atar ve bu yaklaşım büyük bir tepkiye neden olur.

ırkçılığı şiddetlendirmiştir. Yazarlar, bu kararların öncelikle kentsel sınıf-altı'nın oluşturulmasından sorumlu olduğunu belirtir. Diğer taraftan, ırk ayrımına odaklanan Massey ve Denton'un tezi, Wacquant tarafından devlet politikalarına ⁵⁷ fazla odaklanılmaması noktasında eleştirilir.

Özetle Wacquant ve Wilson'ın ortaya atmış olduğu kuram, kent literatüründe önemlidir. Özellikle kentsel sorunlara yönelik ileri sürülen kavramlar ve analiz biçimlerini, hakim literatüre eleştirel yaklaşarak üretmeleri de dikkate değerdir. Kentsel analiz biçimini Türkiye özelinde İstanbul olmak üzere düşünecek olursak, ileri sürülen kavram haritası, kentlerin kültürel-siyasal ve ekonomik ayrışmasını analiz ederken farklı bakış açıları geliştirilebilir niteliktedir. Diğer taraftan, Wacquant ve Wilson'ın kuramının, Türkiye ölçeğinde sınırlı kalacağı da söylenebilir. Çünkü incelenen alanın (Amerika-Avrupa) tarihsel-kültürel arka-planı ve kentsel gelişim çizgisinin farklı olması, kavramsal haritanın doğrudan alınmasının epistemolojik sorunları doğurabileceği de aşikardır.

1.6. Kentte Mekânsal Ayrışmanın Yeni Yüzü: Kapılar, Duvarlar ve Yeni Sınırlar

Kent mekânının değişme, dönüşme ve ayrışma süreci, toplumsal dinamiklerin etkisiyle zaman içerisinde yeniden üretilmektedir. Toplumsal süreçlerin etkisi altında olan mekân, “biçim ve içerik” bakımından sürekli olarak değişme halindedir. Kentin mekânsal ayrışma süreci tarihsel olarak farklılık göstermektedir. İlk olarak kent mekânının ayrışma biçimi olarak ‘kaleler, surlar, kent kapısı ve duvarlar’⁵⁸ gösterilebilir. Geçmişte kentin etrafının surlar, kaleler veya duvarlar ile çevrilmesinin temel gerekçelerinden biri, askeri ve savunma amaçlı idi. Duvarlar hem sosyal güvenlik sağlamak hem de kentin sosyal homojenliğini sağlama işlevine sahipti. Dahası, sur hem askeri bir savunma hem de kent nüfusu üzerinde önemli bir kontrol mekanizması olarak görülüyordu. Sosyal olarak içeride olan ile dışarıda olanı ayırma, bölme dışarda tutma özelliğine sahip olarak kapalı kentin farkını belirtiyordu (Mumford, 2013, s. 85-87). Böylelikle, duvarlar fiziksel ve sembolik bir anlama sahip olmasının yanı sıra o

⁵⁷ Wacquant aynı şekilde devlet politikalarının etkisini yeteri kadar değinmeyen Wilson da eleştirir; Ona göre, “Wilson, devlet politikalarını sadece “onarıcı işlevleri” boyutuyla ele alınır, gettoda yaşanan dönüşümü “kör piyasa mekanizmasının” bir sonucu olarak görüp devletin bu süreçteki payını ıskalamaktadır” (Mühürdaroğlu, 2019-1, s. 39).

⁵⁸ Geçmişte kentlerde kale ya da surların olması önemliydi. Kentlerdeki bu özellik tüm ülkeler için geçerli olmasa dahi “Şark şehirlerinde ve eski Akdeniz ve sıradan Ortaçağ şehirlerinde” görmek mümkündü. Şimdilerde ise kentlerin bu özelliği hemen hemen yok olmuştur (Weber, 2018, s. 87-88).

dönemin toplumsal ilişkilerini veya pratiklerini ve siyasal eylemini de şekillendiriyordu. Dünden bugüne etkisini ve anlamını belgeleyen, Berlin Duvarı, Çin Seddi, Mısır'ın Gazze sınırı, Hindistan'ın Keşmir'de ördüğü duvar ve İsrail'in Filistinlileri kontrol etmek veya hakimiyet kurmak amacıyla ördüğü duvar bir toplumu, kültürü ve hayatı sınırlayan önemli örneklerdendir.

Yine, geçmişten gelen ve günümüzde önemini yitirmiş olan 'kent kapısı', giriş ve çıkışı kontrol ederek kente dair bir hakimiyeti/iktidarı simgeliyordu. Kapının işlevi, dışarıya karşı bir korunma bir sınır koyma imkanını sağlıyordu: "Bir ayırım noktasıdır kapı, içeri almak yahut dışarıda bırakmak gibi güçlü sosyo-politik bir öğedir, sınır çizmektedir" (Alver, 2013, s. 45). Diğer bir ifadeyle, "kapı, insanın aslında her an durduğu veya durabileceği sınır noktasının resmi olur. Onunla birlikte sınırlı ve sınırsız olana sınır vardır, ancak bu saf ayıran bir duvarın ölü geometrik şeklinde değil, sürekli değiş tokuşun imkanıyla olmaktadır" (Simmel, 2017, s. 321-322). Nihayetinde, kapı insanın alanı olup onun dışındakilere hem içeri almak hem de dışarıda kalan için bir ayırım unsurunu temsil eder.

Günümüz kentlerinde, artık 'surlar, kaleler, duvarlar ve kapılar', eski anlamını yitirip farklı anlamları barındırmaktadır. Kentin eski dokusu işlevini yitirir, sınırlar aşılır ve mekân genişler. Mekânın sınırları yeni boyutlara taşınır ve ayrışmalara yol açar. Artık, 'surlar, kaleler, duvarlar ve kapıların' temsil ettiği denetim veya kontrol, formunu değiştirir, mekanik denetim hızlanır. Denetleyenler ise kar, güç ve prestije odaklanarak eylemlerini gerçekleştirir (Mumford, 2013, s. 655). Diğer taraftan, yeni sınırlar ve kapılar, toplumsal duvarları yani 'statüleri ve tabakaları' ifade etmektedir. Yeni sınırlar, ilk olarak Max Weber (1968) tarafından ortaya atılan ve daha sonra Frank Parkin (1979) tarafından geliştirilen "Sosyal Duvarlar (Social Closure)" tezi ile ilişkilidir. Sosyal duvar (social closure) kavramı, "sosyal grubun, kaynaklara ve fırsatlara sınırlı bir uygunluk çemberi ile sınırlandırılmasıyla kazancı en üst düzeye çıkarmak için kullandığı sürecini ifade eder. Bu durum, dışlanacak olanları belirleme kriterleri olarak bazı sosyal veya fiziksel niteliklerin ortaya çıkarmasıyla başarılı olur" (ırk, etnik köken, dil, din, sosyal köken vb. niteliklerine göre şekillenmektedir) (Boal, 1998, s. 95). Frank Parkin'in 'sosyal duvarlar' konusundaki analizi, gücün kullanılmasından tamamen uzaktır ve egemen sosyal grupların uyguladığı kaynaklardan daha az güçlü grupları

hariç tutarak diğerleri üzerinde iktidarı kullanma yetenekleriyle tanımlandığı, dışlayıcı bir kapanıştan bahsettiği belirtilmelidir (White, 1998, s. 149).

Diğer taraftan, “sosyal duvarlar” kavramı iki gruba ayrılarak detaylandırılır; *dışlayıcı ve içine dahil edici*. Sosyal bir ilişkide, “bir grubun diğer gruba katılmak istemesi ve gerçekte de bunu yapma durumunda olan hiç kimsenin katılımını reddetmiyorsa dışarıdakilere ‘açık/içine alma’ olarak ifade edilir”. Diğer taraftan, “bir ilişki öznel anlamına ve bağlayıcı kurallarına göre, belli kişilerin katılımı kabul edilmiyor, sınırlanıyor ya da belli koşullara tabi kınılıyorsa dışarıdakilere ‘kapalı/dışlayıcı’ olarak adlandırılır” (Weber, 2012, s. 132). Bu iki grup arasındaki temel fark, dışlayıcı unsurların bir grubun, altındaki başka bir grubun aşağıdan ve uygun olmayan olarak tanımladığı fırsatlarını kapatarak avantajlarını engelleyerek diğer bir grubun avantajlarını koruduğu bir süreç yoluyla aşağı yönde hareket etmesini içermesidir. Sınırlar üyeliği belirler, biri içeride biri dışarıda olmalıdır. Sınırlar ayrıca siyasi, ekonomik ve sosyal yaşamın faaliyetlerini ve amaçlarını kolaylaştırmak için alan yaratır ve sınırlandırır. (Blakely ve Snyder, 1998, s.1). Öte yandan, dışlama daha yüksek grupların avantajlarını içine sokmak için gücün yukarı yönde kullanılmasını içerir (Murphy, 1984, s. 584). Sosyal ilişkinin dışlayıcı ya da içine alma / açık olması ‘değerler ve çıkarlar’ neticesinde şekillenmektedir (Barbalet, 1982, s. 485; Aydın, 2018, s. 259). Bu sürecin kontrolünü ise çoğu zaman ‘ırk, dil, sosyal köken, din, gelir veya eğitim durumuna’ göre belirlenir.

Toplumsal olarak ‘sınırları’ açıklayan bir diğer düşünür ise Marcuse (1995) “tüm sınırlar, kişiler ve aktiviteler arasındaki toplum içi, toplumlar arası veya kişilerle gruplar arasındaki ‘bölünmeler’ anlatır. Her şeyin sınırları vardır; hayatın ve onun kapsadığı mekânlar sınırlanmıştır”. Ona göre, günümüz toplumlarını ayıran duvarların / sınırların oldukça karmaşık olduğudur. Duvarlar sınırdır, ancak bunlar sınırın belirli bir şeklidir. Bütün sınırlar, bireyler ve faaliyetler arasında, toplum içinde veya gruplar ve insanlar arasında bölünme olduğunu gösterir. Bununla birlikte, sınır olarak hareket eden duvarlar, sınırın karşıt tarafları arasında belirli bir ilişki kümesi önerebilir: ayrılık, mesafe, korku, gerginlik, düşmanlık, eşitsizlik ve yabancılaşma (Marcuse, 1995, s.102-103). Duvarlar, ekonomik olarak bir bütünü temsil ediyorsa da içsel olarak parçalanmış bir kentsel alan içindedirler. Modern kentlerdeki dönüşümler, sınırsal değişimler en çok

yerleşim alanlarını veya konutta kendini göstermiştir. “Konutta iç ve dış arasındaki bağlantı artmış, mekân içindeki sınırlar azalarak içeride de birbirine akan, akışkan bir mekân yaratılmıştır”. Sosyal olarak bölünme ise hem mekânın fiziksel olarak dönüşmesi hem de kültürel, ekonomik ve politik unsurların varlığı ile alakalıdır. Böylelikle insanlar arasında sosyal statüler, hiyerarşiler meydana gelerek sosyal ayırım ortaya çıkmaya başlar (Uçar ve Özsoy, 2006, s. 15; Wusten ve Musterd, 1998, s. 239). Aynı zamanda sınırlar, sosyal kimliğin oluşturulması ve sosyal mesafenin belirlenmesi için önemlidir. Bu durum sosyal kapalılığın derecesini, dışlama-içe alma ve ayırma eyleminin ne yönde olacağı ve şekilleneceğini belirler. Dahası, sınırların mimaride somutlaşan boyutu, sosyal eylemin ürünü olmakla birlikte, sosyal eylemi etkileyecek bir unsuru da bulunmaktadır. Bu süreç, mekân ile insan arasındaki ilişkiyi bir kere daha vurgular ve önem derecesini anlatır.

Kısacası, günümüz kent toplumlarında kentsel ayrışmanın yeni biçimlerle görünürlük kazanması, çok faktörlü ve çok yönlü bir toplumsal sürecin ürünü olması ile ilişkilidir. Klasik kentleri fiziksel anlamda ayırıştıran mekanizmaları ‘kent surları, kaleleri ve duvarları’ olarak görülürken günümüzde bu fiziksel dokunun mahiyeti değişmiş ve farklı bir boyut almıştır. Artık mekânın ayrışma dinamiği, kentin içinde ve sosyal sınırlar ile olmaktadır. Mekânsal ayrışmanın yeni sınırları, “kentsel dönüşüm, soylulaştırma / seçkinleştirme, güvenli siteler / prestijli konutlar ile kent yeniden planlanır, bölünür, kapanma-içine dahil etme” süreçleri ile yaşanır (Stavrides, 2016, s. 32). Yeni sınırlar-biçimler, sosyal bütünde kent insanını bir arada tutma ya da onları tamimiyle ayırmak için işlemektedir. Bunu yaparken kimi zaman fiziksel yapıyı ile kimi zamanda kuralları ya da sosyal normları kullanmaktadır. Öte yandan, kentin ayrışma değişkenlerini, çoğunlukla mülkiyet ya da konut ve sosyal sınıf temelinde görmek mümkün, belirlenen ayrımlar sosyal statü gruplarının ilişkilerini dışlama ve içine alma şeklinde üretilmesine neden olur.

Dolayısıyla, bu süreçler kent yerleşim alanı / yaşam alanının parçalanmasını sembolize eder ve sosyal bölünmeyi somutlaştırır. Hatta kentleşme sürecinin, yeni kent formu olan yeni yaşam tarzı arayışı, “etnik ya da aynı gelir grubundaki ailelerin oluşturduğu homojen gruplar için, güvenlik ya da aidiyet-kimlik arama, ayrıcalıklı yaşam talebi

(prestij yerleşimleri) amaçlı olarak kurulmaktadır” ve bu durum ‘içine alma ve dışlamanın’ en önemli formlarını oluşturmaktadır (Berköz, 2012, s. 175).

1.6.1. Kentsel Ayrış(tır)manın Yeni Mekânları: Kapalı Konutlar

Kentlerde, insanlar arasındaki etkileşimi ve ilişkiyi ayrıştıran fiziki unsurların başında mülkiyet ya da konut⁵⁹ gelmektedir. Ayrışma meselesi, kentsel tasarım ve şehir planlaması da dahil olmak üzere, mimari alanda endişe verici bir gerçektir. Bununla birlikte bu meselenin en dikkat çekici mevzularından biri de “kapalı konuttur”. Dünya genelindeki bütün kentlerde “kapalı konutun” ortaya çıkışı 1980’li yıllara dayanmakla birlikte, neo-kapitalist yeniden yapılanma ve kentlerdeki sermaye birikim ve bölüşüm süreçlerinin değişmesi ve etkisi ile ilişkilendirilmektedir. Neo-kapitalist yeniden yapılanma ve değişen tüketim alışkanlıklarının etkisi ile kendine has ve toplumu farklılaşmaya iten konut modeli üretmiştir (Altun, 2012, s. 41; Gültekin ve Ünlü, 2015, s. 344). Diğer yandan, 19. yüzyılın sonları, İngiltere başta olmak üzere Avrupa ve Amerika’da görülen banliyöleşme (altkentleşme-‘kent çeperlerine doğru yayılma’) bu sürecin başlangıcı olarak gösterilebilir (Kurtuluş, 2005; Blandy ve diğerleri, 2003; Burke, 2001; Mckenzie, 2005, s. 187). En önemlisi, eskiden beri var olan bu konut modeli, dünyadaki bütün kentleri dönüştürücü bir etkiye sahip olmuştur. Sanayileşme ve akabinde toplu taşımacılığın gelişmesi banliyöleşmenin (altkentleşmenin) yaygınlaşmasına neden olurken, gelir grubu düşük olan kesiminin de kent çeperlerinde yaşamaya başladığı bir kent modeli ortaya çıkmaya başlamıştır. 1970’li yıllara gelindiğinde, toplu taşıma ve otomobilin varlığı, Amerika’nın kentlerinde banliyöleşmeyi (alkentleşmeyi) geliştirmiştir. Ancak buralar, Amerika’nın beyaz yakalı orta sınıfının iyi bir yaşam mekânı olarak seçtiği bir yer değil, çalışan ailelerin ya da beyaz yakalı işçilerin ve etnik azınlıkların yatakhane kentleri olarak görülmektedir. 1980’ler ise kentlerin yeni ekonomik yapılanmasıyla şekillenen ‘yeni orta ve üst sınıf’ yatakhane-alt kentlerinden boşalan yerlere yerleşmeye başlamıştır. Artık kentin çeperleri, büyük sermaye yatırımlarıyla dönüştürülmeye başlanmış ve “dışarıya duvarlarla kapalı lüks konutlar ve yüksek maliyetli çevre düzenine sahip kapalı

⁵⁹ Konut; “ (es. t ikametgah) (alm wohnung, wohnunhsbau) (fr. logemet, habitation, maison) (ing.dwelling, residential building), Bir ya da birkaç ev halkının yaşaması için yapılmış, insan yaşamasının gerekli kıldığı uyuma, yemek pişirme, soğuktan sıcaktan korunma, yıkanma ve ayak yolu gibi temel gereksinme konularında kolaylıkları bulunan barınak” olarak tanımlanmaktadır (Keleş, 1998, s.89).

yerleşmeler haline gelmiştir” (Kurtuluş, 2005, s. 50-55; Tümer ve Dostoğlu, 2008, s. 54). Bu dönemlerde, ‘yeni orta ve üst sınıfın’ yaşam alanlarından bir diğeri, kent merkezinde var olan, eski konut alanının “soylulaştırılması⁶⁰” yoluyla yeni bir yapıya dönüşen bina kompleksleri olmuştur. Bu yeni konut alanı başlangıçtaki banliyöleşmenin (altkentleşmenin) mahiyetini değiştirmiş, “yeni bir yaşam tarzı ve mekânsal farklılaşmanın” görünürlüğünü arttırmıştır. Buna ilaveten, mekânla birlikte dönüşen “toplumsal yapı arasındaki ilişkiler, sınıf kültürü, yeni bir yaşam tarzı talebi ya da orta sınıf rüyasının yarattığı farklılaşmış yerleşimleri” kentsel ayrışmanın temel dinamiklerinden olmuştur.

Diğer yandan, sosyoloji literatürüne bakıldığında, “kapalı konut (gated communities)” kavramına ilişkin geniş bir tanımlama yelpazesi bulunmaktadır; “(beyaz ırkların) korku kültürü, (Blakely ve Snyder, 1997, Davis 1998; Bauman 2001; Low 2003; McKenzie, 2005), “kapitalist bir toplumun sonucu- neoliberal toplumlarda ortaya çıkan bir özellik” (Harvey, 1999; Mckenzie, 2005), “sosyal dışlanmanın bir ürünü olan kamusal alanın özelleştirilmesi” (Blakely ve Snyder 1997; Marcuse 1997; Bauman 2001; Low, 2001; Caldeira , 2012), “üst gelir grupları arasında ‘özel bir yaşam tarzının fiziksel bir tezahürü” (Ruiu, 2014), “duvarlarla çevrelenmiş yerleşim bölgeleri” (Calderia, 1996), “kapılar ardındaki yerleşim bölgeleri”, (Grant, 2007) vb. özellikleri ile açıklanmaktadır. Ayrıca, kapalı konutlar; “güvenlikli yerleşimler, güvenlik, konfor, daha iyi yaşam kalitesi ve sosyal homojenliğe sahip üst ve üst-orta gelir grubunun yaşadığı konut alanları” olarak tanımlanmaktadır (Berköz, 2012, s. 175). Bir başka tanım ise şu şekildedir: Bölgesel fiziksel ve sosyal kontrolün olduğu, herkesin kendini güvende hissettiği bir kent modeli olup var olan duvarların sosyal grupların bazılarını içeride tutma-içine almama özelliğiyle, kapalı topluluğa bir ‘yaşama tarzı ya da bir kimlik’ oluşturan konut modelidir (Blakely ve Snyder, 1998, s.30; Ruiu, 2014, s. 316).

Yine, literatürde kentlerde yeni yerleşme modeli olan kapalı konutu üç temel değişken üzerinden değerlendirmektedir (Altun, 2012; Kurtuluş, 2005, s. 162): Bunlardan ilki,

⁶⁰ Oxford Amerikan sözlüğünde **soylulaştırma/mutenalaştırma** şöyle tanımlanmaktadır: “orta sınıf ailelerin kentsel alanlara taşınması sonucunda konut değerlerinin yükselmesi ve bunun sonucunda daha düşük gelirli ailelerin bu alanlardan sürülmesi” (Smith ve Williams, 2015, s. 11).

neoliberal ekonomik yapılanma ve sosyal küresel faktörlerin etkisi ile kentlerde gelir eşitsizliğine bağlı ortaya çıkan sosyo-ekonomik sınıflaşma-tabakalaşma ve akabinde yeni orta ve üst sınıfın ayrışmayı talep eden prestijli, ayrıcalıklı yeni yerleşim mekânları; ikincisi, kentlerde gittikçe yaygınlaşan suç ve buna bağlı olarak güvenlik arayışı; üçüncü ve son olarak yeni üst ve orta sınıfın, kentsel sorunlardan uzaklaşma isteği, hatta kendinden farklı olan sosyal-kültürel ve ekonomik sınıflardan hem sosyal hem de mekânsal ayrışma arzusu olarak betimlenebilir. Buradaki temel risklerden biri, kentin zamanla dönüşen mekânı, kentsel kamusal alandan uzaklaşması (“kent yönetimi, kentsel sınıfsal aidiyetle bağlamında”) ve özelleştirilen mülkiyetle birlikte mekânsal parçalanmaya doğru sürüklenmesidir.

Blakely ve Synder’in (1998, s.38-44) kapalı konut / topluluklar alanında yapmış oldukları sınıflandırma, konunun anlaşılmasında önemli bir detaydır. Çalışmayı kısaca analiz edecek olursak; kapalı konut, “kamusal olan mekânların özelleştirildiği ve erişimin sınırlandırıldığı yerleşim alanları” olarak tanımlanır ve üç temel kategoride sınıflandırılır. Birincisi, “*yaşam tarzı toplulukları (lifestyle communities)*” olan kapalı konut, boş zamanlar için eğlence etkinlikleri ve kültürel aktiviteler sunar, buna ilaveten güvenlik ve ayrıcalık sağlar. “Yaşam tarzı topluluğu” olarak kapalı konutun en önemli özelliği, kent kulüpleri ve emekli insanların boş vakitlerini değerlendirebileceği olanaklara sahip olmasındandır. Dahası, Blakely ve Synder, “yaşam tarzı topluluğu” olarak sınıflandırdığı kesimi üç temel alt kategoriye daha ayırmaktadır. Bunlar; emekli toplulukları (retirement community), golf ve boş zaman toplulukları (the golf and leisure community) ve yeni tür banliyö yerleşmeleri (suburban new town)’dir.

İkincisi, kapalı konutun ayırım ve prestijini sembolize eden “*prestij toplulukları*”, kentlerde en hızlı gelişen durumlardan biridir. Genel olarak üst sınıf ve zengin sınıfların kentin diğer gruplarından kendini ayırarak farklılığını ve saygınlığını inşa eder. Bu tarz bir kapalı konutta yaşamak, hem güvenliği ve yaşam tarzını yansıtması hem de sahip olunan ekonomik gelir ve sosyal statü ile kendinden farklı olan gruplarla ayrışma ve farklılaşma arzusunu ifade eder. Bu sınıflandırmada ‘imaj’ önemli olduğu için yaşanan yerin / konutun değerini ve görüntüsünü yansıtmaya isteği bulunur. Öncelikli olarak üç grubun burada yaşamayı tercih ettiği söylenir; “varlıklı ve ünlülerin yerleştiği alanlar”,

“en üst yüzde beşe giren zenginlerin yerleştiği alanlar” ve “orta sınıf yönetici için kurulan yerleşmeler” (Blakely ve Snyder, 1998).

Üçüncü ve son olarak kapalı konutta güvenliğin öncelikli olduğu “*güvenlik bölgesi toplulukları*”dır. Bu tür, sadece zengin ya da fakir yerleşim alanlarını değil şehir merkezi ya da banliyöleri de (altkentleri de) kapsar ve burada temel kaygı, güvenliğin üst düzeyde temin edilmesidir. Ayrıca, buralarda yaşayan kent sakinleri yaşam alanının dışından gelebilecek herhangi bir tehlike ve suça ya da yabancılara karşı sınırlar / sosyal duvarlar geliştirir. Sınırları belirlemek ve erişimi kısıtlamanın, kent sakinleri arasında / komşuları arasında duygusal aidiyeti güçlendirme işlevi bulunmaktadır. Kapalı konutlar için üretilen bu sınıflandırma öncelikli olarak Amerikan toplum tipini temel alır, elbette bu tez diğer kentler ile uygunluk gösterse de farklılıklar da görülmektedir. Bu sebeple, literatürde bu konunun farklı boyutlarını üreten bir diğer araştırmacı ise M. Burke (2001)’dir.

M. Burke’ün (2001, s.143) yapmış olduğu kapalı konut sınıflandırması, Amerika, İngiltere ve Avustralya ülkeleri bağlamında yerleşmeleri değerlendirmiş ve bunu yaparken sadece coğrafi konuma odaklanmamış aynı zamanda mekânın fiziksel ve sosyal karakteristik özelliklerine de değinmiştir. Yazar, bu çalışmada 5 (beş) temel kapalı konut topluluğu tanımlar: Bu 5 (beş) tip hem mevcut hem de yeni inşa edilmiş toplulukları içerir. İlk tip, “*kentsel güvenlik bölgeleri*”, sosyal ve trafik sorunlarını çözmek için kapalı olan mevcut topluluklardır. İkinci tip, “*güvenli apartman kompleksleri*” yaya veya araçlı kent sakinlerinin-konut sakinlerinin girişini engeller, ancak konutlar için özel açık alanlara sahip değildir ve ortak kullanım için açık alan ve tüm sakinlerin kullanımına açık tesisler bulunmamaktadır. Üçüncü tip, “*güvenli banliyö mülkleri*” en çok kapalı konut toplulukları olarak algılananlardır. Banliyöler gelişen bu yerleşmelerin çoğu düşük katlı villalardan veya kasabalardan oluşur. Bu yerleşim yerlerinde yaşam tarzı özellikleri yoktur, ancak küçük bir ortak havuz veya spor salonu mevcuttur. Dördüncü tip, “*güvenli tesis/tatil toplulukları*” kapalı konut çevresinde, göl ve golf sahası gibi bir veya daha fazla yaşam tarzı özelliğini içerir. Ayrıca bahçeler, yollar ve ayrıntılı aydınlatma gibi tesis tarzı yaşamı gösteren çeşitli unsurlar içerir. Son tür, “*güvenli kırsal konutlardır*”. Bunlar, çoğunlukla bir kırsal yerleşim alt bölümündeki kapalı bir girişi ve diğer güvenlik özelliklerini içeren büyük merkezlerin

kırsal kesiminin kenarında yer alan eski şehir mülkleridir. Kırsal manzara dışındaki açık yaşam tarzı özelliklerini ve tatil tarzı yaşamın göstergesi olan çeşitli özellikleri içermemektedir.

Son olarak kapalı konut sınıflandırmalarının bir diğer ise Grant ve Mittelsteadt'in (2004) yapmış olduğu çalışmadır. Aslında bu çalışma, Blakely ve Snyder'in (1998) sınıflandırmasına dayanmaktadır. Olanakların ve tesislerin özelliklerine, etki düzeyine ve tipine ilişkin düşünceleri eklemektedir. Diğer taraftan, yazarların bu sınıflandırmayı geliştirme nedenleri, genellikle bu tip sınıflandırmaların Amerika örneklerine dayanması diğer ülkelerin kendine has özelliklerini gözden kaçırmasıdır. Böylelikle, sınıflandırma bu alanda yapılan detaylı bir analize sahiptir (Al_Omari, 2015, s. 294). Grant ve Mittelsteadt (2004) kapalı konut toplulukları 8 tipte sınıflandırmıştır:

- ✓ Dekoratif Kapı Kullanımı (Ornamental Gating)
- ✓ Duvarlı Alt yerleşmeler (Walled Subdivisions)
- ✓ Barikatlı Caddeler (Barricaded Streets)
- ✓ Kapıyla Kontrol Edilen Girişler (Faux - Gated Entries)
- ✓ Kısmen Kapatılmış Caddeler (Partially Gated Roads)
- ✓ Tamamen Kapatılmış Caddeler (Fully Gated Roads)
- ✓ Girişi Yasaklanmış Sınırlanmış Yerleşmeler (Restricted Entry Bounded Subdivisions)
- ✓ Girişi Yasaklanmış Korunan Yerleşmeler (Restricted Entry Guarded Subdivisions)

Kısaca, dışa kapalı konut yerleşmeleri ve sınıflandırma çalışmaları genel olarak *“güvenlik ve sınırlarını belirleme”* çerçevesinde olup sadece Blakely ve Snyder'in yapmış olduğu çalışma sosyal yapıyı ve toplum tarzını ele almıştır. Dahası, kapalı yerleşmeler, birçok bakımdan analiz edilebilecek bir konudur. Bu mekân dizaynında öncelikli olarak konutun dışa erişiminin kapalı olmasıyla fiziksel-mekânsal bir engel ortaya çıkarıyor ve konut alanının özelleştirdiği görülüyor. Kapalı konut alanında yaşayan toplulukların birçoğu, özel güvenlik koruması ve sosyal aktivitelerini

özellemştirmesi ile kamusal alandan kendini ayrıştırdığını ifade edebiliriz. “Etrafı kuşatılmış güvenli mahalleler ve nüfuz edilmesi imkansız kapalı konutlar bu ayrışmayı besbelli uç sınırlara vardırır” (Stavrides, 2016, s. 33). Nihayetinde, bu kentsel ayrışma, ‘toplumsal birlikte yaşam kavramını ve örgütlü toplum yaşamını’ baltalamaktadır.

Aynı zamanda, kapalı konut hemen hemen aynı gelir ve etnik grupların yaşam tarzı arayışlarına cevap aramaktadır. Bu tarz konutlarda yaşayanlar, bir ev edinmekten öte, ‘ayrıcalıklı bir yaşam talep etme’ ve ‘ait oldukları sosyal sınıf’ ile (özellikle yaşam tarzı ve tüketim alışkanlıkları anlamında) bir homojen grup oluşturmayı amaç edinirler (Özgür, 2006, s. 82; Bali, 2018; Wu, 2004, s.231).

1.6.2. Kapalı Konut Toplulukları ve Mahallenin Dönüşümü

Kentin hem mekânsal hem de toplumsal yapılanmasında “mahallenin” önemi göz ardı edilemez. Mahalle (ing; quarter, ward), “bir kentin, bir kasabanın büyüdüğü bir köyün yönetim bakımından bölündüğü yapı bölgeciklerinden ve insan topluluklarından oluşan en küçük parçalardan her biridir” (Keleş, 1980, s. 85). Ayrıca, Arapça kökenli bir kelime olan “mahal”, konaklanan yer / mekân anlamına gelmesinin yanı sıra bir şehrin semti olarak da ifade edilir (Karaarslan ve Karaarslan, 2017, s. 41).

Mahalle kelimesinin anlamı mekânsal referans ölçeğine bağlı kalınmasıyla önem kazandığını belirtebiliriz (Knox ve Pinch, 2010, s. 193). Aynı zamanda, mahalle “toplumsal örgütlenmenin merkezinde duran ve başlı başına bir yaşam tarzını” sembolize eden bir unsurdur. Buna ilaveten, mahalle “mekân ile hayatın iç içe geçmişliğini ve birbirlerini biçimlendirmesini” anlatır (Alver, 2010, s. 116). Mahalleler, insanların sosyo-kültürel ve ekonomik ilişkilerine zemin hazırlar. Mahalle, mekân ve yaşam alanı olarak belli bir gelenek, kültür değer, inanç ve ritüeli inşa eder, dahası kamusal alan olarak kentlilerin bir araya toplanması ve katılımını sağlaması açısından işlevseldir.

Mahallenin sahip olduğu ana unsurlar çerçevesinde birtakım işlevlere sahiptir (Karaarslan ve Karaarslan, 2017, s. 42): Bunlar: a. toplumsallaşma; bireyin veya sosyal grupların içinde doğduğu ve büyüdüğü mahallenin toplumsal biçimiyle öğrendikleri ve mahallenin toplumsal yaşam yapısına kattıklarını ifade eder. Ayrıca, bireyin ve sosyal

grupların adaptasyon sürecini anlatır. b. Dayanışma; mahallede yaşayan sosyal grupların birbirlerine karşı geliştirdikleri “yardımlaşma, iş birliği ve kolektif eyleme” bağlı olarak görülen bütünleşmedir. Ayrıca, bu durum hem gündelik hayatta karşılaşılan zorlukların kolayca üstesinden gelmek için bir fırsattır hem de mahalle sakinlerinin birbirleriyle “sosyal bağ ve aidiyet” oluşturmaları için önemlidir. c. Güvenlik ve huzur; mahalle sakinlerinin güvenliğini ve huzurunu kaçırarak herhangi bir duruma karşı bir kontrol mekanizması geliştirilir. Mahalle sakinleri güvenliği bozacak herhangi bir yabancı insana karşı koruma eylemi içine girer. Böylelikle, mahallede yaşayanlar kendini güvende ve emniyette hisseder (Thorns, 2004, s. 113). Diğer taraftan, mahallede inşa edilen sosyal-kültürel ortam, güvenliği özellikle de huzuru kaçırarak eylem ve davranışlara müsaade etmez ve “mahalle baskısı” oluşturur. Mahremiyeti, güvenliği ve huzuru bozacak unsurları mahallenin kendi rutininde halledilmeye çalışılır, kontrol sağlanır. Mahalledeki “tutum ve davranışların hal ve hareketlerin belli bir ölçüde, belli bir mesafede gerçekleşmesine özen gösterilir” (a.g.e, 2010, s.134). c. Eğlence işlevi; mahalle sakinlerinin eğlenme ihtiyaçlarını karşılayacak bir takım organizasyonlarda bulunulur.

Diğer taraftan, yukarıda ifade edilen mahallenin anlamı ve işlevlerinin, günümüz kent gerçekliğinde yaşanan değişim ve dönüşümler ile geleneksel kent konut yapısı ve mahalle olgusunun değiştiğini ifade edebiliriz. Bu durumun temel nedeni, modernleşmenin bir sonucu olarak zayıflayan sosyal ilişkiler ve bireyselleşmenin önemli derecede artması ile oluşmaktadır (Bolt, Burgers ve Kempen, 1998, s.84; Garrioch ve Peel, 2006, s. 669). Buna ilaveten, ekonomik değişim ya da istikrarsızlıklara bağlı yer değiştirmelerin ya da taşınmaların artması, yüz yüze ilişki ya da komşuluğu engelleyecek kadar nüfus yoğunluğunun artması, boş zamanlarda yapılan aktivitelerin değişmesi, çocukların gittikleri okulların farklı yerlerde olması vb. Bu gibi nedenler ile günümüzdeki mahallelerin sosyal yapısının köklü anlamda dönüştüğünü belirtebiliriz. Artık, mahalle kavramı ve işlevleri bir nostalji ya da özlem duyulan bir olgu haline gelmiştir. Değişen toplumsal yaşam tarzı, yeni bir konut tipi olan, toplu konut ve kapalı konut / güvenli siteler sosyal ilişkileri geleneksel boyuttan farklı bir yere doğru yönlendirmektedir. Yeni konut sistemi ve yaşam tarzı, geleneksel mahallelerde var olan “sosyal bağ ve komşuluk ilişkilerini” yeniden canlandırmayı hedeflemektedir (Perouse ve Didem, 2005, s. 105; Altun, 2010, s. 218).

Değişen konut tipinin öncelikli olarak inşa etmek istediği unsurlar arasında “güven duygusu” bulunur, daha sonrasında ortak bir yaşam alanı, komşuluk ilişkilerini geliştirebilecek veya ilerletebilecek sosyal mekânlar (park, bahçe vb.) oluşturur. Nihayetinde bu durum, geleneksel mahallede var olan özelliklerin yeniden yaşatılması içindir. Fakat, modern konut yapısını geleneksel mahalleye özgü olan unsurları yerine getirmeyi amaçlasa da “hem kuruluş amacı itibari ile hem de işlevleri bakımından, mahalleden çok farklı bir yapı arz etmektedir” (Karaarslan ve Karaarslan, 2017, s. 58-62). Öncelikle, geleneksel mahalleler kent insanını sosyal hayattan dışlamıyordu, fakat modern konut yapısı kuruluş itibariyle kent hayatından “soyutlanmayı ve uzaklaşmayı” hedeflemektedir. Başka bir deyişle, yeni konut sisteminin arka planında, korunaklı, steril ve kent toplumunda uzaklaşmış yeni bir yaşam tarzını benimsemiş bir topluluk mevcuttur. Geleneksel mahalle hem mekânsal hem de sosyal örgütlenmeyi sağlayarak bir kent kültürünü ve kent insanına olan aidiyet bağı oluşturuyor, diğer taraftan da yeni yaşam tarzı, kent kültürünün varlığından kaçmak veya uzaklaşmak isteyen yapay bir yapı içinde sosyalleşen ve aidiyet bağı kuramamış “yeni yaşam tarzını benimseyen” toplulukları üretmektedir.

Yeni konut tarzı ve yaşam alanı, geleneksel mahalle yapısından farklı olarak inşa edilen mahalle yapısı hem mekânsal hem de sosyal sürekliliği sağlayacak komşuluk ve sosyal bağları engelleyecek unsurları barındırır. Halbuki, mahalle mekânsal olarak birleştiriciliği yanı sıra, toplumsal bütünlük ve birliğin sembolü olarak algılanır (Alver, 2013, s.52). Yine, mahalle ile yeni konut tarzının farklılaştığı noktalardan bir diğeri, kapalı konutlarda barınma ihtiyacından önce ‘bir statü göstergesi’ olarak görülür ve bu konutlarda yaşayanlar genellikle üst ve orta sınıf gelir grubuna sahip kişilerden oluşmaktadır. Geleneksel mahalle konutlarında ise her meslek ve gelir grubundan insanlarla karşılaşmak mümkündür ve öncelikle barınma ihtiyacını karşılamaktır. Böylelikle, mahalleler sahip olduğu sosyo-kültürel ve ekonomik farklılıklarıyla heterojen bir toplum yapısına sahipken, kapalı konut toplulukları, kendinden farklı olanı içinde barındırmayan homojen bir yapıya sahip olduğunu belirtebiliriz. Kapalı konutlar, toplumsal çeşitliliği engelleyen, sosyal ayrıştırmayı pekiştiren bir olgu haline gelir (Atkinson ve Blandy, 2005, s. 185). Başka bir ifadeyle, “kent gibi mahalle de çeşitli kültürlerin, farklılıkların, etkileşimin ve heterojenliğin mekânıdır” (Altun, 2010, s. 236-237). Mahalle, farklı yerlerden gelenleri bütünleştiren, dışlayıcı olmayan bir mekân

tasarımıdır. Kapalı konutlar ise kentin dokusundan uzaklaşmış, içe kapalı, toplumsal olarak aynı değerlere, gelire ve tüketim limitlerine sahip olan homojen topluluklar oluşturmaktadır (Ayata ve Ayata, 1996, s. 67). Böylelikle kapalı konut ayrışma, homojenleşme, yabancılaşıma, rutinleşme ve tekdüze bir yaşamı ortaya çıkarır, dahası dışarı ile olan ilişkilerinde izole olma, yalıtılmışlık yani “sterilizasyonun” hakim olduğu söylenebilir. Alver’in de belirttiği üzere kapalı konut hayatının “steril” olduğu iddiası dikkate değerdir (2013, s. 115). Bu yönüyle kapalı konutlar, farklılıkları dışlayan veya törpüleyen bir anlayışa sahiptir. Dahası, kapalı konutlar etrafı sınırlandırılmış mekânlarla, duvarlarla çevrili, güvenlik sistemlerinin sıkı olduğu kentten uzaklaşmayı amaç edinen bir yerdir ve dışarıya karşı güven oluşturma olgusunu, geleneksel mahallede var olan sakinlerin oluşturduğu güvenlik sağlama sorumluluğunun ötesinde, “yapay teknolojik imkanlarla” sağlanmaktadır.

Son olarak kapalı konut tarzı yaşam tüketim odaklı kurgulanmıştır. Kurgulanan konut tarzı, öncelikli olarak sosyal hayattaki temel ihtiyaçları gidermek üzerine değildir. Daha çok, yüksek yaşam kalitesi vurgulamak ve ait olunan sınıfın / statünün tüketim nesnesi olarak sergilenmesidir. İdeal ve ayrıcalıklı bir yaşam formu üretmektir. Mahallede ise mekân insanı merkeze alan ve gündelik hayatta ortaya çıkan birtakım ihtiyaçları karşılamak adına kendini şekillendirir (Özgür, 2006, s. 79; Karaarslan ve Karaarslan, 2017, s. 58-62)

BÖLÜM 2: DÜNYADA VE TÜRKİYE’DE MEKÂNSAL DÖNÜŞÜM VE KENTSEL AYRIŞMA

2.1. Dünya Ölçeğinde Kentsel Mekânın Dönüşümü ve Kentsel Ayrışmanın Görünürlüğüne Yönelik Çalışmalar ve Politikalar

Sosyal Bilim literatürünün, 20. yüzyılın ortalarında “dünya ölçeğinde kent mekânının dönüşümü ve kentsel ayrışmanın ölçülmesi”ne yönelik çalışmaları yaygın olarak ‘nicel göstergeler’ ile analiz ettiği görülür. Bu çalışmalar daha çok kentte sosyal grupların farklılık indeksleri (bir grubun mekânsal olarak yoğunlaşması) ve sosyal izolasyon (dışlanma) üzerinden yürütülür. Diğer yandan, literatürde bu alanda yapılan çalışmaların çoğu nicel ölçüm tekniklerine (makro) yönelik olmasının yanı sıra, günümüze doğru gelindiğinde ayrışmanın niteliksel boyutlarını ortaya çıkaran nitel (mikro) çalışmaların da olduğunu belirtebiliriz (Bogus, 2016). Öncelikle burada kısaca bu alanda yapılan çalışmalara ve yürütülen politikalara değinecek olursak;

- Rex ve Moore’un 1960’lı yıllarda İngiltere’nin güneydoğusunda olan (Birmingham şehrinin iç bölgesi) Sparkbrook’ta⁶¹ yapmış olduğu alan araştırması ‘komşuluk ve göçmenlik ilişkisini’ açıklaması yönüyle önemlidir (Rex ve Moore, 1967). Üç farklı etnik gruba anket (1100 kişiye) uygulanır; İrlandalı, Pakistanlı ve Batı Hindistanlılar. Çıkan sonuçlara göre İrlandalılar için, akrabalığın özellikle konaklama ve istihdam (iş) bulma açısından önemli olduğu tespit edilmiştir (örneğin, akrabalarını ziyaret etme yüzdesi %72 dir). Batı Hindistanlılar ise Birmingham’da arkadaşlarının ve akrabalarının olduğunu ifade eden (anketi yanıtlayan 42 kişiden) %86 olduğu görülür. Akraba yakınlığının olduğunu ifade edenler ise %70,8’dir. Batı Hintlilerin İngiliz veya İrlandalılarından daha fazla akrabalık bağlantıları olmasına rağmen ülkelerine ya da başka bölgelere taşınmak istediği fark edilmiştir. Bu durumun sebebi olarak bölgenin yaşam koşulları açısından kötü olması ve tatmin edici olmamasıyla ilişkilidir. Fakat Batı Hintlilerin taşınma isteğinde kararlı olmalarına rağmen yeterli gelire sahip olmamaları onlar için önemli bir engeldir. Son olarak Pakistanlılar, Sparkbrook bölgesinin en küçük göçmen topluluğudur; ancak

⁶¹ Sparkbrook bölgesi, İngiltere’nin yoksul ve çöküntü bölgelerindendir.

bölge için önemli bir etkiye sahiptir. Topluluk olarak büyük ölçüde diğer gruplara göre sevilmediği ve uyum sağlamadığı (özellikle farklı dil kullandıkları için) tespit edilmiştir (Rex ve Moore, 1967, s.115). Pakistanlıların hem Sparkbrook'taki İrlandalı ya da Batı Hintlilerden daha yoğun hem de ülkenin diğer bölgelerinde daha fazla sayıda akrabaları olduğunu ve ulusal, dini temel alan güçlü ve anlamlı dostluk bağlarına sahip oldukları görülür. Anketi yanıtlayan Pakistanlıların 21'i (yüzde 53,8) Sparkbrook'tan taşınmak istemediğini ve 14'ü Sparkbrook'u sevmediklerini söylemiştir. Kalmak için verilen temel sebep, arkadaşların ve akrabaların varlığıdır (a.g.e, 1967, s.127).

- Hamnett ve Cross'un (1998, s.39) Londra ve Britanya'nın 1979-1993 yılları arasında yapılan Genel Hane Halkı Araştırması'nın verilerini analiz ederek hane halkı gelir dağılımındaki değişiklikleri inceler. Genel Hane Halkı Araştırmasında, her yıl yaklaşık 10.000 özel (kurumsal olmayan) ev sahibine (çok amaçlı örneklem yöntemiyle seçilen) anket uygulanmıştır. Çıkan sonuçlara göre, Londra'nın (belirtilen yıllar arasında) orta ve alt sınıf grubunda önemli bir gelir artışı-azalışı yaşanmamış, fakat üst sınıfta önemli bir gelir artışı olmuştur. Böylelikle bu durum gelir eşitsizliğini büyümesine sebebiyet vermiştir. Buna ilaveten, az gelire sahip yoksul hane halkının oranı İngiltere'de 1979 %28.9 iken, 1993'te %27.9 olduğu görülür ve oranın çok az düştüğü görülür. Buna karşılık zengin hane halkı oranının geliri, %11.3 ten, %21.4'e yükseldiği, haliyle gelir dağılımındaki eşitsizliğin dikkate değer olduğu fark edilir. 1979-1993 yılları arasında, hem ülke geneli hem de Londra'da ev sahibi olmayanların oranını, ülke geneli %31,2'den %41,1'e ve Londra'da %30'dan, %41,4'e yükseldiği belirtilir. Ev sahibi olanlar ise daha yüksek gelire ve vasıflı bir işe sahip olanlardır (Hamnett, 1998, s. 164).
- Vogel (1992) kentsel ayrışmayı, kısmen çeşitli konut alanlarındaki nüfus yapısının kaynakları ve demografik özellikleri açısından, kısmen de farklı alanlardaki somut yaşam koşullarının karşılaştırılmasıyla incelemiştir. Analiz için 1600 konut alanının tanımlandığı banliyölerle birlikte Stockholm, Göthenburg ve Malm'nın üç metropol alanını kullanılmıştır. Banliyö ve şehir merkezi karşılaştırıldığında, banliyölerde daha çok; yoksullar, göçmenler, sosyal

yardım alan kişiler ve işçi sınıfı bulunmaktadır. Dahası bu alanlarda sosyo-ekonomik düzeyi düşük kesimin daha fazla olduğu vurgulanmaktadır. Şehir merkezlerinde ise orta ve zengin sınıfın bulunduğu konut alanının ise yaşam standardına daha uygun koşullarda olduğu tespit edilmiştir.

- Musterd ve Ostendorf'un 1994 yılında Amsterdam'da ölçtüğü ayrışma indeksine göre, (Türkler ve Faslılar, nüfusun geri kalanına karşı) sadece %47 idi. Amsterdam'daki hanelerin yaklaşık %40'ı göçmen ve bunların yaklaşık %70'i Batılı olmayan ülkelerden geldiği tespit edilmiştir. Etnik kökene bağlı olarak sosyo-ekonomik özellikler şu şekilde belirlenmiştir; Türkler, Faslılar, Surinamlar ve Antillilerin %47'si düşük vasıflı ve işsiz olduğu tespit edilmiştir. Yine, Hollanda'da konut ayrımcılığından ziyade, okul eğitimi alanında etnik ayrımcılık daha yüksek orandadır (Musterd ve Ostendorf, 1998, s. 205).
- Atkinson ve Kintra (2001), yaptıkları bir çalışmada "*Disentangling Area Effects: Evidence from Deprived and Non-deprived Neighbourhoods*", gelir düzeyi düşük olanlar için, yoksul olan bir bölgede yaşamının dezavantajlarını araştırmayı hedefler. Çalışma, İngiltere'nin Glasgow ve Edinburgh şehirlerinde, özellikle de yoksul mahallerinde gerçekleştirilir.⁶² Araştırma tekniği olarak anket (780 kişi) uygulanır ve mahalleler arası karşılaştırma yapılmıştır. Sonuçlar şu şekildedir (s.2288-2291): Katılımcılara neden kendi mahallelerini seçtikleri sorulduğunda, başka seçeneklerinin olmaması yüksek oranda çıkmıştır. Başka bir yere (bölgeye) taşınmak isteyenler; Lockside ve Craiglee'ye kıyasla Dalside'da % 40 ve Westfields'te yüzde % 21 idi. Bu durumun gerekçesi olarak daha iyi bir bölgeye geçmek istedikleri belirtilmiştir (Dalside %15.9 , Lockhart % 8.7, Westfields %11.3 ve Craiglee %1.5). Bu bölgelerde suçun yüksek olması güvenli bölge isteğini de doğurmaktadır (Daha güvenli bir alan bulmak için hareket etme arzusu; Dalside %16, Lockhart % 9, Westfields % 11,3 ve Craiglee %1,5 olarak gösterilmiştir). Sosyal ilişkiler (network) ise Glasgow ve Edinburg'un yoksul mahallelerinde yaşayan kişilerin aynı aile üyelerinden olma olasılığı yüksektir. Diğer taraftan, yoksul mahallelerde yaşayanların komşusunu tanıma olasılığı da yüksektir (Örneğin, Dalside yaşayan sakinlerin %60'dan

⁶² Anket 2000 yılının başlarında hane halkı ve / veya ortakları arasında yürütülmüştür.

fazlası komşusunu tanımakta, bu durum Westfields'de için de tekrarlanır. Sosyal ağlar, iş arayışında ve başarısında önemli bir unsur olarak görülmektedir.). Çalışmada ön yargıyı (stigmatı) belirleyici sorular da sorulmuştur. Bu mahallede yaşamak iş bulmanızı zorlaştırıyor mu? sorusuna verilen cevap yüksek oranda, zorlaştırdığı ve sorunlu olduğudur (Dalside'da % 33'ten ve Westfields'de katılımcıların %25'i tarafındaan bölgenin sosyal imajının sorunlu olduğu belirtilmiştir).

- Yine, Musterd'in "*Social and Effect Segregation in Europe: Levels, Causes, and Effects*" (2005) adlı çalışmasında, ayrımcılık / ayrılmaya odaklanarak Avrupa araştırmalarını sunar; öncelikli olarak Amsterdam belirlemiş olduğu yöntemle göre ayrışma indeksinin farklı etnik gruplar arasında en yüksek oranlarda temsil edildiği yerdir. Buna göre; 'Surinam (38), Türk (45) ve Faslılar (45) gelmektedir. Surinamlılar Hollanda nüfusunun %10'unu ihtiva etmektedir. Surinam nüfusunun yaklaşık üçte biri Siyah Afrika kökenlidir; ancak yaklaşık üçte biri Hint kökenli olan Hindustaniler olarak etiketlenirken, % 15'i de Java'dan (Endonezya) gelmektedir. Diğer taraftan, Amerika'daki siyahilerin aksine Amsterdam'daki Surinamlar belli bir gettoda yüksek oranda yaşamamaktadır. Yazara göre, Avrupa'da ayrışma seviyeleri; Birleşik Krallık ve Belçika'da daha yüksek ve Almanya, Fransa ve Avusturya'da düşük görünmektedir. Bir ülke içinde bazı şehirlerde (İngiltere'deki Oldham ve Bradford) yüksek, diğer şehirlerde (Leicester ve Londra) daha düşük seviyeler bulmuştur. Birleşik Krallık şehirlerinde Bangladeşlilerin yüksek düzeyde ayrışma yaşadığı bulunurken, siyahilerde bu durum çok daha düşüktür (Musterd, 2005, s. 338). Musterd'in çalışmasında dikkat çeken bir diğer husus da Avrupa'daki yoksulların orta sınıftan ayrılmadığını, fakat zengin olan kesimin varlıklı olmayan kesime kıyasla nüfusun geri kalan kısmından daha fazla ayrıldığı sonucuna varılmıştır (Rotterdam'da, en yüksek gelir dilimine sahip olanlar için ayrışma indeksi (27); en düşük beşte birlik grupta olanlar için (21) idi. Amsterdam'da bu rakamlar (27) ve (17) idi. Kopenhag'da en yüksek gelir ondalığı (26), Milano'da profesyoneller için ayrışma indeksi (24) olarak hesaplanmıştır).

- Avrupa'daki şehirler üzerinden yürütölmüş diğör bir çalışma; Kempen ve Murie'nin *"The New Divided City: Changing Patterns in European Cities"* (2009) başlıklı analizinde, devletlerin yürötmüş olduğu kentsel politikaları ve konut gelişimini etkileyen kamu uygulamalarını değörlendirilmektedir. Yazarlara göre, Avrupa genelinde gelir eşitsizliğı artmaktadır. Örneğın, Orta ve Doğı Avrupa'da eskiden hakim olan sosyalist sistemlerinin değışmesiyle, kamusal hizmet ve yardımlarda azalma görölmüş, gelir dağılımında eşitsizlik meydana gelmiştir. İngiltere'de Thatcherizm ile birlikte (ilk dönemlerde) ekonomik ve istihdam artışına rağmen yine gelir eşitsizliğı yaşanmıştır. Almanya'da refah devlet sisteminin aşındığı görölmekte, özellikle de sosyal yardımlarda azalma ve sosyal kaynak sağlanmasında ciddi kesintiler yaşanmaktadır. Avrupa genelinde yaşanan refah devletinin değışimi ve yeni ekonomik sisteminin hakim olması konut piyasasını ve fiyatları etkilemiştir. Haliyle bu durum, 'sosyal ve mekânsal bölünmenin görönürlüğünü arttırmıştır. Diğör taraftan, 'sosyal ve mekânsal bölünme' Avrupa şehirlerinde Amerika'ya göre farklıdır. Bunun temel gerekçesi řu şekilde açıklanır: Avrupa'nın farklı bir tarihsel arka planı bulunmakla birlikte nispeten daha destekleyici refah devleti anlayışı, çok daha güçlü kamu hizmetleri ve piyasa süreçlerinin etkilerini Amerika'ya göre daha fazla değıştiren bir sisteme sahip olmasıdır. Buna ilaveten, Avrupa ölkelerinde ayrışmanın derecesini etkileyen unsurların başında; 'dini bölünme, aile yapıları, endüstriyel istihdam, sınıf bilinci, sınıf bölünmesi' gibi değışkenler etkili olurken Amerika şehirlerinin farklı tarihsel bütönlüğüyle 'ırksal-etnik ayrımcılık' öne çıkmaktadır.
- Son olarak Legeby'in *"Urban Segregation and Urban Form: From Residential Segregation to Segregation in Public Space"* (2010) adlı çalışmasında İsveç (Södertälje) üzerine bir analiz yürötür. Bu çalışmada kentsel formun ortaya çıkardığı ilişkileri, kentsel mekânın nasıl dağıtıldığını ve ayrıştığını alan (saha) çalışmasıyla ilişkilendirmeyi hedefler. Legeby'e göre İsveç, Avrupa'nın çoğı metropoliten bölgesinde olduğı gibi, sosyal ve etnik ayrımcılığın hakim olduğı, hatta yaşam koşullarında göze çarpan eşitsizliklerin göröldüğü bir yerdir. İsveç'te artan göçmen yoğunluğu ile birlikte 1965 ve 1974 yılları arasında Million Homes (Milyon Evleri) Programı (mevcut konut stokunun % 20-25'ini

oluşturmaktadır) ile şehrin merkezinden uzak (banliyölerde) toplu konut siteleri inşa edilmiştir. Bu konutlar başlangıçta ‘konut kıtlığı ve şehir içi sorunlarını’ çözmeyi amaçlarken daha sonrasında konut ayrımı üzerinden etnik entegrasyonun başarısızlığı ile sonuçlanmıştır. Legeby’in çalışmasının sonucunda, İsveç’in Södertälje şehri hem erişilebilir konut nüfusu hem de çalışan nüfusu dikkate alındığında kentsel yaşam potansiyeli düşük çıkmıştır. Kentsel yaşam koşulları hem kamusal alanda insanlarla etkileşim düzeyinin düşük olmasını hem de çalışan nüfusun erişilebilirliği kısıtlı olmasını içerir (burada etkili olan sebep, İsveç kökenli olmayan kent sakinlerinin işe erişebilirliğinin düşük olmasıdır).

- Literatürde, Avrupa özelinden ‘kentsel yenileme politikaları’ genellikle eleştirilmektedir. Bolt, Phillips ve Kempen’in (2010), özellikle üzerinde durduğu hususlar; politikaların insanların yaşam alanını iyileştirmekten ziyade yıkıma odaklanan eylemler olduğu yönündedir. Aşamalı bir kentsel yenileme anlayışından ziyade genellikle eskinin yıkılması ile yeni konutların inşası arasında gecikmelerin olması ve bu süreçte yaşanan mağduriyetlere işaret edilir. Diğer bir husus ise farklı etnik grupların konut alanına dağıtılma (karıştırılma) politikasının fayda sağlamaması ve çoğunlukla konut alanında dışlayıcı süreçlere başvurulmasıdır. Örneğin, İsveç ve Belçika’da konut alanında farklı etnik gruplarının bir arada yaşamalarına engelleyen birden fazla unsur olduğu, hatta bir bölgede etnik olarak yoğunlaşan grupların azınlıkları reddettikleri görülmektedir. Ayrıca, bazı ülkelerdeki (örneğin Hollanda ve ABD) kentsel yenileme politikaları, ekonomik azınlıkların azalmasına yol açarak etnik azınlık hane halklarının konut seçimini daha da kısıtlamaktadır. Devletlerin, etnik ayrımcılığı azaltma politikalarının genelde başarısız olmasının nedenlerinden biri de etnik azınlıkları doğrudan hedeflememeleri veya etnik grupların sahip olduğu sosyal ve kültürel endişelerini ele almamalarından kaynaklıdır.
- Bununla birlikte, literatürde genellikle “mekânsal yoğunlaşma ve ayrışma” dezavantajlı ya da olumsuz yönlerine vurgulanarak anlatılır. Fakat Bolt, Burgers ve Kempen’in (1998) tezlerinde bu durumun olumlu ve olumsuz yönleri ön plana çıkarılarak önemli bir bakış açısı sunmaktadır. Mekânsal yoğunlaşma

ve ayrışmanın olumsuz yönleri; genel anlamda insanların sivil topluma katılma fırsatını azalttığını ve bu durumla birlikte ilgili kişi ve kurumlarla temasının eksiliğini anlatır. Ayrıca, yaşanan mekânsal yoğunlaşma ve ayrışmayla birlikte ekonomik anlamda dezavantajların ortaya çıkabileceği gibi, sosyal anlamda bir dışlanmayla da karşılaşabilmektedirler. Yine, bazı olanaklara veya imkanlara ulaşmada sorunlar ortaya çıkabilir. Örneğin; eğitim, yaşam kalitesine uygun konut, sağlık hizmetleri vb. gibi. Mekânsal yoğunlaşma ve ayrışmanın olumlu yönleri; benzer sosyo-kültürel yapıya sahip insanların fiziksel anlamda yakınlığı ile mümkün olan sosyal temasın varlığı olumlu etkileri ortaya çıkarabilir. Ayrıca, bu gruplar toplumun genelinde var olan kültür ve normları benimsemesinin yanı sıra kendi kültür ve norm / değerlerini koruyarak sosyal sermayelerini pekiştirebilmektedirler. Bu durum, iş ve yaşam alanına (konut) ulaşmada yardımcı olabilmekte hatta, politik anlamda da kenetlenmelerini sağladığı belirtilir.

- Diğer taraftan, bu alanda yapılan çalışmaları Amerika Birleşik Devletleri üzerinden değerlendirecek olursak; ilk olarak Massey, Condran ve Denton'un "*The Effect of Residential Segregation on Black Social and Economic Well-Being*" (1987, s.31-42) adlı çalışmasında, 1980'li yılların Philadelphia şehrinin 'siyahi konut ayrışmasının' sonuçları araştırılmaktadır. Yazarlara göre, ABD toplumun ırksal ayrımcılığın bir göstergesi olan siyahi toplumlar beyazlara göre tarih boyunca daha az kaynak ve sosyal statüye sahip olmuşlardır. Özellikle daha yüksek yoksulluk, yüksek suç ve ölüm oranları, eğitim düzeyleri düşük ve yaşam kalitesi düşük olan çöküntü bölgelerde yaşamışlardır. Araştırmanın yapıldığı yer olan Philadelphia şehri, diğer Amerikan kentlerinde olduğu gibi sosyo-ekonomik ve ırksal-etnik çeşitliliği olan bir yerdir. Bununla birlikte, Philadelphia'te yapılan araştırma siyah nüfusun %72'sini, ancak beyaz nüfusun sadece %27'sini kapsamaktadır. Yaygın olarak siyah ve beyaz nüfus yerleşim alanları birbirinden ayrılmaktadır. Kentin beyaz nüfusunun üçte ikisinden azı, siyahi insanların bulunduğu yerleşim alanında yaşadığı tespit edilmiştir. Verilere göre siyah ve beyaz nüfusunun hayatta kalma oranı, beyaz nüfusta daha fazla olduğu tespit edilmiştir (beyazların% 30'u siyahların% 10'una kıyasla 65 yaşın üzerindedir). Yine hastalık oranlarının (özellikle kanser ve kalp hastalıkları)

siyahi nüfusta daha fazla olduğu belirlenmiştir. Diğer bir bulgu ise Philadelphia'nın siyah nüfusunun çok azı bir konuta veya sabit bir yerleşim alanına sahiptir (kiracı veya mülk sahibi olarak). Diğer taraftan şehrin beyazlarının % 68'nin bir konutu veya sabit bir yerleşim alanı bulunmaktadır. Yine, konut olarak kalitesiz ve çöküntü alanlarında yaşayanların %69'unu siyahi nüfus oluşturmaktadır. Sonuç olarak konut ayrışması üzerinden siyah ve beyaz nüfus karşılaştırıldığında; biri fakir, suçlu, sağlıksız, güvensiz ve eğitsel olarak daha aşağı, diğeri ise daha zengin, daha güvenli, daha sağlıklı ve eğitsel olarak daha üstün olduğu belirlenmiştir.

- White'ın “*Amerikan Neighborhoods and Residential Diffentiation*” (1988) adlı çalışmasında, Amerika'nın yirmi bir şehrine odaklanarak kentsel formu, mahalle üzerinden komşuluk ilişkilerinin ve konut ayrışmasının istatistiksel analizini yapar. 1980'li yılları kapsayan bu çalışmada, yirmi bir şehirde 27 milyondan fazla nüfus ve 5.995 mahalle bulunmaktadır. Burada incelenen, yirmi bir metropol alandan birinde “tipik” bir mahallenin ortalama hane geliri 15.000 \$ ile 20.000 \$ arasındadır. Gelir farklılığı ise en fazla Şikago, Newark, New Orleans, Boston ve Atlanta metropoliten alanlarında çıkmıştır. Çalışmada incelenen metropoliten alanlardaki konut türü, tek aileye uygun olan konutları içermektedir. Tek ve geniş aile konutlarının eşit bir dağılımına sahip mahalleler nispeten nadirdir. Konutlarda yaşanan süre 3-5 yıl aralığında çıkmıştır; bu durum şehirler arası bir hareketliliği göstermektedir. Etnik-ırksal ayrışma ise siyah-beyaz, Hispanik ve Asyalı olarak sınıflandırılmış ve ayrışma dereceleri analiz edilmiştir. Hemen hemen her metropoliten bölgede beyazlar için yoksulluk düzeyi, toplam nüfustan azdır. Hispanik menşeli nüfus için yoksulluk düzeyi orta düzeydedir. Genel olarak ırksal ayrımcılık ise 1970'lerde %20 azalmıştır. İspanyol kökenli (Hispanik) nüfusun ayrımı da önemli ölçüde azalmıştır. White'ın diğer bir çalışmasında, toplumlarda hakim olan ırksal-etnik, kültürel, tarihsel ve yapısal özelliklere göre mekânsal düzlemde ayrışmalar söz konusudur; bu durum en çok da konut alanına yansıdığını ifade eder ve şu şekilde örneklendirir: Bazı gruplar kendi içlerinde homojendir ve konut alanı bu şekilde inşa edilir, ‘Güney ve Batı'daki Meksikalılar, Kuzeydoğudaki Porto Rikalılar ve Güneydeki Kübalılar’ vb. gibi. Yine, New York'ta belirgin olan

yerleşim düzeninde Hispanik etnik hiyerarşisi hakimdir (Kim ve White, 2010, s. 1563).

- Massey, Rothwell ve Domina (2009) “*The Changing Bases of Segregation in the United States*” adlı çalışmayla 20. yüzyıl boyunca Amerika Birleşik Devletleri’ndeki ayrışmanın doğası ve içeriğinin değiştiğini iddia etmektedir. Onlara göre, yüzyılın ilk üçte ikisinde ‘ayrım’, siyah ve beyaz nüfusun makro düzeyde (eyaletler ve ilçeler) mekânsal olarak konumlanmasıyla algılanıyorken, zamanla mikro düzeye doğru (belediye ve mahalleler) evrilmiştir (Massey ve Denton, 1988; Massey ve Denton, , 1989, s. 389). Yirminci yüzyılın son on yıllarında ortalama siyah-beyaz benzerlik indeksi 0,73’ten 0,64’e düşerken, ortalama siyah izolasyonu 0,66’dan 0,59’a düşmüştür. Buna ilaveten, 1960 ve 1970’ler ile birlikte, ırk ve etnik ayrımcılığa karşı önlem ve haklar verilmesiyle, siyah / beyaz ayrımcılık seviyesi azalamaya başlamıştır. Yine, yeni ayrımcılık mevzuatı, 1956’ten sonra kitlesel göçün canlanmasıyla birlikte sayıları artan Latin ve Asyalılara da uygulandığı görülür. 1970 ile değişen ekonomik sistemle birlikte, yoksulluk oranları artmış ve gelir eşitsizliği seviyesi yükselmiştir. Bu durum toplum üzerinde sosyo-ekonomik ayrışmanın görünümünü arttırmıştır. 1970’den 1990’a kadar olan zaman diliminde sosyo-ekonomik statüye bağlı konut ayrımcılığının da olduğu belirtilir. Şöyle ki, sadece yirmi yılda varlıklı-yoksul benzerlik indeksi 1970’de 0,29’dan 1990’da 0,43’e yükselmiş ve sınıf sıralama indeksi 0,34’ten 0,42’ye yükselmiştir. Dahası, varlıklı ve yoksul aileler arasındaki mahalle ayrımının derecesi 2000’de 1970’e göre daha fazladır.
- Amerika Birleşik Devletleri’nde, 1990-2010 yılları arasında 222 metropol alanda yapılan bir çalışmaya göre (Lichter, Parisi ve Taquino, 2015) ırksal ve etnik farklılaşmanın dağılımı (Afrikalı Amerikalılar, Hispanikler, Asyalılar ve İspanyol olmayan beyazlar) ve sosyo-mekânsal süreçlerin değişimi değerlendirilmiştir. Metropol alanda en belirgin ayrışmanın siyahi topluluklar arasında olduğu, dahası belirtilen yıllar arasında arttığı ifade edilir. Bunun aksine, Asyalılar arasında bu durum daha az belirgindir. Bununla birlikte, siyah beyaz ayrımı ‘şehir merkezi ve banliyö’ çerçevesinde karşılaştırıldığında; şehir merkezinde, 1990’dan 2010’a (%39.2’den %34.0’a) düşerken, banliyölerde bu

oran artmıştır (%17.1'den %19.5'e). Bölgelere göre siyah-beyaz topluluğun ayrışma düzeyleri (2010 verilerine göre) Şikago en yüksek olan bölgelerden biridir (%70.8), New York'ta ise (%67.4) olarak gösterilir. Diğer taraftan, Hispanik-beyaz ayrımı en yüksek; New York-Newark-Jersey City metropol bölgesi (%46.7) olarak belirlenir. Asya-beyaz nüfusu için bu durum, New Orleans'ta en yüksek (%42,4) düzeydedir.

- Quillian ve Lagrange'nin "*Socioeconomic Segregation in Large Cities in France and the United States*"⁶³(2016) adlı çalışmasında, Fransa ve Amerika Birleşik Devleti'nin, büyük metropoliten alanlarının sosyo-ekonomik ayrışma seviyeleri karşılaştırılır. Bu çalışmada sosyo-ekonomik ayrışma üç boyutta ele alınır: Gelir, istihdam durumu ve eğitim (2016, s.1057-1068). Gelir ayrımı: Amerika Birleşik Devleti'nin yüksek gelirli oranı Fransa'nın (2.9) katına denktir. Yine, ABD'nin düşük gelirli oranın Fransa'dan fazladır (1,8 katı). Böylelikle, Amerikan şehirlerinde ortama gelir ayrımı, Fransa'nın şehirlerinden fazladır (yaklaşık %40 ila %50'den daha fazladır). İşsizlik: araştırmada incelenen yıllar arasında, Fransız metropoliten bölgelerindeki işsizlik oranı %10'un üzerinde ve ABD'de ise yaklaşık %6,5 olarak tespit edilmiştir. Buna ilaveten, ABD'de 'çok yüksek ve çok düşük işsizlik' oranına sahip bölgelerde, Fransız metropoliten bölgelere göre çok daha fazla nüfus payını göstermektedir. Eğitim: Birleşik Devletler yine Fransa'dan daha yüksek ayrılmaya sahip olduğu ifade edilir. Çalışmada belirtilen üç temel boyutun detaylandırıldığı görülür; ırk ve etnik ayrımcılık düzeyleri, Fransa'ya göre ABD'de daha yüksektir. Dahası, ABD'nin pazar odaklı liberal politikaları ve Fransa'nın korporatif ve devletçi politikaları konut yardımındaki farklılığı ortaya çıkarmaktadır. Amerika Birleşik Devletleri'nde, konut yardımları hane halklarının sadece küçük bir kısmını kapsamaktadır (%5'i). Diğer taraftan, Fransa'da devlete ait konutların oranı yüksek olup yardım oranı daha fazladır (%16).

⁶³ 2008 Fransız Nüfus Sayımı (IRIS) yanı sıra Amerikan Toplum Araştırması (2006-2010) verilerini kullanılarak araştırma değerlendirilmiştir.

- Son olarak mekânsal dönüşüm ve kentsel ayrışmanın önemli bir göstergesi olan ‘kapalı konut (kapalı topluluklar’ günümüzde daha fazla araştırılmaktadır. Blakely ve Snyder, “*Fortress America: Gated Communities in the United States*” adlı çalışması, kapalı konutların yükselişini odaklanarak kapalı konut sakinlerinin özelliklerini (kapalı topluluk dışında olan ile) karşılaştırmalı olarak analiz eder. Çalışma, 1994 ve 1995 yıllarında ülke geneli kapsayacak bir alan araştırmasını içermektedir. Blakely ve Snyder’e göre, kapalı yerleşim yerlerinin ‘dışlayıcı ve sosyal mesafeyi’ oluşturan bir yönü bulunmaktadır. Onlara göre sekiz milyon Amerikalı artık bu tarz konutlarda yaşamakta ve bu sayı artmaktadır. Kaliforniya, Teksas, Arizona ve Florida’da kapalı konut oranının yüksek olduğu belirtilir. Örneğin, Kaliforniya’da gelir seviyesi üst ve orta sınıf olan grupların üçte birinin bu konutlarda yaşadığı tespit edilmiştir. 1997 yılında ise 3 milyondan fazla kişiyi kapsayacak 20.000 kapalı konut olduğu vurgulanmıştır. Yapılan araştırmanın sonuçları şu şekildedir: Katılımcıların %7’sinin güvenlik için bu yerlerde kalmanın önemini belirtir. Ankete katılanların üçte ikisinden fazlası kapalı konutların dışında daha fazla suç işlendiğini ve güvenli olmadığını söyler. Katılımcıların %80’i kapalı konutta kalmanın dışarıdan gelecek tehlikelere karşı koruyacağı yönünde fikir belirtilir. Böylelikle araştırmacılar, kapalı konutta kalma ile suç oranının azalması arasında pozitif ilişkili bulmuştur. Diğer taraftan, ankete katılanların çoğu %68’i kapalı konutta yaşayan komşularına karşı komşuluk ilişkilerini yakın olmasa da güvendiklerini belirtirken, %8’i sıkı bir komşuluğunun olduğunu belirtir. Yine, katılımcıların % 28’i komşularına karşı mesafeli olduklarını ifade etmiştir (Blakely ve Snyder, 1995, s.130)
- Atkinson ve Flint, “*Fortress UK? Gated communities, the spatial revolt of the elites and time- space trajectories of segregation*” (2004) adlı çalışmasıyla, İngiltere’deki kapalı konutların kalkınmadaki yeri ve özellikleri, kapalı toplulukta kalanların toplumsal ilişkilerini detaylandırarak ampirik veriler sunmaktadır. İngiltere’de ağırlıklı olarak Londra ve güneydoğusunda yaklaşık 1.000 kapalı konut bulunmuştur. Çalışmada, kamu hizmeti sağlayıcıları ve politika yapıcıların kapalı konutların gelişimine etkisini incelemektedir. Bu sebeple, İngiltere’deki tüm yerel planlama otoritelerinin (383) %93’lük bir yanıt

oranına ulaşan bir posta ve telefon anketini içermektedir. Ayrıca, konut alanına hakim olan otorite gruplarına da mülakat yapılmıştır. Sonuçlar şu şekildedir: Kapalı konutlar, çok çeşitli hane halkına hitap etmektedir. Bu yerleşim yerlerinin tercih edilmesinde iki temel unsur ön plana çıkmaktadır; “güvenlik ve ayrıcalık” talebi. Ayrıca, kapalı konut alanında çok düşük suç oranı bulunduğu, fakat çevredeki mahallelerde suça yatkın yerlerin olduğu tespit edilmiştir. Kapalı konut sakinlerinin, bulunduğu çevrenin dışındakilerle ‘sosyal temas’ kurmaktan çekindikleri ortaya çıkmıştır. Birçok kapalı konut topluluğunun fiziksel ve sosyal olarak yerel alana (mahalleye) yeterince entegre olmadığı, onlara karşı bir endişelerinin olduğu belirtilmiştir. Son olarak kapalı konut sakinleri, toplumun diğer kısmından ayrı bir yaşam alanı inşa etmekle birlikte, kendi bulunduğu çevrenin dışına çıkmayan sosyal-kültürel eğlence ve tüketim merkezlerini kendisinin aşına olduğu yerleri tercih etmektedir.

- Yine, Atkinson ve Blandy’e göre (2005, s. 178-184) kapalı konutların artışı önemli derecededir ve olumlu / olumsuz sonuçları bulunmaktadır. Kapalı konutun tercih edilmesinin en önemli gerekçelerinden biri ‘güvenlik arayışı’ olduğu ortaya çıkmıştır. Burada etkili olan başkalarına güvenme ihtimalinin giderek azalması ve kendisiyle aynı özelliklere sahip insanlarla yaşamak isteğinin giderek artmasıdır (Blandy, 2007, s. 48-49). Diğer sebepler ise statü elde etme, mahremiyet, yatırım potansiyeli, devletin sunamadığı kamusal hizmetleri sağlamasıdır. İngiltere’de 2004 yılında yapılan bir araştırmaya göre 1000’den fazla kapalı konut bulunmaktadır. Diğer taraftan, kapalı topluluklar Avrupa bağlamında sayıları artmakla birlikte, yeni veya en azından yeni bir konut geliştirme biçimini temsil etmektedir.

2.2. Türkiye’de Kentsel Mekânın Dönüşümü ve Kentsel Ayrışmanın Görünürlüğüne Yönelik Çalışmalar ve Politikalar

Türk sosyolojisinde mekân / kent tartışmalarının ilki, klasik sosyolojide yoğun bir şekilde irdelenen coğrafya, yer, bölge, kent, köy, kasaba gibi farklı süreçlerin analizidir. Köy sosyolojisi, kentsel yapı, gecekondu ve göç gibi hususlar ele alındığı görülür (Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu, Behice Boran, Niyazi Berkes, Amiran Kurtkan Bigiseven, İbrahim Yasa, Muzaffer Sencer, Mübeccel Belik Kıray, Korkut Tuna). Son dönem

tartışmaları ise ev, konut, kentsel dönüşüm, kentsel ayrışma, çöküntü mahalleler, kültürel alanlar üzerinden yürütülmüştür. Dahası “kentsel ayrışma” çalışmaları kapalı yerleşimler, steril mekânlar, prestijli konut alanları ve yeni orta sınıfın yaşadığı alanlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu alana ilişkin belli başlı çalışmalar şu şekilde özetlenebilir;

- Pınarcıoğlu ve Işık'ın çalışmalarında İstanbul özelinden ayrışmayı şu şekilde açıklamaktadırlar (2009); İstanbul, ABD ve Avrupa kentlerine göre farklıdır örneğin, İstanbul'un nüfusu 1990'da 7,2 milyondan 2000'de 10 milyona ve nihayetinde 2007'de 12,5 milyona yükselmiştir. Bu durum Avrupa'nın birçok kentine göre yıllık nüfus artış oranı yüzde üç büyümeye eşit görülmektedir. Yine, mahalle sayısı 1990'da 550'den 2000'de 720'ye yükselmiş olup 2000 nüfus sayımına göre tüm binaların yaklaşık %40'ının önceki on yılda inşa edildiği ve tüm hane reislerinin sadece üçte birinin orada doğduğu bir kenttir. Pınarcıoğlu ve Işık, sosyo-ekonomik ayrışmayı üç temel parametre üzerinden analiz etmiştir; eğitim, demografi ve istihdam. Eğitim için, 'yetişkin okuryazarlık oranını, üniversite mezunlarının yüzdesini ve erkek / kadın okuryazarlığı arasındaki farkı' kullanılmıştır. Ayrıca, eğitimin gelir ve yoksulluk ile güçlü bir ilişkisi vardır. Şöyle ki, farklı eğitim grupları arasında yoksulluk indeksleri, 2002 yılında kentsel alanlarda üniversite mezunları arasında yoksulluk oranı %1,1 iken, ilkokul mezunlarında %21,8'e ve % 35,9'a yükselmiştir. Bir diğer gösterge ise eğitim için ayrılan gelir miktarının farklı gelir grupları arasında önemli ölçüde değişmesidir. 2004 yılında gelir seviyesi yüksek olan beşte birlik grubun ortalama eğitim harcaması, gelir seviyesi düşük olan beşte birlik gruba göre ortalama 21 kat daha yüksektir. Yine, erkek ve kadın okuryazarlığı arasındaki farkın, gelir düzeyi düşük olanlarda daha fazla olduğu tespit edilmiştir. Nitekim bu durum, eğitimin sosyal eşitsizlik ya da ayrışmada hem neden hem de sonuç olarak gösterilmesine neden olmuştur. Demografik gelişmelerde sosyo-ekonomik ayrışma ile yüksek derecede ilişkilidir. Hane halkı büyüklüğü gelir düzeyi ve sosyal statü ile yakından alakalıdır. 2003 yılında, bir veya iki kişilik hanelerde yoksulluk oranı %8,7 iken, 5 ve 6 kişilik hanelerde %28,6 ve 7 veya daha fazla kişilik hanelerde %38,5'e yükselmiştir. Son olarak 1990 ve 2000 yılları İstanbul'da seçilmiş eğitim ve istihdam grupları için benzer sonuçlar

görülmektedir. En büyük ayrışma (2000’de %54) ise okuma yazma bilmeyen ile üniversite mezunları arasındadır.

- 2012 yılında, Mim Setaç Tümtaş’ın yapmış olduğu “Kent, Mekân ve Ayrışma” adlı çalışması doktora tezinden derlenerek oluşturulmuştur. Bu çalışma kentsel mekânın ayrışma dinamiklerini ele almaktadır. Çalışmanın bulguları Mersin, Diyarbakır ve İzmir illerinden alınan verilerden oluşmuştur. Çalışmanın yöntemi nicel olup 2133 kişiye anket yapılmıştır. Çalışmanın bulguları şu şekildedir; belirlen üç şehre göre işsizlik sorunu en fazla Diyarbakır’da (%21,3) olduğu tespit edilmiştir. Araştırmaya katılanlar etnik kimliklerini tanımlarken, “Türk etnik kimliğine vurgu yapanların oranı İzmir’de %41’8, Mersin’de %43,3 iken, Diyarbakır’da bu oran %3,1 olarak bulunmuştur. Bununla birlikte Diyarbakır’da Kürt kimliğine vurgu yapanların oranı %78 iken, Mersin’de %29,1 ve İzmir’de %17,2 olarak gerçekleşmiştir” (Tümtaş, 2012, s.170). Belirlenen kentlerin en önemli sorunları; ilk sırada, ‘işsizlik ve yoksulluk’ (Diyarbakır %81, Mersin %64,7 ve İzmir %42,6) yanıtı alınmıştır. İkinci olarak ‘ayrımcılık ve kayırmacılık’ (Diyarbakır %12,5, Mersin %11,1 ve İzmir %11,8) yanıtı alınırken, İzmir için en önemli sorunlardan bir diğeri ise ‘kentten dışından göç ve çarpık kentleşme’ olduğu belirtilmiştir. Araştırmaya katılanlar, mahalleler arası ayrışmanın yüksek olduğunu ve bunu belirleyen faktörlerin %57 ile ‘gelir durumu’, %25’i ‘etnik ve kimlik farklılığı’, %23 ‘siyasal kutuplaşmalar’ ve %21,2 si ‘yaşam tarzı farklılığı’ olduğunu belirtmiştir. Son olarak araştırma kapsamında sosyo-mekânsal ilişki kurulmak istenmeyenler; %33,3 eşcinseller, %23,3’ü alkol kullananlar, %12,3’ü Romanlar olduğu tespit edilirken, araştırma katılanların %33,3 ise etnik kimliğinden dolayı ayrımcılığa uğradığını belirtmiştir.
- 1990 yılından bu yana İstanbul’da yaşanan mekânsal dönüşüm ve kentsel ayrışmanın önemli göstergelerinden olan kapalı konut ya da güvenli sitelerin artışı dikkate değerdir. İstanbul’da bu tarz konutların ilk örneklerinden Göktürk-Kemerburgaz, Bahçeşehir-Büyükçekmece ve Beykoz’daki kapalı konutlar gösterilebilir. Perouse ve Danış’ın (2005, s.93) kapalı konutların sayısı ve artışına yönelik yapmış olduğu beş yıllık veri analizine göre; 2005 sonu

itibariyle İstanbul içinde kapalı konut olarak nitelenen yerleşim alanının sayısı 650'den fazladır. Diğer taraftan, 2005 yılı içerisinde 150'den fazla bitirilmemiş site şantiyesi bulunmaktadır. Yazarlara göre (kapalı konut tanımı içerisinde) 2005 yılı sonu itibariyle, toplam 40.000'e varan bir konut stoku olduğunu, 100.000'in altında da bir nüfusun bulunduğu ifade edilir. Belirtilen nüfus, "belli bir azınlığı temsil etse de 'kentsel toprak tüketimi' açısından bu tür kapalı yerleşmeler küçümsenmeyecek bir paya sahiptir" (a.g.e, 2005, s.93).

- Buna ilaveten, kapalı konut veya sitelerin doğuşu, "1 Mart 1984 tarihinde yürürlüğe giren Toplu Konut Yasası" ile şekillenmiş olup bu yasa ile başta İstanbul olmak üzere büyük kentlerde çok önemli değişimler yaşanmıştır" (Bali, 2018, s. 113). İstanbul için kapalı konut olgusunu başlatan diğer bir yasa ise "1987 yılında 6831 sayılı Orman Kanunu'nun 52. maddesinin değiştirilmesidir."⁶⁴ Özel orman statüsündeki alanlar kat karşılığı müteahhit firmalara satılarak adı geçen kanun maddesi uyarınca özel orman alanlarındaki taban inşaat alanının toplam alanın %6'sını aşmaması, ifraz yapılmaması, orman vasfının korunmasına özen gösterilmesi şartlarıyla söz konusu süreç başlatılmış olur" (Öncel ve Özaydın, 2012, s. 63). Böylelikle, İstanbul 1980'ler sonrası iki yakasında dahil kapalı sitelerin sayısının arttığı söylenebilir. Berköz ise bu durumu şu şekilde değerlendirir (2008; 2012, s177); İstanbul'daki kapalı konut sayısının 1990'lar sonrasında büyük bir kısmının (%83.8) yapıldığı, 'Sarıyer, Beykoz ve B.Çekmece' (%48.5'lik bir orandır) gibi semtlerde yoğunluktadır. Diğer bir konut tipi olan rezidanslar⁶⁵ ise "Mart 2012 tarihinde yapım aşamasında olanların haricinde sayısı 90'ı aşan faal rezidans bulunmaktadır. Ayrıca rezidans olgusu, İstanbul'da inşaat yapılabilir arsanın hızla azalmasına bağlı olarak ortaya çıkmaktadır. 2004'ten beri İstanbul'da değerlendirebilecek hazır arsaların sayısının azalması hakkındaki söylemiyle başlayan" arsayı

⁶⁴ Bu kanun ile İstanbul'da üst ve orta sınıfının yerleşim alanını kapsayacak (banliyö ve site anlayışının dışında) kapalı konut olgusu ortaya çıkar.

⁶⁵ Bu tarz konutlarda yaşayanlar, otellerde görülen belli başlı hizmetleri alabilmektedir. "Rezidansların hedef kitlesi zamanı kısıtlı, gelir düzeyleri yüksek serbest meslek sahipleri, üst düzey yöneticiler, yalnız yaşayanlar, İstanbul dışında yaşayan ama sık sık İstanbul'a gelip burada kalmak zorunda kalan kişilerdir" (Bali, 2018, s. 122).

değerlendirme ve daha fazla konut üretilme hedefiyle oluşmaktadır (Perouse, 2012, s. 91).

- Didem Danış (2001)'ın Bahçeşehir araştırması ise niteliksel verilerin analiz edildiği, dışa kapalı, lüks yeni uydu yerleşim alanını analiz eden önemli bir çalışmadır. Bu çalışmada “uydu yerleşim alanı-prestijli konut” ve “toplumsal statüleri” analiz etmesi açısından dikkate değer bir çalışmadır. Danış'ın Bahçeşehir sakinlerine “arınmış topluluklarda arınmış hayatlar” olarak betimlemesi kamusal alanın çöküşüne işaret etmektedir. Danış'a göre yeni uydu yerleşimlerin yaygınlaşmasında, ‘yüksek eğitilmiş orta sınıfın konut sorununa çözüm ve bu sınıfın toplumsal / mekânsal olarak kendini kentin geri kalanından ayırıştırma istediği’ etkili olmuştur. Diğer taraftan, “Bahçeşehir'deki toplumsal ayrışma kendini ‘kültürel düzeyde’ de göstermektedir; kendinden görece gelir düzeyi yüksek olanlardan (örneğin işadamı grubu), kendi kimliğini ve konumunu korumak adına ‘statü ve yaşam tarzı farklılıklarını’ vurgulayarak diğer grubu kültürel olarak aşağı görmektedir” (Danış, 2001, s. 159).
- Diğer bir çalışma Hatice Kurtuluş tarafından hazırlanmış olan “*İstanbul'da Kentsel Ayrışma*” (2005) başlıklı eser, yeni zenginlik olarak betimlenen konuyu Bahçeşehir ve Beykoz konakları üzerinden incelemektedir. Bahçeşehir alt kentlerini temsil eden bir örnek olarak tanıtılır. Epeyce geniş bir alanda sahip olduğu kamusal hizmetler ve sosyal işlevler nedeniyle dışarıdan gelenlere karşı esneklikler taşıyan ve bu nedenle dışarıya kapalılığın çok sert olmadığı yeni bir konut alanı olduğu anlatılır. Çalışmanın ampirik kısmında, nicel ve nitel veriler analiz edilmeye çalışılır ve bulguların bazıları şu şekildedir; bir alt kenti temsil eden Bahçeşehir, burada yaşayacaklara ‘ayrıcalıklı ve seçkin bir çevre’ sunmaktadır. Burada yaşayanlar ‘mesleki, kültürel ve etnik açıdan’ oldukça farklı bir yapıya sahip olmakla birlikte, bir arada yaşamalarına temel etmen “satın alma gücünün ve tüketim kalıplarının benzerliğidir” (Kurtuluş, 2005, s.103). Çalışmaya göre Bahçeşehir nüfusunun sadece %16.2'si 1996'dan önce, %47'si 1996-1997 yılları arasında yerleştiği tespit edilmiştir. Bahçeşehirden önce yaşadıkları yer olarak “Yeşilköy, Yeşilyurt, Bakırköy, Bahçelievler, Güngören, Ataköy, Şirinevler'dir”. Katılımcıların çoğunun doğum yeri İstanbul

olmamasına rağmen, %58,8'lik bir kesim kendisini Bahçeşehirli olarak görmektedir. Hatta, araştırma verilerine göre Bahçeşehirde yaşamaktan memnuniyet %95.3 oranında olduğu tespit edilmiştir. Kurtuluş, Beykoz Konakları'nı ise dışarıya radikal olarak kapalı, mülk sahiplerine güçlü bir mekânsal aidiyet kazandıran yerleşmeler başlığı altında tanımlar. Sayıları az olan ve İstanbul gayrimenkul piyasasının en pahalı konutlarına sahip olan bu alanlar, yerleşimcilerine yatırımdan çok prestij sağlamaktadır diye açıklar. Bu alanın diğer tarafında ise '50-70 yıldır yerleşmiş bulunan Gümüşsuyu, İncirköy ve Soğuksu gecekondu mahalleri bulunmaktadır'. Gecekondu sakinleri, Beykoz Konaklarının inşa edilmesiyle, kendilerine bir iş olanağının doğacağını hem de yerleşim alanlarındaki yetersiz olan alt yapı hizmetlerinin iyileştirileceğini düşünmüş fakat ikisinin de gerçekleşmediği belirtilmiştir. Diğer bir husus ise Beykoz konaklarında yaşayan üst ve orta sınıfların kente yaptıkları maddi ve toplumsal katkı ise giderek azalmaktadır. Kendi içine kapalı olan bu topluluklar, "kent'in gelişimine maddi bir katkıda bulunmadıkları gibi kamusal kentsel hizmetlerden yararlanmadıkları gerekçesiyle de kentsel vergilerden kaçınmak istemektedirler"(Kurtuluş, 2005, s.184).

- Farklı bir boyutu ele alan bir diğer eser; Besime Şen (2005)'in; "*Soylulaştırma: Kentsel Mekânda Yeni Bir Ayrışma Biçimi*" adlı çalışması kuramsal / betimsel bir çalışma olup İstanbul gibi şehirlerin soylulaştırma ile tarihsel ve kültürel olana yönelik değişimlerine, buna ilaveten bu alanlarda yaşayanların sorunlarını görmezden gelindiğine işaret etmektedir. Şen, bu durumun yeni bir ayrışma biçimi olduğunu iddia eder. Bunu da mahalle ve komşuluk algısının yitimi ile ilişkilendirir. Yine, soylulaştırma ile kentsel mekânda çok yönlü bir dönüşüm sağlanmaktadır. Kentin gerilemiş eski dokulu olan bölgelerine yeni orta sınıfın talebi ve mülkiyet değerlendirmesi ile başlayan bu süreç, alt sınıf ya da gelir düzeyi düşük olan sınıfların yerinden edilmesi ile sonuçlanmıştır. Çalışmada belirttiği üzere, İstanbul'da halihazırda soylulaştırma yapılan semtler; "Ortaköy, Cihangir, Galata, Fener-Balat ile eski boğaz köyleri olan Kuzguncuk ve Arnavutköy'dür. Şen'e göre bu yerlerin ortak özellikleri şunlardır; "ilki, genel yapısı itibariyle bu semtlerin eskiden Ermeni, Rum ve Musevi olan gayrimüslim nüfusun yaşadığı yerler olmalarıdır. İkincisi, bu semtler kendi içinde farklılıklar

taşısa da genel olarak özellikli ve tarihi bir mimariye sahiptirler. Son olarak da bu semtlerin konumları itibariyle boğaz veya Haliç manzaralı olmaları” sebebiyle bu yerler yüksek talep görmektedir (Şen, 2005, s. 151).

- Ebru Firidin’in 2006 yılında yapmış olduğu “*Sosyal ve Mekânsal Ayırışma Çerçevesinde Yeni Konutlaşma Eğilimleri: Kapalı Siteler, İstanbul, Çekmeköy Örneği*”, kapalı sitelerin oluşumunda küreselleşmenin ortaya çıkarmış olduğu ekonomik ve sosyal değişimlerin bir sonucu olarak yaşam tarzının, küresel tüketim tarzının nasıl değiştiğine yöneliktir. Bu çerçevede, “sosyal ve mekânsal ayırışma, kapalı siteler, mahalle kavramları arasındaki ilişki ele alınmış ve örnek alanlar üzerinden incelenmiştir”. Saha bulgularına ise anket yöntemi ile ulaşılmıştır (473 kişi ile görüşme yapılmıştır). Firidin, örnek alan olarak ‘Çekmeköy- Hamidiye Mahallesi ve Gökdeniz ve Villa Belde Sitelerini’ belirlemiştir. Hamidiye Mahallesi’nden elde edilen bulgulara göre; “%43 oranında 25- 45 yaş arasındaki genç nüfustan oluşmaktadır. Çalışan nüfusun oranı toplam nüfus içinde %34’te kalmaktadır. Eğitim düzeyleri düşük çıkmıştır (ilköğretim düzeyinde olanlar %44,39, lise düzeyinde %17.35, üniversite ise %10’luk bir oranı kapsamaktadır.) Meslek olarak ise nüfusun çoğunluğu mavi yakalı olduğu (%35), beyaz yakalılar ise düşük orandadır (%13). Ankete katılanların %71’i buraya İstanbul’un görece yoksul semtlerinden taşındığını belirtmiştir. Hamidiye mahallesinde yaşayanların komşuluk ilişkilerinin %50 oranında iyi olduğunu, %64 ise yakın arkadaşlarının aynı mahalleden olduğunu ifade etmiştir. Çalışmada ön plana çıkan önemli hususlardan biri de %75’i sitelere çalışmaya gittiğini belirtirken, ne işle meşgul olduğunu açıklamamıştır. Mahallenin en önemli sorunu olarak ise %51 oranıyla güvenliğin olmaması, %33 oranı ile bakım ve temizliğin yetersiz oluşu belirlenmiştir” (Özgür, 2006, s. 87-89). Diğer taraftan, Gökdeniz Sitesinden elde edilen bulgulara göre; “(%40) 25-44 yaş arası genç nüfusun oluşturduğu görülmektedir. Eğitim durumlarının yüksek olduğu (%44’ünün üniversite mezunu) ortaya çıkmıştır; meslek grubu ise büyük oranda beyaz yakalılardan oluşmakta ve bunların %38 toplum hizmetlerinde, %24’ü imalat sanayisinde, %17’ise mali kurumlar, sigorta ve yardımcı iş hizmetlerinde çalışmaktadır. Gökdeniz sitesinde yaşayanların çoğu (%72) buraya kent merkezinden gelmiş orta ve üst sınıflar olduğu tespit

edilmiştir. Siteye taşınmalarının en büyük gerekçesi ise ‘güvenliğin ve bakımlı çevrenin’ olmasıdır. Dikkate değer bir sonuç olarak bu sitede yaşayanların yakın arkadaşlarının %60’ı site dışından olması (İstanbul içindeki başka bir mahalle) ve kentin geri kalanıyla ilişki kurmak istememesidir. Gökdeniz sitesinin en önemli sorunu ise komşuluk ilişkisinin olmaması olarak belirtilmiştir”(a.g.e., 2006, s.90). Son olarak Villa Belde Sitenin bulguları şu şekildedir; “nüfusun ağırlıklı yaş ortalaması, 45-64 yaş grubundadır (%36). Eğitim durumuna bakıldığında, Villa Belde Sitesinde yaşayanların çoğunun yüksek öğrenim aldığı görülmektedir (%62’si yüksek öğrenim mezunu). Yine, meslek olarak beyaz yakalı sınıfını temsil etmektedir (nüfusun %59’u mali kurumlar, %25’i toplum hizmetlerinde istihdam edilmektedir). Bu siteye taşınmalarındaki en büyük etken, ‘bakımlı çevre ve güvenliğin sağlanmış olmasıdır. Burada yaşayanların %62’sinin en yakın arkadaşları kendileri gibi sitede yaşayan kesimdenidir. Komşuluk ilişkisi ise %67 oranında orta dereceli olduğu tespit edilmiştir” (2006, s.92). Firidin’e göre bu tarz kapalı siteler, mahallelerde var olan komşuluk ilişkisinin düşük olduğu yerler olup ekonomik gelir düzeyine göre seçilen, kentsel konut alanında avantajlar sunan mekânlardır.

- Köksal Alver’in “*Steril Hayatlar: Kentte Mekânsal Ayırışma ve Güvenlikli Siteler* (2013) başlıklı çalışması; son yıllarda kent yaşamında yeni bir boyut olarak karşımıza çıkan güvenlikli site tipi evlerin sunduğu yeni yaşam tarzını ‘kentsel mekânsal ayırışma, mekânların farklılaşması, mahalle, semt ve ev değişkenleriyle’ analiz etmektedir. Alver için güvenlikli siteler, bir steril hayat örneği olarak ‘güvenlik önlemleriyle donatılan’ ve istenmeyen kişilerin içeriye ‘sızmasını önleme amacıyla perdelenen’ mekânlardır. Bu yönüyle içerdeki hayat, dışarıdaki hayattan keskin bir şekilde ayırışarak kendini farklı bir mekânda var etmektedir. Çalışmanın araştırma kısmı, güvenlikli sitelerin hakim olduğu İzmir, Bursa ve Konya’da 2006 ve 2009’un yaz aylarında gerçekleştirilmiştir. Araştırmada nitel yöntem tercih edilerek 47 kişiyle görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Alver’e göre; dışarıya kapalı olan güvenlikli siteler, ‘geleneksel ilişkilere ve mekânsal organizasyonlara’ yeni bir boyut katar, hatta ‘toplumsal yapı ve toplumsal dayanışma’ için sakıncaları bulunmaktadır. Her ne kadar güvenlikli sitelerde yaşayan kişilerin homojen bir yapıya sahip olduğu

düşünülse de aslında bu sadece maddi sermaye bakımındandır; ‘meslek, kültürel ideolojik ve dünya görüşü’ olarak heterojen bir yapıya sahip oldukları belirtilir (Alver, 2013, s.187).

- Son olarak Ayşe Öncü’nün (2016), “*İdealinizdeki ev*” mitolojisiyle şekillenen İstanbul’un merkezinden kaçarak yeni yerleşim birimlerinde yani “bahçe kent ve sitelerde” yaşamayı tercih eden üst ve orta sınıfın yaşam biçimini tartışmaktadır. Öncü’ye göre idealinizdeki ev sözcükleri, medyatik kültürde (televizyon ve dergilerde) sıkça kullanılmaktadır. Bu süreçte, üst ve orta sınıfını en cezbeden ya da kışkırtan söylemlerin, “şehrin dağınıklığından, kalabalıklardan, pislikten, trafikten uzak, steril sosyal mekânlarda homojen bir yaşam biçimini” vaat etmesidir (Öncü, 2016, s.93). Diğer taraftan, kent merkezinde yaşamayı tercih eden (özellikle sitelerde) sınıfların, tek düze bir yaşamı, birbirlerine yabancılaşmış komşuluk ilişkilerini ortaya çıkarması da göz ardı edilemeyecek bir sonuçtur.
- Kentsel ayrışmanın diğer bir boyutu ise ‘gecekondu bölgelerinin kentsel dönüşüm uygulamalarına dahil olması ile yaşanan sosyo-mekânsal değişimlerdir’; Asuman Türkün’ün (2010) yürütmüş olduğu, “*İstanbul’da Eski Kent Merkezleri ve Gecekondu Mahallerinde Kentsel Dönüşüm ve Sosyo-Mekânsal Değişim*” adlı çalışma ile 6 mahalle (Başibüyük-Maltepe), Derbent (Sarıyer) ve Aydınlı (Tuzla), Tarlabası (Beyoğlu), Tozkoparan (Güngören) ve Bezirganbahçe (Küçükçekmece) incelemiştir. Bu mahalleler İstanbul’un gecekondu bölgeleri ve dar gelirli grupların yaşamış (tarihi bölgeler) olduğu ‘kentsel dönüşümün uygulandığı’ alanlardır. Araştırmada niceliksel yöntem ağırlıklı olup⁶⁶ bu yöntem ile İstanbul’un değişim dinamiklerini kavramak için kullanılmıştır. Ayrıca çalışmada kullanılan niteliksel yöntem ise kurumsal görüşmeleri kapsamaktadır (Belediye, Kentsel Dönüşüm Müdürlüğü ve Gecekondu Mesken Müdürlüğü gibi). Araştırmada incelen altı mahallenin özellikleri şu şekildedir; Maltepe-Başibüyük; 1970’li yıllardan sonra mahallede gecekondu yapımına başlanmıştır. Çalışmada ankete katılan hane halkının

⁶⁶ Çalışmanın saha kısmında 1362 haneye ulaşılmış, altı mahalleyi kapsayacak şekilde 6101 kişiye anket uygulanmıştır.

“konut türü gecekondudur (%63,2); ancak %29,3 oranında tapulu apartman dairesi bulunmaktadır. Ev sahibi olanların %79,8’i gecekonduda; öte yandan kiracıların %68,1’i ve akrabasına ait evde oturanların %56’sı tapulu apartman dairesinde oturmaktadır”(2010, s.208). Sarıyer-Debent; ilk kurulan gecekondu mahallelerinden biridir (1930’lara dayanmaktadır). Hane halklarının yaygın konut türü (%92’si) gecekondudur. “Görüşülen hane halklarının %68’i ev sahibi, %27,1’i kiracıdır. Kiracıların ise %75,9’u gecekonduda, %22,2’si ise mahalledeki sınırlı sayıdaki tapulu apartman dairesinde oturmaktadırlar” (2010, s.217). Aydınli (Tuzla); görüşülen hane halkının “%62,9’u ev sahibi, %29,9’u ise kiracıdır”. Gecekonduda oturan hane halkı “%34’lük bir oranı temsil ederken tapulu apartman dairesine oturan %44,2 ve müstakil evde oturanlar %20,4’lük bir oranı” kapsamaktadır. Belirtilen üç mahalle yerleşim türü olarak gecekondu alanını kapsamaktadır, ayrıca Başbüyük ve Derbent’in günümüzde talep edilen (değerlenen) bir arazi yapısı bulunmaktadır. Haliyle bu durum, buraları kentsel dönüşüme açık bir yapıya dönüştürmektedir. Buna ilaveten, Aydınli Mahallesi’ni Tuzla’da kurulan sanayi bölgesinin etkilemesi sonucu TOKİ’nin dar gelirlere yönelik inşa ettiği toplu konutlar bulunmaktadır. Diğer taraftan, Tarlabası (Beyoğlu); göçmenlerin ve kentin dışlanan kesiminin yaşadığı tarihi bir bölgedir. Mahallede, kiracılık oranı yüksektir (%64,4). Ev sahibi oranı ise %35’i kapsamaktadır. Tozkoparan (Güngören); 775 sayılı yasa ile gecekondu önleme ile kent bölgesinde yıkımlar olmuştur, gerekçe olarak da binaların eskimesi ve depreme dayanıksızlık gösterilmiştir. Diğer taraftan, “hanelerin %84,4’ünde müstakil tapu, %9,4’ünde ise hisseli tapu bulunmaktadır”. Bezirganbahçe (Küçükçekmece); yaygın konut türü gecekondu (%63,2) olup tapulu apartman dairesi (%29,3) ve müstakil ev (%7,2) tiplerini de kapsamaktadır. Dahası, bu mahalleye kentsel dönüşümle Ayazma-Tepeüstü’den ayrılmak zorunda olanların yerleştiği görülür. Çalışmada incelenen altı mahallenin kentsel dönüşüme yönelik yargıları olumsuz olduğu yönündedir (“Başbüyük’te %58,9’u, Tarlabası’nda %55,2’si, Derbent’te %67,4’ü, Aydınli’da %44,5’u ve Tozkoparan’da %61,5’u kentsel dönüşümü olumsuz olarak değerlendirir”). Kentsel dönüşümü olumsuz olarak değerlendirmelerinde ‘bu mahallerde yaşayanların sokağa atılması, zengin kesimin rant sağlanması ve

tarihi yapının yok edilmesi' gibi sebepler gösterilmiştir (Türkün, 2010, s.452-453).

- Diğer bir çalışma olan Candan ve Kolluoğlu'nun (2010), *"1990 Sonrası İstanbul'da Kentsel Dönüşüm ve Sosyal Tabakalaşma"* başlıklı çalışması, İstanbul'daki sosyal ve mekânsal dönüşümü, 'yeni varsıllık ve yoksulluk mekânı, kapalı konut ve toplu konut projeleri' bağlamında değerlendirmektedir. Çalışmanın sahası, Göktürk ve Bezirganbahçe'de gerçekleştirilmiştir. Bezirganbahçe Toplu Konutlarına, kentsel dönüşüm projesi çerçevesinde⁶⁷, Ayazma ve Tepetüstü gecekondu bölgesinden gelenlerin yerleştirildiği görülür. Bu bölgede gerçekleştirilen mülakat sonuçlarına göre; ilk olarak gecekondu sakinlerinin toplu konutlara taşınması ile yoksulluklarının katmanlaştığı belirtilir. Bunun en önemli nedeni ise tapusu olmayanların belirtilen konut alanına bütçe yetirememesidir. İkinci olarak yeni konut alanın çevresel olarak yaşam biçimlerine uymamasıdır. Son olarak şehir merkezine uzaklığı sebebiyle hareket alanlarının daralmasıdır. Çalışmanın ikinci kısmı olan Göktürk-Kemer Country', dışı kapalı konut tipini yansıtmaktadır. Göktürk Mahallesi'ndeki Kemer Country, İstanbul'daki ilk kapalı konut özelliğine sahip olup (1989 yılında yapılmış) ayrıca günümüzde bu tarz yapıların aynı mekânda arttığı görülür. Mülakatlardan elde edilen sonuçlar; Kemer Country'de yaşayanların kendi içinde kapalı olduğu, şehrin dışına çok nadir çıktıkları görülür. Ayrıca, yazarlar bu bölgenin baskın özelliklerini, "anonimlik, yapaylık ve belirsizlik" olarak tanımlar. Kemer Country sakinleri, kentin diğer alt-gelir gruplarıyla neredeyse hiç temas etmedikleri belirtilir. Son olarak Kemer Country için dışarı, "kalabalık, çirkinlik, korku ve kaygılar aracılığıyla tanımlandığı bir

⁶⁷ Kentte meydana gelen yeni yapılanmaların arka planında şu kanunlar yer almaktadır: "2005'te geçen 5366 no'lu kanun (Yıpranan Tarihi ve Kültürel Taşınmaz Varlıkların Yenilenerek Korunması ve Yaşatılarak Kullanılması Hakkında Kanun), 2007'de onaylanan 2010 Avrupa Kültür Başkenti Kanunu ve onaylanmayı bekleyen Kentsel Dönüşüm Kanunu'ndan oluşuyor" (Candan ve Kolluoğlu, 2010, s.23). Ayrıca bu kanunlar Büyükşehir Belediyelerine kentsel dönüşüm alanında hak vermektedir. Diğer bir kentsel yapılanmaya ve dönüşmeye önemli bir faktör olan, Toplu Konut İdaresi (TOKİ) ise "1984 yılında alt ve orta gelir düzeyindeki grupların konut sorununa çözüm bulmak amacıyla kurulan TOKİ, son beş yılda yapılan yasal düzenlemeler sonucunda geniş yetkilerle donatılmıştır. 1984'den 2002'ye uzanan sürede, TOKİ'nin konut inşasındaki payı yüzde 0,6'dan 24,7'ye yükselirken, 2005'te bu oran 12,1'e düşmüştür. Ancak yine de TOKİ'nin sadece İstanbul'da inşa ettiği konut sayısı 50,183'tür" (a.g.e. 2010, s.29).

dünyayı, içerisi ise aile yaşamının keyiflerini ve güvenliğini betimler” (Candan ve Kolluoğlu, 2010, s.66).

- Bektaş ve Yücel’in “*Ankara-Altındağ Tepesi Gecekondu Bölgesi’nde göç hareketleri sonucunda oluşan sosyal, ekonomik ve mekânsal ayrışmanın*” boyutlarını analiz etmeyi hedefler (2013, s.116); Ankara-Altındağ Tepesi Gecekondu Bölgesi, 1940’lı yıllarda ilk göç alan yerlerdendir. Bu bölgede imarsız bir yerleşim alanı oluşmuş ve gecekondulaşmıştır (Altındağ ilçesinin gecekondu bölgeleri; ‘Aktaş, Hıdırlıktepe ve Atıfbey’dir). Çalışmaya göre, bu mahallenin en büyük sorunu altyapı eksikliği %40 oranında gösterilirken, %35’lik bir oranla güvenlik sorunu olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca, 1952’den bu yana, belirtilen bölgenin sosyal ve fiziksel dönüşümler yaşansa dahi “hala eğitim düzeyi düşüklüğü, suç oranının yüksek olması, komşuluk ilişkilerinin zayıflığı, kentin başka bölgelerindeki insanların bu alanlara ön yargılı yaklaşması ve mahallede giderek kötüleşen yaşam koşulları insanları kentin başka bölgelerine göçe zorlamıştır” (Bektaş ve Yücel, 2013, s. 128).
- Yine, Erman’ın yapmış olduğu çalışma (2016) ile “Ankara’daki Kuzey Ankara Girişi Kentsel Dönüşüm Projesi’nde tapusu olmayanlar gecekondu sahiplerinin yerleştirildikleri, ‘Karacaören-TOKİ Sitesi’, tapusu olanların yerleştirildikleri ‘Hak Sahibi Konutları (HSK sitesi)’ ve müteahhit eliyle gerçekleştirilen Şentepe Kentsel Dönüşüm Projesi’nde ‘Başyazıcı-Çiğdem Sitesi’ olmak üzere üç gecekondu dönüşüm sitesi, insan-çevre ilişkisi üzerinden ve neoliberal kentleşme bağlamında karşılaştırılmaktadır”. Araştırmanın sonuçları, gecekondu dönüşüm sitelerinde yaşayanların çevrelerini dönüştürme gücünü gösterir. Bu sitelerde yaşayanların en büyük sorunu, “tasarlanmış mekân ile site halkının günlük yaşamları arasındaki çelişkisidir”(Erman, 2016, s.89). Erman’a göre bu siteleri tanımlayan en iyi kavramın “uyumsuzluk” olduğunu dile getirir. Bunun gerekçesi, buraya taşınan eski gecekondulular ne maddi anlamda yeterli olabilmekte ne de yaşam tarzı uyumu sağlayabilmektedirler. Buna ilaveten, kentli üst ve orta sınıfının yaşam tarzına ve taleplerine uygun olan bir mekânın gecekondu yaşamından gelenlere dayatılması dikkate değer bir sorundur.

- Son olarak Erkilet, 2013 yılında Süleymaniye ve Küçükpazar’da gerçekleştirmiş olduğu araştırmasında derinlemesine mülakat ile “yoksul bireylerin öteki yoksullarını (Kürt, çok yoksul, bekâr odasında kalan vs.) nasıl ‘ötekileştiklerinin ve onlara dair korku siyasetlerinin’ üretilmesine ve yayılmasına nasıl katkıda bulunduklarına dair analizleri vardır”. Kentsel yenileme ile belli başlı bölgelerin ve mahallelerin boşaltılması, burada daha öncesinde yaşayan sakinlerin şehrin dışına ötelenmesi ile ortaya çıkan sosyo-ekonomik, siyasal ve mekânsal bir dışlanmanın görünürlüğünü arttırdığı belirtilir. Çalışmada üzerinde durulan bir diğer husus ise Süleymaniye ve Küçükpazar için belirlenen, “asayiş sorunun” temsilcilerinin “yoksulların ya da Romanların ya da Kürtlerin” olduğu ve bu grupların tahliyesinin bu korku siyasetiyle meşrulaştırıldığı belirtilmektedir. Buna ilaveten, korku siyasetini şekillendiren, “kültürel farklılık ve etnik ön yargılar”, toplumun bazı gruplarının ötelenmesine ve başkalarının dışlanmasına, duyarsız kalınmasına sebebiyet vermektedir (Erkilet, 2013, s.140).

2.3. Türkiye’de Kentleşme ve Kentlileşme

2.3.1. Osmanlı’dan Cumhuriyet’e İstanbul’da Mekânsal Dönüşüm

Osmanlı’dan Cumhuriyete kadar geçen sürede İstanbul’un mekânsal dönüşümünde ‘göç, istila, fetih ve mal aktarımı’ vb. gibi süreçler etkili olmuş ve günümüzde de bu süreçlerin tarihsel izleri hala kentte mevcudiyet göstermiştir. İstanbul’un tarihsel olarak en önemli dönüşümlerinden biri, Fatih Sultan Mehmet’in 1453 yılında fethi ile gerçekleşmiştir. Fetihden sonra kent, Osmanlı Devleti’nin “siyasi, dini ve iktisadi merkezi olması için bir dizi imar ve iskân” faaliyetinden geçmiştir. Diğer bir ifade ile “yeni kent politikalarının, yönetim, kurum ve örgütlerinin ‘İslamlaştırılması’ temel amaçlardan biri” olmuştur (Çelik , 2015, s. 5). Örneğin, kentin merkezi bölgeleri külliye, vakıf⁶⁸ ve ibadethanelere dönüştürülmüştür. 19. yüzyıla kadar geçen sürede kentin dönüşümünde merkezi otorite belirleyici olduğu görülür (Faroqhi, 1997, s. 236; İnalçık, 2010, s. 151). Nihayetinde, “kentin siyasi, ticari ve dini mekânlarına ilişkin kararları devlet yöneticileri tarafından alınmış ve bu kararlar etrafında şekillenmiştir”

⁶⁸ Osmanlı Devleti’nde ilk vakıf Fatih Sultan Mehmet tarafından kurulmuş, kentin fethedilmesiyle camiye dönüştürülen Ayasofya’dır. Vakıflar hem İslami faaliyetleri yerine getiren hem de kaynak getiren yapılardır (Şentürk, 2011).

(Şentürk, 2011, s. 121). Bu durumun aksine, kentsel müdahalenin⁶⁹ ‘konut edinme ve inşa’ süreçlerinde geçerli olmadığı, sadece merkezi yönetimin kentlinin yerleşim tercihlerinde etkili olduğu görülür. Ayrıca, Osmanlı’da mahallelerin gelişimi-çoğunlukla devletten ziyade özel kişiler (tüccar veya zengin kişilerin) tarafından oluşturulmaktadır.

19. yüzyıla gelindiğinde, Osmanlı’da çağdaşlaşma çabaları⁷⁰ kentsel yönetim, kurum ve örgütlerinin yapısını değiştirmiştir. Daha öncesinde var olan, “İslam hukukuna dayalı geleneksel kent politikaları yeni kalıplara dökülmüş ve yerine Avrupa’daki örnekleri uyarlayan yenileri getirilmiştir; çağdaş ve Batılı yaşam tarzının gereklerine uygun bir dizi yeni bina tarzı geliştirilmiştir” (Çelik , 2015, s. 5). Diğer yandan, Osmanlı’nın 1838 yılında İngiltere ile yaptığı ticaret anlaşması ve 1839 Tanzimat Fermanı ile yeni yönetim arayışları, kentsel yapı ve yönetimini de değiştirmiştir (Kurtuluş, Purkis ve Alada, 2012, s. 62). Artık, kent yönetiminde merkezîyetçi anlayıştan, yerel yönetime ya da Avrupa belediyeçilik anlayışının hakim olduğu bir döneme geçilmiştir. Böylelikle, 1855’te hükümet “yeni dönemde kadı ve ona bağlı kişilerce yürütülen kent hizmetlerinin modern belediyelerce sürdürülmesi sağlamak ve kente düzen vermek adına ‘İntizam-ı Şehir Komisyonu’ kurulmuştur”⁷¹ (Şentürk , 2011, s. 130; Bayram, 2017, s. 233).

İstanbul’da kurulan komisyonun yerel yönetim yetkisiyle, kenti on dört daireye ayrılması ve düzenlemesi için bir taslak hazırlanır, bunu da dönemin resmi gazetesi olan Takvim-i Vekayi’de (1857) yayınlanır; rapora göre, “Pera (Beyoğlu), Galata ve Tophane’yi kapsayan Altıncı Daire-i Belediye⁷² oluşturulur ve pilot bölge olarak seçilir. Bu bölgede çeşitli imar ve iskan düzenlenmesi hedeflenir ve diğer bölgelere aktarılması kararı alınır” (Çelik , 2015, s. 60). Yine raporda, bölgesel düzenlemeler Avrupa da uygulanan kentsel düzenleme ve yöntemine göre uygulanacağı belirtilir. 19 yüzyılın

⁶⁹ Kadılar kentin yönetiminde önemli bir vazifeye sahiptir, ayrıca kentsel hizmetler vakıflar aracılığıyla yürütülmekteydi.

⁷⁰ Osmanlı’dan Cumhuriyet’e kadar geçen sürede, modernleşme ve kente yönelik müdahalelerini “Tanzimat’tan I. Meşrutiyet’e, I. Meşrutiyet’ten II. Meşrutiyet’e vb.” dönemlere göre analiz edilebilir.

⁷¹ Buna ilaveten, “1858 yılında arazi kanunnamesi ile mültezim, tüccar ve bürokrasinin elde ettiği fiili mülkiyet hakları yasal bir güvenceye kavuşturularak özel mülkiyetin gelişmesininim yolu açılmıştır” (a.g.e, 2012, s. 62).

⁷² Altıncı Daire-i olarak adlandırılmasının temel gerekçesi; Avrupa’nın en iyi örneği olan Paris’in (Sixieme Arrondissement) bu şekilde inşa edilmesi ile ilişkilidir. Haliyle bu şekilde, Avrupa’da benimsenen kentsel düzenleme ve yönetim anlayışı İstanbul’a aktarılabilecekti.

sonunda, İstanbul'un 'Galata ve Pera' semti Avrupa kent görünümünü temsil edebilmişti. Bu semtte daha çok orta ve üst sınıf yabancı ve Müslüman olmayan nüfus yoğunlukta idi. Dahası, Avrupalı sermaye ve finans gruplarının bu semtlerde yerleşmeye başladığı bilinir (Rosenthal, 1980, s. 84; Tümerterkin, 2014, s. 17). Diğer taraftan, Galata ve Pera'ya komşu olan Kasımpaşa, Tophane gibi Müslüman nüfusun yoğunlukta olduğu yerlerin, zamanın değişim ve dönüşümünden etkilenmediği görülür.

Son olarak İstanbul nüfusunun artmaya başladığı bu dönem, yeni iş alanlarının açılmasına ve yerleşim yerlerinin *etnik-dini* boyutta ayrışmasına sebebiyet vermiştir. Diğer bir ifadeyle, İstanbul'un yerleşim alanı '*statü ve ekonomik*' faktörlere göre değil, '*dinsel ve etnik*' kriterlere göre şekillenmiştir. Genelde mahalleler aynı dinden, etnik kültür ve mezhebe sahip kişilere göre oluşurdu, bir mahalleye "yabancı" olarak görülecek kişilerin yerleşimi çok nadirdir (Faroqhi, 1997, s. 262). "Şehrin merkez ve iç kısmında Müslüman nüfus, periferide⁷³ gayrimüslim cemaatler ve sistem dışı gruplar yerleştirilmiştir" (Kurtuluş, Purkis ve Alada, 2012, s. 64). II. Meşrutiyet'ten sonra gayrimüslimlerin "Pera'nın kuzeyindeki Nişantaşı ve Şişli'deki apartman hayatına geçtiği görülür" (Şentürk, 2011, s.155). İlerleyen yıllarda apartman yaşantısı yaygınlaşmış ve Cumhuriyet'in ilk döneminde modern hayatın bir simgesi olarak varlıklı kesimin özellikle tercih ettiği bir yerleşim alanı oluşmuştur (Öncü, 2016, s. 92). Bu dönüşümü belirleyen faktörler arasında, eskiden var olan ahşap konut yapısı ve çıkan yangınlar bulunmaktadır. Konut türünün ahşap olması ve özensiz olması yangının kısa sürede büyümesine ve yapıların yok olmasına sebebiyet veriyordu⁷⁴. Konut alanındaki dönüşümü karşılayabilmek adına, "Altıncı Daire-i Belediye, Ebniye Nizamnameleri ve Kanunları, mevzii planların yapılması gibi yeni kurumsal ve yasal düzenlemeler ile yeni arayışlara girişilmiştir" (Kara ve Ertugal, 2020, s. 182). Özetle, 19. yüzyılın başından itibaren, İstanbul'da Batı'nın kent görüntüsü ve merkezizetçi

⁷³ Kentin çevresi, genellikle üst gelir seviyesine sahip kişilerin yaz aylarında geçirdikleri "safiyeye" olarak adlandırdığı semtlerden oluşmaktaydı. "Sur içindeki kentin ilk safiyesi Haliç'in sur dışındaki kıyıları olmuştur. Bu yerleşim Batı'daki banliyölere benzetilmekle birlikte, önemli ölçüde de ayrılmaktadır. Çünkü, "Bogaziçi kıyılarında, kentte olduğu gibi mezarlık, türbe, tekke ögeleri hala dokuya katılmaktadır. Tanzimat sonrasının Avrupai görünümlü banliyölerinde ise aynı dönemde kentte oluşan mahallelerdeki gibi, mistik hayatı ve ölümü anlatan öğelere artık yer verilmemektedir" (Türkantoğlu, 2010, s. 223).

⁷⁴ Özellikle, "1854 yılında 740 evi yakan Aksaray yangını ve 1864'te 2910 binayı yakan Hocaapaşa yangınından sonra yasal ve yönetsel önlemlerin alınmasını gerektirmiştir" (Bayram, 2017, s. 238). Belirtilen sayılar ise konut yapısının ne kadar hızlı dönüşebileceğini gösteren örneklerdendir.

yönetim felsefesi, Osmanlı-İslam kültürlerinin zamanla terkedilmesine neden olmuştur. Osmanlı kent yapısında hakim olan “konut dokusu özellikle ahşabın kullanılması geçiciliği simgelerken, kalıcı abidelerle oluşturulan odak noktalarıyla ilahi, ebedî tezat halinde bu kalıcılığı daha da yücelten bir geçicilik ve tevazu alemini oluşturuyordu” (Cansever , 2013, s. 120). Artık konut dokusunda kalıcılığı temel alan bir teknoloji ile Batılı tarzda yerleşme ve yaşama şekilleri geliştirilmeye çalışılır (Cansever, 2010, s.540).

2.3.2. Ulus Devlet İnşa Süreci, Kentsel Politikalar ve İstanbul’da Konut Alanının Gelişimi: 1923-1980 Dönemi

Birinci Dünya Savaşı sonrası, Kemalist kadrolar ülke genelinde çokuluslu Osmanlı Devleti yerine modern kapitalist ulus devlet kurulmasını hedeflemiştir. Diğer taraftan, dünya genelinde hem ekonomik krizlerin hem de savaşların hakim olduğu bir dönem olup ülkeler bağımsızlık savaşı vererek kendi içlerine çekildiği görülür. Aynı dönemde Türkiye, “bütünleşme ve denetimi” sağlama adına ulus devlet politikalarını hem siyasi anlamda hem de kentsel-mekânsal düzeyde uygulamaya koyar. Ulus devlet inşasını önceleyen Kemalist kadrolar, 1923-1950 yılları arasında kenti modern ve Batılı bir formda tasarlama niyetindedir (Şengül, 2009, s. 117). Bu sebeple, devlet “düzenli kentleşme ve kamu yararını” gözeterek Milli Emlak İdaresi’ndeki arazileri tahsis eder ve 1950’lerden sonra hızlanacak olan mekânsal dönüşümün temelini atar. Mekânın dönüşümü öncelikli olarak yangınlardan tahrip olan yapıların düzenlenmesi, yeşil alanın ve park alanlarının oluşturulması, kentin merkezlerinin yenilenmesi, eskiden bakanlık ve hükümet binaları olan yapıların eğitim kurumlarına dönüştürülmesi şeklinde olmuştur. Buna ilaveten; Teşvikiye, Beyoğlu, Şişli ve Nişantaşı’nın eski yapısı korunmuş, o dönemin zengin sınıfı bu mekânlara taşınmıştır. Ayrıca, Balkanlar’dan göç eden sermaye sahiplerinin de bu yerlere taşındığı bilinir. 1924-1940 yılları arasında ekonomiyi canlandırmak için Türkiye’de “ticari sermaye birikiminden sınai sermaye birikimine” geçiş sağlanmıştır (Türkün, 2014, s.67). Yine, bu dönemde ekonominin büyümesine katkı sağlayan bir diğer unsur ise inşaat sektörü ve demiryolları ağlarının kurulmasıyla şekillenen mekânsal hareketlilik. Öte yandan, dönem itibariyle yaşanan ekonomik krizler ve savaşlar, konut arzını yetersiz bırakmış, gecekondu olgusunun doğmasına sebebiyet vermiştir.

1950’li yıllar İstanbul’da gecekondu görürlüğünün arttığı yıllardır. Bu duruma sebebiyet veren önemli nedenlerinden biri de kentin ticaret ve sanayi kenti haline gelmesi ile yoğun göç almasıdır. Dönem itibariyle “gecekondu”^{75 76}, iş bulmak amacıyla kente göç eden dar gelirli toplulukların, en önemli konut seçeneği haline gelmiştir. Diğer bir deyişle, kırdan kente göç eden iş gücü ekonomik gelirini dikkate alarak düşük maliyetli konut alanını tercih etmesinin yanı sıra düşük ücretle sanayi iş gücü dahil olarak sermaye birimine katkı sağlar (Özer, 2006, s. 465; Kurtuluş, 2013, s. 209). “Emeğin kenti” olan İstanbul, sanayi ve ekonomi politikalarıyla sosyo-mekânsal dönüşümü hızlandırmış, inşaat ve gayrimenkul sektörüyle de önemli kazanç sağlamaya başlamıştır (Türkün, 2014, s. 5).

2. Dünya Savaşı sonrası 1960’a kadar geçen sürede Batı’da Keynesyen refah devleti politikaları uygulanırken, Türkiye’de de tek partili dönemden çok partili döneme geçiş sağlanır. Ekonomik liberal politikalar benimsenerek özel kesim daha fazla desteklenmeye başlamıştır. Bu dönemde konut alanının dönüşümü ise merkezîyetçi bir çerçevede olup “İmar ve İskan Bakanlığı” ve “Devlet Planlama Teşkilatı” kurulmuştur. Yine bu dönemde, benimsenen planlama anlayışını dikkate alarak gecekondu bölgelerini düzenli konuta dönüştürülmek için yasal düzenlemeler yapılmıştır. Örneğin, “ruhsatsız ve az katlı konutları yıkıp çok katlı apartmanlara dönüştürmek amacıyla oluşturulan Türkiye Ulusal Rapor ve Eylem Planı, 1996, 65”; “1965 tarihli 634 sayılı Kat Mülkiyeti Kanunu” (Keleş, 2014, s. 304); “ıslah-imar planları yoluyla gecekonduları yasallaştıran ve ticarileştiren 1966 tarihli 775 sayılı Gecekondu Yasası” (Tekeli, 2003, s. 5) vb. gibi. Çok partili dönemin bir diğer yasası, “Bina Yapımı Teşvik Kanunu”dur. Bu kanun, boş arazileri belediyelerin yetkileri dahilinde, konutsuz vatandaşa verilmesini ve yapı malzemelerinin maliyetinin düşürülmesini hedefler (Sey, 1998, s.289). Böylelikle, ülke genelinde sosyo-ekonomik ve mekânsal dönüşümler yaşanmaya başlar; öncelikle merkezîyetçi planlama anlayışı ile dönem liderleri, imarı

⁷⁵ Kent alanına göç ile gelenlerin, yaşanan süreci kolaylaştırmak adına, özellikle çalışan yere mesafe olarak yakın, boş bir araziye hızlı (birkaç günde) ve sağlıksız yapılan konutlara gecekondu denilmektedir. İstanbul’da 1950’li yıllarla birlikte çıkarılan çeşitli yasalarla gecekondu oluşumu artmıştır. “1950’de 8 bin 239, 1959’da 61 bin 400 ve 1963’te 120 bine ulaşır. Yine, 1963 itibariyle İstanbul nüfusunun %35’i gecekonduya yaşadığı bilinir” (Gökçen , Akbulut ve Bayar, 2003, s. 371).

⁷⁶ İstanbul’un ilçesi olan Zeytinburnu 1947 yılı itibariyle gecekondulaşma başlar. Özellikle Zeytinburnu’nun vakıf arazilerin (tümü Sultan I. Beyazıt ve Bezmialem Valide Sultan) olması bu oluşuma katkı sağlamıştır. İlerleyen yıllarda Kazlıçeşme’nin sanayi alanı olması buraya göç ile gelenleri çekmiş, gecekondulaşmayı hızlandırmıştır (Tümer, 2014, s. 254-255).

kolaylaştırmak adına tarihi yapıt alanında kayıplar vererek apartmanlaşma ve trafiğe uygun yollar inşa eder. Buna ilaveten, ruhsatsız olan gecekonduların düzenli konuta çevirerek ‘ıslah ve iyileştirme’ yapılır. Yine kent çeperlerinde bulunan gecekondular ise yeniden yapılandırılarak çok katlı binalar haline gelir. Dönüşen bu alanlar orta ve üst sınıfın yeni yerleşme alanı haline gelmeye başlar. Kentin merkezi (geçiş bölgeleri) ve çöküntü bölgeleri ise kente yeni göç eden alt sınıfların yerleşim alanı haline gelmiştir (Ataöv ve Osmay, 2007, s. 64). 1960’lardan sonra, kentlerin dönüşmesi piyasa dinamikleriyle ilişkilendirilmiştir. Artan nüfus ve konut talebi, farklı sosyal sınıfın ihtiyaçlarına göre sunum biçimlerini de değiştirmiştir. Artık kentten daha fazla rant payı alma olanağı doğmuştur, kısa zamanda apartmanlaşma oranı da artmıştır. Diğer taraftan, konut piyasası yatırımları artmasına rağmen barınma koşullarında olumlu bir iyileşme olmamış, gecekonduların yapısını artmıştır (Keleş, 2014, s. 289). Dahası, kentin gelir düzeyi düşük olanlar için ‘konut yapım maliyetinin artışı veya konuta ayrılan kaynağın yetersizliği’, sağlıksız konutlarda yaşamlarını devam ettirmelerine sebebiyet vermiştir.

2.3.3. 1980 Sonrası İstanbul’da Kentsel Dönüşüm: Sermaye Odaklı Kentleşme

1980’li yıllar Türkiye’de neo-liberal politikaların hakim olmasıyla, ekonomide yeniden yapılandırmalar başlamıştır. Ülke genelinde hem siyasi hem de ekonomik yapılanmalar, kentleşme sürecini “sermayenin hakim olduğu” bir döneme götürmüştür (Şengül, 2009, s. 138). Bu dönemde Türkiye ekonomisi Dünya Bankası, IMF ve Dünya Ticaret Örgütü gibi uluslararası kuruluşlar ile bağlantı halinde olup küresel sermaye ekonomisine eklenir. Kentsel mekân yatırımları birikim süreçlerine dahil edilir, ulusal ve uluslararası sermaye grupları bu alana yoğunlaşır. Özellikle, kent piyasası konut alanı, altyapı ve yeraltı sistemleri gibi inşaat projelerini hayata geçirmeyi hedefler ve bu alan ile ilgili yasal düzenlemeler yapılır, yine belediyelere gerekli imar yetkileri verilir (Bilsel, 2006; Koyuncu, 2015, s. 38). Diğer bir deyişle, 1980 sonrası etkin olan neo-liberal politikalar “yeni bir kent ve konut politikaları” ile kent ekonomisini canlandırmak ve birikim elde etmek istemektedir. Neo-liberal doktrinler kent mekânının yeniden üretilmesi ve değerlendirilmesini önceleyerek kentsel dönüşümü olgusunu⁷⁷ ortaya atar. Kent mekânı

⁷⁷ Kavram olarak “kentsel dönüşüm”, öncelikle İkinci Dünya Savaşı sonrası Avrupa’da, yıkılan kentlerin yeniden inşa edilmesi için kullanılmıştı. Sonraki yıllarda kentlerde sanayinin kent dışına çıkarılması sonucu etrafında oluşan eski, çöküntü ve yıkılmış yapıların yenilenmesi için kullanılmıştır. 1990’lı

artık hızlı bir şekilde dönüşme çabasıdadır. Konut mülkiyet hakları, yapıları, mekândan elde edilen birikim ve kentin tüketim merkezleri yeniden üretilmeye başlamıştır (Smith ve Williams, 2015, s. 18).

Dönem itibariyle kent mekânında “konut, gecekondu, kültürel / tarihi yapı ve yeşil alan” gibi kamu ve özel alanların dönüşümünü sağlayacak çeşitli yasa ve yönetmelikler yürürlüğe girmeye başlar. Bunlardan bazıları (Ataöv ve Osmay, 2007, s. 65; Keleş, 2015, s. 539) ; “2985 sayılı Toplu Konut Kanunu” (1984); ruhsatsız yapılaşmayı önlemek adına, 1983 ve 1988 yılları arası beş af yasası “2805 sayılı yasa dışı gelişen yapıların meşrulaştırılması” (1983); “gecekondulara İmar-İslah ve tapu verilmesini öngören 2981 sayılı yasa”⁷⁸(1984); “kaçak yapılaşmanın ve gecekonduya çok katlı apartmanlaşmayı izin veren 3290 sayılı yasa” (1986); “boş arazi planlama ve gecekondu satışı hakkı veren 3366 sayılı yasa” (1986) ve “775 sayılı gecekondu yasasının getirmiş olduğu sınırlılıkları aşmak ve tüm kaçak yapıların affını veren 3414 sayılı yasa” (1987). Bu yasalar, gecekondu bölgelerinin ıslah ve yenilenmesini, çok katlı binalar haline gelmesini, hatta gecekondusu olanların kentten rant kazanmasını sağlamıştır. Buna ilaveten, kent mekânında gecekondu bölgeleri kentsel dönüşüm sürecine dahil edilir, bazı bölgeler kentsel dönüşüm projeleri ile kalıcı değişikliklere giderken bazıları da orta sınıfların konut talebini karşılayan yüksek maliyetli olmayan çok katlı apartman haline gelmektedir (Keleş, 2015, s. 520-521).

1990’lı yıllara gelindiğinde, sermaye birikiminin yeni odak noktası kent çeperleri oluşmuştur, bu yerler orta ve üst sınıfın yaşam alanları olarak inşa edilmeye başlamıştır. Kent çeperlerine kent yaşamının gerekliliklerini sağlayacak alt yapı ve hizmetleri götürülerek yaşanılabilir hale getirilir. İnşa edilen yeni alanların bir kısmını, orta ve üst sınıf grupları için tasarlanmış, kentle bütünleşmesi sınırlı olan dışarıya kapalı yerleşim yerleri oluştururken bir kısmı da kent merkezindeki gecekondu ve çöküntü alanlarının

yıllara gelindiğinde ise eski, sağlıksız ve çöküntü olan yapıları yeniden kente katmanının yanı sıra neoliberal politikaların hakim olması sonucu, bu yapılar bir birikim aracı olarak düşünülmüştür. Kent merkezindeki mekânları piyasa tüketim değeri ölçüğünde yeniden üretilerek yenilenmesi hedeflenmiştir (Yalçın M. C., Çalışkan, Çılgın ve Dündar, 2014, s. 49).

⁷⁸ 2981 sayılı yasa ile sağlanan gecekondu affı, şu şekilde işlemiştir; gecekondusu olanlar, yasa çıktıktan 6 ay sonra belediye veya valiliğe başvuru yaparak değerlendirmeye alınır, daha sonra tapu isteme hakkı (arsa bedelinin ödenmesi karşılığında) verilir. Buna ilaveten, devlet bazı gecekonduların yapısal durumunu da değerlendirerek ıslah edilip edilmeyeceğine karar verir. Gecekondunun yapıldığı arazi başka birinin ise arsa sahipleri ile yapılan muvafakat sonucu bir karara bağlanır (Keleş, 2015, s. 541).

dönüşüme girmesi ve yeniden inşa edilen alanların maliyetinin artması ile daha öncesinde bu yerleşim yerlerinde oturan alt sınıf gruplarının kentin dışına zorunlu hareket etmesiyle oluşur. Böylelikle kent yaşam alanlarında eskiye nazaran farklı sosyal sınıfları bir arada yaşama ve birbirleriyle etkileşimde bulunabilme imkanını neredeyse yok etmiştir. (Türkün, 2014; Keleş, 2014, s. 306; Osmay, 1998, s. 147; Ünsal ve Türkün, 2014, s. 34). Yine, 2000’li yıllarla birlikte, gecekondu bölgeleri, yeşil alan ve kent merkezlerinin yatırım odaklı dönüşümünün önünü açan yasalar çıkarılmıştır. Hatta yerel yönetimlere, kentsel dönüşüme yön verebilmek adına geniş yetkiler tanınmıştır. Yerel yönetimlere kamu mülkünün özelleştirmesi ve satışı gibi yetkiler verilerek devletin ekonomik anlamda yarar sağlanması düşünülür ve çeşitli yasalar ile bu durum meşrulaştırılır (Bilsel, 2006). Bu yeni dönemin önemli bir yasası da “5366 sayılı Yıpranan Tarihi ve Kültürel Taşınmaz Varlıkların Yenilenerek Korunması ve Yaşatılarak Kullanılması Hakkındaki Kanun (2005)”, gecekonduya karşı duruşun ve müdahale etmenin önünü açmaktadır, yani gecekonduyunun, kent mekânından kaldırılmasını ve dönüştürülmesini öngören bir karardır (Erman, 2013, s. 241; Keleş, , 2013, s. 389).

Diğer bir husus, 1980-2012 yılları arası Toplu Konut Yönetimi ⁷⁹(Toplu Konut İdaresi, TOKİ), konut politikasını yönlendirmede önemli olmuştur. “Toplu Konut ve Kamu Ortaklığı İdaresi Başkanlığı 2983 sayılı (1983) ve 412/414 sayılı (1990) yasalarla toplu konut kararnameleleri alınır. 2001 yılından sonrası ise TOKİ konut finansman desteğine devam eder ve Başbakanlığa bağlı görevlerini sürdürür (Keleş, 2014, s. 345). Diğer yandan, TOKİ ya da KİPTAŞ İstanbul’da dönüşümün önemli bir parçasıdır. Öncelikle, orta ve alt orta sınıfın konut talebini ya da ihtiyacını karşılamak üzere üretime geçmiş fakat ilerleyen yıllarda özel sermaye yatırımcılarına sunulan yetkilerle bu alanlardan daha fazla rant (kazanç) sağlamak için yüksek maliyetli konut üretimine başlar ve üst-orta ve üst sınıfın talebini karşılayan konutlar inşa edilir (Türkün, Ünsal, ve Yapıcı, 2014, s. 106). Dahası, TOKİ dönüşüm projeleri arasında, çok katlı gökdelen tipi inşaatlar, site tarzı konut, büyük şirket ofisleri ve alışveriş merkezleri (AVM)

⁷⁹ Türkiye’de 1940’lı yıllardan itibaren, konut kredi desteği Türkiye Emlak Kredi Bankası tarafından verilir, fakat 1980 sonrası yeni gelişen koşullarla birlikte konut kredisi vermemeye başlar. Yine bunun gibi 1980 öncesinde esnaf, işçi ve kamu görevlilerine konut edinmede verilen desteği Sosyal Sigortalar ve Bağkur gibi kuruluşlar sağlarken, günümüzde bu kurumların işlevselliği kalmamıştır.

bulunmaktadır. TOKİ VE KİPTAŞ tarafından inşa edilen toplu konutlar genellikle, İstanbul'un Avrupa yakası çeperinde Esenyurt, Başakşehir ve Arnavutköy ilçelerinde yer almaktadır. Her ne kadar, kent çeperlerinde kurulan bu konut alanında kent merkezine ulaşımı sağlayacak toplu taşımacılık gibi ulaşım olanağı olmasına rağmen kentle organik bağ kuramamaktadır. Diğer taraftan, Anadolu yakasında ise daha az olmakla birlikte Tuzla, Pendik ve Çekmeköy'de toplu konut alanı bulunmaktadır. Buna ilaveten, İstanbul'da kentin dışında (çeperinde), lüks / kapalı konut sayısı dikkate değer bir biçimde artmaktadır. Bu tip yapıların genellikle Beylikdüzü-Esenyurt-Başakşehir, Boğaz çevresi, Maltepe-Tuzla, Beykoz bölgesi, Sarıyer-Kilyos gibi bölgelerde inşa edildiği görülmektedir. Bu bölgeler TEM ve E-5 karayolları güzergâhında olup otomobil gibi özel araçlar ile ulaşımı sağlanmaktadır (Yalçın, Çalışkan, Çılgın ve Dünder, 2014, s. 61-63).

Sonuç olarak İstanbul'da 2000'li yıllardan bu yana, hem kentsel dönüşüm uygulamaları hem de TOKİ ya da KİPTAŞ'ın toplu konut inşaları kentsel mekânın dönüşmesi ve yeniden üretilmesi için önemli bir hal almıştır (Çoban, 2012, s. 99). Kentsel dönüşüm uygulamaları için gecekondular ve çöküntü alanların iyileştirilmesi (özellikle doğal afet riski olan yapılar) ve yenilenmesi planlanmış olmasına rağmen, hem barınma hakları hem de toplumsal ilişkiler bakımından ortaya çıkan sorunlar göz ardı edilmiştir. Genellikle, bu dönüşüm sürecinde gecekondular ve çöküntü alanlarda yaşayan yoksul kesimi destekleyen kentsel politikaların yetersiz olduğu görülmektedir. Haliyle, yoksul kesimin yeniden inşa edilen konutlara veya taşınılan (kiraya) konutlara bütçeleri yetmemekte, yoksullukları kalıcı hale gelmektedir. Diğer bir anlatımla; kentsel dönüşüm alanı olarak belirlenen gecekondular alanları, devlet ve özel sermaye grupları ile ortaklaşa yapılmakta ve yeniden inşa edilen alanlara eskiden bu yerlere oturan kesimlerin mülkleri karşılığında konut tahsis edilmesine rağmen, çoğunlukla yeni yapılar daha maliyetli olması, bu yerleşim yerlerinden ayrılma ile sonuçlanmaktadır (İçli, 2014, s. 81). Diğer taraftan, TOKİ ve KİPTAŞ'ın toplu konut uygulamaları başlangıçta, orta ve orta alt sınıfı destekleyen konutlar olmasına rağmen zamanla sermaye yatırımcılarının odak noktası olur ve kentsel rant elde etmek için üretilmeye başlanır. Türkiye'de özellikle de İstanbul'da ekonomik çıkarlar ile şekillenen kentsel mekân, gelecek kent toplumunun kamusal alanını baltalamakta, zengin ve yoksulu bütünleştirmekten ziyade ayrıştırmaktadır. Halbuki, kentsel mekânını dönüşümü

yıpranan ve çöküntü olan alanların insan yaşamına uygun bir biçimde, afet riskine karşı sağlam, sağlıklı ve güvenli olmalıdır, hatta farklı sosyal grupları ayırtırmaktan ziyade bütünleşmeyi hedef alan kamusal alanlar inşa etmelidir. Buna ilaveten, farklı sosyal sınıfların sosyal ve ekonomik ilişkilerini iyileştirmeyi temel alan dönüşüm yaklaşımını benimsemelidir.

2.4. Zeytinburnu'nun Tarihsel Arka Planı

İstanbul'un ilçesi olan Zeytinburnu yerleşim alanı olarak çok eski zamanlara dayanmaktadır. Bizans döneminin tarihsel dokusunu da içinde barındıran Zeytinburnu, “çiftlikler bağlar, kiliseler, camiler, tekkeler ve sonraları bir sanayi kompleksi içinde yer alan fabrikalarıyla” Osmanlı'dan, Cumhuriyet'e ve günümüze taşınan tarihi önemi olan bir bölgedir. Buna ilaveten, Zeytinburnu'nun sınırları Osmanlı döneminde, 'Edirnekapı'dan başlayarak Topkapı, Silivrikapı, Belgradkapı ve Yedikule'yi içine alır, diğer taraftan Davutpaşa sınırı ve İncirli köyü, Makriköy (Bakırköy)' çevresini kapsar. Zeytinburnu'nun en eski mahalleleri “Nuripaşa, Sümer, Yenidoğan ve Yeşiltepe” olup 1982 yılında Seyitnizam'ın mahalle olmasıyla bu sayı 13'e yükselmiştir.

Bizans döneminden kalan 'Balıklı Ayazması ve Panagia Pege Kilisesi' bölgenin en eski yapılarındandır. Zoodokhos Peges, “Hayat Veren Kaynak” ya da “Yaşam bağışlayan kaynak” anlamını içeren Balıklı Ayazması, etrafı dini yapılar ile çevrelenmiştir. Ayazma'nın yanında Rum Ortodoks mezarlığı⁸⁰ ve Panagia Pege kilisesi bulunmaktadır. Bu kilise, I. Leon döneminde (457-474) yani 5. yüzyılın ortalarında inşa edildiği bilinmektedir (Evren, 2003, s. 40). Yine, tarihi kiliselerden bir diğeri ise 'Paraskevi Kazlıçeşme Rum Kilisesi'dir. Yedikule surları içerisinde olduğu bilinen, şeklinin de yuvarlak olması ile “Kyklobion” olarak adlandırılan bu kilise kale olarak da tarihe geçmiştir (Gökçen , Akbulut ve Bayar, 2003, s. 378).

Zeytinburnu'nun dini yapısı Türklerin İstanbul'u fethetmesiyle devam etmiştir. Fetih ile tekke ve mescitlerin kurulduğu görülür. Bunlardan bazıları; “1591 yılında yapılmış olan Tekkeci İbrahim Ağa Camii, 1597 tarihli Yenikapı Mevlevihane'si, Musa Muslihittin Merkez Efendi (1452-1543) Külliyesi, Seyyid Nizam Tekkesi, 17. yüzyılda ise inşa

⁸⁰ Bölgede, geniş Rum ve Ermeni mezarlıkları bulunmaktadır, hatta Ermeni mezarlıklarının geçmişi 16. yüzyılın başlangıcına dayanmaktadır.

edilen Merzifonlu Kara Mustafa Paşa Mescidi, 19. yüzyıldan Perişan Baba Tekkesi ve Aşçı Ahmet Dede Türbesi'dir" (Gökçen , Akbulut ve Bayar, 2003, s. 380). Buna ilaveten, Fatih Sultan Mehmet'in İstanbul'u fethetmesi dini yapıyı şekillendirmesinin yanı sıra iktisadi canlılığı da doğurmuştur. Zeytinburnu Kazlıçeşme'de (dönemin en eski yerleşim yeri olan) debbağhaneler toplanmış, dünya dericilik sanayinin en eski merkezi haline gelmiştir⁸¹. Akabinde, Zeytinburnu'nda inşa edilen "Basma Fabrikası, Demir Fabrikası, Deri Fabrikaları, Askerî Hastanesi, Baruthanesi, Tüfekhanesi, Fişekhanesi ve benzeri tesisleriyle Osmanlı döneminin sanayileşmesini şekillendirmiştir (Özvar, 2003, s. 87-88). Son olarak 19. yüzyılın sonlarında, nüfusunda artışıyla birlikte, geniş bağ, bahçeler ve çayırılar oluşur. Özellikle 'Çırpıcı ve Veliefendi çayırıları', ilçenin önemli gezinti ve mesire alanı haline gelmiştir. İlçe'nin nüfusunu etkileyen bir diğer husus ise 1874 yılı itibariyle, Selanik'ten İstanbul'a gelen demiryolu oluşmasıdır. Demiryolu Kazlıçeşme'nin kuzeyinden, bostan ve çayırılarının arasından geçerek ulaşımı sağlamıştır (Gökçen, Akbulut ve Bayar, 2003, s. 381). Zeytinburnu, Bizans ve Osmanlı döneminin tarihi dokusu ile şekillenen bir bölge olarak zengin dini yapıları ve sanayi kompleksini içinde barındırır ve bu ilçenin canlılığını hala koruduğunu söyleyebiliriz.

2.4.1. Zeytinburnu'nun Nüfus Yapısı, Gecekondulaşma ve Mekânsal Dönüşümü

İstanbul'un ilçesi olan Zeytinburnu nüfus yoğunluğu fazla olan bir bölgedir. 1960 nüfus sayımında Zeytinburnu'nun nüfusu 89.397 olarak belirlenir. Bu dönemin nüfus artışında belirleyici unsur, bölgenin sanayisinin ve gecekondulaşmanın artışı gösterilebilir. İstanbul'daki ilk gecekonduyun 1945 yılında Zeytinburnu-Kazlıçeşme'de görüldüğü ileren yıllarda da artışını⁸² devam ettirdiği söylenebilir. Özellikle 1950'lerde Demokrat Parti'nin bölgeden oy alması ile sanayi ve gecekondu alanları desteklenmiş ve göç oranını arttırmıştır. Akabinde, 1966 yılında çıkarılan 775 sayılı yasa gecekonduyun varlığını resmileştirerek kentleşmenin doğurduğu barınma ihtiyacını önemli ölçüde karşılamıştı.⁸³ Fakat, 1960-1990 arasında nüfusun İstanbul'un artış

⁸¹ Günümüzde Kazlıçeşme'de artık deri üretimi yapılmamaktadır. "Bölgedeki tüm fabrikalar, Tuzla'daki Organize Sanayi Bölgesine ve Çorlu'ya taşınmıştır" (Yelmen ve Ortaylı, 2003, s. 135).

⁸² Zeytinburnu'nda 1947-1948 yılları arasında gecekondu yapımı hızlanır, hatta 1949 yılında İstanbul genelinde gecekondu sayısı 5 bin iken, Zeytinburnu'nda 3 bin 218 olarak tespit edilir (Tekeli, 1994, s.94).

⁸³ 1966 yılı 775 sayılı Gecekondu Yasası; öncelikli olarak gecekondu bölgesinde, "ıslah, tasfiye ve önleme"yi hedefler. Hazine mülkiyetinde olan gecekondu yeni konut alanı ile şekillendirilerek "gecekondu sakinlerine önceleri kiralanması daha sonraları da uzun vadeli olarak satılması yoluyla dar

hızından geride olduğu söylenebilir. 1990 - 2000 yılları arasında ise (10 yıllık süre zarfında) İstanbul'un nüfus artışı %37.1 iken, Zeytinburnu'nda bu oran %49.5'tir, böylelikle Zeytinburnu'nun nüfus artış oranı daha fazladır. Bu durumun arka planında, 1990 itibariyle “nüfus artışı gecekondulaşmanın yavaşlaması ve mevcut gayrimenkullerin tapu sorunlarının büyük bölümünün çözülmesi nedeniyle ruhsatlı binaların yapılmasına bağlı olarak yerleşim alanlarının açılması ve genişlemesi” bulunmaktadır (Gökçen , Akbulut ve Bayar, 2003, s. 360). Buna ilaveten, gecekonduların tapu sorunlarının çözülmesinde 1983-88 yılları arasında çıkan imar affı yasasının belirleyici olduğunu söylenebilir (Şenyapılı, 1998). 1999 Marmara depremi sonrası bölgede yapılan incelemeler neticesinde, depreme dayanıksız yapı (inşaat) stoku ortaya çıkar ve toplu dönüşüme ihtiyaç duyulur. Nihayetinde, Zeytinburnu yoğun gecekondular bölgeyi yavaşça apartmanlaşmaya başlar ve eski ‘gecekondular yerleşmesi’ kimliğinden sıyrılır. Eski gecekondular çevresinde inşa edilen sanayi (iş-ticaret merkezleri) bölgeleri de zamanla kentsel dönüşüm ve yenileme ile mekânın dışını itildiği görülür.

Zeytinburnu'nun nüfus yapısı ise yaygın olarak göç ile gelmiş olup farklı uyruk ve etnik kökene bağlı grupları barındırmaktadır. 1962 yılında Charles Hart tarafından yapılan bir araştırmada, Zeytinburnu nüfusunun %51.8'inin yurt dışı doğumlu, %48.2'sinin ise yurt içi doğumlulardan oluştuğunu ifade eder. Yurt dışı doğumluların bir kısmının yabancı ülkelerden İstanbul'a doğrudan yerleştiği ya da Türkiye'nin başka bir şehrinde (sonradan) İstanbul'a göç ettiği belirlenir. Yurt dışından İstanbul'a göç edenlerin yoğunluklu olarak ‘Yugoslavya ve Bulgaristan’dan’ olduğu, yine bunu takip eden ülkeler arasında ‘Yunanistan ve Romanya’ bulunmaktadır. Yurt içi doğumluların ise %48,7'sinin Karadeniz Bölgesi'nden gelenler ile oluştuğu, diğerleri ise Doğu Anadolu ve Trakya Bölgesi'nin göçmenleridir (Hart, 1969). 1990'lı yıllarda bölgeye Doğu ve Güneydoğu'dan yüksek oranda göç hareketliliği de yaşanmıştır.

Yukarıda Zeytinburnu nüfusuna ilişkin yapılan bu değerlendirmelerin yanı sıra İlçe nüfusunun önemli bir bölümünün, Orta Asya kökenli Türkler'den de oluştuğu

gelirli kesimin sağlıklı ve yaşanabilir konut sahibi yapılması ve bu yolla gecekondulaşmanın önlenmesi amaçlanmaktadır”. Fakat bu girişimler, amaçlanan gibi olmayarak konut sahibi olmak yerine, “kentte arsa sahibi olma ve arsa spekülasyonu boyutunu yeterince dikkate almadığı için hedeflenen başarıya ulaşmamıştır” (Gökçen , Akbulut ve Bayar, 2003, s. 396).

görülmektedir. Zeytinburnu'nda çoğunlukla Kazak Türkleri bulunmakla birlikte, Uygur, Özbek, Türkmen ve diğer Türk boylarına da rastlanmaktadır. Orta Asya kökenli Türkler kendi içlerinde iki gruba ayrılmıştır; bunlardan ilki, Doğu Türkistan'dan (Çin hâkimiyeti altındaki Sincan Özerk bölgesi) ikincisi, Afganistan'dan gelen Türk kökenlilerdir. 1951-52 yıllarında Doğu Türkistan'dan gelen göçmenler, öncelikli olarak İstanbul'da çeşitli bölgelerde misafirhanelerde kalarak 1-2 sene içerisinde ülkenin başka şehirlerine gönderilmiştir; fakat ilerleyen yıllarda İstanbul-Zeytinburnu'na tekrardan döndükleri görülür. Doğu Türkistan'dan gelen ikinci göç 1960 yılında olup ülkenin bazı şehirlerinde en az 7 yıl süre ile yerleştirilmiştir. Akabinde, yine göçmenler akrabalarının yanına Zeytinburnu'na göç ettikleri söylenebilir. Bu dönemde gelen göçmenlerin daha çok Kazak ve Uygur kökenli Doğu Türkistan göçmenidir. Ayrıca, bölgeye gelen göçler hem sanayinin gelişimine hem de gecekonduyun artışına sebep olmuştur (Özservet, 2014, s. 237). 1980'li yıllarda ise 'Afganistan kökenli, Özbek (yoğunlukta), Kırgız, Kazak ve Türkmenlerin bölgeye yerleştiği görülür. Afganistan Türklerinin ülkeye ilk göçleri, "eski SSCB'nin 1979 yılında Afganistan'a yaptığı müdahale sırasında yaşanan iç karışıklıkların sonucunda, basamaklı göç yoluyla Türkiye'ye İran ve Pakistan üzerinden belirli süre sonunda gelmeleriyle başlamıştır" (Özservet, 2013 s. 171-172). Bu göçmenler, ilk olarak Türkiye'nin belirli kentlerine (Adana, Hatay, Urfa, Gaziantep, Tokat, Van, ve Kırşehir'e , en az 7 yıl kalmak şartıyla) yerleştirilmiştir. Daha sonrasında göçmenlerin istihdam edinmek amacı ile çoğunlukla Zeytinburnu ve İstanbul'un çeşitli ilçelerine yerleşmeye başlamıştır. Aslında, bu dönemde Afganistan'dan gelen göçmen grubuna ilaveten, daha öncesinde kendi imkanlarıyla (bireysel) gelen Afgan Türkleri de bulunmaktadır. Bu durum 1990 sonrasında da devam etmekle birlikte bazıları göçmenliğini yasallaştırabilmekte, bazıları ise yasadışı olarak yaşadığı görülmektedir. Günümüzde, Afganistan Türk kökenli göçmenlerin özellikle de yasadışı olanların, hem ikametgah hem iş bulmada sorunlar yaşamaktadır. Buna rağmen, her yıl Orta Asya'dan iş amacıyla İstanbul-Zeytinburnu'na gelen göçmen sayısı dikkate değerdir. Diğer taraftan, Türk kökenli göçmenlerin özellikle Zeytinburnu'nu tercih etmesinde, eski yıllardan bu yana ikamet eden soydaşlarının fazla olması, dil ortaklığı gibi sosyal ağlarının varlığı etkilidir. Zeytinburnu'nun bir diğer göçmen grubu Arap kökenliler olup son 10 yılda artış göstermişlerdir. Bu Arap nüfusun önemli bir kısmının da savaş zoruyla ülkelerinden göçe tabi tutulan Suriyelilerden oluştuğu görülmektedir. Sonuç

itibariyle, Zeytinburnu'nun nüfus yapısı, 1940'lı yılların sonlarıyla başlayan göç hareketiyle zengin bir hale gelmiştir. Bölge, Balkan ve Orta Asya Türk kökenli göçmenleri, Türkiye'nin farklı illerinden gelenler ve günümüzde de Arap kökenliler ile heterojen bir yapıya bürünmüştür. Diğer taraftan, Zeytinburnu tarihsel geçmişinden - yani sanayi ve gecekondu kimliğinden mekânsal dönüşümleri ile sıyrılmak istemektedir. Bu anlamda Zeytinburnu'nun yeni bir kentleşme, dönüşme ve yenilenme çabası içerisinde olduğunu da söyleyebiliriz. Fakat, Zeytinburnu hala farklı etnik ve sınıfsal grupları ile kentleşmesini sonlandıramamış, kentsel mekânlarını yeniden kurgulayan ve yapılandıran bir kentsel bölgedir.

BÖLÜM 3: ALAN ARAŞTIRMASININ BULGULARI

3.1. Araştırmanın Metodolojisi

3.1.1. Araştırmanın Problemi ve Soruları

Tezin ana araştırma problemi: Günümüz toplumlarının çokça aşına olduğu kentsel mekânın dönüşümüyle meydana gelen ‘kentsel ayrışma’ gün geçtikçe etkisini ve görünürlüğünü arttırmaktadır. Bu bağlamda tez önerisinde, “günümüzde oluşan yeni dinamiklerin (neo-liberal politikaların) etkisiyle, kent mekânının dönüşümü nasıl etkilenmekte ve kentsel ayrışmayı hangi boyuta taşımakta olduğu” sorgulanır.

Alt problemler:

1. Toplumsal sınıfların mekânı nasıl dönüştürdüğü veya mekânın toplumsal sınıfları dönüştürmedeki rolü nedir?
2. Toplumsal sınıf ile konut seçimi arasında ne tür bir ilişki vardır?
3. Kentleşme modelleri / politikaları konut seçimini veya toplumu nasıl etkiler?
4. Yeniden şekillenen mülkiyet ilişkileri kentsel ayrışmayı hangi boyuta taşır?
5. Kentte yaşayan grupların sahip olduğu toplumsal konumlar (sosyo-ekonomik, etno-kültürel özellikler vb.) kendinden farklı olana karşı algı düzeyleri, mesafeleri ya da tutumları hangi düzeydedir?
6. Kentsel mekânın dönüşmesiyle ortaya çıkan üst ve orta sınıfın yerleşim alanı olan kapalı konutlar toplumsal yapıda ayrışmaya neden olmakta mıdır?
7. Kentsel dönüşüm ve yenileme Türkiye’nin kentleşme tarihinde hangi tecrübe ile
8. şekillenir? Farklı sosyal sınıflar bu süreçten nasıl etkilenmektedir?

3.1.2. Araştırmanın Yaklaşımı

Bir araştırmanın yaklaşım biçimi veya felsefî dayanağı, araştırmanın hangi soruyu sormasına, konuyu ele alış biçimine ve verilerin nasıl toplandığına ilişkin köklü inanışları bizlere vermektedir. Buna ilaveten, yaklaşım biçimi araştırmayı yapmanın ne

anlama geldiğini, nasıl bir bilgi edinilebileceğini ve araştırmanın içeriğine dair inanç ve değerleri kapsamaktadır (Creswell, 2013, s. 15; Clark ve Ivankova, 2018, s. 196).

Araştırmada belirlenen konu ve problem alanı, *karma yöntem* ile analiz edilir. Karma yöntem, niteliksel (yoğun araştırma yöntemi) ve niceliksel (yaygın araştırma yöntemi) araştırma yöntemlerinin bir arada kullanılmasını ifade eder.⁸⁴ Araştırmada karma yöntemin kullanılmasının en önemli gerekçelerinden biri; çalışmanın konusu olan “kent mekânının dönüşümü ve kentsel ayrışma” olgusunun karmaşık ve çok boyutlu olması ile ilişkilidir. Bu yöntem ile “nicel araştırmanın zayıf olduğu ‘derinlik ve ayrıntı’ ve nitelin zayıf olduğu ‘temsiliyet ve güvenilirlik’ amaçlarına ulaşmada kolaylık sağlamıştır”. Böylelikle, çalışmada iki yöntemin güçlü yanlarından faydalanılarak zayıf yanları telafi edilmiş, farklı yöntemler ile toplanan veriler birbirini teyit ederek sonuçlar temellendirilmiştir (Bal, 2015, s. 27; Punch, 2014, s. 231; Yıldırım ve Şimşek, 2016, s. 325). Dahası, çalışmada karma yöntem deseni *keşfedici sıralı* olarak belirlenmiştir. Keşfedici sıralı, “araştırmanın nitel verilerini keşfetmekle başladığı, daha sonrasında nicel araştırma boyutuna geçtiği desendir. Bu strateji ile nitel temalar geniş bir örneklem için genellenebilir mi sorusunun cevabını belirlemeyi amaçlamaktadır” (Creswell, 2017, s. 227). Diğer bir anlatımla, keşfedici sıralı desen, nitel veri toplama ve analizi ile başlayıp nicel veri toplama ile devam eder ve bulgular birbirini destekler (Hesse-Biber, 2010, s. 106).

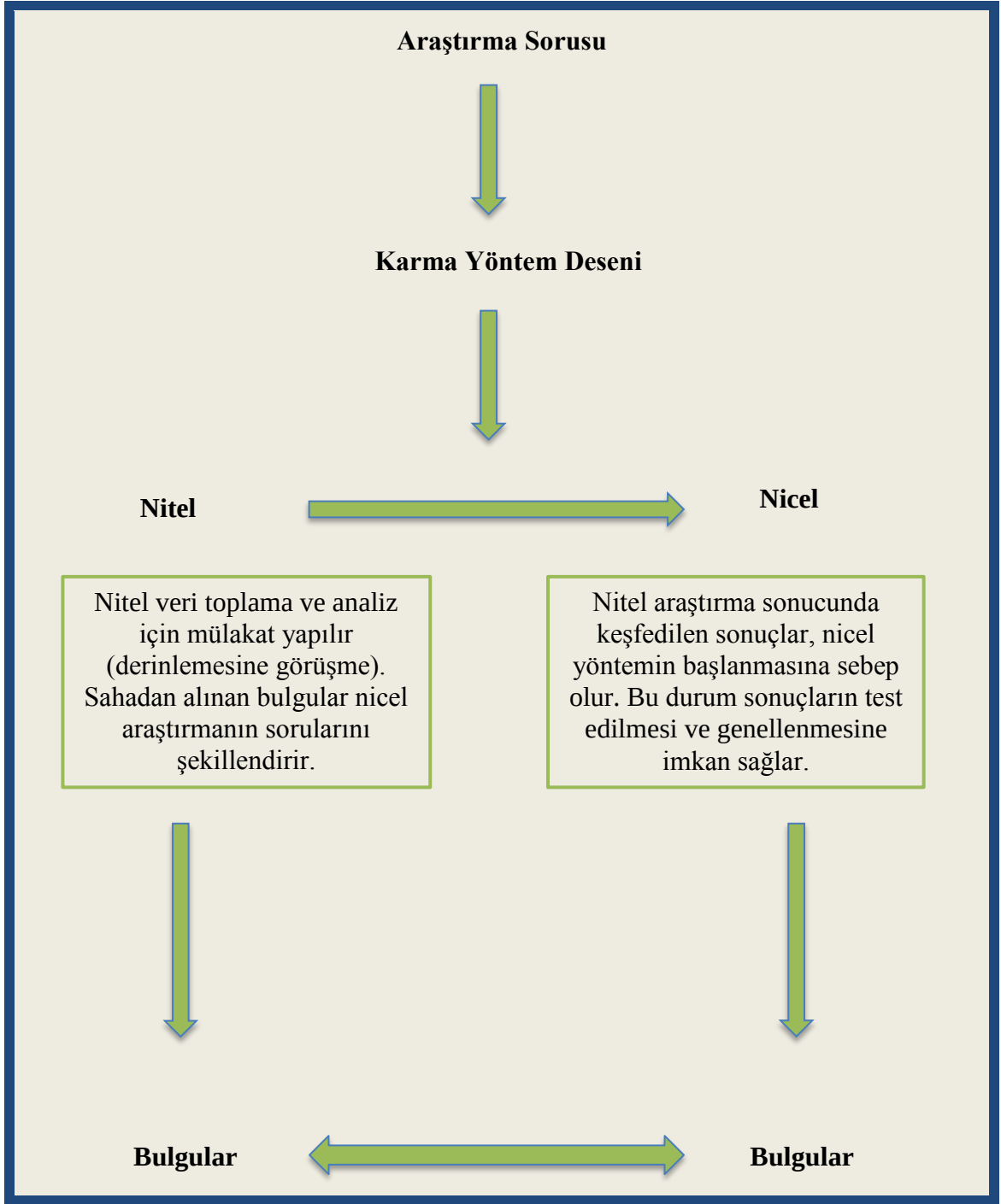
Araştırmada, desen olarak *nitel yönetime* ağırlık ve öncelik verilmiştir. Buna ilaveten, “keşfedici sıralı desen nitel olarak başlanıldığından, araştırma sorusu ve amacı çoğunlukla nitel aşamaya daha fazla öncelik verilmesine neden olur” (Creswell ve Clark, 2020, s. 96). Çalışmanın yaklaşım biçimi ise *yorumsamacı / yapılandırmacı*’dır. Sosyal bilimlerde yorumsamacı yaklaşımın kökeni, “Alman sosyolog Max Weber (1864-1920) ve Alman filozof Wilhem Dilthey’e (1833-1911) kadar uzanır” (Neuman, 2016, s. 130; Porta ve Keating, 2008, s. 46-47). Weber’e göre sosyal olay ve olguların analizi, “bireylerin sosyal eylemlerinde nesnelere olgulara ne anlam yüklediğini gösteren öznel bir durumu ve aynı zamanda genel olarak grubun kabul ettiği ortamın değerleri ve algılamaları” ile şekillenmelidir (Bal, 2015, s. 66). Dahası, her bir

⁸⁴ Literatürde karma yöntem kullanımı yeni olmakla birlikte, 1950’li yıllara kadar geri götürülebilir. Özellikle belirtilen dönemde karma yöntemin ilgi görmesinde, çalışmalarda birden fazla yöntemin bir arada kullanılması belirleyici olmuştur. (Maxwell, 2016, s.12).

toplumsal eylemin anlamlı bir içeriği bulunmakta, toplumsal bağlama dayanmaktadır. Yorumsamacı yaklaşım, bireylerin / öznelere sosyal dünyalarını nasıl anlamlandırdıklarını anlamayı amaçlamaktadır (Neuman, 2016, s. 131). Sosyal dünya, bireysel / öznel algılardan bağımsız bir şey değildir, bireylerin / öznelere çevrelerindeki dünyayla sosyal etkileşimleri yoluyla yaratılır. Başka bireyler ile kurulan etkileşim / ilişkiler ve yaşam biçimi, sosyo-kültürel ve tarihsel normlar vasıtasıyla şekillenir. Bu yaklaşım, sosyal gerçekliğin nüanslarına ilişkin çok katmanlı bir bakış açısı sunar. Diğer bir anlatımla, yorumsamacı yaklaşımı benimseyen bir araştırma, diğer tüm niteliksel sorgulama biçimlerinde olduğu gibi, insanların kendi eylemlerine ve başkalarıyla etkileşimlerine verdikleri anlamları, amaçları ve niyetleri (yorumlamaları) anlamaya (yorumlamaya) odaklanır (Hesse-Biber, 2010, s. 455; Maxwell, 2016, s. 17). Sosyal hayatı anlamak için derinlemesine bakış açısı geliştirir, incelediği olguları bir yerde sınırlandırmayarak ele alınacak bütün değişkenleri keşfetmeye çalışır (Kümbetoğlu, 2012, s. 23; Porta ve Keating, 2008, s. 44). Buna ilaveten, “araştırmacılar post-pozitivizmde olduğu gibi bir kuramla başlamaktan ziyade anlama ilişkin bir kuram ya da modeli tümevarımsal olarak geliştirirler”(Creswell, 2017, s. 8).

Yorumsamacı yaklaşım, karma yöntemlere önemli bir bakış açısı sunmaktadır. “Olay ve olgular basit ve tek boyutlu değildir ve onları algılamak için çoklu yöntemler kullanılmaktadır” (Yıldırım ve Şimşek, 2016, s. 323). Clark ve Ivankova’ya göre (2018, s.199-198), “karma yöntem felsefi dayanak olarak yorumsamacı yaklaşımın kullanılması, nitel yöntemlere ağırlık ve öncelik verilmesine, araştırmayı bilgi bakımından zengin az sayıda örnek ile sınırlandırılmasını ve her bir araştırmacının düşüncelerini yansıtmalarını ve yorumlamasına vurgu yapar”. Özellikle de karma yöntemde keşfedici sıralı desenin kullanılması, yani nitel yöntemle başlayarak nicele geçilmesi, hem daha geniş nesnel bağlamı anlamının hem de insanların deneyimlerini keşfetmenin bir yolu olarak görülür (Creswell, Shope, Clark ve Green, 2006, s. 2; Hesse-Biber, 2010, s. 105; 2015).

Çalışma, karma yöntem keşfedici sıralı deseni ve yorumsamacı / yapılandırmacı yaklaşım biçimini benimsemiştir. Böylelikle, araştırmanın sorunsalını anlamlandırmayı ve keşfetmeyi hedeflemiştir. Aşağıda araştırmanın tasarımı özetlenmiştir:

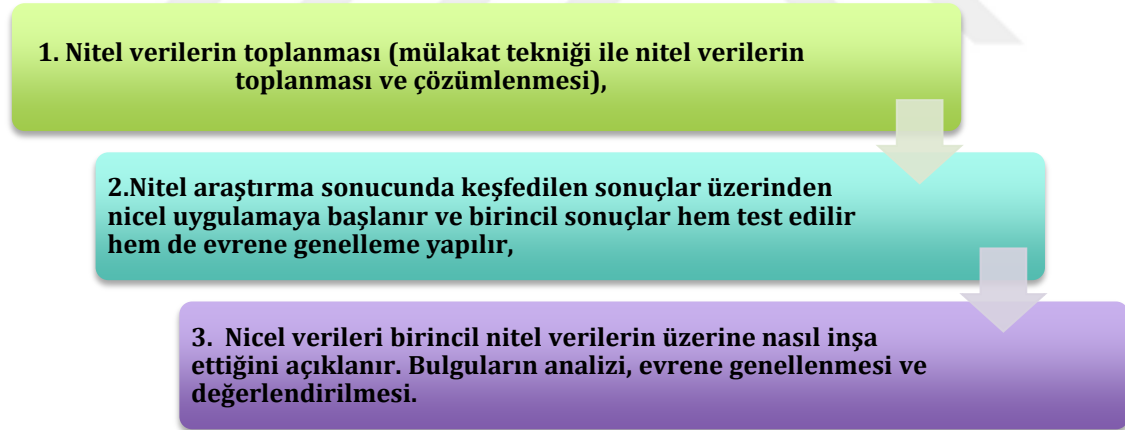

Şekil 4: Araştırmanın Tasarımı

3.1.3. Araştırmanın Yöntemi

Bu tez, günümüz toplumlarının içinde bulunduğu “mekânsal dönüşüm ve kentsel ayrışma olgusunu” ele almayı hedeflemektedir. Araştırmanın yöntemi nitel ve nicel yöntem olarak iki safhadan oluşmaktadır. Çalışmanın ampirik boyutu farklı bilgi toplama yöntemlerinin kullanılmasını gerektirmektedir. Dolayısıyla, niceliksel (yaygın

araştırma yöntemi) ve niteliksel (yoğun araştırma yöntemi) araştırma yöntemlerini bir arada kullanmayı amaçlamaktadır. Çalışmada farklı yöntemlerin bir arada kullanılmasının önemli gerekçesi, “incelenen olgunun bütüncül ve bağlamsal kavrayışının sağlanması ve bu olgunun bütünlüklü bir profilinin sunulması içindir” (Kümbetoğlu, 2008, s.80). Tezin yöntem deseni “keşfedici sıralı” olarak belirlenmiştir. Keşfedici sıralı desen (Creswell ve Clark, 2015, s. 79-80); “Açımlayıcı desenin tersine keşfedici desen, nitel verilerin toplanması ve çözümlenmesine öncelik verir. Keşfedilen sonuçlar üzerinden araştırmacı ikinci aşamayı (nicel) uygulamaya başlar ve bu yolla birincil sonuçları test eder veya genelleştirir. Daha sonra, nicel verileri birincil nitel verilerin üzerine nasıl inşa ettiğini açıklar. Dolayısıyla bu desenin amacı, özel evren için daha iyi ölçme yöntemlerini geliştirmek ve birkaç bireyden toplanan verilerin evrene genelleyip genelleyemeyeceğini görmektir. Özünde bu desenin üç aşaması vardır: “Araştırmacı, ilk olarak (söz gelimi) odak grup verisi toplar ve bulguları analiz eder; daha sonra bulgulara bağlı olarak ölçme aracı geliştirir veya var olan ölçme aracını kullanır; son olarak da bu ölçeği evrenden alınan örnekleme uygular”. *Keşfedici sıralı yöntem ile araştırma sürecini açıklama;*

Şekil 5: Keşfedici Sıralı Yöntem Aşamaları

3.1.4. Araştırmanın Evren ve Örneklemi

Çalışmanın evreni İstanbul'un ilçesi olan Zeytinburnu'nu oluşturmaktır (TÜİK 2019 verilerine göre nüfusu; **293.574 olan** (<http://www.tuik.gov.tr>) İlçe 13 mahalleden oluşmaktadır ve 2 mahalle (Kazlıçeme ve Maltepe) daha çok sanayi ve iş alanlarının yoğun olduğu bölgelerdendir. Çalışmanın örnekleme ise **konut alanı** (yaşam alanı),

nüfusun yoğunluğu yüksek olan, dahası birbirlerinden farklı fiziksel ve toplumsal özellikler gösteren mahalleler olarak belirlenmiştir.

3.1.4.1. Nitel Araştırma için Evren ve Örneklem

Araştırmanın evrenini Zeytinburnu ilçesi oluşturmaktadır. Nitel verinin toplanmasında görüşme yapılacak **bireylerin seçimi, rastlantısal olmayan örneklem** yoluyla oluşturulmuştur. Rastlantısal olmayan örneklem seçim tekniğinin kullanılmasının nedeni; “bu tip araştırmaların bir hipotez test etmekten çok, bir keşfetme, anlam çabası içermesindendir” (Kümbetoğlu, 2012). Araştırmanın amaç ve kavramlarına bağlı olarak rastlantısal olmayan örneklem türünden “**amaçsal örneklem**” türü tercih edilmiştir. Bu örneklem türünün seçilme nedeni, “araştırmanın amacına dayanan ve belirli bir kriter veya özelliğe bağlı olarak seçilen birey veya gruplardan oluşan bir yapıya kavuşmaktadır”.

Örnekleme büyüklüğü (55); belirlenen mahallelerde yöntem desenine göre nitel verilerin toplanmasına öncelik verilmiş ve çalışmada amaçlı örneklemeyle ilgili olarak 55 kişiyle mülakat⁸⁵ yapılmıştır. Mülakatlar gerçekleştirilmeden önce, soruları test etmek adına pilot uygulama gerçekleştirilmiştir. Pilot uygulama Zeytinburnu’nun iki mahallesinde (Yeşiltepe ve Sümer) gerçekleştirilmiştir. Bu alanda birçok farklı sosyo-ekonomik ve etno-farklılığı olan kişiler bulunmaktadır. Pilot çalışmada elde edilen veriler ve tecrübeler ışığında görüşme formunda revizeler gündeme gelmiş ve sorular netlik kazanmıştır. Pilot bölgede 5’er kişi (her iki mahalle için) olmak üzere toplamda 10 kişi ile görüşülmüştür.

⁸⁵ “Örnekleme büyüklüğü; katılımcıların ve yerlerin sayısı nitel desene göre değişmekle birlikte genellikle sayısı azdır. Creswell’in gözlemleri ve yorumuna göre, araştırma desenlerine göre seçilecek kişi yer veya malzeme sayıları şöyledir: “Anlatı araştırmasında geniş bir katılımcı havuzu ile ortak bir hikâyenin oluşturulduğu durumlar dışında bir veya birkaç kişi ile yapılan birçok örnek bulunmaktadır. Fenomenolojik / yorumsamacı araştırmalarda Creswell’in araştırmacı Dukes (1984)’den aktarmış olduğu bilgiye göre; bir kişiden 325 kişiye kadar örneklemin yer aldığı çalışmalar vardır. 3 ila 10 kişi ile çalışılmasını önerirken bir fenomenolojik araştırmada Rimen (1986) çalışmayı 10 kişi ile yürütmüştür. Kuram oluşturma araştırmasında iyi bir teörinin geliştirilebilmesi için 20 ila 30 kişi ile çalışılması önerilmektedir. Etnografi araştırmasında iyi tanımlanmış tek ortak kültüre sahip gruplarla çalışılması önerilirken bu kültürel grubun çok sayıda ürün, mülakat ve gözlemlerle iyi bir şekilde betimlenmesine yetecek şekilde çalışmaların yapılması gerekmektedir. Durum çalışmasında bir araştırma içerisinde 4 veya 5 durumdan daha fazlasının olmaması önerilmektedir” (Creswell, W. John, 2013, s. 157). Diğer taraftan, Kümbetoğlu’na (2012, s.98) göre “niteliksel araştırmalarda incelenen grubun homojen bir yapıda oluşu küçük bir örnekleme yeterli kılar. Eğer grup heterojense örneklemin büyüklüğü arttırılabilir. Görüşülenlerin yine amaca bağlı olarak ve belirli sosyal özelliklere göre homojen veya heterojen gruplar olması mümkündür.

Örnekleme tekniği ve örneklemin dağılımı; nitel araştırmanın amaçsal örneklemeyle ilgili olarak görüşme yapılacak kişileri seçerken çalışmanın konusu olan mekânsal dönüşüm ve kentsel ayrışmayı derinlemesine analiz etmek adına farklı sosyo-ekonomik ve etno-farklılığı olan kişiler seçilmiştir. Örneğin, ‘gelir durumu yüksek ya da düşük olan kişiler, kapalı veya güvenli sitelerde yaşayan gruplar ya da gecekondular gibi konutlarda yaşayan kişilerle görüşme yapılmıştır. Yeşiltepe, Sümer, Kazlıçeşme, Seyitnizam, Veli Efendi ve Çırpıcı’dan (yaklaşık) 10’ar katılımcı ile yarı-yapılandırılmış soru formlarından oluşan derinlemesine mülakat yapılmıştır.

Örnekleme erişim; mülakatlar katılımcıların yaşadıkları konut alanında veya çevresinde gerçekleştirilmiştir. Bu durum aynı zamanda yerinden gözlem yapma olanağını sağlamaktadır.

3.1.4.2. Nicel Araştırma için Evren ve Örneklem

Araştırmanın evreni, İstanbul ili Zeytinburnu ilçesinde, dış çevreden kısmen izole etrafı çevrili kapalı konutlarda yaşayanlar ve kapalı konut dışı bir yaşam sayılabilecek çevreden izole olmayan kısmen apartmanlarda yaşayanlardır.

Örneklem büyüklüğü (772); Araştırmanın temel amacı çerçevesinde problemleştirilen kentsel mekânlarda ayrışmayı yansıtacak biçimdeki evreni temsil edici niteliğe sahip örneklem ise İstanbul ili Zeytinburnu ilçesindeki 772 kişidir. 2019 TÜİK nüfus verilerine göre Zeytinburnu nüfusu, 293.574’tür. Buna göre seçtiğimiz örneklem büyüklüğü olan 772 kişi, güven düzeyinin % 95 ve hata payının (güven aralığı) $\pm 3,5$ olmasından dolayı tercih edilmiştir. Genelde sosyal araştırmalarda, bütçe ve zaman durumuna bağlı olarak evreni temsil niteliğine haiz örneklem belirlenmektedir. Kamuoyu araştırmalarında sosyal araştırmalardan daha yüksek örneklem büyüklüğü tercih edilmektedir. Çalışmada tercih edilen 772 örneklem büyüklüğü sosyal araştırmalar için tercih edilen standartlardadır (genelde güven düzeyi % 95 tercih edilir ve hata payı da ± 4 ya da 5’i geçmemesi beklenir).

Örnekleme tekniği ve örneklemin dağılımı; 772 kişi olarak belirlenen örneklem büyüklüğü, Zeytinburnu ilçesi sınırları içinde yer alan Beştelsiz, Çırpıcı, Gökalt, Maltepe, Merkezefendi, Nuripaşa, Seyitnizam, Sümer, Telsiz, Veliefendi, Yenidoğan, Yeşiltepe mahallelerine “Tabakalı ve basit seçkisiz örnekleme” tekniğiyle dağıtılmıştır.

Her mahalleden 50 kişilik örnekleme geçmeyecek şekilde ve ilgili mahallenin kapalı konut ve kapalı konut dışı ayırımına da⁸⁶ dikkat ederek örneklem dağıtılmıştır.

Örnekleme erişim; Araştırmada kullanılan anket, gün içerisinde “seçkisiz” biçimde, ama kapalı konut ve kapalı konut dışı dikkat edilerek (“tabakalı”) hanelere ziyaret edilmiş, genelde de evde o esnada kim varsa (resmi ve özel mesai saatlerinde genelde kadınlar evde olduğundan kadınlar ama her ikisi varsa genelde erkekler) onunla görüşülmüştür. Ayrıca görüşülen kişinin 18 yaş üzeri olmasına ve görüşülemeyecek biçimde olanların kapsam dışına alınmasına dikkat edilmiştir.

3.1.5. Araştırmanın Veri Toplama Tekniği ve Yöntemi

3.1.5.1. Nitel Veri Toplama Tekniği ve Yöntemi

Tezin ilk evresi olan derinlemesine görüşme tekniği, araştırmanın konusu ile ilgili soruların sorulmasına, dinlenmesine, cevapların kaydedilmesine ve ilişkili ilave sorularla araştırma konusunun detaylı bir şekilde incelenmesini mümkün kılmıştır. **Nitel verinin toplanmasında yarı yapılandırılmış görüşme teknikleri kullanılmıştır.** Böylece görüşülen kişilerin algıları, yaşam deneyimleri ve konuyla ilgili değerlendirmelerini derinlemesine inceleme olanağı sağlamıştır.

Nitel yarı yapılandırılmış **soru formu**⁸⁷ aşağıdaki aşamalardan oluşmaktadır; 1. Demografik sorular, 2. Kent, konut ve mekân üzerindeki algıları, 3. Kentsel mekânın dönüşmesi ve kendinden farklı olana yönelik algı düzeyleri ve davranışları, 4. Mekânsal aidiyet ve kentsel ayrışmaya yönelik sorular ve son olarak 5. Kültürel /dini / sosyal / siyasal tutum ve özelliklerin kentsel ayrışma/bütünleşme ile ilişki düzeyi. Böylelikle sorulacak sorular, kent insanının mekân algısını, toplumsal sınıfların birbirlerine yönelik algı ve tutumlarını, kentsel ayrışma dinamiklerini ve kent insanının sorun ve ihtiyaçların neler olduğunu ortaya çıkaracaktır. Bu çıktılar, ikinci aşamada yapılacak anket çalışmasının çatısını belirlemiştir.

⁸⁶ Tezin anket formunda belirtilen site / mahalle karşılaştırması tezin teorik tartışmasıyla uyum ve bütünlük sağlaması adına kapalı konut/mahalle şeklinde belirtilmiştir. Saha çalışmasında belirtilen site kavramı kapalı konut kavramını karşılamaktadır.

⁸⁷ Ek.1 bakınız.

Nitel verinin toplanmasında görüşme yapılacak **bireylerin seçimi rastlantısal olmayan örneklem** yoluyla oluşturulmuştur. Araştırmanın amaç ve kavramlarına bağlı olarak rastlantısal olmayan örneklem türünden “**amaçsal örneklem**” türü tercih edilmiştir. Görüşmeler ses kayıt ile alınmış ve bilgisayar ortamında deşifre edilmiştir. Ortaya çıkan deşifreler, “betimsel ve sistematik” olarak analiz edilerek çalışmaya yönelik temalar ortaya çıkmıştır. Ortaya çıkan temalar, nicel soru formunu hazırlamada önemli olmuştur.

3.1.5.2. Nicel Veri Toplama Tekniği ve Yöntemi

Tezde alan araştırmasının ikinci ayağı ise nicel verileri tespit etmeye yöneliktir. Araştırmanın nicel aşamasında uygulanacak soru formu büyük ölçüde nitel araştırma safhasında elde edilecek veriler doğrultusunda yapılandırılmıştır. Ancak araştırma amacı doğrultusunda aşağıda sunulan temel değişkenler soru formunun eksenini teşkil etmiştir.

Cevaplayıcıların sosyo-demografik, sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel özelliklerini belirlemek üzere bir **anket formu**⁸⁸ hazırlanmıştır. Anket formu oluşturulurken ilk olarak nitel araştırma sahasında ortaya çıkan temalar neticesinde nicel soru formu detaylandırılmıştır. İkinci olarak nicel soruların oluşturulmasında literatürde bulunan çalışmalar gözden geçirilerek konu ve alana yönelik soru formu hazırlanmıştır. Kurtuluş (2012)’un çalışması, tezin kavramsal ve kuramsal yakınlığı sebebiyle, nicel soru formunun oluşturulmasında rehber olmuş (bu anket formlarının geçerliliği ve güvenilirliği test edilmiştir) ve tezin problem ve amacına göre tekrardan revize (düzenleme) edilmiş ve pilot uygulama yapılmıştır.

Bu soru formu çalışmaya göre düzenlendiği için pilot uygulaması yapılmıştır. Pilot uygulaması belirlenecek olan soru sayısını, soruların ölçülebilir olduğunu ortaya çıkarmıştır. Pilot bölgeler ise sahip olduğu sosyo-ekonomik ve etno-farklılıkları sebebiyle “Yeşiltepe ve Sümer” mahallesinde olmuştur. Görüşmeler **konut alanında veya çevresinde** gerçekleştirilmiştir. Pilot uygulama sonrasında soruların ölçülebilirliği ortaya çıkmıştır. Böylelikle, tezin amacına göre *51 soruluk* bir anket formu hazırlanarak, alan araştırmasına uygun hale getirilmiştir.

⁸⁸ Ek.2 bakınız.

Anket formunun ana başlıkları;

Projede nitel aşamanın sonuçları nicel formunun oluşturulmasını sağlayacaktır. Ancak projenin amaçları doğrultusunda temel değişkenler şu şekildedir. Bağımlı değişkenleri; (sosyo-ekonomik özellikler), bağımsız değişkenleri; (sosyo-mekânsal farklılıklar, sosyo-mekânsal bütünleşme, sosyal tavır alma, kültürel / politik farklılıklar, kentsel mekânda yer seçme) olarak düzenlenmiştir.

Tezde incelenen temel değişkenler;

1. Temel Demografik Özellikler ve Sosyo-Ekonomik Durum (Yaş, Cinsiyet, Eğitim, Gelir, Yaşanılan Konutun Özellikleri, Medeni Hâl vb.)
2. Mekânsal Aidiyet ve Kentsel Ayrışma Algıları
3. Kültürel / Sosyal/Sembolik Sermaye-Tüketim Kalıpları
4. Politik Eğilimler, Siyasal Katılım
5. Mekânsal / Kentsel Dönüşümü Algılama Düzeyi

3.1.6. Araştırma Verilerinin Analizi

Çalışmanın örneklem stratejisi, hem olasılıklı örnekleme (dış geçerliği artırmak için) hem de amaçlı örnekleme (aktarılabiliirliği artırmak için) tekniklerini kullanarak bir araştırma için birimler veya olayların seçilmesini gerektirmektedir.

Nitel veri analizinde: Çalışmada toplanan veriler orijinal şekli olabildiğince korunarak katılımcıların söylemleri (ifadeleri) alıntılanarak sistematik / betimsel analiz yapılmıştır. Buna ilaveten metin içinde belirtilen alıntılardan kavramsal temalar oluşturulur ve temalar arası ilişkiler tespit edilerek yorumlanmıştır. (Yıldırım ve Şimşek, 2008, s. 221). Ayrıca nitel veriler analiz edilirken tezin problemine yönelik temalara ayrılmış ve elde edilen temalar nicel veri sonuçları ile karşılaştırılarak yorumlanmıştır.

Nicel veri analizinde: Çalışma kapsamında nicel veriler toplanmıştır. Bu nicel veriler “IBM SPSS Statistics 20” paket programı ile analiz edilmiştir. Katılımcıların sosyo-demografik bilgileri ile mekânsal tercihleri betimleyici istatistikler kullanılarak analiz edilmiştir. Katılımcıların, prestijli-kapalı konut ve kapalı konut dışı olarak mekânları

ayrıştırılmış ve mekânsal ayrışmanın da diğer faktörler ile ilişkisi ve farklılık düzeyleri çapraz tablo ve ki-kare istatistik tekniğiyle karşılaştırılmıştır.

3.2. Bulgular ve Analiz

3.2.1. Sosyo-Demografi Özellikleri

3.2.1.1. Nitel Araştırma Grubunun Sosyo-Demografik Özellikleri⁸⁹

Nitel araştırma, 25.06.2019-02.08.2019 tarihleri arasında İstanbul ilinin Zeytinburnu ilçesinde, Yeşiltepe, Sümer, Kazlıçeşme, Seyit Nizam, Çırpıcı, Veli Efendi Mahalleri'nde gerçekleştirilmiştir. Araştırmada belirlenen yöntem ve tekniğe bağlı olarak 55 kişi ile görüşülmüştür. Bunların, 23'i erkek, 32'si ise kadındır.

Görüşülenlerin genel yaş ortalaması 47,49'dur. Erkeklerin yaş ortalaması 51,69 iken, kadınların ise 43,87'dir. Araştırmada görüşülenlerin memleketlerine göre dağılımı şu şekildedir; Marmara bölgesi (22 kişi), İç Anadolu (8 kişi), Karadeniz (8 Kişi), Doğu Anadolu (6 kişi) ve Yabancı uyruklu olanlar ise (11 kişi) olarak belirlenir. Araştırmaya katılanların cinsiyete, yaşa ve memlekete göre dağılımları konuyla ilgili bakış açısını belirlemede önemli bir faktöre sahiptir. Özellikle cinsiyetin 'mekânı algılama ve farklılığa karşı tutum' geliştirme hususunda önemli bir yeri olduğu söylenebilir.

Görüşülenlerin eğitim durumları ise; 11 kişi İlkokul (6'sı Kadın, 5'i Erkek), 5 kişi Ortaokul (2'si Kadın, 3'ü Erkek), 14 kişi Lise (7'sı Kadın, 7'si Erkek), 24 kişi Üniversite (16'sı Kadın, 8'i Erkek), 1 kişi ise Okuma yazması olmadığı tespit edilmiştir. Medeni durumları sorulduğunda, yoğunluklu olarak evli (44 kişi) olduğu belirlenirken diğerleri ise Bekâr (8 kişi) ve Dul (3 kişi)'dur. Görüşülenlerin mesleki dağılımları; 11 kişi Esnaf, 3 kişi Müdür/Yönetici, 9 kişi Uzman/Kamu Görevlisi, 4 kişi Memur, 4 kişi Teknisyen /Tekniker, 6 kişi İşletmeci, 4 kişi İşçi, 10 kişi Ev hanımı ve 3 kişi diğer olarak belirlenmiştir.

Özellikle görüşülenlerin eğitim durumu ve mesleği, toplumsal ve kültürel duruşlarını etkileyebilmektedir. Genellikle eğitim düzeyi toplumsal olgu ve olaylara karşı

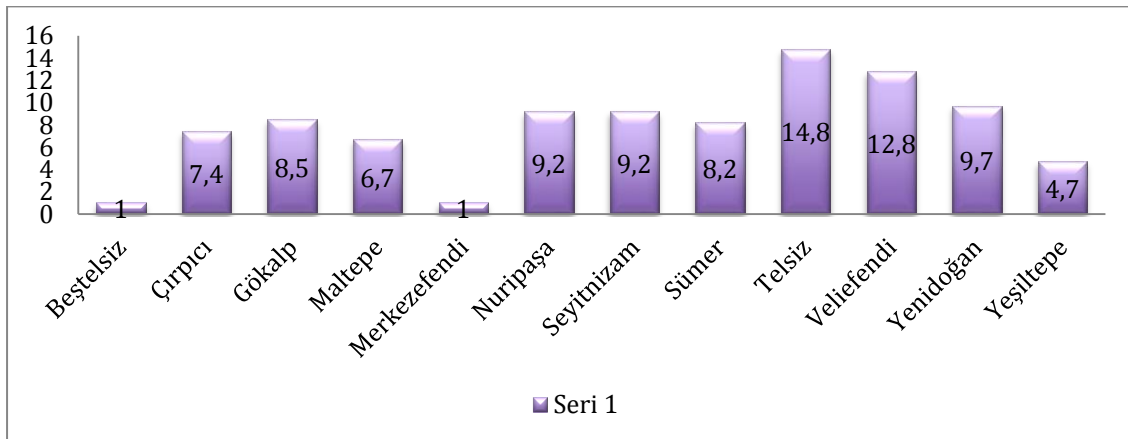
⁸⁹ Ek. 3 bakınız: Nitel Araştırmada Görüşülenlerin Sosyo-Demografik Özellikleri

geliştirilen tavır yahut eylemi belirleyebilmektedir. Yine mesleki dağılım yaşam tarzını belirlemede önemli bir unsurdur.

Görüşülenlere aylık geliri sorulduğunda; 3 kişi (1.000-2000 TL), 19 kişi (2.000-4.000 TL), 9 kişi (4.000-6.000 TL), 5 kişi (6.000-8.000 TL), 11 kişi (8.000-10.000 TL), 6 kişi (10.000-15.000 TL) ve 4 kişi (15.000 TL ve üzeri) aylık gelire sahip olduğu belirlenir. Son olarak, oturduğu konut türü sorulduğunda; 26 kişinin ‘prestijli konut-kapalı konut (site) (The İstanbul-Veli Efendi 7 kişi, 16-9 Kazlıçeşme 6 kişi, Merkez Topkapı Evleri 10 kişi, Diğer 3 kişi)’ ve 19 kişinin ise bir mahallede apartman dairesinde oturduğu tespit edilmiştir. Kısaca, çalışmanın önemli değişkenlerinden olan aylık gelir ve konut türü kentsel ayrışmayı belirleyen ana unsurlardandır. Çoğunlukla tercih edilen konut türüne göre yaşam tarzı istekleri, farklı olana karşı duruş, kültürel ve ahlaki değerlerin belirlenmesi şekillenmektedir.

3.2.1.2. Nicel Araştırma Grubunun Sosyo-Demografik Özellikleri

Çalışmanın ikinci kısmı olan nicel bulgular için seçilen katılımcıların sosyo-demografik özellikleri hem evreni temsil etmesi bakımından hem de çalışmanın konusu ve amacı için gerekli karşılaştırmaları yapabilmek adına önemli değişkenlerdir. Sosyo-demografik özelliklerin betimleyici analizi çalışmanın diğer değişkenlerini de analiz etmek için önem teşkil etmektedir. Bu çerçevede, 15.12.2019-27.04.2020 tarihleri arasında yürütülen çalışmanın evreni İstanbul-Zeytinburnu olup örneklem dağılımı aşağıdaki gibidir;

Grafik 1: Mahallelere Göre Örneklem Dağılımı

Grafikte de görülebileceği gibi araştırmanın örneklem dağılımı; Sümer %14.8, Telsiz %12.8, Veliefendi %9.7, Merkezefendi %9.2, Nuripaşa %9.2, Çırpıcı %8.5, Seyitnizam %8.2, Beştelsiz %7.4, Gökalp %6.7, Yeşiltepe %6.7, Yenidoğan %4.7 ve Maltepe %1.0'dir. Toplamda 772 kişiye anket yapılmıştır, mahallere göre örneklem dağılımı ise evreni temsil edecek düzeydedir.

Anket yapılan kişilerin genel profili ise;

Tablo 2: Cinsiyet Dağılımı

	Sayı	Yüzde
ERKEK	571	74.0
KADIN	201	26.0
Toplam	772	100.0

Toplam görüşülen sayısı 772 kişi olup, bunların (571) %74'ü Erkek, (201) %26'sı ise kadındır.

Tablo 3: Yaşa Göre Dağılım

	Sayı	Yüzde
18-24	126	16.4
25-35	209	27.2
36-50	264	34.4
51-61	119	15.5
62 ve üstü	50	6.5
Toplam	768	100.0

Görüşülenlerin yaş aralığı şu şekildedir; %16.4'ü (18-24), %27.2'si (25-35), %34.4'ü (36-50), %15.5 (51-61), ve %6.5 (62 ve üstü) yaş aralığında olduğu belirlenmiştir. Araştırma kapsamında yaş aralığının yoğunluklu olarak, %34.4'ü (36-50) ve % 27.2'si (25-35) olduğu görülmektedir.

Tablo 4: Medeni Durum

	Sayı	Yüzde
Hiç Evlenmedi	224	29.8
Evli	502	66.8
Birlikte Yaşıyor	2	.3
Ayrı Yaşıyor	2	.3
Eşi Öldü	10	1.3
Boşandı	12	1.6
Toplam	752	100.0

Görüşülenlerin, %66.8'i evli, %29.8 ise bekardır. Araştırma kapsamında çoğunluğunun evli olduğu tespit edilirken, medeni durumunu “Birlikte-Ayrı Yaşıyor, Boşandı ve Eşi Öldü” gibi belirtenlerin oranı ise çok azdır.

Tablo 5: Uyruk Dağılımı

	Sayı	Yüzde
TC	741	97.5
Diğer	12	1.6
Makedon	3	.4
Suriye	1	.1
Afganistan	2	.3
Doğu Türkistan	1	.1
Toplam	760	100.0

Görüşülenlerin %97.5'i Türk vatandaşı olup, %2.5'nun ise diğer ülkelerin vatandaşı olduğu tespit edilmiştir. Ankete katılanların çoğunluğu Türk vatandaşı olduğunu ifade etmiş, buna ilaveten çok az oranda farklı uyruklu olanlar da bulunmaktadır. Bunun nedeni; Zeytinburnu ilçesinin farklı uyruk ve etnik grupları bünyesinde barındırması, böylelikle heterojen nüfus yapısına sahip olması etkili olmuştur.

Tablo 6: Eğitim Düzeyi

	Sayı	Yüzde
Diploma yok	28	3.7
İlkokul mezunu	185	24.6
İlköğretim/Ortaokul mezunu	146	19.4
Lise mezunu	270	35.9
Üniversite mezunu	123	16.4
Toplam	752	100.0

Görüşülenlerin eğitim durumu; %16.4'ü üniversite mezunu, %35.9'u lise mezunu, %24'ü ilkokul mezunu, %19.4 İlköğretim/ortaokul mezunu ve %3.7 ise diploması olmadığı belirlenmiştir. Eğitim düzeyi yoğunluklu olarak, lise ve ilkokul düzeyinde olup, evreni temsil edicidir. Ayrıca, eğitim değişkeni çalışmanın konusu ve amacı için önemli olup, mekânsal dönüşüm ve ayrışmada gelişen tutum ve algıda belirleyici olduğunu söyleyebiliriz.

Tablo 7: Çalışma Durumu

	Sayı	Yüzde
Sürekli İşi Var	445	61.0
İş Buldukça Çalışıyor	35	4.8
Mevsimlik Çalışıyor	1	.1
İşsiz, İş Arıyor	26	3.6
İşsiz, İş Aramıyor	34	4.7
Ev Kadını	114	15.6
Öğrenci	44	6.0
Çalışamaz halde	11	1.5
Ev erkeği	18	2.5
Çalışma çağında değil	1	.1
Toplam	729	100.0

Görüşülenlerin çoğu % 61'nin sürekli işi olduğu, %8.3'ünün işsiz, %15'inin ev kadını, %4.9'unun düzensiz işi, %6.0 öğrenci olduğu belirlenmiştir. Görüşülenlerin emeklilik durumu / sosyal güvenlik durumu ise %15.4'ünün emekli, %79'unun emekli değil ve %5.5'inin emekli ve çalıştığı tespit edilmiştir. Sosyal Güvenlik durumu ise %79,9'u sosyal güvenliğinin olduğu, %0.9 yeşil karta sahip olduğu, %19.2'si ise sosyal güvencesinin olmadığı görülmüştür.

Tablo 8: Mesleki Dağılım, Görüşülenlerin Yaptığı İş ve Unvanı

	Sayı	Yüzde
Müdür/yönetici	38	7.0
Şef/amir	10	1.8
Ustabaşı	16	2.9
Uzman/teknisyen/tekniker	47	8.6
Düz işçi	197	36.2
Esnaf	118	21.7
Gezici	8	1.5
Memur	22	4.0
Diğer	61	11.2
Ev hanımı	16	2.9
Öğrenci	11	2.0
Toplam	544	100.0

Görüşülenlerin, %36.2 si düz işçi, %21.7'si esnaf, %8.6'sı uzman / teknisyen / tekniker, %7'si Müdür /yönetici, %2.9'u ustabaşı, %1.8 şef/amir, %4. memur, %2.9 ev kadını, %1.5 gezici, %2'si öğrenci ve %11.2'si ise diğer olarak yaptığı iş ve unvanı belirtmiştir. Görüşülenlerin mesleki dağılımının sosyal, kültürel ve ekonomik sermayeyi belirlemede önemli bir değişken olduğunu belirtebiliriz.

Tablo 9: Aylık Gelir

	Sayı	Yüzde
1.999 TL ve altı	134	17.6
2.000-2.999 TL	170	22.3
3.000-3.999 TL	152	19.9
4.000-4.999 TL	158	20.7
5.000 ve üzeri	148	19.4
Toplam	762	100.0

Görüşülenlerin aylık geliri; %17.6'sı 1.999 TL ve altı, %22.3'ü 2.000-2.999 TL, %19.9'u 3.000-3.999 TL, %20.7'si 4.000-4.999 TL, %19.4'ü ise 5.000 ve üzeri aylık gelire sahiptir⁹⁰. Tablodan da görüldüğü üzere gelir dağılımı hemen hemen eşit dağılım göstermekte ve bu durum her kesimi kapsayıcı bir unsura sahiptir.

Tablo 10: Toplumsal Statü Dağılımı

	Sayı	Yüzde
Sosyo-ekonomik düzeyi üst	32	4.4
Sosyo-ekonomik düzeyi biraz üst	73	10.1
Sosyo-ekonomik düzeyi orta	496	68.8
Sosyo-ekonomik düzeyi ortanın altında	78	10.8
Sosyo-ekonomik düzeyi alt	42	5.8
Toplam	721	100.0

Görüşülenler kendilerini en yüksek oranla; %68.8 ile “Sosyo-ekonomik düzeyi orta”, %10.8 “Sosyo-ekonomik düzeyi ortanın altında”, %10.1 Sosyo-ekonomik düzeyi biraz üst, %4.4'ü Sosyo-ekonomik düzeyi üst ve %5.8'i Sosyo-ekonomik düzeyi alt olarak kendini tanımladığı görülür. Tabloya göre, görüşülenler çoğunlukla toplumsal statü olarak “orta sınıfa” ait olduğunu belirtir. “Alt ve üst sınıfa” aidiyet az olmakla birlikte bu durum toplumun geneli ile uyumluluk taşımaktadır.

⁹⁰ Araştırmada aylık gelir durumu, toplumsal statüyü belirleyen değişkenlerden sadece biridir. Burada belirleyici unsurlar arasında kişilerin aylık gelirine göre kendilerinin belirlemiş olduğu konum, hissettikleri durum veya betimleme şeklidir (Bakınız. Tablo: 11).

Tablo 11: Kapalı Konut (Site) / Mahalleye Göre Toplumsal Statü Dağılımı

		SİTE/MAHALLE		Toplam
		Site	Mahalle	
Toplumsal Statü Dağılımı	Sosyo-ekonomik düzeyi üst	14 12.4%	18 3.0%	32 4.4%
	Sosyo-ekonomik düzeyi biraz üst	17 15.0%	56 9.2%	73 10.1%
	Sosyo-ekonomik düzeyi orta	78 69.0%	418 68.8%	496 68.8%
	Sosyo-ekonomik düzeyi ortanın altında	2 1.8%	76 12.5%	78 10.8%
	Sosyo-ekonomik düzeyi alt	2 1.8%	40 6.6%	42 5.8%
Toplam		113 100.0%	608 100.0%	721 100.0%

(p<0, 05)

Görüşülenlerin mahalle / kapalı konuta (siteye) göre toplumsal statüsü karşılaştırıldığında; kapalı konutta oturanların %27.4'ü kendini “sosyo-ekonomik düzeyi üst-biraz üst”, %69'u “sosyo-ekonomik düzeyi orta” ve %3.6'sı “sosyo-ekonomik düzeyi ortanın altı-alt” görürken, mahallede oturanlar; %12.2'si “kendini sosyo-ekonomik düzeyi üst-biraz üst”, %68.8'i “Sosyo-ekonomik düzeyi orta” ve %19.1'i “sosyo-ekonomik düzeyi ortanın altı-alt” görür. Tabloya göre, kapalı konutta oturanlar toplumsal statü olarak “orta ve üst sınıf” olarak kendilerini tanımlarken, mahallede oturanlar ise “orta ve alt sınıf” olarak kendilerini tanımladığı görülür.

Tablo 12: Konut Türü; Kapalı Konut (Site) / Mahalle Dağılımı

	Sayı	Yüzde
Site	114	14.8
Mahalle	658	85.2
Toplam	772	100.0

Çalışmada konut türü, ‘hem toplumsal grupları nasıl dönüştürdüğü hem de toplumsal sınıfların konut seçiminde ne tür ilişki olacağını ortaya çıkarması ‘bakımından önemlidir. Ayrıca, konut türüyle kendinden farklı mekânda yaşayan gruplara karşı bakış, tutum ve değerleri ortaya çıkaran unsurlardandır. Böylelikle, çalışmada görüşülenlerin %14.8'i kapalı konutta oturduğu, %85.2'si ise mahallede bir apartmanda oturduğu belirlenmiştir. Buna ilaveten çalışmada, belirlenen mahalle ve kapalı konut dağılımı ve görüşülen sayısı, Zeytinburnu evreninde var olan sayıya göre oranlanmıştır. Aşağıda, Zeytinburnu mahallerine göre konut ve site dağılımı bulunmaktadır; Zeytinburnu (2020 verilerine göre) toplam konut sayısı 102246 olup bunların 174'ü

müstakil ve 46'sı kapalı konut (site) tarzı bir yerleşim birimini içermektedir. Zeytinburnu'nda belirlenen 46 adet kapalı konutta (sitede) 16618 adet konut bulunmaktadır.

Tablo 13: Zeytinburnu Genel Konut Dağılımı

	KONUT	MÜSTAKİL	SİTE	SİTE KONUT
BEŞTELSİZ	7965	7	1	137
ÇIRPICI	8953	10	0	0
GÖKALP	6590	4	0	0
KAZLIÇEŞME	2161	8	4	1826
MALTEPE	7081	0	17	6697
MERKEZEFENDİ	6735	33	9	1995
NURİPAŞA	8562	10	0	0
SEYİTNİZAM	10080	6	6	1422
SÜMER	13808	14	8	4437
TELSİZ	12007	24	0	0
VELİEFENDİ	8462	42	1	104
YENİDOĞAN	3483	4	0	0
YEŞİLTEPE	6359	12	0	0
TOPLAM	102246	174	46	16618

Kaynak: <https://www.zeytinburnu.istanbul/>

Tablo 14: Konut Fiyatları Kategorileri Göre Kapalı Konut (Site) / Mahalle

		SİTE/MAHALLE		Toplam
		Site	Mahalle	
Konut Fiyatları Kategorileri	250.000 TL altı	7	129	136
		6.6%	19.9%	18.0%
	250.000 - 500.000 TL arası	41	511	552
		38.7%	78.7%	73.1%
	500.000 - 750.000 TL arası	30	9	39
		28.3%	1.4%	5.2%
	750.000 - 1.000.000 TL arası	9	0	9
		8.5%	0.0%	1.2%
	1.000.000 TL üzeri	19	0	19
		17.9%	0.0%	2.5%
Toplam		106	649	755
		100.0%	100.0%	100.0%

(p<0,05)

Araştırmada, görüşülenlerin çoğu (%73.1), 250.000-500.000 TL arası, (%18) 250.000 TL altı, (%5.2) 500.000 - 750.000 TL arası, (% 1.2)'si 750.000 -1.000.000 TL arası ve (%2.5)'i 1.000.000 TL üzeri konut bedeli olduğunu söylemiştir. Görüşülenlerin % 57.4'ü ev sahibi, %37.9'u kiracı, %4.3'ü akrabasına ait olduğunu belirtmiştir. Buna ilaveten, tabloda kapalı konut/mahalleye göre konut fiyat kategorisi karşılaştırıldığında; kapalı konutta oturanların çoğu %38.7 250.000 - 500.000 TL arası ve %28.3 500.00-

750.000 TL arası bir konutta otururken, mahallede oturanları çoğu %78.7'si 250.000 - 500.000 TL arasında bir konutta oturduğu görülür.

Tablo 15: Konut Kirasına Göre Kapalı Konut (Site) / Mahalle

		SİTE/MAHALLE		Toplam
		Site	Mahalle	
Konut Kirası	1000 - 1500 TL arası	7	38	45
		14.6%	14.4%	14.5%
	1000 - 1500 TL arası	8	176	184
		16.7%	66.9%	59.2%
	1500 - 2000 TL arası	4	41	45
		8.3%	15.6%	14.5%
	2000 TL üzeri	29	8	37
		60.4%	3.0%	11.9%
Toplam		48	263	311
		100.0%	100.0%	100.0%

(p<0,05)

Araştırmada görüşülenlerin konut kirasının; %14.5'i 1000 - 1500 TL arası, %59.2'si 1000 - 1500 TL arası, %14.5'i 1500 - 2000 TL arası, ve %11.9 2000 TL üzeri olduğu belirtilmiştir. Araştırmada kapalı konut (site) ve mahallede oturanların aylık kira bedeli karşılaştırıldığında; kapalı konutta (sitede) oturanların çoğu %60.4'ü 2000 TL üzeri, mahallede oturanların çoğu ise %66.9'u 1000 - 1500 TL arası kira bedeli olan bir konutta oturduğu tespit edilmiştir. Böylelikle, kapalı konut bedelinin mahalle yerleşim alanına göre daha yüksek olduğu görülmektedir.

3.2.2. Göç Deneyimleri

3.2.2.1. İstanbul'un Eski ve Yeni Göçmenleri: Göç ve Kentte Tutunma Süreci

Göç olgusu yeni olmamakla birlikte, 20. yüzyıl itibariyle hız kazanmıştır. Göç, genellikle bir ülke sınırları içinde bir şehirden diğerine yerleşme şeklinde olmuştur. 1950'li yıllarda göç sürecinin arka planında “sanayileşme ve hızlı kentleşme” süreçlerinin olduğu görülür. Kentlerde yaygın olarak gelişen sanayileşme süreci, kırdan kente yoğun göç sürecini başlatmıştır. Diğer bir ifadeyle, kırdan kente doğru yapılan göçün ilk döneminde, “kentin iş olanaklarının ve fırsatlarının” önemli bir yeri vardır. İstanbul ise 1950'li yıllardan itibaren Türkiye'nin en yoğun göç alan kent bölgesidir⁹¹. Çalışmanın alan araştırması da bu durumu destekler şekildedir. Buna ilaveten,

⁹¹ Belirtilen göç oranları tezin “2.4.1. Zeytinburnu'nun Nüfus Yapısı, Gecekondulaşma ve Mekânsal Dönüşümü” başlığı altında değerlendirilmiştir.

çalışmanın bu kısmında “katılımcıların göç deneyimleri ve nedenleri, mekanın nüfus yapısı hakkında analizler” tartışılarak bölgeye dair bilgi edinmemizi sağlayacaktır.

Araştırmanın nitel kısmında, görüşülenlerin yarısından fazlasının memleketlerinin İstanbul dışında bir yer olduğu tespit edilmiştir (“Marmara bölgesi (22 kişi), İç Anadolu (8 kişi), Karadeniz (8 Kişi), Doğu Anadolu (6 kişi) ve Yabancı uyruklu olanlar ise (11 kişi) olarak belirlenir”). Yine çalışmanın nicel verilerinde ise görüşülenlere memleketleri sorulduğunda; %65,8’inin memleketinin İstanbul’dan farklı bir yer olduğu görülür. Buna ilaveten görüşülenler, İstanbul’da kalınan yılı; %63.6’sı 21 yıl ve üzeri, %16.3’ü 16-20 yıl, %6.9’u 6-10 yıl, %6.8’i 1-5 yıl, ve %6.4’ü ise 11-15 yıl olarak belirtir (Bakınız. tablo.17).

Tablo 16: İstanbul’da Kalınan Yıl

	Sayı	Yüzde
1-5 yıl	52	6.8
6-10 yıl	53	6.9
11-15 yıl	49	6.4
16-20 yıl	125	16.3
21 yıl üzeri	488	63.6
Toplam	767	100.0

Diğer taraftan, İstanbul’a göç deneyimi yoğunluklu olarak, “iş bulmak ve hayatını idame ettirebilmek” içindir. Nitel görüşmelerde İstanbul’a göç edilmesinin arka planında (hemen hemen hepsinde) kentin sunduğu iş olanağı ileri sürülmüştür;

“94-95 senesinde göç ettik...Şöyle biz niye göç ettik, benim babam şey sürüsü olan, çobanlık yapıyordu. Sürüsü kendine aitti, 100 tane falan işte küçükbaşı varmış, büyükbaşı varmış vs. Sonra bel fıtığına yakalanmış, bu anlamda o işi sürdürmek çok zor oluyor annem de kadın başına tabi ki bunu devam ettiremeyeceği için ve o zaman şöyle bir furya var herkes ya Almanya’ya gidiyor ya İstanbul’a gidiyor. İstanbul’un taşı toprağı altın vs. diye bir söz var, o anlamda diyorlar ki işte daha rahat bir iş bulunabilir hani bel fıtığı, sağlık durumundan ötürü daha rahat çalışabileceği vs. o anlamda sürüyü satıyorlar, işte kaç para ediyor, o zamanla şimdinin parası kaç milyar ediyor bilmiyorum. O parayla geliyorlar bir iş kurabilir miyiz ya da ev mi alırsız vs. diye. Ama maalesef bilmiyorum artık ortamdan mı kaynaklanıyor yoksa babamdan mı kaynaklanıyor para bir anda akıp gidiyor hani bir iki senenin içerisinde hiçbir şey yapamadan, bir çorapçılığa başlıyorlar işte çorap üretimine, çok başarılı olamıyorlar...” (14. Görüşülen, Kadın, 25 yaşında).

*“1950’den beri buradayım...Ben köy hayatından bıktım orda küçüktüm geldim zaten. Erzincan’ın Harmankaya köyünden geldim ben. Deniz Harp Okulu’na geldim. Deniz Harp Okulu’na da geldiğim zaman fazla gelirimiz olmadığı için okuması zor oldu. O zaman kalem, defter yok. Abim vardı rahmetlik, Nuri dedi gel dedi **seyyar satıcılık** yapalım boşver, gittik **Eminönü’ne seyyar satıcılık yaptık 3-5 kuruş kazandık. Esnaflığa atladık işte esnaftan kasaplığa, kasaplıktan manavlığa, manavlıktan müteahhitliğe...**” (24. Görüşülen, Erkek, 54 yaşında).*

1950’li yıllarda İstanbul’a göç eden kesim, iş fırsatlarını genellikle “emek gücüne dayanan iş alanlarında ve enformel sektörlerde” bulmuşlardır. Ayrıca, iş bulma ve yaşam alanını inşa etme sürecinde “akrabalık veya hemşerilik ilişkilerinin” ön planda olduğunu belirtebiliriz. Fakat 1980-1990’lı yıllara gelindiğinde, toplumların ekonomik ve çalışma politikalarının değiştiğini, diğer yandan neo-liberal politikaların etkisi, üretim biçiminin değişmesi iş hayatındaki emek gücüne olan ihtiyacı köklü bir değişikliğe sürüklemiştir. Diğer bir husus ise küreselleşmenin etkisi ile teknoloji ve ulaşımın kolaylaştığı, uluslararası göçü etkin hale getirdiğini belirtebiliriz. Bu tarz göçlerin arka planında iş olanakları ya da ekonomiyi iyileştirmenin yanı sıra siyasi, dini ve kültürel etkilerin’ ön planda olduğu ve göçü zorunlu hale getirdiği durumlar söz konusudur;

“Hemen hemen 15 yıldır İstanbul’dayım...Afganistan’dan geldik..1982’de devlet Türk kökenlileri o zaman Pakistan’dan uçaklarla Adana’ya... Oradan da bizi iskân evleri adı altında köyler, yerler yapılmıştı. Daha önceden hazır olan yerlere yerleştirdik. Bizler, Özbek kökenliler Hatay’a yerleştirdik. Devlet politikası bu. Kırgız kökenliler Van’a yerleştirdi. Duyuyorsunuzdur zaten. Kazaklar Kayseri’ye, Türkmenler Tokat’a yerleştirdi. Bizler de işte 1982’de Hatay’a. Bir de Ceylanpınar’da vardı işte bizlerden. O zamanlarda ilk Diyarbakır’a Diyarbakır’dan Ceylanpınar’a ev yaptılar oraya taşındı...” (45. Görüşülen, Erkek, 44 yaşında).

İstanbul-Zeytinburnu’nda farklı uyruk ve etnik kökene sahip bir nüfusun olduğu ve göçmenlik deneyiminin çok eskilere dayandığını söyleyebiliriz. Charles Hart’ın 1962 yılında yaptığı araştırmada (1969), Zeytinburnu nüfusunun yarısından fazlasının yurt dışı doğumlu (%51.8), %48,2’sinin ise yurt içi doğumlu olduğunu tespit eder. Bu bölgede “Balkan ve Orta Asya Türk kökenli” göçmenleri görmek mümkündür.

Balkanlardan gelen göçmen kitlesi çoğunlukla, “Yugoslavya ve Bulgaristan’dan, Yunanistan ve Romanya”dır. Orta Asya Türk kökenli göçmenlerin çoğunluğunu Kazak Türkleri olmasının yanı sıra Özbek, Uygur, Türkmen ve diğer boyları kapsamaktadır. Buna ilaveten Türk kökenli göçmenler Doğu Türkistan ve Afganistan’dan gelmektedir. Diğer taraftan, Arap kökenlilerin son yıllarda yerleştiğini; bunların çoğunluğunun, Suriye kökenli olduğu çalışma esnasında ortaya çıkan bulgulardandır.

*“Bizim hemşerilerimiz çok burada...Afganlar çok burada herhalde...Afganlar diye biliyorlar ama Afgan yok aslında. Afgan yok. Afganistan’ın hepsi Afgan olarak geçiyor ama biz şimdi aynı Türkiye’deki gibi çeşitli kavimler var... Biz Özbek(iz)... **Türkmenler, Özbekler, Kazaklar** bu bölgede yaşıyor. Biraz da Taciklilerden var ama çok az. Onlar Peştün olarak geçiyor. Peştünler burada pek yok. Aile olarak yok. Çalışmaya kaçak gelip şey yapanlar var ama... Genelde Türk kökenliler burada kalıyor. Diğerleri burayı bir geçiş güzergâhı olarak kullanıp **Avrupa’ya gidiyorlar** genelde...”(45.Görüşülen, Erkek, 44 yaşında).*

Çalışmanın diğer bir bulgusu ise Arap kökenlilerin son 10 yılda bu bölgede daha fazla yaşadığının, özellikle Suriyeli olanların kendi ülkelerindeki savaş nedeniyle zorunlu bir göçe tabi tutularak Türkiye’ye yerleştiğini söyleyebiliriz. Diğer Arap kökenlilerin ise genellikle varlıklı ve eğitilmiş bir kesimi temsil ettiği, hatta hemen hemen hepsinin (görüşülenlerin) prestijli-kapalı konutta yaşadığı, tatil ve iş amaçlı İstanbul’a gelip gittikleri tespit edilmiştir.

3.2.2.2. Mekânın Dönüşümü: Gecekondu’dan Apartmanlaşmaya

1940-1950’li yıllarda İstanbul’un sanayileşen ve iş olanağı sunan bir kent olması, yoğun bir göçün yaşanmasına sebep olmuştur. Göçle gelenlerin çoğu gelir düzeyi düşük ve konut imkanı olmayan bir nüfusu temsil ediyordu. Nihayetinde bu durum, koşullar neticesinde verilen mücadelede bir nebze durumu hafifletebilecek “gecekondu olgusunu” ortaya çıkarıyordu. Gecekondu göçle gelenler için, “çalıştıkları yerlere yakın, kendilerine ait olmayan boş bir arazi üzerinde, sağlıksız ve alelacele yapılmış barınaklar ve hızla inşa edilen bir yapıdır” (Gökçen , Akbulut ve Bayar, 2003, s. 366). 1945 yılında İstanbul’un ilk gecekonduusunun Zeytinburnu Kazlıçeşme’de inşa edildiği ifade edilmektedir. İlerleyen yıllarda gecekondu yapımının hızlandığı, arttığı görülür. 1960’lı yıllarda gecekondu, kiralanmayan yoksul ailelerin kendi güç ve olanaklarıyla inşa ettiği

konut birimleridir. Fakat, 1980 sonrasında gecekonduların inşaa süreci ticarileşmiş, kiralanmasından veya satılmasından kazanç sağlanan bir konut haline gelir.

Yukarıda tartışılan konu, çalışmanın nitel verilerinde de yansıyan bir durumdur. Görüşülenlerin bir kısmının (11 kişinin), İstanbul-Zeytinburnu'na ilk göç deneyiminin akabinde gecekondular tarzında bir konut alanında oturduğunu daha sonrasında gecekondudan apartmanlaşmaya doğru giden bir sürecinin olduğunu ifade etmiştir;

*“İlk geldiğimizde Yenidoğan Mahallesi'ne geldik orada 6 ay kadar kaldık sonra bu Çırpıcı'ya geldik, gecekondular yaptık buraya. Biz gece oradan buraya (Üskü'den) gelirken buzdolabı getirdik. **Buzdolabı parasıyla biz gecekondular yaptık...** Çünkü o zaman biz 1959'da buraya geldiğimizde Türkiye'de çok az nadir buzdolabı yani beyaz eşya vardı. Onu sattık hatta amcam biraz geciktirdi biz o zamanlar o zamanın parasıyla 3500 liraya sattık yani amcam da geciktiği için 2500 liraya sattı yani tabii yeni ürün geliyor ya buzdolabı geldikçe piyasa düşüyor tabii. Onun için onlar yaptık yani...Gecekondudan sonra apartman yaptık onu da müteahhitte vermedik biz kendimiz yaptık. Şöyle yaptık ilk iki katını paramız vardı yaptık on sene sonra iki katını yaptık bina komple bizim...”(1. Görüşülen, Erkek, 63 yaşında).*

1966 yılında, 775 sayılı yasa ile gecekondularda, “iyileştirme”, “ortadan kaldırma”, ve “önleme” amaçlanmıştır (Keleş, 2015, s. 541). Yasa ile “hazine mülkiyetindeki bu alanlarda çağdaş konut çevreleri yaratılarak gecekondular sakinlerine önceleri kiralanması daha sonraları da uzun vadeli olarak satılması yoluyla dar gelirli kesimin sağlıklı ve çağdaş konut sahibi yapılması ve bu yolla gecekondulaşmanın önlenmesi amaçlanmıştır”. Çoğu gecekondular çıkan aflarla birlikte, yeniden konut inşaa etmiş hak sahibi olmuştur. Fakat, 1970 yıllarda ‘çıkan yasalar ve aflar ile birlikte konutlaşma sürecini çıkar amaçlı kullanıldığı da (rant getirme) görülür. Bu durum 1980'lerle tekrardan gündeme alınarak “2981 ve 3290 sayılı imar affı yasalarına göre yapılan ıslah imar planları izler. Gecekonduların apartmanlaşma süreci de büyük ölçüde bu planlarla başlar” (Gökçen , Akbulut ve Bayar, 2003, s. 396).

“İlk geldiğimizde gecekondulara geldik...89'da geldik ama 89-90 arası Zeytinburnu'nda Kazlıçeşme'de dericilerin olduğu tabakhane denilen bir yer var orası yıkıldığında Zeytinburnu'nda çok büyük fareler artık böyle her tarafı sardı ve benim de çocuklarım küçüktü o zamanlar daha yeni. Gecekonduydu hep

buralar zaten. Gecekondu her sabah kalktığımızda bir çığlıkla kalkıyorduk, işte birinin ayağını kemirmiş fare, birinin kulağını yemiş, ben dayanamadım dedim ben çocuklarımı fareler yiyecek diye, zaten çok korkum var, fare korkum var...”(21. Görüşülen, Erkek, 62 yaşında).

Konut türü olarak gecekondu, genellikle çok hızlı inşa edilen, sağlıksız yapılar olarak betimlenir. Ayrıca, konut çevresinin alt yapı hizmetlerinden yetersiz olduğu da bir gerçektir. Aslında gecekondu ilk bakışta, yoksul olana konut ihtiyacını karşılamasına rağmen ‘**sağlıksız ve eksik alt yapısı**’ bakımından yoksun bırakmaktadır. Literatürde yapılan çalışmalarda bu husus öne çıkmaktadır. Örneğin; Bektaş ve Yücel’in (2013) “Ankara-Altındağ Tepesi Gecekondu Bölgesi”nde yaptıkları alan araştırma sonuçlarına göre bölgenin en büyük sorunlarından biri, %40 oranında alt yapı eksikliği olduğu ortaya çıkmıştır. Bu durum yaşam koşullarını kötüleştirmekte, beraberinde farklı sorunlarının da doğmasına sebebiyet vermektedir.

“Hani ama ben e tabii ki artık belli bir yaştan sonra yer ayrımı zor yaparız, ya da apartman dairesi bizler için, şimdi gençlere sorsan tabii site derler şu derler bu derler farklı derler ama bizler belli bir yaştan sonra daire bizler için daha iyi, hepsi derli toplu. Mesela annelerimiz **gecekondu çok uğraştılar**. Ama sonra daireye çıktıktan sonra rahat ettiler belli bir yaştan sonra gecekondularla uğraşmak kolay değil...Öyle değil birazcık **yani tavanı akar şey yapar...**Yani hep bakacaksınız. Her sene **badanasını yapacaksınız, bahçesi hani ev size ait her şeyini siz yapacaksınız o evin**. Bir de tuvaleti dışarıda, insanlar belli bir yaştan sonra bazı şeyleri yapamıyorlar. Kolay değil.” (31. Görüşülen, Kadın, 47 yaşında).

Zeytinburnu’nun tarihsel geçmişinden gelen gecekondu kimliği günümüzde mekânın dönüşümüyle kendini yeni bir kentsel forma bırakmaktadır. Artık Zeytinburnu gecekondu-sanayi kimliğinden sıyrılmaya başlar, kentsel olarak dönüşür. Fakat, mekânsal-kentsel dönüşümünü sonlandıramamış, yeniden yapılanan ve kurgulanan bir kent olarak karşımıza çıkmaktadır.

3.2.3. ‘Kent, Konut ve Mekân’ Üzerine Algılar

Kent, insanlık tarihi kadar eski olan ve insanlığın oluşum sürecine yaşam alanına eşlik eden mekânsal bir olgudur. Kent çok çeşitliliği içinde barındıran, çok boyutlu ve katmanlı bir mekândır. Hem zıtlık ve çelişki ile kendini ifade eden hem de farklı olanı

tekleştiren, bütünleştiren ve uzlaştıran bir mecradır. Kentte, insanlar arasında sosyal etkileşimi ve ilişkiyi yansıtan temel fiziki (mekânsal) unsurlardan biri de “konut”tur. Konut ve yaşama alanı, insanların sosyo-kültürel ve ekonomik yapısını temsil etmektedir. Diğer bir anlatımla, konut toplumun yapısal olanakları, üretim, çalışma düzeni ve ekonomik koşullarıyla konumlanır, diğer konut alanı veya mahalle / sokak ile ilişki kurar (Kıray, 1998, s. 138). Aynı zamanda, kent mekânında kendi içinde ayrılmış olan konut alanı “farklı toplumsal tabakaları, mekânsal aidiyet ve ayrışmayı” sembolize etmektedir.

Rex ve Moore’un tezlerinde, kent mekânının dağılımını gösteren konut tipleri veya konutun mülkiyet ile olan ilişkisi “konut sınıflarını” ortaya çıkardığı iddia edilir. Onlara göre, “konut sınıfı mekânsal farklılaşmayı göstermesinin yanı sıra farklı mekânlarda oluşan kültür gruplarının oluşumunu” betimler (Rex ve Moore, 1967, s. 8). Konu ile ilişkili olarak Castells’e göre mekân üzerindeki konutların dağılımı, hem sosyal farklılığı hem de kentsel peyzajı belirler. Bunun en temel sebeplerinden biri konut alanında yaşayanların özelliklerine bağlı aktiviteler ve konutun işlevsel düzeyidir. Dahası, sosyal grup veya sınıfların ekonomik sermayeye ulaşma düzeyinin farklı olması konut alanını belirlemekte ve eşitsizliği pekiştirmektedir. Yine, Castells’e göre konut, ekonomik sermaye ile ilişkili bir olgu olmasının yanı sıra sosyal statüyü belirlemede önemli bir araçtır (Castells, 1977a, s. 39). Çalışmanın nicel verileri kapsamında bu temel hususu analiz edecek olursak; Zeytinburnu ilçesinin örneklem mahalleleri “Sümer, Telsiz, Veliefendi, Merkezefendi, Nuripaşa, Çırpıcı, Seyitnizam, Beştelsiz, Gökalp, Yeşiltepe, Yenidoğan, ve Maltepe” dir.

Tablo 17: Mahallede Kalınan Yıl

	Sayı	Yüzde
1-5 yıl	148	19.4
6-10 yıl	113	14.8
11-15 yıl	73	9.6
16-20 yıl	110	14.4
21 yıl üzeri	318	41.7
Toplam	762	100.0

Görüşülenlerin, yaşadıkları mahallede kalma aralığı şu şekilde belirtilmiştir; yaklaşık yarıya yakını, %41.7’si 21 yıl ve üzeri ifade ederken, diğer oranlar ise %19.4’ü 1-5 yıl, %14.8’i 6-10 yıl, %14.4’ü 16-20 ve %9.6’sı 11-15 yıl aralığında aynı mahallede kaldığını belirtir. Aslında bu durum bizlere örneklem olarak belirlediğimiz kesimin

yaklaşık yarıya yakının yaşamış olduğu **mahalle veya bulunduğu konumuna ait köklü bir geçmişi olduğunu**, yine vermiş oldukları değerlendirmelerin dikkate değer olduğunu gösterir. Buna ilaveten, bizlere hem Zeytinburnu’nun **kentsel değişim sürecini hem de değişen kent insanı profilini** yakalayabilmemizi sağlamaktadır.

Kentleşme sürecinde konut seçimi, toplumsal etki düzeyi yüksek olan bir olgudur. Bu sebeple çalışmanın amaç ve hedefleri çerçevesinde, “dış çevreden kısmen izole etrafı çevrili kapalı konutlarda yaşayanlar ve kapalı konut dışı bir yaşam sayılabilecek çevreden izole olmayan kısmen apartmanlarda yaşayanlar” ile alan araştırması yapılarak analiz edilmeye çalışılmıştır:

Tablo 18: Bu Mahalleden / Kapalı Konut (Siteden) Önce Nerede Yaşıyordunuz?

	Sayı	Yüzde
Aynı mahalledeki (bir apartman dairesinde)/sitedeki başka bir evde yaşıyordum	158	21.2
Başka bir mahalle (bir apartman dairesinde)/sitede yaşıyordum	170	22.8
Aynı mahalledeki (müstakil bir evde)/sitedeki başka bir evde yaşıyordum	27	3.6
Başka bir mahalle (müstakil bir evde)/sitede yaşıyordum	55	7.4
Başka bir şehirde yaşıyordum	114	15.3
Başka bir ülkede yaşıyordum	18	2.4
Hep aynı evde yaşadım	202	27.2
Toplam	744	100.0

Araştırmada, “**Bu Mahalleden / Kapalı Konuttan (Siteden) Önce Nerede Yaşıyordunuz?**” sorusu sorulduğunda, görüşülenlerin dörtte birinden fazlası (%27.2) “Hep aynı evde yaşadım” demekte, %22,8’i “Başka bir mahalle (bir apartman dairesinde)/sitede yaşıyordum”, %21.2’si “Aynı mahalledeki (bir apartman dairesinde)/sitedeki başka bir evde yaşıyordum”, %15.3 “Başka bir şehirde yaşıyordum”, %7.4’ü “Başka bir mahalle (müstakil bir evde)/sitede yaşıyordum”, %3.6 “Aynı mahalledeki (müstakil bir evde)/sitedeki başka bir evde yaşıyordum”, en düşük oran ile %2.4’ü “Başka bir ülkede yaşıyordum” cevabını vermiştir. Görüşülenlerin mekânsal hareketliliğinin hem Zeytinburnu mahalleri arasında hem de İstanbul ilçeleri ve şehrin dışı olduğu görülür.

Tablo 19: Aynı Mahallede / Kapalı Konutta (Sitede) Ev Değiştirme Nedeniniz Nedir?

	Sayı	Yüzde
Oturduğum evin kirası çok arttığı için	37	13.6
Ev sahibi çıkardığı için	21	7.7
Oturduğum bina çok eski, bakımsız olduğu için	27	9.9
Oturduğum evden daha iyisini aynı fiyata ya da daha ucuza bulduğu için	27	9.9
Daha prestijli ve güvenlik birimi olan bir binada yaşamak istediğim için	15	5.5
Kendi evimi satın aldığı için	71	26.0
Daha yeni ve konforlu bir evde yaşamak için	35	12.8
Daha kaliteli komşular istediğim için	1	.4
Diğer(belirtiniz).....	39	14.3
Toplam	273	100.0

Araştırmada görüşülenlere, “**Aynı Mahallede / Kapalı Konutta (Sitede) Ev Değiştirme Nedeniniz Nedir?**” diye sorulduğunda, yaklaşık dörtte biri (%26) “kendi evini satın almasını” sebep göstermiştir, diğer cevaplar ise %13.6 ile “oturduğu evin kirasının artması” ve %12,8 “daha yeni ve konforlu bir evde yaşamak için”, en düşük oranla verilen cevap ise “daha kaliteli komşular istediğim için” olarak belirtilmiştir. Tablodan da görülebileceği gibi, ev değiştirme nedeni olarak yüksek oranda, evin satın alınması veya kira bedeli gösterilerek **ekonomik sermaye** ile ilişkilendirilmiştir. Diğer bir ifade ile ev değişikliğinde, belirleyici unsurların başında **ekonomik faktörler** ön planda gözükmemektedir.

Tablo 20: Mahalleyi Tercih Etme Nedenleri

	Sayı	Yüzde
Akrabalara yakınlık	219	33.4
Hemşehrilere yakınlık	26	4.0
İşyerine yakınlık	146	22.3
Ucuz arsa/ev bulma	53	8.1
Ucuz kira	71	10.8
Ulaşım kolaylığı	49	7.5
Ev/semte güzel	63	9.6
Diğer	28	4.3
Toplam	655	100.0

Araştırmada görüşülenlerin mahallede oturmayı tercih etmelerinin öncelikli nedeni olarak %33.4 “Akrabalara yakınlık”, %22.3’ü “İşyerine yakınlık olarak” olarak demektedir, diğer taraftan en düşük oranla cevap olarak % 4.0 ile “Hemşehrilere yakınlık” verilmektedir. Tabloda görüldüğü üzere, kent içi-dışı hareketlilikte, “akrabaya yakınlık ve hemşehrilik” ilişkisi günümüzde hala geçerliliğini koruyan unsurlar arasındadır. Özellikle, “Akrabaya yakınlık ve Hemşehrilik” göç deneyiminde hem **kentte**

tutunabilmek açısından hem de **hayat koşulları iyileştirebilmek** adına önemlidir. Bu veriler hemşehrilik ve akrabalık gibi geleneksel bağ ve networklerin hala geçerli bir sosyal sermaye değeri taşıdığını gösteriyor. Diğer bir yüksek oran ise “İşyerine yakınlık” ise İstanbul’un mekânsal hareketlilikte **trafiğinin yoğun olması ve ulaşımında yaşanan sıkıntılar** ile ilgili görünmektedir.

Tablo 21: Olanaklarınız Elverirse Gelecekte İstanbul’da Nasıl Bir Yerde Yaşamak İstersiniz?

	Sayı	Yüzde
Şu anda oturduğum mahallede / sitede yaşamaya devam ederim	163	21.7
Şehrin dışında kapalı lüks bir sitede	68	9.1
Şehrin dışında bahçeli müstakil bir evde	301	40.1
Şehrin merkezinde yeni yapılmış lüks bir apartman dairesinde	110	14.7
Şehrin merkezinde bir rezidansta	45	6.0
Tarihi kent dokusu olan bir yerleşim alanına	35	4.7
Diğer	28	3.7
Toplam	750	100.0

Araştırmada görüşülenlere “**Olanaklarınız elverirse gelecekte İstanbul’da nasıl bir yerde yaşamak istersiniz?**” sorusu sorulduğunda, yarıya yakını %40.1’i “Şehrin dışında bahçeli müstakil bir evde” seçeneğini tercih ederken dörtte biri ise %21.7’si “Şu anda oturduğum mahallede / sitede yaşamaya devam ederim” cevabını vermektedir. Bu soruya en düşük oranlı cevaplar ise %6’sı “Şehrin merkezinde bir rezidansta” ve %4.7’si “Tarihi kent dokusu olan bir yerleşim alanına” şeklinde cevap verdiği görülür. Tabloda görüldüğü üzere, görüşülenlerin yarıya yakını “şehrin dışında bahçeli bir evde” yaşamak seçeneğini tercih etmesinin arka planında, İstanbul nüfusunun gün geçtikçe artması ile kent insanının yaşam standardını düşürecek **kalabalıklaşma** ve nüfus artışına bağlı olarak ortaya çıkan **çarpık konutlaşma** gösterilebilir. Nüfus artışı beraberinde çok katlı binalara ve sıkışık mekânların ortaya çıkmasına sebebiyet vermektedir; nihayetinde bu durum betonlaşma ve yeşil alanın yok oluşu **kent insanın yaşam kalitesini düşürmektedir**. Diğer taraftan, nitel araştırma bulguları da tespit edilen durumu destekler niteliktedir. Görüşülenlerin yarısından fazlası (19 kişi); şehrin dışında, müstakil, yeşil ve sakin (6 kişi) olan bir alanda yaşamak istediğini dile getirir;

“Şöyle ben kırsal bir yerde yaşamak isterdim. İnanın şehir yaşamı inanılmaz yoruyor beni, gerçekten şu anda da hani bir iş bulsam da İstanbul’dan ayrılısam diye düşünüyorum yani. Evet seviyorum, burada büyüdüm, burada yaşadım ama çok kalabalık, beni çok yormaya başladı yani bundan çok etkileniyorum. O

anlamda tabi ki benim hayalim şey, **iki katlı ya da tek katlı** işte kırsal bir yerde...”(14. Görüşülen, Erkek, 51 yaşında).

“Ben daha çok, **hayalim böyle iki katlı olsun, bahçeli bir ev olsun...**Aynen benim orda mesela görevlim, yardımcı birilerim olsun, bir kümesim olsun, onlarla tavuklarımla ilgileneyim yani ama ailemden de uzak kalmayayım yani ailem de yanımda olsun. Çünkü daralırım yani bunalırım, yapamam...”(9. Görüşüle, Kadın, 32 yaşında).

İstanbul’a yapılan yoğun göç ve hızlı kentleşmenin getirisi olan nüfus yoğunluğu ve toplu konutlaşma süreci, kent insanının yaşam alanını daraltmaktadır. Artık, İstanbul kontrol edilemez bir şekilde devam eden apartmanlaşma (betonlaşma) ile karşı karşıya kalmaktadır. Bu durum da doğal olarak yeşil alanı yok etmekte, gölgelemektedir. Görüşülenlerin çoğunluğunda, memleketine geri dönme (kırsal alan) veya İstanbul dışında yeşil ve denizin bulunduğu bir alanda yaşama isteği alınan cevaplar arasındadır.

“Taşınmak düşünüyorum zaten emekliliğimde. Ama ne Sivas ne İstanbul. Muğla’da Köyceğiz’e taşınacağım Allah nasip ederse. **Huzur istiyorum** biraz daha böyle tabiatla iç içe olmak istiyorum, **o toprağa dokunmak** istiyorum. O kadar çok sanayileştik, o kadar çok modernleştik ki **ben tabiata dokunmak** istiyorum. Bunu biz, biz bunu mahvettik.**Yeşiltepe’nin (Zeytinburnu) yeşilinde görüyorum, bir metre bile yeşil alanım yok.** Çünkü tıks tıks her şey. İnsanlar çok bir yoğunluk, sadece sabah oluyor, akşam oluyor. Kendine ait böyle mutlu olacağın saatlerin yok....”(21. Görüşülen, Erkek, 62 yaşında).

Binalar dip dibe ki hiç sokak yok, hiç mesafe yok ben şimdi camımdan şöyle bakamıyorum, evimin içinde rahat hareket bile edemiyorum, şimdi camımı açıyorum rüzgar esiyor tülüm açılıyor içerde ben görünüyorum, çünkü dip dibe. **Elimi uzatsam karşı komşuyla tutuşacağım el ele nerdeyse.** Hani onun gözü benim evimin içinde, en ufak bir şey olsa ben de gayri ihtiyari şöyle dönüp bakıyorum. Şurada bir şey olsa dönüp bakıyoruz yani...” (4. Görüşülen, Kadın, 44 yaşında).

Görüşülenlerin bir kısmı ise şu anda oturmuş olduğu yerleşim yerinde oturmak istediğini (11 kişi) belirtirken, oturduğu mekânda kurmuş olduğu sosyal ilişkiler ve iş yerine yakınlık belirleyici olmaktadır. Görüşülenlerin diğer bir kısmı ise (17 kişi) şehrin merkezinde kapalı bir konutta yaşamak istediğini dile getiriyor. Bu tercihin arkasında da

“güvenliğinin ve sosyal tesislerinin olması” temel belirleyen olarak ortaya çıkmaktadır.

Tablo 22: Hangi Durumda Mahalle/Kapalı Konut (Siteden) Vazgeçerler

	Sayı	Yüzde
Maddi olanaklarım elverirse daha iyi bir mahalleye / siteye taşınmak için	377	49.9
Bu mahallede / sitede bizimle aynı kültürel yapıda olmayan insanlar çoğalırsa	51	6.8
Bu mahallede / sitede bizimle aynı dini yapıda olmayan insanlar çoğalırsa	18	2.4
Maddi olanaklarım burada yaşamaya yeterli olmazsa	95	12.6
Vazgeçmem, memnunum	186	24.6
Diğer	28	3.7
Toplam	755	100.0

Araştırmada “**Hangi Durumda Mahalle / Kapalı Konut (Siteden) Vazgeçerler**” sorusuna verilen cevapların yarıya yakını (%49.9) “Maddi olanaklarım elverirse daha iyi bir mahalleye/siteye taşınmak için”, %24.6’sı “Vazgeçmem, memnunum”, %12.6’sı “Maddi olanaklarım burada yaşamaya yeterli olmazsa”, %6.8’i “Bu mahallede/sitede bizimle aynı kültürel yapıda olmayan insanlar çoğalırsa” ve en düşük oranla da %2,4 ile “Bu mahallede / sitede bizimle aynı dini yapıda olmayan insanlar çoğalırsa” şeklinde cevap verdiği görülür. Tablodan da görüldüğü üzere, maddi imkanlara bağlı olarak yaşamış olduğu mekânı veya konutu değiştirmek istedikleri tespit edilir.

3.2.3.1. Dünden Bugüne İstanbul-Zeytinburnu: Mahalle, Komşuluk, Güven

İstanbul’un ilçesi olan Zeytinburnu’nun, yerleşim birimi olarak çok eskiye dayanan bir geçmişi vardır. Özellikle İstanbul’un fethiyle başlayan süreç mekânın dini yapılanmasına (camileri, tekkeleri ile) ve ticaretin canlanmasına sebep olur. Buna ilaveten, Zeytinburnu sanayi kompleksi geniş olan bir yer haline gelir; başta dericilik sanayisinin merkezi olan bu bölge tabakhaneleri ile meşhurdur. Şehrin tabakhaneleri ilk olarak Kazlıçeşme’de kurulmuştur, böylelikle çevresinde yerleşim birimleri oluşmaya başlamıştır. Yine, Zeytinburnu “tekstil, matbaacılık ve gıda” gibi sanayi sektörlerinde de gelişme kaydetmiştir. Sanayileşmenin yoğun bir biçimde oluşmaya başladığı 1940’lı yıllar gecekondulaşmayı da ortaya çıkarmıştır. Çalışmanın nitel görüşmelerinde bu tarihsel arka plan şu şekilde ifade edilir;

“Şimdi şöyle söyleyim, ben bi kere İstanbul’da yaşadığım için kendimi şanslı kabul ediyorum aslında her şeye rağmen. Ben dünyanın gözbebeği bir şehirde yaşıyorum. **Hani Napolyon demiş ya Dünya tek bir ülkeden meydana gelseydi başkenti İstanbul olurdu.** Ama üzüliyorum çünkü bence dünyanın en güzel şehri...Ben bunu belki Bağcılar’dan bahsetmiyorum ama öngörünüm olarak bir yabancıya göstereceğiniz **şehir güzelliği açısından dünyanın en güzel şehri** üstelik bir de her türlü şeyi içinde barındırıyor. **Bin yılın üzerinde bir şehir.** Kaç tane şehir var dünyanın üzerinden bin yılın üzerine olan tartışmak lazım. Amerika’daki hiçbir şehir bin yılın üstünde değil. Bütün kıtadaki. **Artı payitahtın şehri burası. Roma imparatorluğunun başkenti...**Geçmişinin, tarihinin olması, birçok medeniyete başkentlik etmiş bir şehir olması açısından önemli...” (49. Görüşülen, Kadın, 49 yaşında).

Dünya ve Türkiye açısından önemli bir tarihsel yapısı olan İstanbul’un, günümüzde de bu dokusunu koruduğu ve insanları etkilediği görülmektedir. İstanbul’un mekân olarak tarihsel, kültürel-dini, siyasal ve ekonomik bir yapısının olması onu vazgeçilmez yapan unsurlardır. Özellikle, Bizans dönemden Osmanlı İmparatorluğuna geçen bir tarihsel yaşanmışlık, günümüzde etkisini hala korumaktadır. İstanbul-Zeytinburnu’nun tarihsel geçmişinin yanı sıra geniş sanayi kompleksi de vardır;

“Ben 52 yaşındayım, 53’e gireceğim, burası şu anda bulunduğumuz yer ve daha da ileriye kadar olan kısım, **burası deri fabrikalarının, işleme atölyelerinin olduğu tabakhane dediğimiz alan, biraz daha ilerisi Küçükalyalı’nın olduğu yerler, Zeytinburnu Et Balık Kurumu, işte Tank Taburunun olduğu yerler, ön hattın bu kadar şey olmasının sebebi, bu kadar boş, bakır kalmasının sebebi bunlar.** Hat boyu, hattın arka tarafı her zaman için yerleşim yeri idi, burada daha çok **Afgan uyruklu, Uygur Türkleri, Afgan kökenlilerin gidip yerleştiği bir alan burası.** Burada Arap kökenli yok, sonradan geldiler. Çünkü niye, biliyorsunuz yani göçebe kültürlerde ilk önce birisi gelir yerleşir, onun yanına, o onun yanına, burada bir çevre burada bir kültür oluşur...”(16. Görüşülen, Kadın, 25 yaşında).

“89-90 arası Zeytinburnu’nda Kazlıçeşme’de **dericilerin olduğu tabakhane denilen bir yer var orası yıkıldığında Zeytinburnu’nda çok büyük fareler** artık böyle her tarafı sardı ve benim de çocuklarım küçüktü o zamanlar daha yeni. **Gecekonduydü hep buralar zaten...**”(21. Görüşülen, Erkek, 62 yaşında).

1950’li yıllarda bu bölgenin hem sanayi hem de ulaşımı sağlayan tren istasyonlarının olması nüfusun artmasına sebebiyet vermiştir (Yelmen ve Ortaylı, 2003, s. 160-161). Göç potansiyeli yüksek olan Zeytinburnu, nüfus olarak da heterojen bir yapıya sahiptir. Ülke dışından gelen göçmenlerin çoğu, Doğu Türkistan ve Afganistan’dan Türk kökenliler, Yugoslavya, Bulgaristan, Yunanistan ve Romanya gibi ülkelerdir. Ülke içinden ise Karadeniz, Doğu Anadolu, Güney Doğu Anadolu ve Batı Trakya bölgelerinden gelen göçmenler yoğunluktadır (Özservet, 2013, s. 170).

*“Mesela bizim daha çok şu sırada Karadeniz, Doğu kökenli var. Ama Zeytinburnu’nun genelinde her çeşit insan var; **Mozaik adeta...**Şöyle kaynaklı bak.. Şimdi buraya sürü psikolojisi var ya hani nasıl birisi gelir buraya bir akraban geliyor, ha diyoruz orda kim var, şu akrabamız var hepsi toplanmış...”(2. Görüşülen, Erkek, 48 yaşında).*

*“**Tabii artık karma oldu**, yani şurada Çırpıcı’da otuz bine yakın insan var, hemen hemen **her ırktan her yerden insan var. Rumelilisi var, Karadenizlisi var, Suriyelisi var.** Yani her yöreden. Sıkıntı aslında bazı açılardan sıkıntı. Yeni yerleşim yapanlarda tabii oraya kabul görme kabul etme karşılıklı bir sıkıntı var. Uyumluları var uyumsuzları var. Bunları tercih edip seçebilip işte içerde barındırabilmek asile edebilmek kolay iş olmasa gerek. Çünkü biz bazı zorlukları yaşıyoruz...” (1. Görüşülen, Erkek, 63 yaşında).*

Heterojen bir nüfusa sahip olan Zeytinburnu, farklılıklarıyla birlikte bir insicamlı yapıyı arz eder. Farklı etnik kökenlerin bu bölgede toplanmasında siyasi, kültürel ve ekonomik unsurların belirleyici olduğu söylenebilir. Kimi zaman göçmenlik deneyiminde, göç edenlerin akraba-tanidik ve hemşehrilerinin olması göç etmede çekici olabilecek etmenlerdir. Kimi zaman da kolay iş imkanlarının olması, en azından enformel sektörlerin yaygın olabileceği bir bölge olması yine göç için çeken unsurlardandır. Diğer yandan, göçmenlik deneyiminde ilk yerleşilen yerde göç eden grubun mevcut kitleyle kültürel / dinsel ve ekonomik anlamda uyum sağlaması yerleştikleri topluluk (çoğunluk) tarafından kabul görmesine sebebiyet verir;

*“Bizim eski müdürümüz vardı...şöyle benzetmesi vardı aslında çok doğru bir şeydi bu, **burası küçük Türkiye** derdi. Mesela, Ermenisi var, Doğulusu var, işte Kuzeylisi var, Güneylisi var, Batılisi var, eğitimsizi var, eğitimsizi var vs. felan, küçük bir Türkiye burası. Baktığınız zaman şu anda genel yabancılardan çok*

eğitilmiş, çok kültürlü olanları da var, hala eski tarz yaşayanları işte nasıl ifade edilir düzgün kelime de bulamadığım için o şekilde söyledim hala eski kafada olanları da var...”(16. Görüşülen, Kadın, 25 yaşında).

*“40’lardan sonra buralar **Rumeli ve Karadeniz ağırlıklıydı...** Sonra Kastamonu, Sinop felan da geldi bir ara sonra... Tabi kimi **1993’den sonra Doğudan, Diyarbakır’dan, Mardin’den** çok göç aldı. Onlarla konuştuğum zaman şunu diyorlar, köyleri bombaladılar biz mecbur kaldık buraya, o da devletin askerin yanlış politikası tahmin ediyorum çünkü komşunun dediklerinden, mecbur kalmışlar buraya göç etmeye, burası tabi bir demografik yapısı değişti buranın. **En sonunda Afgan, Suriyeli falan filan şimdi burası ‘Birleşmiş Milletler’ oldu...**”*(22. Görüşülen, Erkek, 28 yaşında).

1990’lı yıllarda ülkenin Doğu bölgelerinden İstanbul’a göçün nedenlerinden biri de gelinen bölgede çatışma ve terör olaylarının olması ve bu bölgelerde yaşayanların zorunlu göçü deneyimlemesidir. Günümüzde ise Türkiye’nin özellikle Doğu bölgelerinde alınan siyasi ve askeri tedbirlerle ‘terör ve çatışma’ olaylarının etkisi hemen hemen ortadan kalktığı görülmektedir. Diğer taraftan, ülke dışından gelen Türk asıllı Afgan göçmenlerinin nüfuslarının bu bölgede yoğun olduğunu söyleyebiliriz. İlk yoğun göçün arka planında, “SSCB’nin 1979 yılında Afganistan’ı işgal etmesi sırasında yaşanan iç karışıklıkların sonucunda, basamaklı göç yoluyla Türkiye’ye İran ve Pakistan üzerinden belirli süre sonunda gelmeleriyle başlamıştır” (Özservet, 2013, s. 171-172). Bundan sonra da Afgan Türkleri, ülke genelinde çıkarılan özel yasa ile belirli kentlere yerleştirilmiş ve ardından yasal oturma izni almışlardır. Son olarak ülkelerinden savaş nedeniyle Türkiye’ye göç etmek zorunda kalmış Suriyeli göçmenlerin de nüfusu dikkate değer oranlarda olduğunu ifade etmek gerekmektedir.

Görüşmeler neticesinde ortaya çıkan bir diğer unsur ise Zeytinburnu’nun geçmişten günümüze gelen mekânsal değişimidir. Eski yapısında bağ bahçesi, tarla ve yeşil alanın bol olduğu bir yer iken sanayi ve gecekondulaşma ve akabinde yaşanan yoğun apartmanlaşma ile yeşilin hemen hemen yok olduğu belirtilmektedir;

*“1956’larda ailem buraya geldi... bizim ana evimiz burada yani, babamların... Şey olmadığından (binalar) dolayı **binalar deniz gözüküyordu...** şöyle söyleyeyim sana 10 yaşına kadar denizi görüyordu ve çok harika, şurası **burası üzüm bağıydı.** ben bu okulda okudum evet ben burada okudum ve düşünebiliyor **musun***

üzümleri kestiler bağları buraya okul kurdular ve burası yine böyle üzüm bağıydı, yukarısı caminin orası yulaf tarlasıydı böyle, demirciler sitesi diyorlar ya orası da kaysı bağıydı...O kadar güzel ve bizim deremiz vardı aşağıda. Ekmek arası yapıp, soğan, domates ve biz orda gidip oynuyorduk, o kadar güzel ben şimdiki çocuklara üzüliyorum. Arkadaşlık yok, oyun alanı kısıtlı, parka gideceksin ama bizim sokağımız bahçemizdi...” (6. Görüşülen, Kadın, 59 yaşında).

“Çocukluğum Veli Efendi’de geçti, meşhur Veli Efendi çeşmesi vardır, oraya yakın yerde o zamanlar Çırpıcı mesela mesire yeri idi, devasa böyle ağaçlar vardı altına araba bile girer yani öyle devasa çınar ağaçları vardı. Orası mesire yeri idi...”(29. Görüşülen, Erkek, 69 yaşında).

İstanbul özelinde Zeytinburnu’nda yaşanan hızlı kentleşme ve nüfus artışı ve yürütülen kentsel politikalar eskiye olan özlemi artırmıştır. Öyle ki Zeytinburnu’nun denize kıyısı olan alanlarına yapılan yüksek binalarla şehrin silüetinin bozulduğunu ve doğal yapısının düzeltilemez bir şekilde dönüştürüldüğü söylenebilir.

Nicel araştırma çerçevesinde görüşülenlere “Mahallenizin / kapalı (sitenin) genel durumu son 10 yılda daha iyi mi oldu, daha kötü mü?” diye sorulduğunda;

Tablo 23: Mahallenizin / Kapalı Konutun (Sitenin) Genel Durumu (Son 10 Yılda Daha İyi Mi Oldu, Daha Kötü Mü?)

	Sayı	Yüzde
Daha kötü oldu	255	36.1
Değişiklik olmadı	188	26.6
Daha iyi oldu	168	23.8
Fikrim yok	96	13.6
Toplam	707	100.0

Katılımcılara oturdukları “**Mahalle ve kapalı Konutların (Sitelerin) Son 10 Yıldaki Genel Durumunun Hangi Yönde Değiştiği?**” sorusu yöneltildiğinde %36.1’i kötü olduğunu, %26.6’sı değişiklik olmadığını, %23.8’i daha iyi olduğunu ve %13’ü bu hususta fikrinin olmadığını belirtmiştir. Nitel araştırmada ise mahallede veya oturmuş olduğu yerdeki değişimin olumlu ya da olumsuz yönde nasıl algılandığı sorulduğunda da alınan cevaplar şu şekilde ortaya çıkmaktadır:

Görüşülenlerin vermiş olduğu cevaplar bulunulan yerin değişiminin (eski ile günümüz karşılaştırılmasında) ‘olumsuz’ olduğu yönündedir. Bu durumun temel gerekçelerinden ilki, görüşülenlerin yaklaşık üçte birinden fazlasını **güvensizlik** (20 kişi) cevabını verdikleri görülmektedir. Bu kanaatlerin ardında da kendinden farklı olan ya da yabancı olarak nitelendirilen kişi ya da kişiler tarafından zarar göreceklere dair bir düşünce yapısının hakim olduğu görülmektedir. Kişi her zaman bilmediğine, aşına olmadığına karşı kendini güvende hissetmez ve tedbir almak zorunda hisseder. Günümüz modern dünyasında kentleşme ve teknolojinin gelişmesiyle, kendinden farklı olan ile iletişim düzeyi neredeyse sınırlanmıştır. İnsanlar var olan yapı ile birbirine yabancı ve yaklaşmaya çekindiği bir toplumsal sistemde yaşamaya mahkum kalmıştır. Bu durum da haliyle, İstanbul-Zeytinburnu’nun farklı etnik gruplara sahip nüfusuyla birbirine karşı sosyal mesafe koyduğu ve güvenme hususunda çekincesinin olduğunu belirtebiliriz;

*“İnsanlık değişti, mekân değişti, her şey değişti. **Güvensizlik bir kere aldı başını gitti.** Biz eskiden gecekonduydu ama kimse kapılarını kapatmazdı, biz mahallede **hırsızımızı bile bilirdik.** Yani evinizden bir şey alındı mı bahçenizden değil mi, onu kimin aldığını bilirsin, yani herkes o kadar birbirini bilirdi. Nerede olsa bizim mahalle Yunanistan mahallesi, Karadenizliler herkes birbirine güvenirdi. Yani çok güven vardı, şimdi bizim çocuklarımız ben, valla eskiden kapımız açık bacamız açık otururduk...”*(31. Görüşülen, Kadın, 47 yaşında).

*“İnsanlar çok karıştı eskisi gibi değil **kapımızı kimseye açamıyoruz,** kimseyle komşuluk edemiyoruz çünkü kimin ne olduğu belli değil. **Güvensizlik aşırı derecede var.** Yani artık öyle bir şey ki, çocuğumu bile evden dışarı çıkarken dayım bile gelse kapıyı açma ben yoksam diyorum. Artık o dereceye geldi...”*(4. Görüşülen, Kadın, 44 yaşında).

Araştırma esnasında vurgulanan önemli noktalardan biri de **suç olgusunun artışı** ile **güvensizlik duygusunun** artışı arasında paralel bir ilişkinin olmasıdır. Görüşülenler, özellikle Zeytinburnu’nun Yeşiltepe mahallesinde madde (uyuşturucu) bağımlılığının ve satışının fazla olduğunu belirterek madde kullanımı ile mahalle sakinlerine yönelik oluşabilecek olumsuz davranışlara yönelik kaygılarını belirtirler. Buna ilaveten, Yeşiltepe Mahallesi, Zeytinburnu’nun diğer mahallelerine göre gelir seviyesi daha

düşük olan nüfusu içerir. Bu durum da bölgede yoksulluğunun yoğunlaşmasına ve toplumun geri kalanının ise bu kesimlere sosyal mesafe koymalarına sebebiyet verir.

*“En büyük sorun dediğim gibi yani güvenliksiz hissetmem. Şöyle söyleyim Zeytinburnu’nda bizim mahallemizde de özellikle **uyuşturucu kullanımı** yani madde kullanımı çok fazla... **Zeytinburnu’nun uyuşturucuda İstanbul’daki ilçelerin arasında ikinci sırada olduğunu söylendi, yani o kadar fazla...**”(14. Görüşülen, Erkek, 51 yaşında).*

*“Yeşiltepe’ de çok Afganlar var... Afgan ama gelmişler buraya, 20 sene önce gelen de var, 30 sene önce de gelen var. Ama geldiği yere hiçbir zaman uyum sağlayamamış Afganlar....Hem kendilerini ziyan ediyorlar hem bize zarar veriyorlar. **Şu anda benim mahallemdeki uyuşturucunun satışının olduğu, kullanımın en fazla olduğu kişiler Afganlar. Genelde hep kenarlarımız yani etrafımız Zeytinburnu’nun rezidanslar oluyor ve daha böyle çevre değişiyor, oradaki yaşayan insanlar değişiyor ama Yeşiltepe tamamen ortada kalan bir mahalle olduğu için nerede sıkıntılı olan, maddi durumu iyi olmayan, sosyal konumu olmayan sıkıntılı insanların toplandığı bir yer gibi oldu burası. O yüzden buradaki oturan vatandaş da yavaş yavaş evini kiraya veriyor gidiyor...**”(38. Görüşülen, Erkek, 40 yaşında).*

Görüşülenlerde ikinci yüksek oranda verilen cevap (20 kişi) etrafta **yabancıların olmasıdır**. Bu durumun temel nedeni yoğun bir göç potansiyelinin olması ile ilişkilidir. Görüşülenler ülke içinden gelen göçten ziyade, dışardan gelen göçmeni yabancı olarak gördüğünü ve uyum probleminin yaşandığını belirtmektedir. Bölgeye gelen yabancı göçmenlerin şehrin eski mukimleri ile ‘yaşam tarzı ve dil’ sorununu çözememekten kaynaklı sorunlar yaşadıkları anlaşılmaktadır. Görüşmeler neticesinde ortaya çıkan üçüncü sorun alanı da (19 kişi), **komşuluğun ve samimiyetin yok olması’dır**. Mahalle kültürünün bir örüntüsü olan komşuluk ilişkisi, toplumsal olarak dayanışma ve aidiyeti inşa eden önemli toplumsal olgulardandır. Yine, komşuluk ilişkisi sosyo-kültürel ve ekonomik alana zemin hazırlayarak kentsel hayatta tutunma mekanizması olarak tampon işlevi gördüğünü söyleyebiliriz. Fakat, günümüzde komşuluk ilişkisi olarak belirtilen olgunun aşındığını veya yitirildiğini yeni bir yaşam tarzına geçildiğini belirtebiliriz;

“Biz buraya geldiğimizde o **komşuluğu arıyoruz**. Niye, çünkü eskilerden bizim orda yani bizim sokağımız baya böyle çıkmaz bir sokaktı, bir yabancı girince bu niye geldi derdik yani. Ama şindik (şimdi) aynı durum yok. Şimdi **komşular birbirine selam vermiyor** biz selam veriyoruz ama onlar vermiyor veya böyle öylesine bakıyorlar yani. Ama eskiden mesela süpürgeci filan bizde yoktu bizim annemiz her çıkardı babamız bi komşu sokağı süpürürdü. Hiç süpürgeci derdi yoktu...”(1. Görüşülen, Erkek, 63 yaşında).

“Yeni bir konuta geçtik, kapıcımız oldu, gereki abzi ihtiyaçlarımız karşılanıyor, daha önceden kapımızın önünü dahi kendimiz süpürmek zorunda olduğumuz bir zamandı ama o zamanın ona göre daha bir güzelliği vardı. Mesela üç sokak ilerdeki birinin hasta olduğunu, rahatsız olduğunu birbirimize söylüyorduk. Hatice hanım da rahatsızlanmış, işte oğlu falanca okulu kazanmış veya ne bileyim birbirimizden haberimiz, bilgimiz oluyordu. Şimdi **ben 36 daireli bir apartmanda oturuyorum**. Geçen gün içimi acıtan bir olay oldu. Apartmanımızda yaşlı **bir komşumuz vefat etti**. Ben, hiç kimse gelmiyor, apartmanın girişine cenazemiz var diye yazı da oldu, sonra cenaze kapının önüne helalliğe geldi, yukardan inen bazı komşularımız, kapının önünde biz helallik alıyoruz, elimizi açtık dua ediyoruz, o ara apartmandan ineneler oldu ve **kapının önünde kim öldü diye dahi bakamdan hocanın ve bizlerin arasından çekti gitti**. Bu kadar duyarsızlık bence çok yanlış. **Biz insanız, biz bir toplumuz, tek başımıza yaşamıyoruz**. Dedim ki Allah’ım yani tamam her gün ilerliyoruz, geliyoruz ama insani yönden sanki her gün daha bir zayıflıyoruz. Oradaki bir komşusunun acısına ortak olmayı bırak bir iki dakika durup da saygı gösterilmedi...”(21. Görüşülen, Erkek, 62 yaşında).

Kent insanın aidiyet bağıını oluşturan komşuluk ilişkisi, yeni yaşam tarzıyla değişime uğramıştır. Bu tarz ilişkilerden kaçmak isteyen günümüz insanı kendine yapay bir yapı inşa ederek sosyalleşmek yerine bireysel olanı öncelemektedir. Ayrıca, komşuluk ilişkisi ile ilintili olarak verilen cevaplar arasında tespit edilen, **saygı ve empati** (7 kişi) anlayışının zamanla yitirildiği yönündedir.

Araştırma kapsamında verilen cevaplar arasında **kalabalık** (16 kişi) ve **trafik** (14 kişi) sorununun da belirtildiği görülmektedir. İstanbul’un nüfusu gün geçtikçe artmaktadır; bu artış da kontrollü olmadığından beraberinde birtakım kentsel sorunları da ortaya çıkarmaktadır. İnsan nüfusunun yoğun olması, kent insanının temel hakkı olan fırsat ve imkanlara erişememesine ve yoksun kalmasına sebebiyet verir. Özellikle İstanbul’un

yıllardır çözülemeyen trafik problemi, yolların yetersiz kalması, nüfus ve araç sayısının artışıyla etkisini ve şiddetini daha da arttırmaktadır. Araştırma kapsamında verilen bir diğer cevap ise **yeşil alanın kaybolması, park bahçe alanının yetersizliği** (12 kişi) ve **binaların çoğalması / betonlaşma** (8 kişi) durumudur. Bu olguda günümüz kentsel sorunlarının başında gelen bir sorun olarak öne çıkmaktadır. İstanbul'un ve özelinde Zeytinburnu'nun nüfusunun artışıyla yeşil alanın azaldığı ve bina sayısının arttığı söylenebilir. Bir kentsel alanda yeşil alanının yitirilişi ve betonlaşmanın ilerleyen zaman diliminde sağlıklı kentsel yapıyı ve toplumu inşa eder. Bu durumun çözülmesi için toplumsal farkındalık veya bilinç düzeyinin yüksek oranda olması gerekmektedir. Diğer taraftan, Lefebvre'nin belirttiği üzere kapitalizmin çelişkisini aşmak adına mekanın kullanım değerinin öncelenmesi gerekmektedir. Kentsel gerçeklik kullanım değerine ve toplumsal farkındalığa bağlı şekillenmelidir (Lefebvre, 2015, s. 24).

*“İstanbul bu durumda herhalde sınıfta kalan bir şehir diyebiliriz...Yani belki çok farklı farklı lokasyonları örnek alırsan iyi diyebilirsin ama benim için değil, aslolan temel ihtiyaçlar. Bir metropolün **akciğerlerine dokunursanız** o metropolde yaşayanlar zarar görür. Bir metropolün kaldıramayacağı kadar üste bir yapılaşma yaparsanız alt yapı zarar görür. O alt yapı zararlarından **toplumun her kesimi, doğa da nasibini alır**. İşte seller, afetler, yaradan bilmem ne diyoruz falan filan ama hayır orda yaradanın da kullarının büyük bir suçu olduğuna inanıyorum. Günahı asıl o yaradanın kulları çekmesi lazım, söz ve karar mekânizmasındakiler ama **vatandaş da bilinçli olup talepkâr olması lazım**. Bilebilmesi için de talep edebilmesi için de eleştirel ve karşı duruş sergileyebilmesi lazım. Onu yapabilmesi için eğitiminin düzenli, objektif, çağdaş kriterlere uygun olması lazım. **Bireyin önce kendisinin farkında olması lazım**. Ki talep etsin, yaşadığı şehri, mekânı, ortamı, mahalleyi güzel tutabilmesi için...”*(5. Görüşülen, Kadın, 60 yaşında).

Diğer bir cevap ise ekonomik olarak **bütçenin yetmemesi, çalışma koşullarının** kötü olması (7 kişi), şeklinde ifade edilmiştir. Günümüz çalışma koşullarının neo-liberal politikaların ve küreselleşmenin etkisiyle değiştiğini, eskiden talep gören iş ve çalışan niteliklerinin farklılaştığını belirtebiliriz. İlk göçmenlik deneyiminde talep gören enformel sektörlerde çalışan yerine teknolojinin de etkisiyle nitelikli ve vasıflı çalışan aranmaktadır. Nitekim bu durum, işsizlik sorunu ve ekonomik anlamda bütçe yetirememesi gibi problemleri ortaya çıkarmaktadır. Görüşülenlerin vermiş olduğu cevaplara göre, bulunulan yerin değişiminin (eski ile günümüz karşılaştırıldığında)

‘olumlu’ görülmesinin nedenleri arasında görüşülenlerin bir kısmının (10 kişi) İstanbul’un **köklü tarihi, kültürel ve dini** yapısının varlığını vurguladığı görülür;

*“İstanbul’da yaşam her insan için ayrıcalık bunu anlayabilene, bunun kıymetini bilene. İnsanlar bazen isyan ederler, şey ederler, İstanbul’un yoğunluğundan her şeyden isyan ederler ama İstanbul’dan da vazgeçemezler hatta şairin biri demiş, yani Ankara’ya gitmiş gezmiş, **Ankara’nın demiş en güzel en güzel neresini beğendin, İstanbul’a dönüşünü demiş.** Şimdi İstanbul öyle bir yer. İstanbul’a alışan insan gerçekten başka şehirde yaşayamıyor...”*(25. Görüşülen, Erkek, 48 yaşında).

Araştırma kapsamında olumlu cevaplayanların gerekçeleri arasında İstanbul-Zeytinburnu’nun **konumu** (6 kişi) ve **iş-eğitim olanakları** (8 kişi) bulunmaktadır. Özellikle Zeytinburnu’nun konumu çeşitli ulaşım araçları ile bölgede yaşayanlara kolaylık sağlamaktadır. Diğer taraftan, sunmuş olduğu çeşitli iş sektörleriyle (çoğunlukla tekstil sektörü, konfeksiyon vb.) çalışanlara iş imkanı sunmaktadır;

“İstanbul’un göbeğinde olması açısından güzel, yani her yere ulaşım açısından. Yani bi atlıyorsun mesela hemen Taksim ya da orası burası iki dakikada orada olabiliyorsun o açıdan güzel Bahçeşehir çok uzaktı mesela bir okula giderken bile üniversiteye çok zorlanıyordum yani konum açısından evet güzel...”(7 görüşülen, Kadın, 30 yaşında).

Sonuç olarak araştırma kapsamında yaşanan yerleşim yerinin olumlu-olumsuz değişiminin değerlendirilmesinde katılımcıların çoğunluğunun (hem nicel hem de nitel bulgularda) olumsuz yönde kanaat belirttikleri görülmektedir. Bu durumun temel gerekçesi, günümüz neo-liberal politikalar neticesinde sermaye odaklı mekânın dönüşümü ve toplumsal yaşam alanının/ilişkilerinin köklü bir şekilde değişime uğramasıyla ilişkilidir.

3.2.4. Mekânsal Aidiyet ve Kentsel Ayrışma Algıları

3.2.4.1. Arınmış Hayatlar, Kapalı Konutlar

Kent mekânı, fiziksel olanı yansıtmalarının yanı sıra sosyal ilişkilerin üretimini de sağlar. Aynı zamanda mekân, toplumsal olarak yeniden üretilir ve gündelik davranış ve pratikler mekâna göre anlamlandırılır / dönüştürülür (Lefebvre, 2016). Mekân toplumsal

ilişkileri yansıtan bir unsurdur ve aynı zamanda farklılaşmayı da ortaya çıkarır. Mekânsal farklılaşmayı somutlaştıran en önemli örneklerden biri de “mülkiyet ve konuttur”. Günümüzde mekânsal farklılaşmanın görünürlüğünü ortaya çıkaran konutların başında “kapalı konut / site” gelmektedir. Dünya geneli kentlerde kapalı konutların ortaya çıkışı, 1980’li yıllara dayanmakla birlikte, bu sürecin arka planında “neo-kapitalist yeniden yapılanma ve kentlerdeki sermaye birikim ve bölüşüm süreçlerinin değişmesi ve değişen tüketim alışkanlıklarının etkisi bulunmaktadır” (Altun, 2012, s. 41; Gültekin ve Ünlü, 2015, s. 344). Blakely ve Synder’i 1994 ve 1995 yılında yapmış oldukları çalışmada, Amerika’da (ülke genelini kapsayan) 8 milyon Amerikalının kapalı konutta kaldığını, dahası Arizona, Florida ve Teksas’da kapalı konut oranının diğer eyaletlere göre daha yüksek olduğunu belirtir. Diğer taraftan, Atkinson ve Flint (2004), İngiltere’de özellikle Londra ve güneydoğusunda kapalı konut sayısının 1.000’den fazla olduğunu ifade eder. İstanbul’da ise 1980 sonrası kapalı konut sayısı (her iki yakayı kapsayacak şekilde) sayısı artmaktadır; 1990’larda kapalı konutların çoğunun inşa edildiği (%83.8), ‘Beykoz, Sarıyer ve B.Çekmece’ (%48.5’lik bir orandır) gibi ilçelerde yoğunluktadır. Preouse ve Danış, 2005 yıl sonu itibariyle İstanbul’da kapalı konut sayısının 650’den fazla olduğunu, yaklaşık 40.000 konut stoku ve 100.000’in altında bir nüfus kitlesi olduğunu belirtir (150’den fazla inşası süren konutların var olduğu tespit edilir) (2005, s. 93). Diğer bir konut türü olan rezidanslar ise 2012 yılı itibariyle 90’dan fazla olduğu bilinmektedir (Perouse, 2012, s. 91). 2014 yılında ise İstanbul genelinde tespit edilen lüks / kapalı konut sayısı 2290’dır. Lüks / kapalı konutlar daha çok, Beylikdüzü-Esenyurt-Başakşehir, Ataşehir-Çekmeköy, Sarıyer-Kilyos, Maltepe-Tuzla, Boğaz çevresi ve Beykoz bölgesinde bulunmaktadır (Yalçın, Çalışkan, Çılgin ve Dündar, 2014, s. 61).

Yeni yerleşim yeri olarak kapalı konut; fiziki ve sosyal kontrolü sağlayıcı, kendini güvende hissettiren ve talep edilen yaşam tarzı ve kimliği inşa eden bir konut modeli olarak karşımıza çıkmaktadır. Mekânsal farklılaşma veya ayrışmanın yeni yüzü olan kapalı konut araştırmanın nicel ve nitel kısmında değerlendirilmeye çalışılmıştır. Çalışmanın amaç ve yöntemine bağlı olarak nitel araştırma için kapalı konutta oturan **26 kişi** ile görüşülmüş, nicel araştırma için **114 (%14.8)** kişiye anket yapılmıştır. Bulgular şu şekildedir;

Tablo 24: Mahalleden Kapalı Konuta (Siteye) Taşınma Nedenleri

	Sayı	Yüzde
Oturduğum mahalledeki ev kiralari arttiğı için	1	1.3
Ev sahibi çıkardığı için	4	5.1
Oturduğum mahalle bakımsız, kalabalık ve otopark sorunu olduğı için	14	17.9
Oturduğum evden daha iyisini aynı fiyata ya da daha ucuza bulduğı için	5	6.4
Kendi evimi satın aldığı için	30	38.5
Daha prestijli ve güvenli bir yerde oturmak istediğim için	12	15.4
Şehrin içinden kaçmak istediğı için	2	2.6
Kendi kültürüme ve yaşam tarzıma daha uygun komşularla bir arada yaşamak istediğı için	2	2.6
İşyerime yakın olmak için	5	6.4
Diğer	3	3.8
Toplam	78	100.0

Görüşülenlere mahalleden kapalı konuta (siteye) taşınma nedenleri sorulduğunda; en yüksek oranla % 38.5 “Kendi evimi satın aldığı için” cevabını verdiğı görülürken, diğer yüksek oranlı cevapların ise %17.9’u “Oturduğum mahalle bakımsız, kalabalık ve otopark sorunu olduğı için” ve %15.4’ü “Daha prestijli ve güvenli bir yerde oturmak istediğim için” olduğı, en düşük oranla ise %1.3’ü “Oturduğum mahalledeki ev kiralari arttiğı için” olduğı belirtilmiştir. Tablodan da görüleceğı üzere, mahalleden kapalı konuta taşınmanın belirleyici özelliklerinden birinin gelir yoluyla satın alınan bir dışarıya izole yaşam biçimidir. Buna ilaveten, bu yeni yaşam tarzının, hem “çevresinin planlı, sakin ve park alanının olması” hem de “prestijli ve güvenli” bir yaşam imkanı sunması taşınanlara toplumsal olarak bir ayrıcalık inşa eder. Bu ayrıcalık, mekânsal hareketlilikte belirleyici unsurlar arasındadır.

Tablo 25: Kapalı Konuttan (Siteden) Mahalleye Taşınma Nedenleri

	Sayı	Yüzde
Oturduğum sitede ev kiralari arttiğı için	5	19.2
Ev sahibi çıkardığı için	2	7.7
Kendi evimi satın aldığım için	9	34.6
Daha prestijli ve güvenli bir yerde oturmak istediğim için	1	3.8
Siteden kent merkezine ulaşım sorunu yaşadığım için	1	3.8
Şehrin merkezinde yaşamayı tercih ettiğim için	2	7.7
Kendi kültürüme ve yaşam tarzıma daha uygun komşularla bir arada yaşamak istediğim için	4	15.4
Komşuluk ilişkisinin olmaması	1	3.8
Diğer	1	3.8
Toplam	26	100.0
Missing .00	746	
Toplam	772	

Verilere daha yakından bakınca, görüşülenlerin bir kısmının (ankete katılanların sadece küçük bir dilimi; 26 kişi) kapalı konuttan mahalleye taşınma olgusunu şu şekilde gerekçelendirdikleri görülür: En yüksek oran ile %34.6 “Kendi evimi satın aldığım için” ve %19.2’si “Oturduğum sitede ev kiralari arttığı için” gösterilirken en düşük oran ile %3.8 “Daha prestijli ve güvenli bir yerde oturmak istediğim için”, %3.8 “Siteden kent merkezine ulaşım sorunu yaşadığım için” ve %3.8 Komşuluk ilişkisinin olmaması belirtilmiştir. Kapalı konutu (siteyi) tercih etme veya taşınmada önemli sebeplerin başında ‘**gelir düzeyi**’ gelmektedir. Gelir düzeyi, kentsel mekânda bazı toplumsal gruplara ayrıcalık sunarken bazılarının da farklılaşmasına, mevcut sosyo-ekonomik durumuna göre konut tercih etmesine sebebiyet verir, haliyle ayrıcalık ve farklılaşma mekânda (konutta) yoğunlaşır.

Tablo 26: Bu Kapalı Konuta (Siteye) Yerleşme Kararınızda En Etkili Sebep Aşağıdakilerden Hangisidir?

	Sayı	Yüzde
Çevredeki planlı sitelerde sakin, yeşil ve hijyenik yaşam olanağı	19	18.3
Sitelerde benzer kültür ve yaşam tarzına sahip insanlarla bir arada yaşama olanağı	8	7.7
Kentin çevresindeki sitelerde yeni teknoloji ve tasarımla daha kaliteli...	10	9.6
İş yerine yakınlık	23	22.1
Yakın çevrenin bir yaşam tarzı olarak bu tür siteleri tercih etmesi	7	6.7
Ailemdeki diğer fertler istediği için	11	10.6
Elit bir yer olması ve insana aidiyet veren bir yerleşim olması	2	1.9
Güvenlikli bir yaşam olanağı sağlaması	17	16.3
Diğer	7	6.7
Toplam	104	100.0

Araştırmada kapalı konutta (sitede) oturanlara “**Bu Siteye Yerleşme Kararınızda En Etkili Sebep Aşağıdakilerden Hangisidir?**” sorusu sorulduğunda, yaklaşık dörtte biri %22.1’i “İş yerine yakınlık”, yine yaklaşık oranla %18.3’ü “Çevredeki planlı sitelerde sakin, yeşil ve hijyenik yaşam olanağı” ve %16.3’ü “Güvenlikli bir yaşam olanağı sağlaması” cevabını verirken, en düşük oran ile %6.7’si “Yakın çevrenin bir yaşam tarzı olarak bu tür siteleri tercih etmesi” ve %1.9’u “Elit bir yer olması ve insana aidiyet veren bir yerleşim olması” cevabını verdiği görülür.

Nitel araştırma bulgularında ise yine aynı soru sorulduğunda; görüşülenlerin yarıdan fazlası (18 kişi) “Güvenlikli bir yaşam olanağı sağlaması” cevabını verdiği görülür. Yine bu cevapla ilintili olarak güvenli bir yaşam tercihinde çocukların korunması amacıyla yerleşmek isteyenler ise katılımcıların üçte birini (8 kişi) oluşturmaktadır.

Görüşülenlerin yaklaşık üçte biri ise (8 kişi) “Elit bir yer olması ve insana aidiyet veren bir yerleşim olması” cevabını vermiştir. Diğer bir cevap ise kapalı konut tercihinin sunduğu olanakları (spor merkezi, market, havuz vb.) ifade edenler de yine yaklaşık üçte bir oranını (9 kişi) kapsamaktadır. Görüşülenlerin, yaklaşık beşte biri ise “Park, bahçesinin olması” (5 kişi) ve “Otoparkının olmasını” (5 kişi) belirtmiştir. Son olarak “İş yerine yakınlık, iş sebebiyle” cevabını verenler ise görüşülenlerin beşte birini (5 kişi) kapsamaktadır. Çalışmada nicel ve nitel bulguları karşılaştıracak olursak; nicel bulgularda kapalı konuta yerleşmede tercih sıralaması çoğunlukla, (%22.1’i) “İş yerine yakınlık”, (%18.3’ü) “Çevredeki planlı sitelerde sakin, yeşil ve hijyenik yaşam olanağı”, (%16.3’ü) “Güvenlikli bir yaşam olanağı sağlaması” şeklinde olup öncelikli olarak “iş yerine yakınlık” tercih edilmiştir. Fakat nitel bulgularda bu durum değişmektedir; (18 kişi) “Güvenlikli bir yaşam olanağı sağlaması”, (10 kişi) “Çevredeki planlı sitelerde sakin, yeşil ve hijyenik yaşam olanağı” ve (9 kişi) “Olanaklarının olması” cevabını vererek öncelik tercihlerinde **“güveni”** merkeze almışlardır. Diğer taraftan, literatürde yapılan çalışmalarda kapalı konutun yerleşim yeri olarak tercih edilmesinde güvenlik arayışı öncelikli olup bu durum yapmış olduğumuz alan araştırması ile uyumludur. Örneğin, Blakely ve Synder’in çalışmasında da katılımcıların %70’i güvenlik için bu mekânları tercih ettiğini ifade ederken, katılımcıların %80 “kapalı konutta kalma ile suç oranının azalması” arasında anlamlı bir ilişki olduğu saptanmıştır (Blakely ve Synder, 1995, s. s.130).

Tablo 27: Cinsiyete Göre Kapalı Konuta (Siteye) Yerleşilmesinde Belirleyici Unsurlar

		CİNSİYET		Toplam
		ERKEK	KADIN	
Kapalı Konuta (Siteye) Yerleşilmesinde Belirleyici Unsurlar	Çevredeki planlı sitelerde sakin, yeşil ve hijyenik yaşam olanağı	15	4	19
		19.2%	15.4%	18.3%
	Sitelerde benzer kültür ve yaşam tarzına sahip insanlarla bir arada yaşama olanağı	6	2	8
		7.7%	7.7%	7.7%
	Kentin çevresindeki sitelerde yeni teknoloji ve tasarımla daha kaliteli...	8	2	10
		10.3%	7.7%	9.6%
	İş yerine yakınlık	19	4	23
		24.4%	15.4%	22.1%
	Yakın çevrenin bir yaşam tarzı olarak bu tür siteleri tercih etmesi	7	0	7
		9.0%	0.0%	6.7%
	Ailemdeki diğer fertler istediği için	8	3	11
		10.3%	11.5%	10.6%
	Elit bir yer olması ve insana aidiyet veren bir yerleşim olması	2	0	2
		2.6%	0.0%	1.9%
	Güvenlikli bir yaşam olanağı sağlaması	9	8	17
		11.5%	30.8%	16.3%
	Diğer	4	3	7
		5.1%	11.5%	6.7%
Toplam		78	26	104
		100.0%	100.0%	100.0%

(p>0.05)

Tabloya göre, kapalı konuta (siteye) yerleşme kararlarında en etkili neden %22,1 ile “İş yerine yakınlık” olarak görülürken katılımcıların kararlarında en düşük etkiye sahip neden ise %1.9 ile “Elit bir yer olması ve insana aidiyet veren bir yerleşim olması” görülmektedir. Cinsiyete göre kapalı konuta (siteye) yerleşme kararlarında en etkili sebep; erkeklerde %24.4, “İş yerine yakınlık”, kadınlarda %30.8 ile “Güvenlikli bir yaşam olanağı sağlaması” olduğu görülür. Diğer taraftan, cinsiyete göre siteye yerleşme kararında en düşük etkiye sahip; erkeklerde %2,6 ile “Elit bir yer olması ve insana aidiyet veren bir yerleşim olması” ve kadınlarda, % 7,7 “Sitelerde benzer kültür ve yaşam tarzına sahip insanlarla bir arada yaşama olanağı” ve %7,7 Kentin çevresindeki sitelerde yeni teknoloji ve tasarımla daha kaliteli” olduğu görülür. Böylelikle cinsiyete göre yerleşim yerini tercih etme arasında anlamlı bir farklılığın olduğunu söyleyebiliriz. Özellikle görüşülen kadın katılımcıların kapalı konut tarzı bir yerleşim alanını tercih etmesinde güvenlik arayışının öncelikli olması yine, çocuklarını dışarıdan gelebilecek herhangi bir tehlikeye karşı korumak amaçlanmaktadır.

Günümüz toplumlarında yaygınlaşan kapalı konutların (sitelerin), sağlamış olduğu sınırlar / duvarlar ile dışarıdan gelebilecek **suç ve güvenliği** tehdit edecek unsurları

engellemesiyle kendini konut alanının cazibe merkezi haline getirmiştir. Araştırma bulgularında da kapalı konut tercihinde “**güvenlik arayışı**” önemli nedenlerdir;

*“Burası site dedik, **emniyetli dedik, güvenliği var**, güvenlik gece gündüz güvenlik var. O hususları iyi, ona bir şey diyeceğimiz yok güvenliğimiz yerinde. Hırsızlık falan olmaz, **içeriye yabancı girse dur bakalım nereye gidiyorsun diyor**. Onun için burayı tercih ettik. Allah’a çok şükür burada bir zararım olmadı. Ya otoparkın içinde hanımın arabası var, benim arabam var, oğlumun arabası var, üçümüzün ayrı ayrı arabası var. Sokağa koyamıyorsun ya vuruyorlar ya çiziyorlar ya çalıyorlar. Her şey oluyor ama burada gece gündüz kapalı garaj. Bunları göz önünde tutarak geldik buraya yani...” (24. Görüşülen, Erkek, 54 yaşında).*

*“**Önceliğimiz çocuklar, aslında güvenli bir yer olsun**, oynayabileceği bir yer olsun, tek başına gidebileceği bir yer olsun, işte havuz olsun şey olsun, güvenliği olsun onun için”...(18. Görüşülen, Kadın, 60 yaşında).*

Kapalı konut, kentin dışına erişimi fiziksel veya mekânsal olarak sınırlandırması ve özelleştirmesi güvenlik kaygısını gideren unsurlardandır. Kapalı konutta yaşayan topluluklar, “özel güvenlik koruması ve sosyal aktivitelerini özelleştirmesi ile kamusal alandan kendini ayırttığını” belirtebiliriz. Belirtilen husus Blakely ve Synder’in (1995) kapalı konut üzerine yapmış olduğu çalışmayla uyumluluk göstermektedir. Çalışmaya göre katılımcıların %80’i kapalı konutta kalmanın dışarıdan gelecek tehlikelere karşı koruyacağı yönünde fikir belirtilir. Böylelikle araştırmacılar, kapalı konutta kalma ile suç oranının azalması arasında pozitif ilişkili bulmuştur. Buna ilaveten, kapalı konut topluluklarının güvenliği teknolojinin sunduğu imkanlar dahilinde yapay mekanizmalarla sağlanmaktadır. Böylelikle güvenliği sağlayan insan faktörü devre dışı bırakılmaktadır. Diğer taraftan, bu durum mahalledeki yaşam ve güvenlik anlayışıyla tamamen farklıdır. Mahallede oturanların daha çok güvenliği toplumsal ilişkiler veya toplumsal mekanizmalar ile kontrol altına aldığını söyleyebiliriz. Mahalle sakinleri güvenliğini tehdit edecek unsurları bertaraf etmek için teknolojik araçlardan yardım almak yerine toplumsal kontrol mekanizmaları ön plana çıkarır.

Araştırma bulgularında diğer bir tercih nedeni ise “Çevredeki planlı sitelerde sakin, yeşil ve hijyenik yaşam olanağı” ve “Sunduğu sosyal olanaklar (spor merkezi, market, havuz vb.)” belirtilmiştir. Bir “**yaşam tarzı olarak**” kapalı konut, sunduğu yeşil alanı

(park alanı) ve boş zamanları değerlendirmek için “eğlence etkinlikleri ve kültürel aktiviteler” ile bir ayrıcalık sağlar;

*“Bu şehrin “siteleşmeye” ihtiyacı var. Çünkü bu şehrin çok fazla arabası var, çok fazla insanı var, çok fazla çocuğu var. Arabanızı yerin altına koymanız lazım. Otoparklara ihtiyacınız var, çevre temizliği için var. Yeşil alanımız kalmadı. En azından içinde yeşillenmek için ne kadar kötü de desem, sitenin içine girdiniz siz de muhakkak, yine de çok şükür diyorsunuz yani girdiğinizde. **Düzgün bir yer, nefes alabiliyorsunuz, yürüyebiliyorsunuz.** Burada çalışan arkadaşlarımız düzgün insanlar. Bir selam verebiliyorsunuz, bir konuşabiliyorsunuz. Abla abi diye koşturmuyor peşinden hani öyle tipler var ya. Saygılı insanlar var falan filan yani. Ben çok kötülerim bakmayın yani şimdi %20’si de iyidir. Çok kötü dediğime de bakmayın yani...”*(55. Görüşülen, Kadın, 57 yaşında).

Kapalı konut, genellikle üst ve orta sınıfın ulaşma imkanı olduğu bir ayrıcalık olarak burada ikamet edenleri toplumun geri kalanından ayırtıran ve farklılaştıran bir mekân biçimi üretmektedir. “Bu ayrıcalık toplumsal olarak en açık biçimiyle mekânda billurlaşmaktadır” (Kurtuluş, 2005, s. 115). Diğer bir ifadeyle, bu tarz bir konutta yaşamak hem gelir odaklı bir statüyü hem de bir yaşam tarzını belirten bir imajı sembolize eder. Yaşanılan yer bir imajı temsil ettiğinden kendinden farklı olan gruplarla kendini farklılaştırma, ayırtırma imkanı sunar. Buna ilaveten, kapalı topluluklar, temsil ettiği imaj ile “arınmış hayatları” inşa eder. Didem Danış 2001 yılında Bahçeşehir araştırmasında, orta ve üst sınıfın tercih ettiği uydu yerleşmeleriyle ortaya çıkan toplumsal ayrışma kendini “**kültürel düzeyde**” gösterdiğini belirtir. Toplumun geri kalanından görece gelir düzeyi yüksek olan bu gruplar, kendi konumunu ve kimliğini korumak (statü ve yaşam tarzını vurgulayarak) adına kendinden farklı olanı aşağı görmektedir (Danış, 2001, s. 159).

Araştırma bulgularında bu durum, kapalı konutu tercih etmede “**Elit bir yer olması ve insana aidiyet veren bir yerleşim olması**” ile ilişkilendirilmiştir. Yine kapalı konut *konfor, rahatlık ve saygınlık* gibi sembolik çağrışımlar sunmasıyla cazibe mekanı haline gelmektedir (Tekin, 2019, s. 265);

*“Site her zaman bulunduğu yeri **düzenleme potansiyeline** sahip. Normal mahalle yaşamı tabi ki yok burada **ama site denilince hep bir düzen geliyor akla**, işte böyle peyzajıyla ne bileyim dışarıdaki yaşamıyla. İşte buranın çevresi buranın*

yapımıyla birlikte işte kafelerin açılmasıyla, ulaşımın değişmesiyle birlikte **hem ekonomik anlamdaki profiliyle hem de dışarıdaki sosyal hayatıyla birlikte değişiyor** tabi ki... Ama bu pozitif de olabiliyor bazen negatif de olabiliyor...”(10. Görüşülen, Kadın, 23 yaşında).

“Oturanların genelde aklı başında insanlar olması. Doktorundan, profesörüne var. Benim eşim de çocuk hastalıkları uzmanıydı...Site olması lazım, yalnız oturanların da **nezih kişiler olması** lazım...Hem eğitilmiş olsun hem bizim kültürümüzden olsun...”(47. Görüşülen, Erkek, 49 yaşında).

Sonuç olarak kapalı konut, yeniden yapılanan ekonomik yapının veya ekonomik faktörlerin bir tezahürü olarak karşımıza çıkarken gelir farklılaşmasıyla belirginleşen *sınıflaşmayı-tabakalaşmayı* doğurmaktadır. Diğer yandan, kapalı konut orta ve üst sınıfın ayrışma talebini karşılayan *prestijli ve ayrıcalıklı* bir mekânı temsil etmektedir. Stavrides’in de ifade ettiği üzere, “kapalı konutlar; etrafı kuşatılmış güvenli mahalleler ve nüfus edilmesi imkansız mekânlardır, toplumsal ve mekânsal ayrışmayı besbelli uç sınırlara vardırır” (Stavrides, 2016, s. 33). Nihayetinde, bu kentsel ayrışma, **‘toplumsal birlikte yaşam kavramını ve örgütlü toplum yaşamını’** baltalamaktadır.

3.2.4.2. Komşuluk İlişkileri, Kendinden Farklı Olana Karşı Algı Düzeyleri, Mesafeleri ya da Tutumları

Günümüz toplumlarında, kentsel alanda yaşanan değişim ve dönüşüm ile birlikte, geleneksel kent mekânında bulunan ‘mahalle, konut yapısı ve komşuluk ilişkilerinin’ köklü bir değişikliğe uğradığını söyleyebiliriz. Bu sürecin arka planında, “modernleşmenin bir sonucu olan zayıflayan sosyal ilişkiler ve bireyselleşmenin” etkisinin yanı sıra, ekonomik değişim ve buna bağlı mekânsal hareketliliğin artışı, yüz yüze iletişimi engelleyecek nüfus artışı, boş zamanlarda yapılan tüketim alışkanlıklarının değişimi vb. gibi sebepler bulunmaktadır (Bolt, Burgers ve Kempen, 1998, s.84; Garrioch ve Peel, 2006, s. 669). Buna ilaveten, değişen kentsel dokunun bir parçası olan yeni konut biçimi, toplu konut (apartmanlaşma) ve kapalı konut / güvenli siteler ile komşuluk ilişkileri farklı bir boyuta taşımıştır. Kentlerde yeni yaşam biçimi, “çok sayıda insanın birbirine yakın mesafede yerleşmelerine karşın insanların kişisel olarak birbirlerini tanımadan yaşadıklarını, diğer bir ifade ile fiziksel mekânın yakın, sosyal ilişkilerin uzaklığı” ifade eder (Koyuncu, 2009, s. 25). Kent sakinlerinin

komşuluk ilişkileri daha çok “geçici, yüzeysel ve samimiyetten uzak” amaçsal olana hizmet etmektedir. Çalışmanın bulguları (nitel ve nicel) bu temel tezi destekler şekildedir; nitel araştırma çerçevesinde görüşülenlerin yarıya yakını (19 kişi) “komşuluk ilişkilerinin ve samimiyetin yok olduğunu” belirtirken nicel bulgularda ise;

Tablo 28: Aynı Mahallede / Kapalı Konuta (Site) Yaşadığınız Komşularınızla Komşuluk İlişkileriniz Ne Düzeyde?

	Sayı	Yüzde
Çok yakın ve iyi ilişkilerimize var, komşularımızı iyi tanıyoruz	273	36.0
Orta düzeyde ilişkimiz var	308	40.6
Fazla ilişkimiz yok, komşularımızı tanımıyoruz	178	23.5
Toplam	759	100.0

Tablo 29: Kapalı Konut(Siteye)/ Mahalleye Göre* Komşularıyla İlişki Düzeyi

		SİTE/MAHALLE		Toplam
		Site	Mahalle	
Komşularla İlişki Düzeyi	Çok yakın ve iyi ilişkilerimize var, komşularımızı iyi tanıyoruz	29	244	273
		25.7%	37.8%	36.0%
	Orta düzeyde ilişkimiz var	60	248	308
		53.1%	38.4%	40.6%
	Fazla ilişkimiz yok, komşularımızı tanımıyoruz	24	154	178
		21.2%	23.8%	23.5%
Toplam		113	646	759
		100.0%	100.0%	100.0%

(p>0, 05)

Görüşülenlerin, komşuluk ilişkilerinin ne düzeyde olduğu sorulduğunda; %40.6’sı “orta düzeyde”, %36’sı “Çok yakın ve iyi ilişkilerimize var, komşularımızı iyi tanıyoruz” ve %23’i “Fazla ilişkimiz yok, komşularımızı tanımıyoruz” seçeneğini tercih ettikleri görülmüştür. Görüşülenlerin dörtte birinin komşularıyla ilişkisi olmadığı, üçte birinin ise orta seviyeli olması günümüz kent insanının her ne kadar fiziksel mekân yakın olsa da sosyal ilişkilerinin az olmasını ifade eder. Diğer taraftan, araştırmada kapalı konut (site) / mahalleye göre aynı yerleşim yerinde olan komşularıyla olan ilişkisi karşılaştırıldığında; kapalı konutta (site) oturanların %25.7’si ve mahallede oturanların %37.8’i çok yakın komşu ilişkilerinin olduğunu belirtirken mahallede oturanların hala komşuluk ilişkilerini koruduğu görülür. Buna ilaveten, mahallede komşuluk ilişkisi ‘sosyo-kültürel ve ekonomik ilişkilere de’ zemin hazırlayarak toplumsal örgütlenmeyi kolaylaştırmaktadır. Diğer taraftan, yaklaşık aynı oranla kapalı konutta (site) oturanların %21.2’si ve mahallede oturanların %23.8’i fazla ilişkilerinin olmadığını, komşularını tanımadıklarını belirtir. Literatürde, kapalı konut ve mahallede

oturanların komşuluk ilişkileri karşılaştırmalarının çalışma ile benzerlik gösterdiğini söyleyebiliriz; Örneğin, Blakely ve Snyder (1995)'in çalışmalarında kapalı konutta oturanların %68'i komşularına güvenmelerine rağmen %8'nin sıkı bir ilişkisi olduğunu belirtir, yine görüşülenlerin %28'i komşularına mesafeli olduğunu belirtir. Diğer taraftan, Ebru Firidin'in 2006 yılında yapmış olduğu mahalle / kapalı konut (Gökdeniz ve Villa Belde Siteleri' Çekmeköy- Hamidiye Mahallesi) komşuluk ilişki düzeyi şu şekildedir; Gökdeniz sitesinde yaşayanların yakın arkadaşları %60'ının site dışından, site içinde ise komşuluk ilişkisinin sınırlı olması tespit edilir. Villa Belde sitesi ise komşuluk ilişkisi %67 olarak orta dereceli olarak belirlenir. Son olarak Hamidiye Mahallesi'nde %50 oranında olup iyi seviyede olduğu ifade edilir. Böylelikle, kapalı konutlarda var olan komşuluk ilişkilerinin mahalleye göre daha düşük olduğu ortaya çıkar.

Tablo 30: Aynı Mahallede / Kapalı Konutta (Site) Yaşadığınız Komşularınız Hakkında Ne Düşünüyorsunuz?

	Sayı	Yüzde
Maddi, kültürel, sosyal statüleri bize uygun	328	43.8
Maddi statüleri bize uygun ancak kültürel olarak farklıyız	72	9.6
Maddi statüleri bize uygun ama etnik olarak farklıyız	38	5.1
Sosyal ve kültürel açıdan benzeriz fakat maddi olarak farklıyız	99	13.2
Maddi statüleri bize uygun ama sosyal yaşamlarımız birbirinden farklı.	19	2.5
Aynı mahallede/sitede oturmamıza rağmen maddi statülerimiz birbirinden farklı	26	3.5
Bilmiyorum, yanıt yok	152	20.3
Diğer	15	2.0
Toplam	749	100.0

Görüşülenlere, “**Aynı Mahallede / Site Yaşadığınız Komşularınız Hakkında Ne Düşünüyorsunuz**” sorusu sorulduğunda; yarıya yakınının %43.8'inin “Maddi, kültürel, sosyal statüleri” olarak birbirine benzer kişilerle yaşadıkları görülür. Bu oran aynı zamanda, benzer sosyo-kültür ve ekonomik özelliklere sahip homojen bir grubun bir arada yaşadığına işarettir. Yine, **homojen grupların bir arada yaşaması kentsel ayrışmanın da** bir göstergesidir. Mekân belli özelliklere sahip kişilere göre ayrılır. Diğer taraftan, %13.2'sinin “Sosyal ve kültürel açıdan benzeriz fakat maddi olarak farklıyız” cevabını vererek maddi unsurların ön planda olduğunu belirtir. Son olarak düşük oran olsa dahi, %9.6'sının “Maddi statüleri bize uygun ancak kültürel olarak

farklıyız” şeklinde cevap ile komşuluk ilişkisinde kültürel farklılık bariyerini gündeme getirdikleri görülmektedir.

Tablo 31: Seçme Olanığınız Olsaydı Oturduğunuz Mahallede / Kapalı Konutta (Sitede) Kimlerle Yaşamayı İsterdiniz?

	Sayı	Yüzde
Zaten oturmak istediklerimle birlikte oturuyorum	260	34.5
Bizimle aynı dünya görüşünü, inanç ve değerleri paylaşanlarla	115	15.3
Türk vatandaşı (yabancı olmayan) olan kişilerle	124	16.5
Bizim memleketlilerle	33	4.4
Bizim akrabalarla	53	7.0
Elit ve kültürlü insanlarla	50	6.6
Gelir seviyeleri bize uyanlarla / gelir seviyeleri daha yüksek olanlarla	8	1.1
Kiminle oturduğumuzun bir önemi yok	98	13.0
Diğer	12	1.6
Toplam	753	100.0

Wirth göre, kent insanı yerleşim yerini seçerken, “gelir, mesleki konum, çalıştığı yer, ırksal/etnik özellikler, toplumsal statüsü ve değersel/kültürel tutumları” belirleyici olmaktadır (Wirth, 2002, s. 94). Araştırmada görüşülenlere “**Seçme Olanığınız Olsaydı Oturduğunuz Mahallede / Kapalı Konutta (Sitede) Kimlerle Yaşamayı İsterdiniz?**” sorusu sorulduğunda; üçte bir oranla %34.5’i “Zaten oturmak istediklerimle birlikte oturuyorum” cevabı bir önceki tablo ile uyumluluk göstermektedir. Diğer yandan, aynı sosyo-kültürel ve ekonomik sermayeye sahip kişiler ile bir arada yaşamayı talep etmektedir. Bu oranı takip eden bir diğer cevap ise görüşülenlerin %16.5’i “Türk vatandaşı (yabancı olmayan) olan kişilerle”, yaşamı tercih edeceğini belirtir. Özellikle araştırmanın yapıldığı Zeytinburnu bölgesi, farklı etnik ve uyruğa sahip nüfusun yüksek oranda olması bu seçeneğin tercih edilmesinde önemli olduğu vurgulanmalıdır. Bölgede çoğunlukla, Doğu Türkistan ve Afganistan’dan Türk kökenliler, Yugoslavya, Bulgaristan, Yunanistan ve Romanya” gibi ülkelerden gelenlerin yanı sıra son 10 yılda Arap kökenli nüfusun yüksek oranda olduğunu söyleyebiliriz. Arap kökenliler arasında Suriyeli nüfusun ülkelerindeki savaş nedeniyle zorunlu göçe tabi tutularak bu bölgeye yerleştikleri görülür. Zeytinburnu’nda yaşayan nüfusun her ne kadar eskiden göç etmiş farklı etnik ve uyruğa sahip kişilerle uyumlu bir yaşam sürseler de son dönemde gelen özellikle Suriyeliler ile yaşam tarzı veya kültürel farklılık sebebiyle uyum sorunu yaşadıkları belirtilebilir. Normalde büyük kentler, göç eden heterojen grupları kaynaştırmak (eritmek) için uygun mekânlardır. Fakat, farklı kültürlerin veya hakim

kültürün azınlık kültür ile kaynaşabilmesi için uzun bir süreye (zamana) ihtiyaç vardır. Diğer taraftan, Avrupa ve Amerika’da yapılan çalışmalarda ırksal ve etnik ayrışmanın veya uyum sorununun daha yüksek düzeyde olduğunu söyleyebiliriz. Örneğin, Kim ve White’ın çalışmalarında (2010); Hispanik, Asyalı ve Siyah-Beyaz ayrışma dereceleri “ırksal-etnik, kültürel-tarihsel ve yapısal özelliklere” göre belirlenmektedir; dahası günümüzde hala hakim olmakla birlikte en çok konut alanında görünür olduğunu ifade ederler.

Çalışmanın nitel araştırmasında görüşülenlere yine aynı soru sorulduğunda; farklı etnik ve uyruğa sahip kişilerle komşuluk ilişkisi kurmak istemediğini belirtenler yüksek orandadır (29 kişi). Özellikle, komşuluk ilişkisinde Arap kökenli Suriyeli nüfusa yönelik olumsuz bir ön yargı bulunmaktadır;

*“Öyle bir şey ki yolda bile yürüyemez olduk çünkü hani böyle mesela ben Trabzonluyum. Memleketime gittiğim zaman bile **ben misafirim diyorum** burada, hani hareketime dikkat ediyorum, oraya ayak uydurmaya çalışıyorum, ben oraya gittiğimde İstanbul’da böyle yaşıyorum burada da istediğim gibi gezerim diyemiyorum. Hani sen buraya gelmişin adam geçerken karısı buraya kadar kapalı, geçerken şöyle omuz atarak geçiyor, dikkat et diyorum...Burası benim evim(?)diyor. En ufak bir şey olduğu zaman hiç şey yapmıyorlar yani. Gerçi onları da bu hale getiren gene bizim insanlarımız, üç kuruş daha fazla kira alacağız diye hep onlara verdiler...Bir bakıyorum gencecik çocuklar burada nargile içiyorlar keyif yapıyorlar, ya senin bacın yok mu var nerde Suriye’de. Sen niye geldin o zaman, benim oğlum bunların ilk geldiğinde 9 yaşındaydı şu anda 14-15 yaşlarında. Benim oğlum bana dedi ki, anne **ben hepsini anlıyorum ama, neden genç adamlar buraya geliyor**, yaşlılarıyla çocukları gelseydi, kadınları gelseydi genç çocukları orda savaşsaydı. 9-10 yaşındaki çocuk söylüyor. Ama onlar hep onları bırakıp buraya geliyor niye, işin gücü başka şeyde çünkü. O yüzden çok gıcığım onlara....”(4. Görüşülen, Kadın, 44 yaşında).*

Burada Robert Park’ın “**tecrit bölgeleri**” kavramı tartışmayı açıklayıcı niteliktedir. Ona göre, farklı ırk ve etnik kültüre sahip toplulukların diğer topluluklara karşı fiziki ve hissi mesafe alarak tecrit bölgelerini diğer bir deyişle “ahlaki mesafesini” inşa ettiklerini ifade etmiştir (Park, 2016, s. 84-85). Ahlaki mesafe alış, farklılıklar üzerinden betimlenerek bir diğerini toplumsal olarak dışlama ayrıştırma ile sonuçlanır.

Topluluklarda kendi ırk ve etnik özelliklerine sahip olmayan kişiler her zaman farklılıkları üzerinden inşa edilerek öteki ilan edilir.

*“Geçenlerde bir sabah yürüyüş yapıyorum, erken saatte uyandığımda burada da yürümeye çalışıyorum. Bir tane amca var böyle **ırkını bilmiyorum**, tam kare bir amca. Kilolu, omuzlu falan. Şortunu giymiş havuza gidiyor, bacaklar macaklar kıl içinde. Ben onu gördüm dedim ki, tövbe hayatta girmem onun olduğu yere. Kadınlar gününde de girmem anlıyor musunuz? Kadın-erkek zaten ayrı arada bi karma var, tövbe dedim onu gördüğüm andan itibaren. Oradayken bir arkadaşım var dedi ki bir gün çocukları götürelim, yeğenim vardı, öyle gittik geldik o kadardır. Ondan sonra bir de utanmadan benden kan tahlili falan istiyor. Benden kan tahlili istesen ne olacak giren adam belli zaten. Niye burada oturmak istemiyorum işte yani....Onları geçeli çok oldu. **Sadece şu anda Arapların kültüründen hoşnut değilim. İnsanların şeyleri değil ama Arapların kültürünü, bizim kültürümüzden çok aşağıda ve çok rahat buluyorum.** Zaten bizim milletimiz gevsemeye çok müsait, onların da iyice ortalığa yayıp gevşettiğini düşünüyorum...”(55. Görüşülen, Kadın, 57 yaşında).*

Görüşülenlerin Suriyeli nüfusa karşı olumsuz yargı beslemeleri adaptasyon sürecini etkilemektedir. Türkiye’ye yaşadıkları savaş sebebiyle yakın zamanda yerleşen Suriyelilerin, Türk vatandaşları tarafından kabul edilme veya birlikte yaşamayı tercih etme oranı düşüktür, bu yargının arka planında; yaşam tarzı ve sosyo-kültürel özelliklerin farklılığı bulunmaktadır. Türk vatandaşları, siyasi süreçlerle şekillenen bu göç serüvenini bir misafirlik olarak betimlemekte ve bir gün ülkelerine dönmeleri yönünde kanaatleri bulunmaktadır. Haliyle, misafir olarak gördükleri göçmenleri çoğunluk olan grubun özelliklerine uyum sağlamaları hususunda ısrarcılardır. Diğer taraftan, son 10 yılda gelen Arap kökenliler ile komşuluk ilişkilerinde genellikle uyum problemi yaşanmasında, yaşam tarzı ve kültürel değerler ön planda olmaktadır. Görüşülenlerde, kültürel farklılık olarak daha çok ‘yemek ve temizlik’ alışkanlıklarındaki farklılık ön plana çıkmaktadır.

“Bizim karşı komşumuz da Libyalı. Hatta bizim katta o ailenin 2 dairesi var...Kadıncağz çıkıyor yalınayak yürüyerek, yerler temiz hep pas paslanıyor, pırıl pırıl, bal dök yala ama biz hayatta yapamayacağımız bir şey. Çıkıyor oğlunun dairesine yalınayak giriyor tekrar çıkıyor oradan geri geliyor. Aynı şekilde bizim eve girmeye çalışıyor hani. Girdiği de oluyor hani yardım istiyor ufak tefek hani

tuzu bitmiş, şekeri bitmiş onun gibi. Ama bizim hanım çok huylanıyor bundan. **Temizlik anlayışımız farklı işte bu sosyal bir farklılık oluşturuyor.** Bu tip şeyler. Bir de mesela şeyler... **Tarzları farklı.** Diyelim ki **konuşma tarzları farklı.** Birbirleriyle konuşurken çok gürültülü konuşuyorlar, sanki birbirini duymuyormuş gibi konuşuyorlar. Mesela arkanızda birileri konuşuyor, ikisi Arap'sa... Yan yanasınız hani niye bağırarak konuşuyorsunuz? **Bir de çocuklara bizden daha fazla tolerans gösteriyorlar.** Aslında o biraz artık şımarıklık oluyor. Mesela Avrupalılar, benim gözlemlediğim kadarıyla, çocuklarına hiç tolerans göstermiyorlar, çok netler kurallar konusunda. Türkler daha gevşek, Araplar daha da gevşek. Ne gördün dersiniz bunları gördüm..."(48. Görüşülen, Kadın, 27 yaşında).

Araştırmada görüşülen Arap kökenli katılımcılar, etnik ve kültürel farklılıklarından ötürü ayrımcılık yaşadıklarını ve ötekileştirildiğini belirtmektedir. Buna ilaveten, yaygın kanıya göre Arap kökenliler sahip oldukları kültürel ve yaşam tarzı özellikleri nedeniyle toplumun çoğunluğu ile bir arada yaşamaya engel oldukları ve dışlandıkları ifade etmektedir. Bazen toplumun çoğunluğunun veya hakim kültürün sahip olduğu kodlar kendinden farklı olan etnik ve kültürel farklılıkları içine almamasına dışlamasına neden olur. Farklılığa yönelik söylemler ön yargı ile beslenerek toplumsal ötekileştirme mekanizması yeniden inşa edilir;

"Ayrımcılık hissediyorum ...Ben bir Arap'ım ve Arap olmaktan gurur duyuyorum. Bazen benim Arap olduğumu bilmeyen insanlar Araplar hakkında kötü şeyler söylerlerdi ..Yani Araplar hakkında çok gazla kötü şey söylüyordu. Onlar kirli, kötü. Oysa o benim esasında Arap olduğumu anlamamıştı...Ülkemizde, biz çok küçük bir ülkeyiz ve bir çok farklı milletimiz var...Birçok kültüre uyum sağlayabildiğimiz gibi farklı kültürleri de anlayabiliyoruz. Farklı kültürlerle sahip olduğumuzdan ötürü bizden farklı görünen birini gördüğümüzde bunu garipsemiyoruz. Bu yüzden Türk insanını sevdiğim için yaralanmış hissettim. ...Türkiye'de olmayı seviyorum, bu şekilde bazen kötü davranışlara maruz kalabiliyorum...Türkiye diğer kültürlerle bu kadar açık değil, yavaş yavaş değiştiğine inanıyorum....Herkesin önyargılı olduğunu söyleyemem ama bunu yaşadığımda arkadaşlarımın bile önyargılı olduğu söyleyebilirim, kendileri söylemese de, bu yüzden bu canımı biraz acıtıyor. Bunlar olmadığında çok

keyifliyim, Arap mirasımdan, Arap dilimden dolayı çok gurur duyuyorum ve sizin kültürünüze de saygı duyuyorum...”(32. Görüşülen, Erkek, 55 yaşında).

Araştırmada verilen bir diğer cevap, % 15.3’ünün “Bizimle aynı dünya görüşünü, inanç ve değerleri paylaşanlarla” şeklinde olmuştur. Daha çok burada belirleyici olan ideolojik ve dini hassasiyetlerin aynı olması ve benimsenen değerlerde yalnız kalınmak istenmesiyle alakalıdır. Yine araştırmanın nitel kısmında komşuluk ilişkilerinde “aynı görüş, inanç değerleri paylaşma”yı önemseyenlerin oranı oldukça düşüktür (7 kişi). Son olarak tabloda görüldüğü üzere en düşük oran ise %1.1 ile “Gelir seviyeleri bize uyanlarla / gelir seviyeleri daha yüksek olanlarla” cevabı verilerek gelir durumunun belirleyici olmadığı görülmüştür.

Tablo 32: Aşağıda Sayılanlardan Hangileri İle Komşu Olmak, Aynı Mahallede Yaşamak / Kapalı Konutta (Site) Ya Da Sosyal Bir İlişki Kurmak İstemezsiniz?

	Sayı	Yüzde
Etnik kökeni Kürt olan biri	35	4.7
Dini inancı/mezhebi farklı biri	28	3.7
Eşcinsel (Homoseksüel) biri	172	22.9
Alevi olan biri ile	9	1.2
Dindar biri	8	1.1
Suriyeli (sığınmacı) biri ile	139	18.5
Ortadoğu ülkelerinden (Körfez ülkelerinden) gelen Araplar ile	3	.4
Yaşam tarzı (bana göre) farklı olan biri	23	3.1
Siyasi görüşü farklı biri	8	1.1
Eğitimsiz veya cahil biri	20	2.7
Hepsi ile ilişki kurarım, böyle bir ayırım	301	40.1
Diğer	4	.5
Toplam	750	100.0

Tablo 33: Aşağıda Sayılanlardan Hangileri İle Komşu Olmak, Aynı Mahallede Yaşamak / Site Ya Da Sosyal Bir İlişki Kurmak İstemezsiniz? * Karşılaştırma

		SİTE/MAHALLE		Toplam
		Site	Mahalle	
Sosyal İlişki Düzeyi Karşılaştırma	Etnik kökeni Kürt olan biri	11	24	35
		9.9%	3.8%	4.7%
	Dini inancı/mezhebi farklı biri	3	25	28
		2.7%	3.9%	3.7%
	Eşcinsel (Homoseksüel) biri	16	156	172
		14.4%	24.4%	22.9%
	Alevi olan biri ile	0	9	9
		0.0%	1.4%	1.2%
	Dindar biri	0	8	8
		0.0%	1.3%	1.1%

Tablo 33'ün Devamı

		SİTE/MAHALLE		Toplam
		Site	Mahalle	
Sosyal İlişki Düzeyi Karşılaştırma	Suriyeli (sığınmacı) biri ile	18	121	139
		16.2%	18.9%	18.5%
	Ortadoğu ülkelerinden (Körfez ülkelerinden) gelen Araplar ile	0	3	3
		0.0%	0.5%	0.4%
	Yaşam tarzı (bana göre) farklı olan biri	5	18	23
		4.5%	2.8%	3.1%
	Siyasi görüşü farklı biri	0	8	8
		0.0%	1.3%	1.1%
	Eğitimsiz veya cahil biri	4	16	20
		3.6%	2.5%	2.7%
	Hepsi ile ilişki kurarım, böyle bir ayırım	54	247	301
		48.6%	38.7%	40.1%
	Diğer	0	4	4
		0.0%	0.6%	0.5%
Toplam		111	639	750
		100.0%	100.0%	100.0%

(p>0, 05)

Araştırmada “**Hangileri İle Komşu Olmak, Aynı Mahallede Yaşamak / Kapalı Konutta (Sitede) ya da Sosyal Bir İlişki Kurmak İstemezsiniz?**” sorusu sorulduğunda, tabloda verilen seçenekler neticesinde görüşülenlerin yarıya yakını, %40.1’i “Hepsi ile ilişki kurarım, böyle bir ayırım yapmam” cevabı vererek komşuluk ilişkisinde herhangi kültürel ve sosyal ayrıma gitmeyeceğini belirtmiştir. Burada belirleyici unsurların başında, dini ve ahlaki değerlerden ötürü kendinden farklı olanı ayırmak yerine **toplumsal örgütlenmenin** daha önemli ve işlevsel olacağına dair kanaatlerdir. Nitel araştırma bulgularında ise bu oran (13 kişi) (beşte birinden) daha azdır. Belirtilen oranın düşük çıkmasında nitel araştırmaların bizlere derin ve ayrıntı bilgi sunması, diğer bir ifadeyle mülakatlar esnasında katılımcıların olay ve olgulara ilişkin kanaatlerini ifade etme durumunun daha belirginleşmesidir:

“Bazı insanlar da şey, komşumla olabildiğince mesafeli olayım, onun bana zararı dokunmasın, ben yalnız bir yaşamla daha rahat ederim gibi bakanlar var. Yani yalnızlığa itiliyoruz biraz. Herhâlde modernliğin, teknolojinin getirdiği bir şey mi... Hani ona doğru itiliyoruz ama aslında İslam da cemiyeti öğütler ya hep. Cemiyet yaşantısını, toplu halde cemaat olmayı falan. Böyle birbirimizden kopuyoruz. Müslümanların bir arada olması açısından kesinlikle bir cemaat, bir topluluk, illaki bir toplanırsınız, bir sohbet yaparsınız bunu için bile bir topluluk oluşturmanız lazım. Onların da hakkı var üzerinizde çünkü. Onları da unutuyoruz, onları da unutmak istemediğim için...” (49. Görüşülen, Kadın, 52 yaşında).

Diğer yüksek oranlı cevap ise %22.9 ile “Eşcinsel (Homoseksüel) biri” ile komşuluk ilişkisi kurmak istemediği bu tür insanlarla arasına önemli bir sosyal mesafe koyduğudur. Genel olarak Türk toplumunda eşcinselliğe ilişkin olumlu bir yargı bulunmamaktadır. Toplumun bu anlamda geniş kesimleri bu tür cinsel kimlik sahibi olan insanların etraflarında olmasından ve onlarla komşuluk ilişkisi kurma konusunda isteksizliği daha çok dini ve kültürel örüntülerin hala ilişkileri belirlediğini göstermektedir. Kültürel ve etnik farklılığı ön plana çıkaran bir diğer cevap, %18.5, “Suriyeli (sığınmacı) biri ile” komşu olmak istenmemesidir. Bu oran bir önceki tabloda çıkan (Türk vatandaşları ile yaşamak istenmesi %16.5) sonucu ile paralellik göstermektedir. Burada belirleyici unsurların başında milli değer yargılarının bağlayıcılığının yanı sıra kültürel ve sosyal yaşam tarzının etkisi önemlidir. Türkiye’de Suriyeli mülteci ve göçmenlere karşı ortaya konulan sosyal mesafe her ne kadar ırkçı bir boyut taşımamış olsa da kimi boyutları ile yabancı karşıtlığı olarak ifade edilebilecek boyutlara ulaşma tehlikesi taşımaktadır. Bu konuda devletin Suriyelilere yönelik olarak oluşturduğu uyum politikalarının ev sahibi toplum bireylerini de enforme edecek bir şekilde daha efektif bir şekilde gözden geçirilmesi önem arz etmektedir. Yine, sosyal bütünleşmeyi sağlayabilmek için azınlık kültüre yönelik oluşturulan tahriplerin azaltılması gerekmektedir (Yıldız, 2001, s.10). Son olarak düşük oranlı cevaplar ise %1.1 “Siyasi görüşü farklı biri” , %1.1 “Dindar biri” ve %0.4 ile “Ortadoğu ülkelerinden (Körfez ülkelerinden) gelen Araplar ile” şeklinde mesafe konulan gruplar ortaya konulmuştur. Buradan da görüleceği gibi Türk insanının zenofobik bir Arap karşıtlığından ziyade düzen ve sosyal alışkanlıkları ile toplumda kalabalık oranlarda olan yapılara daha mesafeli oldukları anlaşılmaktadır.

Araştırmada kapalı konut (site) ve mahalleye göre aynı yerleşim yerinde kiminle komşu olmak ya da sosyal ilişki kurmak istemezsiniz sorusu karşılaştırıldığında ise kapalı konutta (sitede) oturanların çoğunluğu %48.6’sı “Hepsi ile ilişki kurarım, böyle bir ayırım yok” ve %16.2’si “Suriyeli (sığınmacı) biri ile” cevabını verirken mahallede oturanların çoğunluğu %38.7’si “Hepsi ile ilişki kurarım, böyle bir ayırım yok” ve %24.4’ü “Eşcinsel (Homoseksüel) biri” ile cevabını verdiği görülür. Karşılaştırmaya göre tabloda belirtilen özelliklerin hepsiyle ilişki kurarım cevabı hemen hemen aynı olmasına rağmen, ikinci yüksek oranlı cevaplarda farklılık gözükmemektedir; kapalı konutta oturanlar Suriyeli (sığınmacı) biriyle komşuluk yapmak istememesinde, yaşam

tarzı farklılıkları belirleyici olurken, mahallede oturanlarda eşcinsel (homoseksüel) biri ile komşuluk kurmak istememesinde dini ve kültürel örüntüler etkili olmaktadır. Bu veriler bize kapalı konut ile mahalle yapıları arasında kimi önemli farkların mevcut olduğunu göstermektedir. Özellikle eşcinsellere ilişkin sosyal mesafenin mahallede daha derin olduğu bu farklılıklardan birini ifade etmektedir.

3.2.4.3. “Kapalı Konut (Site) veya Mahalle” Dışında Yaşayanlarla İlişkiler: Sosyo-Kültürel ve Mekânsal Ayrışma

Kentsel ayrışma, kent insanının sahip olduğu sosyo-kültürel ve ekonomik özellikleriyle ilişkili olarak toplumsal olarak tabakalaşmasının / farklılaşmasının mekânsal görünümüdür. Buna ilaveten, kentsel mekânda birbirinden farklı özelliklere sahip grupların **kendi içinde benzer konut alanı (mekânda) olması da** ayrışmanın bir göstergesidir. Bu ayrışma mekânsal olabileceği gibi sosyal düzeyde de gerçekleşmektedir. Öyle ki, toplumsal tabakaların sosyal anlamda mesafe alma düzeyi mekânsal konumlanışı da belirlemektedir. Çalışma bu temel tezdten yola çıkarak toplumsal tabakaların / sınıfların kendinden farklı olana karşı algı düzeylerini mesafelerini ya da tutumlarının hangi düzeyde olduğunu ele almaktadır. Çalışmanın nicel bulgularına göre;

Tablo 34: Oturduğunuz Mahalleye Komşu Yerleşim Alanlarından Olan Site Ve Lüks Konutlarda Oturanlarla Olan İlişkiniz Nasıl?

	Sayı	Yüzde
Hiçbir ilişkimiz yok	347	54.0
Onlarla hemen hemen hiç karşılaşmıyoruz	120	18.7
Samimi olmasa da çevrede karşılaşınca günlük konuşmalar geçiyor aramızda	113	17.6
Sıkı bir ilişkimiz var	58	9.0
Ekonomik anlamda kendimizi farklı hissettiğimizden görüşmüyoruz	4	.6
Diğer	1	.2
Toplam	643	100.0

Araştırma kapsamında **mahallede** oturanlara komşu yerleşim alanlarında olan kapalı konut (site) ve lüks konutlarda oturanlarla ilişkisi sorulduğunda; çoğunluğunun %54’ü “Hiçbir ilişkimiz yok” cevabı verirken, diğer cevaplar ise % 18.7’si “Onlarla hemen hemen hiç karşılaşmıyoruz”, %17,6’sı “Samimi olmasa da çevrede karşılaşınca günlük konuşmalar geçiyor aramızda” ve % 9’u “Sıkı bir ilişkimiz var” şeklindedir. Tabloya göre mahallede oturanların komşu yerleşme konut alanı ile yüksek oranda “**bir**

ilişkisinin olmadığı ve karşılaşmadığını” ifade ederek kendinden farklı olan gruplar ile ilişki düzeyinin düşüklüğünü belirtir.

*“Şöyle yani sadece mekânsal anlamda değil. İnsanlar birbirlerinden uzaklaşıyor zaten, bu çağın getirdiği bir durum işte modern yaşamın getirdiği bir durum. Yani mekânsal olarak, fiziksel olarak bir ayırım da tabi ki etki eder ama bu küçük bir etki edeceğini düşünüyorum. Hani aklımızda olan o büyük ayrışmayı oluşturacağını düşünmüyorum. Mesela yüksek statülü... **Ya şöyle tabi ki de bir rezidansda kalan, bir gecekondudakiyle arkadaşlık etmiyor ya da selamlaşmıyorlar yani.** Bu hep böyle devam edecek. Ama tabi ki bence ideal olan hani gecekondulaşmanın kalkıp şehir yaşamının pek çok yerde ortalama aynı olması hani bir yanda rezidans dikilip bir yanda gecekondu tabi ki karşıdan görüntüsel olarak da hoş olmuyor, **yanlarına yaklaştığınızda psikolojik bir bağ da olmuyor yani yaşayan insanların.** Tabi ki bir komşuluk ilişkisi de olmuyor...” (14. Görüşülen, Erkek, 51 yaşında).*

Mahallede oturanların komşu yerleşme alanlarıyla ‘sosyal bir ilişkisinin olmaması veya karşılaşmamasında’, öncelikle **mekânsal boyut** belirleyici olmaktadır. Genellikle kapalı konut veya rezidanslar dışarıdan gelen insanlara karşı sıkı bir güvenliği ve kontrolü olan bir yapıyı temsil etmektedir. Böyle olunca da mahallede oturanların bu tarz konutlara erişimi mekânsal olarak engellenmektedir. İkinci olarak ise **sosyo-kültürel ve ekonomik boyut**, sahip olunan sınıfsal özellikler sosyal bir ilişkiyi engelleyici rol oynamaktadır.

*“Koca koca istinat duvarlarıyla çevrili siteler ama altı üstüne çıktığı zaman da varoş denilen yerde hiç kimsenin günahı yok yani yapanların dışında. **Ben herkesin özgürce her noktada her yere girebileceği ulaşabileceği mekânlarda yaşamak isterim. (Siteler)Bu birtakım korku duvarlarının kamufle edilmesidir...** (5. Görüşülen, Kadın, 60 yaşında).*

*İçeriden ben öyle çok büyük bir sorun görmüyorum. Ama dışarıdan baktığında **hani mahalleyle burayı ayıran duvarlar olması. Duvarın üstüne bir tel konması tabii çok rahatsız ediyor.** Biriyle tramvaydan indiğimde mesela ben sağa dönüyorum o çarşıya sadece buraya gelenler çıkıyor. Bir ayırım olması beni biraz rahatsız ediyor işte insanların tramvayda garip garip bakması. Dışarıdan bakış... **Ayırım olması. Bir yerde mahallede bir yeri duvarlarla çeviriyorsunuz mahallenin diğer sakinleri buraya giremiyor sadece burada oturanlar girebiliyor o biraz sıkıntı ama sitenin mantığı...**”(51. Görüşülen, Kadın, 53 yaşında).*

Yukarıda tartışılan durumu Wilson’ın kuramında iki kavramla açıkladığı görülür (1987). **Sosyal izolasyon** (*social isolation*) ve **yoğunlaşmanın etkileri** (*concentration effects*). Sosyal izolasyon, sosyo-ekonomik düzeyi düşük olan grupların kentin fırsat ve olanaklarına erişiminin kısıtlanması ve sosyo-mekânsal mesafenin oluşumudur. Yoğunlaşmanın etkileri ise yoksulluğun yapısal boyutuyla alakalıdır. Sosyo-ekonomik gelir düzeyi aynı olan hatta gelir düzeyi düşük olan grupların aynı mekânda yaşamlarını sürdürmesi, toplumun geri kalanından farklılaşması, zamanla sosyo-kültürel sermayenin yitirilişini ifade eder. Böylelikle, aynı sosyo-ekonomik düzeye sahip grupların aynı mahallede (mekânda) yaşamasına, kentin imkan ve fırsatlarından yoksun olma durumunu betimler.

Tablo 35: Oturduğunuz Mahalleye Komşu Yerleşim Alanlarından Olan Site ve Lüks Konutlarda Oturanlarla İlgili Ne Düşünüyorsunuz?

Bizim mahalle ile çevredeki(lüks konut ve sitede) yerleşmelerde oturanlar arasında politik, kültürel ve manevi değerler açısından farklılıklar var		
	Sayı	Yüzde
ÇOK	101	19.7
ORTA	295	57.5
AZ	117	22.8
Toplam	513	100.0
Bizim sitenin çevresindeki yerleşmelerde oturanlar arasında ekonomik farklılıklar var		
	Sayı	Yüzde
ÇOK	218	45.6
ORTA	166	34.7
AZ	94	19.7
Toplam	478	100.0

Diğer taraftan, bir önceki tablo ile ilişkili olarak **mahallede** oturanlara, “komşu yerleşim alanlarından olan kapalı konut (site) veya lüks konutlarda oturanlar” hakkında düşünceleri sorulduğunda; **“politik, kültürel ve manevi değerler açısından farklılıklar” düzeyini**, %57.5’i orta, %22.8’i az ve %19.7’si çok olduğunu belirtir. Bu tarz farklılıklar yaşam tarzı, beğeni ve tüketim alışkanlıklarını etkilemektedir;

“Bizim burada 16 9’lar var. Tabii bu Zeytinburnu açısından iyi bir şey niye, çünkü Zeytinburnu’na değer katıyor ama yaşantı açısından yaşantıdan kaybediyoruz. Niye, o insanlar farklı oluyor, biz farklı oluyoruz. O tezadı oluyor yani...Mesela diyelim şimdiki nesil onların yaşam tarzını görünce psikolojik şey ediyor; Yani biz niye onlar gibi yaşamıyoruz, niye şey etmiyoruz diyor. Bizde öyle bir şey olmuyor

Allah'a şükür ama gençlerde bu özentisi oluyor o kişilere karşı, onlar gibi olmak istiyorlar..."(1. Görüşülen, Erkek, 63 yaşında).

*"Sana bir şey diyeyim mi **insanlar parayı buldukça değişiyor**...Benim şimdi trilyon param olsa ben Zeytinburnu'na gitmem yani. En çok memleketime giderim. Ama insan parayı bulduğu zaman Zeytinburnu'nda napıyo (ne yapıyor), gidiyor Kadıköy'den ev alıyo(r), bilmem nerde yaşıyo (r) falan. Böyle lüks semtlere gidiyor...Napayım ben lüks semtte. **Ayak uyduramam ki**. Ayak uyduramam. Gerçeği o, ben ayak uyduramam ki...Onların kültürleri farklı yani ne bileyim yani bize biraz ters geliyor. Sohbet muhabbet yani bakıyorum şimdi onlar hep yazlığa giderler, bilmem ne yaparlar. Bayramda yok tatile giderler. Zenginler öyle yani. Biz bayram olduğu zaman gider büyüklerin elini öperiz, bilmem ne yaparız. Şimdi öyle bir şey yok. İnsanlar parayı buldukça değişiyor bence..."(44. Görüşülen, Kadın, 42 yaşında).*

Diğer taraftan, araştırmada "**ekonomik farklılık**" düzeyini ise %45.6'sı çok, %34.7'si orta ve %19.7'si ise az olduğunu ifade etmiştir. Tablodan çıkan sonuç bizlere hem mahallede oturanların kendinden farklı olan grupları betimleme şeklini hem de kentsel ayrışma faktörlerini vermektedir.

*"Tabii ki, öyle bir şey ki ,ben dün mesela bir iş görüşmesine gittim. Şurada aşağıda BP var ya oraya girerken site şantiyede yemek çay falan yapılacak dediler. **Adam böyle aşağılar gibi konuşuyor**, burada ne işin var ki ne iş yapacaksın ki ,beni on saat on bir saat çalıştıracak, cumartesi de içinde. Bana 1500 lira maaş verecek çünkü sen ne yapıyorsun ki diyor, ne demek sen ne yapıyorsun, sen mühendis olmuştun da ne olmuş, ama öyle bir şey değil, şimdi ben bir ev almaya kalksam ben 300 bile bir ev alamam. **Benim 300 aldığım ev 600 700 çıkacak ama öyle lüks siteler yaptılar ki 1 trilyondan kapağı açıyorlar, bu ne oluyor adamlar senin yanından geçerken bile aşağılayarak bakarak geçiyorlar...**"(?). Görüşülen,*

Gelir yoluyla elde edilen konut alanı, yaşam tarzını belirleyerek bazı grupları ayrıcalıklı bir statüye iletirken bazılarının da ötelenmesine farklılaşmasına sebebiyet verir. Oluşan mekânsal farklılaşma toplumda **kazanan ve kaybedenleri ayrıştırarak** birbirinden uzaklaştırmaktır (Kurtuluş, 2005, s. 115). Nihayetinde gelir odaklı mekânsal konumlanış ve ayrışma, toplumsal tabakların / sınıfların birbiriyle sosyo-psiko ilişkisi düzeyini de etkilemektedir.

“Eski iç içe olduğumuz insanlarımız kalmadı. **Herkes uzaklaştı...**(Nedeni) Ben imkânsızlıktan diyom (diyorum). **İmkânsızlığa bağlıyom** (bağlıyorum) hani. **Ya insanlar böyle durumu iyi olanlar durumu alçak olanları alçak görüyor...Görüşmüyor onun karnı tok ki. Aç adamın ona zararı olacak ondan...Beklentisi olur gibi. Yahut da beklentisi var da karşılayamadım diye görse de görmezden geliyor, uzaklaşıyor. Ben öyle insanlarda karşılaştım. Bizim işimiz alçaldı ya hani lokantamız kapandı. Her gün evimizde samimiyet eden düğün bayram eden gülüş oynaş yapanlar birden çekildiler. Dost olanların hepsi düşman gibi çekildiler...**”(37. Görüşülen, Erkek, 44 yaşında).

Tablo 36: Mahalle Dışında Lüks Konut ve Sitelerde Yaşayanlarla Daha Fazla İlişki Kurmak İstiyor Musunuz?

	Sayı	Yüzde
Evet istiyorum	95	15.8
Hayır istemiyorum	357	59.2
Bilmiyorum, yanıt yok	151	25.0
Toplam	603	100.0

Görüşülenlere (**mahallede** oturanlara) “mahalle dışında olan lüks konut ve sitelerde yaşayanlarla daha fazla ilişki kurmak” isteyip istemediği sorulduğunda çoğunluğu, %59.2’si istemediğini, %15.8’i istediğini ve %25’i ise bir yanıtının olmadığını belirtir. Tabloda görülen sonuç çalışmanın başında belirtilen tez ile uyumluluk sağlamaktadır, yani toplumsal tabakaların / sınıfların özellikleri mekânsal konumlanışını belirleyebileceği gibi, sosyal ilişki düzeyini de etkileyebilmektedir. Çalışmanın diğer bir boyutu olan kapalı konutta yaşayanların komşu yerleşmelere yönelik bakışını değerlendirecek olursak;

Tablo 37: Oturduğunuz Kapalı Konut (Siteye) Komşu Yerleşim Alanlarında Oturanlarla İlişkileriniz Nasıl?

	Sayı	Yüzde
Hiçbir ilişkimiz yok.	28	25.2
Siteye arabayla girip çıkıyoruz, onlarla karşılaşmıyoruz.	22	19.8
Samimi olmasa da çevrede karşılaşınca günlük konuşmalar geçiyor aramızda (selam veriyoruz).	49	44.1
Çevredeki yerleşmelerden gelen ev ve site çalışanlarımız var, ama komşuluk ilişkilerimiz yok	1	.9
Bizim sitenin dışında aynı ya da daha yüksek statülü sitelerde oturan tanıdıklarımız var	1	.9
Sıkı ilişkilerimiz var	10	9.0
Toplam	111	100.0

Konutun, dışarıya kapalı olması dışarıdaki topluluğa karşı fiziki bir engel teşkil etmektedir. Bu duruma ilaveten sağlanan ‘özel güvenlik ve sosyal aktivitelerin özelleştirilmesi’ kamusal olan ile kendini ayırıştırıcı özelliklerden biridir. Aynı zamanda kapalı konutta yaşayan grupların sahip oldukları sosyo-kültürel ve ekonomik özellikler ile homojen bir tabakayı temsil etmektedirler. Araştırmada **kapalı konutta** oturan katılımcılara, “komşu yerleşim alanlarında oturanlarla ilişkisi” sorulduğunda; yarıya yakını %44.1’i “Samimi olmasa da çevrede karşılaşıncı günlük konuşmalar geçiyor aramızda (selam veriyoruz)”, %25.2 ‘si “Hiçbir ilişkimiz yok” ve %19.8’i “Siteye arabayla girip çıkıyoruz, onlarla karşılaşmıyoruz.” cevabını verdiği görülür. Çıkan sonuçlarda görüldüğü üzere, kapalı konutta yaşayanların komşu yerleşme ile samimi olmayan bir ilişki düzeyinin olduğu belirtilebilir. Mahallede oturanların aynı soruya verdikleri (%54) “Hiçbir ilişkimiz yok” cevabı daha yüksek oranda gözükmektedir. Nitekim bu durumun arka planında, dışarıya izole olan kapalı konuttan mekan olarak fiziki bir engelinin olmasıyla birlikte sosyal ilişkinin / ulaşılabilirliğinin az oluşu bulunmaktadır.

Tablo 38: Oturduğunuz Kapalı Konut (Site) ile Çevredeki Yerleşimlerde İkamet Edenlerle İlgili Ne Düşünüyorsunuz?

Bizim site ile çevredeki yerleşmelerde oturanlar arasında politik, kültürel ve manevi değerler açısından farklılıklar var			
		Sayı	Yüzde
	ÇOK	7	7.1
	ORTA	49	49.5
	AZ	43	43.4
	Toplam	99	100.0
Bizim sitenin çevresindeki yerleşmelerde oturanlar arasında ekonomik farklılıklar var			
		Sayı	Yüzde
Geçerli	ÇOK	13	13.3
	ORTA	48	49
	AZ	37	37.8
	Toplam	98	100.0

Kapalı konutta (sitede) oturanlara, “komşu yerleşim alanlarında ikamet edenlere dair düşünceleri” sorulduğunda (nicel bulgularda); “politik, kültürel ve manevi değerler açısından farklılıklar” düzeyinin, %49.5’i orta, %43.3’ü az ve %7.1’i çok olduğunu belirtirken, “ekonomik farklılık” düzeyini ise %49’u orta, %37.8’i az ve %13.3’ü ise çok olduğunu ifade etmiştir. Kapalı konut topluluklarının kendinden farklı olan

yerleşmelere dair tutumları, **“politik, kültürel ve manevi değerler”** ve **“ekonomik” farklılığının** orta düzeyde olduğuna yöneliktir. Ancak site sakinleri ile derinlemesine yapılan mülakatlar neticesinde ortaya çıkan nitel araştırma bulgularında bu tür farklılıkların **“yaşam tarzı farklılığıyla”** ilişkilendirildiği görülür. Kapalı konutta oturanlara komşu yerleşmeye yönelik düşüncesi sorulduğunda, görüşülenlerin çoğunluğu (18 kişi), aralarında bir yaşam tarzı farklılığının olduğunu ifade etmiştir;

“Yani bizim site biraz varoş bir semte kurulmasından dolayı, sitenin dışına çıktığınız alan çok farklı, sitenin içi çok farklı. İki farklı dünyayı bir arada yaşıyorsunuz. Sitenin dışına çıktığınız anda güvenlik kavramı farklı bir değeri oluyor. Burada güvende hissediyorsunuz kendinizi ama dışarı çıktığınızda sosyokültürel çevre çok farklı ve kendinizi emniyette hissetmiyorsunuz...” (50. Görüşülen, Kadın, 26 yaşında).

Kapalı konut toplulukları, yapı itibarıyla kentin sosyal yaşamından “kendini soyutlamaya ve uzaklaştırmayı” amaçlar. İnşa edilen yapı ile “korunaklı, steril ve kent toplumundan uzaklaşmış” yeni bir yaşam tarzını oluşturur. Kapalı konutta yaşayanların, kendisiyle aynı mahallede veya semtte yaşayan topluluklara yönelik betimleme şekli kendinden farklı olduğu yönündedir. Hatta yaşam tarzı farklılıklarını öncelikle maddi akabinde sosyo-kültürel unsurlarla pekiştirildiği görülür. Böylelikle, kent ortamında farklılaşmış tabakaların/sınıfların **bir aidiyet bağı kuramadığı, sosyal örgütlenme sürecinin sekteye uğradığı** görülür.

“Buranın konumu şu şekilde ben çok kültür şeyini beğenmiyorum, bakış açılarını çok beğenmiyorum. Görgü açısından diyim(diyeyim) yani ahlaki olarak mesela ben çok beğenmiyorum çok içine de girmiyorum zaten. Hani artık kültür şeyleri yani diğer taraflara göre baya bi düşük düşünüyorum ama konumu şu şekilde iyi havaalanına çok yakındı, metrobüs var, hızlı tren gelmiş burada ya ulaşımı o kadar çok kolay ki onun için biz tercih ettik ve burada yaşayan yüzde 80’i bunun için tercih ediyormuş her tarafa yakın...” (13. Görüşülen, Kadın, 25 yaşında).

“Ben mesela bekarlık sürecimde bir yıl kadar şeyde oturdum, Beşyüzevler’de Gaziosmanpaşa’da. Herhalde orda bir daha oturmak istemezdim. Güzel gelmedi bize orası çünkü... Kötüydü ya, sıkıcıydı, insanları şey değildi böyle açık değildi yani çok kapalılar. Dar görüşlüler yani. Onun için sevmedim orayı ben ya, alışamadım oraya...” (9. Görüşülen, Kadın, 32 yaşında).

Kent mekânı birbirinden farklı grupları / sınıfları veya tabakaları içinde barındırır, her birinin de kendine has sosyo-kültürel sermayeleri vardır. Var olan sınıfsal yapıyı sembolize eden kültürel sermaye⁹² kendinden farklı olanı içine alma hususunda ya da aidiyet kurmada çekinceler oluşturabilmektedir. Görüşülen kapalı toplulukların (14 kişi) dışarıya izole olmayan gruplara karşı, **“kültürel, ahlaki ve ideolojik” farklılıkları** olduğunu bu sebeplerden ötürü iletişime geçmek istemediklerini belirtirler.

*“Mesela Yeşiltepe de Zeytinburnu, o tarafa da gitmem artık çünkü oralar dediğim gibi çok bizim çocukluğumuzda herkes birbirini bilirdi, daha nezih, ya eski semt olduğu için şeydi. Ama şu anda çok karışık. Yani o Suriyeliler geldiğinden beri sokakta inan yürüyemiyorsunuz. Hani çok aşağı inmiyoruz bile bazen. **Yani şimdi bu taraflar falan daha sakin. Bir de biz çok görmüyoruz kalabalığı ama inanılmaz şey çok kargaşa, yani o Suriyelilerle falan kalkıp komşu olmak istemem. Hala ayakkabısını dışarıda bırakan bir insanla komşu olmak istemem.** Bir de şey oluyoruz herhalde yani insan hep oldukça daha fazlasını ister ya doğamızda var yani şey yaptıkça hep daha farklı olmak istersin...Yaşam kalitesini yükseltmek istiyoruz aslında...Şimdi tabii ki Allah ne verir bilemeyiz yani, hiç büyük söylemeye gelmez yarın bir gün ihtiyacım olur gider yaşarım o ayrı bir şey ama sorduğunuz zaman baktığın zaman hani istemem. Daha sakin bir yerde yaşamayı isterim açıkçası yani...”*(28. Görüşülen, Erkek, 71 yaşında).

Kapalı konut, aynı sosyo-kültürel ve ekonomik özelliklere sahip kişilerin bir aradalığını, yaşam alanını temsil eder. Bu topluluklar için çevre yerleşkeler, **“bilinmezlik, heterojen nüfusu ve güvensizliği”** betimler ve bu tarz kentsel yaşam alanından olabildiğince uzak durmaya çalışırlar. Diğer taraftan, mahallede yaşayanlarda olduğu gibi kapalı konutta oturanlarda da farklı etnik kültür ve uyruğa sahip Arap kökenli gruplar ile (özellikle Suriyeli nüfus) bir arada yaşamak ve iletişim kurmak istememektedir. Bu durumun arka planında sahip olanın kültürel ve toplumsal özelliklerin belirleyiciliği bulunmaktadır.

⁹² Kültürel sermaye kavramı; kültürel farkındalık, sosyal beceri, eğitimsel bilgi gibi çeşitli unsurları içinde barındırır. Bourdieu kuramında bu kavramı çözümlerken, kültürel sermayenin üç farklı hali olduğunu belirtir. “İlkinin, bireyin sosyalleşme yoluyla içselleştirdiği, beğeni ve anlayış örüntülerini oluşturan, kültürle kazanılmış yatınlıklar toplamına işaret eder. İkinci olarak nesnelleşmiş halde var olurlar (kitaplar, sanat nesneler.). Kültürel sermayenin üçüncü hali, kurumsallaşmış haldir. Bourdieu, bununla okulun eğitim sistemini kasteder”. (Swartz, 2013, s.110-113)

Tablo 39: Kapalı Konut (Site) Dışındaki Mahallelerde Yaşayanlarla Daha Fazla İlişki Kurmak İstiyor Musunuz?

	Sayı	Yüzde
Evet istiyorum	16	13.2
Hayır istemiyorum	73	60.3
Bilmiyorum, yanıt yok	32	26.4
Toplam	121	100.0

Görüşülenlerin, kapalı konut dışındaki yerleşenlerle daha fazla ilişki kurmak isteyip istemediği sorulduğunda; %60.3’ü istemediğini, %13.2’si istediğini ve %26.4 ‘ü ise herhangi bir cevabı olmadığını belirtmiştir. Görüşülenlerin yarıdan fazlası, komşu yerleşme ile ilişki kurmak istemediğini belirtirken, mahallede oturanlarda bu sonuç (%59.2’si ilişki kurmak istemediğini) hemen hemen aynı çıkmıştır. Diğer taraftan, çıkan bu sonuç literatürde yapılan çalışmalar ile uyumluluk içerisindedir. Örneğin, Bartu ve Kolluoğlu’nun 2010 yılında Göktürk-Kemer Country’de yapmış olduğu çalışmada, kapalı konut topluluklarının dışında yerleşenleri “çirkinlik, kalabalık, güvenliği tehdit eden korku ve kaygı dolu bir dünya” olarak tanımladıkları görülür (2010, s.66).

Tablo 40: Kentsel Ayrışma Nedeni

	Sayı	Yüzde
Gelir durumu	439	61.4
Etnik kimlik farklılığı	55	7.7
Dini görüş farklılığı	14	2.0
Yaşam tarzı farklılığı	115	16.1
Toplunun eskiye göre değişmesi	43	6.0
Hemşericilik	15	2.1
Mahalleler arası ayrışma yok	28	3.9
Diğer	6	.8
Toplam	715	100.0

Kentsel ayrışma ise kent toplumunun sahip olduğu sosyo-ekonomik ve kültürel özelliklerine göre belirlenen toplumsal tabakalaşma ve toplumsal farklılaşmanın kentsel mekânda yansımasıdır. Bu toplumsal farklılık hem sosyal düzeyde gerçekleşmekte hem de fiziksel bir çıktısı bulunmaktadır. Yani çeşitli toplumsal tabakalar birbirlerine ne kadar mesafeli (sosyal olarak) ise mekânda konumlanışı da bir o kadar uzakta olmaktadır (Legeby, 2010, s.1-2; Caldeira, 2000, s. 213). Görüşülenler, kentteki mahalleler / yerleşim alanları arasındaki ayrışmanın nedenini; %61.4’ü “Gelir durumu”, %16.1’i “Yaşam tarzı farklılığı”, %7.7’si “Etnik kimlik farklılığı”, %6’sı “Toplunun eskiye göre değişmesi”, %3.9’u “Mahalleler arası ayrışma yok”, %2.1’i

“Hemşehricilik”, ve %2’si “Dini görüş farklılığı” olarak belirtmiştir. Her ne kadar toplumda farklı sosyo-kültürel/etnik yapıları barındıran özellikler olsa dahi **ekonomik unsurların** ayrışmada belirleyici unsur olduğunu söyleyebiliriz. Bu durumun ön plana çıkmasında günümüz ekonomik politikaların sosyal sınıflar üzerindeki gelir dağılımının farklılaşması ile ilişkilidir. Diğer taraftan, gelir farklılığıyla doğrudan ilişkisi olan yaşam tarzı farklılığı ayrışmanın önemli bir göstergesidir. Tabloya göre her iki değişkene verilen cevap (%77.5) dikkate değerdir. Nihayetinde, ekonomik unsurlar sosyo-mekânsal ayrışmanın görünürlüğünü arttırmakta, diğer bir deyişle sosyal grupların / sınıfların bir arada yaşama ya da ayrışmasında “satın alma gücünün ve tüketim kalıplarının benzerliği” önemli olmaktadır (Kurtuluş, 2005, s.103). Diğer taraftan, araştırma bulgularında kentsel ayrışma nedeni olarak “etnik kimlik ve dini farklılığın (% 9.2)” düşük bir oranda gösterilmesinde; Türk toplum yapısının ırkçı veya etnik bir formu benzemediği anlaşılmaktadır. Aksine kendine özgü bir kültürel ve dini bir kimlik yapısının olduğuna, farklılığa bağlı olarak azınlık kalma veya ayrımcılığı ortaya çıkaran unsurların ötelendiğine işaret eder. Buna ilaveten, literatürde yapılan çalışmalar ile belirtilen bu hususun (ırkçı veya etnik/dini ayrışma) farklılaştığını görmekteyiz(Musterd ve Ostendorf, 1998, s. 3; Schnapper, 2005, s.75; Andersson, 2007, s. 67).

Dünya genelinde yapılan çalışmalarda kentsel ayrışma nedenleri, Avrupa şehirlerinde daha çok refah devletinin değişimi ve benimsenen ekonomik politikalar neticesinde ortaya çıkan “**gelir eşitsizliği**” gösterilmesinin yanı sıra, “**sınıf bilinci ve bölünme, dini bölünme, aile yapılarındaki değişim ve işsizlik**” gibi değişkenler etkili olurken Amerika şehirlerinin farklı tarihsel yapısıyla ortaya çıkan “**ırksal-etnik ayrımcılık**” belirleyici olmaktadır (Kempen ve Murie, 2009). Diğer taraftan, Mim Sertaç Tümtaş’ın 2012 yılında Diyarbakır, Mersin ve İzmir özelinde yapmış olduğu çalışmada, ayrışmayı belirleyen faktörlerin şu şekildedir; %57 ile “gelir durumu”, %25’i “etnik ve kimlik farklılığı”, %23 “siyasal kutuplaşmalar” ve %21,2 si “yaşam tarzı farklılığı” olarak tespit edilir.

Tablo 41: Mahalle / Kapalı Konuta (Site) Göre Kentsel Ayırışma Nedenleri

		SİTE/MAHALLE		Toplam
		Site	Mahalle	
Kentsel Ayırışma Nedeni	Gelir durumu	51	388	439
		46.4%	64.1%	61.4%
	Etnik kimlik farklılığı	4	51	55
		3.6%	8.4%	7.7%
	Dini görüş farklılığı	1	13	14
		0.9%	2.1%	2.0%
	Yaşam tarzı farklılığı	37	78	115
		33.6%	12.9%	16.1%
	Toplumun eskiye göre değişmesi	13	30	43
		11.8%	5.0%	6.0%
	Hemşericilik	0	15	15
		0.0%	2.5%	2.1%
	Mahalleler arası ayırışma yok	4	24	28
		3.6%	4.0%	3.9%
Diğer	0	6	6	
	0.0%	1.0%	0.8%	
Toplam		110	605	715
		100.0%	100.0%	100.0%

(p<0, 05)

Araştırmada kapalı konut (site) ve mahalleye göre kentteki mahalleler / yerleşmeler arası farklılaşmanın nedeni sorusuna verilen cevap karşılaştırıldığında; kapalı konutta (sitede) oturanların en yüksek oranla % 46.4'ü “gelir durumu”, %33.6'sı “yaşam tarzı farklılığı” ve en düşük oranla % 0.9'u “dini görüş farklılığı” cevabı verdiği, mahallede oturanlarda ise en yüksek %64.1'i “gelir durumu”, %12.9'u “yaşam tarzı farklılığı” ve en düşük oranla ise %2.1'i “dini görüş farklılığı” cevabını verdiği görülür. Her iki yerleşim grubu karşılaştırıldığında; mahallede yerleşenlerin ayırışmayı belirleyici faktörleri daha çok **ekonomik temellere** göre şekillenirken, kapalı konut toplulukları için belirleyici olan **ekonomik temellerin** yanı sıra **yaşam tarzı alışkanlıklarının** öne çıktığını söyleyebiliriz. Kapalı konut topluluklarında satın alma ile tüketim tarzı alışkanlıklarının benzerliği ve farklılığı yaşam tarzını belirterek ayırışmanın bir göstergesi haline gelmektedir. Yine her iki yerleşim alanında kentsel ayırışma nedeni olarak etnik kimlik farklılığı kapalı konutta %3.6 iken, mahallede %8.4 olarak belirlenir. Mahallede bu oranın daha yüksek çıkmasının temel nedenlerinden biri, farklı etnik ve uyruğa sahip toplulukları bünyesinde barındırması ve heterojen yapıya sahip olmasıdır.

3.2.5. Kültürel, Sosyal ve Sembolik Sermaye

3.2.5.1. Kültürel Tüketim: Zorunlu Beğeni veya Lüks Beğeni Algısı

Kentsel sınıf veya grupların analizi, gelir ve toplumsal statünün yanı sıra hayat tarzını da işaret eder. Toplumsal sınıflar, kent mekânı içerisinde, “benzer hayat koşulları ve koşullanmalar” sağlayan, haliyle “benzer yatkinlıklar” ve buna bağlı olarak “benzer pratikler” oluşturan “benzer konumlar” çerçevesinde tanımlanabilir (Swartz, 2013, s. 201). Diğer taraftan, Bourdieu’nün belirttiği gibi (2015), “tüketici davranışlarının çoğu gelir düzeyiyle ilişkili olmasının yanında, bu ilişkinin beraberinde getirdiği kültürel yatkinlıklar da söz konusudur”. “Kültürel tüketim ve hayat tarzı alışkanlıkları”, toplumsal sınıflara benzer eksenler üzerinden dağılım gösterir ve yapısal bir uyumluluk söz konusudur. Buna ilaveten, gündelik yaşamın bir boyutu olan kültürel ve sembolik sermaye, kültürel simgeleri, pratikleri ve toplumsal ayrımları pekiştirmektedir. Bourdieu’ya göre “sosyal sınıf ilişkileri kendilerini sembolik olarak statü ilişkileri bağlamında göstererek, sosyal mekanda bir yaşam tarzı veya farklılaşmış yaşam tarzları tarafından grupların kategorize edildiği bir ‘statü’ olarak inşa eder. Bu bağlamda ‘sosyal sınıfların habitusları’⁹³, mekana ilişkin tutumları belirli sosyal gruplara ait olma ve diğer gruplara ise ait olmama algılarını ifade etmektedir” (Özet, 2018, s. 42-46). Çalışma bu temel tez üzerinden giderek, araştırma bulgularını “tüketim davranışları ile hayat tarzı alışkanlıkları” çerçevesinde değerlendirir;

Tablo 42: Aylık Masraf Dağılımı

	Sayı	Yüzde
Mutfak	292	37.9
Kira	341	44.3
Doğalgaz, elektrik, su	98	12.7
Eğitim, sağlık	19	2.5
Giyim	20	2.6
Toplam	770	100.0

Araştırmada görüşülenlerin aylık masraf dağılımı en yüksek oranla; %44.3 “kira” ve %37.9 “mutfak”, en düşük oranla %2.5 “eğitim ve sağlık” ve %2.6 ile “giyim” olduğu görülmüştür. Toplumsal sınıfların/grupların hayatında önemli yeri olan tüketim araçları

⁹³ Bourdieu “Habitus” kavramını işaret etmek üzere “kültürel bilinçdışı”, “alışkanlık oluşturan güç”, “temel, derinlemesine içselleştirmiş büyük örüntüler”, “zihinsel alışkanlık”, “zihinsel ve bedensel algı”, “beğeni ve eylem şemaları”, “düzenli doğaçlamaları üreticisi ilkesi” gibi ifadeleri kullanır (Swartz, 2013).

‘üretim ve dağıtım’ alakalı olup, hayat tarzını etkileyen unsurlar arasındadır Castells bu durumu kolektif tüketim kavramıyla açıklar (1977); toplumun yapısal bir unsuru olan kolektif tüketim (eğitim, ulaşım, sağlık planlama, vb.) emeğin yeniden üretimi için kent mekânında kendini gösterir. Tüketim araçları toplumsal grupların/sınıfların yaşamlarında önemli olup, ekonomik sermaye ve sosyal beklentiler ile ilintilidir.

Tablo 43: Gıda Alışverişinin Yapıldığı Yer

	Sayı	Yüzde
Bakkaldan	75	9.7
Semt pazarından	139	18.1
Büyük marketlerden	476	61.8
Birleşerek toptan alıyoruz	59	7.7
Diğer	8	1.0
Toplam	770	100.0

Görüşülenlerin, gıda alışverişlerini yüksek oranla %61.8 “Büyük marketlerden”, en düşük oranla %9.7 “Bakka” ve %7.7 “Birleşik toptancıdan” aldığı görülmektedir. Bu durumun arka planında, günümüz toplumlarının küreselleşme ile birlikte tüketim yerlerinin ve alışkanlıklarının değişimi söz konusudur. Artık, toplumların temel ihtiyaçlarını karşıladıkları yerlerin mekânsal bir dönüşüme uğradığı belirtilebilir; nitekim eskiden işlevsel olan ‘semt pazarı ve bakka’ yerine büyük marketlerin yer alması toplumsal alışkanları da köklü değişikliklere sürüklemektedir.

Tablo 44: Evinizde Temizlik, Çocuk Bakımı, Bahçe İşleri Vs. Çalışan Yardımcı / Yardımcılar Var Mı?

	Sayı	Yüzde
Yok	712	94.1
Haftada 1-2 kez temizliğe gelen bir kişi	32	4.2
Sürekli yatılı bir kişi	5	.7
Sürekli gündüz çalışan bir kişi	4	.5
Sürekli gündüz çalışan birden fazla kişi	2	.3
Sürekli yatılı bir kişi, gündüz çalışan bir kişi	1	.1
Diğer	1	.1
Toplam	757	100.0

Araştırmada görüşülenlere evinizde çalışan bir yardımcı ya da ihtiyaçlar konusunda alınan desteğin varlığı sorgulandığında; %94.1’i olmadığını, %4.2’si “Haftada 1-2 kez temizliğe gelen bir kişi” ve en düşük oranla %0.1 ile “Sürekli yatılı bir kişi, gündüz çalışan bir kişi” olduğu belirtilmiştir. Araştırmada sorulan sorunun cevabı yüksek oranda kişinin gelir düzeyiyle ilintili olup gelir düzeyinin artmasıyla bu tarz temel ihtiyaçlarını kolaylıkla karşılama arasında doğrusal bir ilişki bulunmaktadır.

Tablo 45: Ailece Boş Zamanlarınızı, Tatil Günlerinizi Nasıl Geçirirsiniz?

		Evet	Hayır	Toplam
Akraba, dost ziyaretine gideriz	Sayı	649	111	760
	Yüzde	85.4	14.6	98.4
Sinemaya gideriz	Sayı	268	473	741
	Yüzde	36.2	63.8	96
Pikniğe, kıra gideriz	Sayı	395	345	740
	Yüzde	53.4	46.6	95.9
Deniz kenarına gideriz	Sayı	421	324	745
	Yüzde	56.5	43.5	96.5
Alışveriş merkezlerine gideriz (AVM)	Sayı	462	284	746
	Yüzde	61.9	38.1	96.6
Evde geçiririz	Sayı	597	119	716
	Yüzde	83.4	16.6	92.7

Görüşülenler aileleriyle, boş zaman ve tatil günlerini şu şekilde geçirdiklerini belirtirler; %85.4'ü “Akraba, dost ziyaretine gideriz”, %36.2'si “Sinemaya gideriz”, %53.4'ü “Pikniğe, kıra gideriz”, %56.5'i “Deniz kenarına gideriz”, %61.9'ü “Alışveriş merkezlerine gideriz (AVM)”, %83.4'ü “Evde geçiririz” dediği görülür. Tablodan çıkan sonuca göre görüşülenlerin çoğunluğunun sosyal sermaye olarak nitelendirebileceğimiz ağları, diğer bir ifade ile ‘tanışıklık ve ilişki ağları’nın boş zamanlarında etkili olduğu, vakit geçirildiği söylenir. Diğer bir yüksek oranlı cevap ise görüşülenlerin %61.9'unun Alışveriş merkezlerinde (AVM) boş vakitlerini, geçirdikleri görülür. Bu durum, toplumların kültürel tüketim mekânlarının / algılarının değişmesiyle ilişkili olup hayat tarzının değişime uğramasını anlatır.

Tablo 46: Arkadaş ve Aileniz İle Genellikle Nasıl Sosyalleşirsiniz?

	Sayı	Yüzde
Aynı mahallede / sitede ev gezmelerine gideriz	367	48.9
Eski mahallemizdeki arkadaşlarımızla ev gezmeleri yaparız	51	6.8
Daha çok dışarıda yemek yemek için buluşuruz	102	13.6
Daha çok dışarıda kültürel faaliyetlere (sinema, konser, tiyatro, vs.) katılmak üzere buluşuruz	56	7.5
Arkadaşlarımızla alışveriş merkezlerinde buluşuruz	43	5.7
Arkadaşlarımızla sosyalleşmeye vaktimiz olmuyor	110	14.7
Diğer	21	2.8
Toplam	750	100.0

Araştırmada “**Arkadaş ve Aileniz İle Genellikle Nasıl Sosyalleşirsiniz?**” sorusu sorulduğunda, yarıya yakını %48.9'u “Aynı mahallede / sitede ev gezmelerine gideriz”, en düşük oranla “Arkadaşlarımızla alışveriş merkezlerinde buluşuruz” şeklinde cevap verdiği görülür. Tablodan çıkan sonuç, bir önceki tablo ile birbirini desteklemektedir;

görüşülenlerin ailesi ile boş zamanını değerlendirme biçimi ile sosyalleşme sürecini aynı şekilde açıkladığı görülür. Diğer taraftan, aynı soru kapalı konutta / mahallede oturanlar çerçevesinde karşılaştırıldığında sonuçların dikkate değer oranda farklılık arz ettiği görülmektedir;

Tablo 47: Mahalle / Kapalı Konuta Göre Arkadaş Ve Aileniz İle Genellikle Nasıl Sosyalleşirsiniz?

		SİTE/MAHALLE		Toplam
		Site	Mahalle	
Sosyalleşme Türleri	Aynı mahallede / sitede ev gezmelerine gideriz	19	348	367
		16.7%	54.7%	48.9%
	Eski mahallemizdeki arkadaşlarımızla ev gezmeleri yaparız	12	39	51
		10.5%	6.1%	6.8%
	Daha çok dışarıda yemek yemek için buluşuruz	31	71	102
		27.2%	11.2%	13.6%
	Daha çok dışarıda kültürel faaliyetlere (sinema, konser, tiyatro, vs.) katılmak üzere buluşuruz	9	47	56
		7.9%	7.4%	7.5%
	Arkadaşlarımızla alışveriş merkezlerinde buluşuruz	13	30	43
		11.4%	4.7%	5.7%
	Arkadaşlarımızla sosyalleşmeye vaktimiz olmuyor	29	81	110
		25.4%	12.7%	14.7%
	Diğer	1	20	21
		0.9%	3.1%	2.8%
Toplam		114	636	750
		100.0%	100.0%	100.0%

(p<0, 05)

Araştırmada kapalı konut (site) ve mahalleye göre “**Arkadaş ve Aileniz İle Genellikle Nasıl Sosyalleşirsiniz?**” sorusuna verilen cevap karşılaştırıldığında; kapalı konut (sitede) oturanların çoğu %27.2’si “Daha çok dışarıda yemek yemek için buluşuruz” cevabı verirken mahallede oturanların çoğu %54.7’si “Aynı mahallede / sitede ev gezmelerine gideriz” cevabını verdiği görülür. Belirtilen gruplar, öncelikle kendi içinde gelir farklılıkları yaşamaktadır; bu sebeple kültürel ve ekonomik sermaye getiren pratikler de (davranışlar) değişmektedir. Gelir düzeyi yüksek olan gruplar, maddi yetersizlik neticesinde ortaya çıkabilecek kültürel tüketim davranışlarından ya da zamansal kısıtlamalardan bağımsızdır. Gelir düzeyi düşük olanlar ise öncelikli gayesi temel ihtiyaçlarını karşılamak üzerine odaklandığından, boş vakitlerini geçirdiği zamanlar ya da kültürel sermaye üretecek davranışlara uygun bir vakit geri kalmamaktadır. Bourdieu bu durumu tezinde şu şekilde açıklar: Tüketim örüntüleri farklı boyutlara dayanmakla birlikte, **lüks beğeni (veya özgür beğeni)** ile **zaruri beğeni (veya zorunlu beğeni)** arasındaki karşılılıkları içerir. “Lüks beğeni zorunluluğa

olan mesafe, özgürlükler veya bazen söylendiği gibi bir sermayeye sahip olmanın sağladığı kolaylıklar tarafından tanımlanan maddi varoluş koşullarının ürünü olan bireylere özgüdür; zaruri beğeni ise tam da ifade ettiği gibi ürünü olduğu zorunluluklara işaret eder” (Bourdieu, 2015, s. 265). Haliyle, belirtilen grupların hayat koşullarındaki farklılıklar, sosyalleşme düzeyini, tüketim algılarını ve beğenilerini etkileyebilmektedir.

Tablo 48: Sinema, Tiyatro, Konser, Sergi vb. gibi Katılımı

	Sayı	Yüzde
Haftada en fazla bir kez	32	4.2
Haftada birden fazla	17	2.2
İki haftada bir kez	56	7.3
Ayda bir kez	133	17.4
Çok nadir	247	32.3
Hiç gidemiyoruz	280	36.6
Toplam	765	100.0

Tablo 49: Sinema, Tiyatro, Konser, Sergi Vb. Gibi * Kapalı Konut / Mahalle Karşılaştırması

		SİTE/MAHALLE		Toplam
		Site	Mahalle	
Sinema, Tiyatro, Konser, Sergi Vb. Gibi	Haftada en fazla bir kez	6	26	32
		5.3%	4.0%	4.2%
	Haftada birden fazla	1	16	17
		0.9%	2.5%	2.2%
	İki haftada bir kez	24	32	56
		21.2%	4.9%	7.3%
	Ayda bir kez	22	111	133
		19.5%	17.0%	17.4%
	Çok nadir	40	207	247
		35.4%	31.7%	32.3%
	Hiç gidemiyoruz	20	260	280
		17.7%	39.9%	36.6%
	Toplam	113	652	765
		100.0%	100.0%	100.0%

(p<0, 05)

Araştırmada “Sinema, Tiyatro, Konser, Sergi vb.” gibi etkinliklere katılım en yüksek oranla %36.6 ile “hiç gitmiyoruz” ve %32.3 “çok nadir” çıkarken en düşük oranla %2.2 ile “haftada birden fazla” çıkmıştır. Yine, araştırmada kapalı konut (site) ve mahalleye göre “Sinema, Tiyatro, Konser, Sergi vb.” gibi etkinliklere katılma oranı karşılaştırıldığında, kapalı konutta (sitede) oturanların en yüksek oranla verdiği cevap % 35.4’ü “çok nadir” derken, mahallede oturanlar % 39.9’u “hiç gidemiyoruz” cevabını verdiği görülür. Dahası, bu tür kültürel etkinliklere “iki haftada bir kez” katılım kapalı konutta oturanlar için % 21.2 iken, mahallede oturanlarda %4.9 olarak görülmektedir.

Özellikle toplumsal sınıflardaki sermaye (ekonomik ve kültürel) farklılıkları, tüketici davranışını ve hayat tarzını etkiler. Hayat tarzı farklılıkları, toplumsal sınıflar / tabakalar arasında önemli ayrışmalara sebebiyet vermektedir. Buna ilaveten, hayat tarzı farklılığı sosyal düzen içinde toplumsal sınıfın konumunu belirterek kendinden farklı olana karşı kendini kapamanın ve dışlanmanın örüntülerini doğurduğu görülür.

3.2.5.2. Kültür ve Siyaset: Politik Eğilimler, Siyasal Katılım

Kent, toplumsal ilişkileri yönlendiren ve siyasi eylemleri aktif hale getiren mekândır. Kentsel mekânın varlığı ile siyasi olanın kurumsallaşması tarihsel olarak eski dönemlere gidebilir. Buna ilaveten, kentin var olmasından bu zamana kişilere ve topluluklara yaşam alanında ‘hak ve yükümlülükler’ vererek siyasal bir statü inşa etmiştir. Kent insanının sahip olduğu ‘hak ve yükümlülükler’ ile siyasal yetkeden (özellikle yerel yönetimden) birtakım haklar talep etme imkanı doğmaktadır. Diğer taraftan, kent siyasal katılımın en önemli mekânlarından olup kentin farklı grup veya sınıflarını bir araya getirmesiyle, kamusal alanı inşa etmektedir. Kent insanının siyasal katılımı, kente veya toplumsal alana yönelik alınabilecek herhangi bir siyasal tavrı eğilimi veya tepkiyi yansıtır. Çalışma, kentsel kültür neticesinde ortaya çıkan siyasal eylemi / tavrı sorgulayarak bulgularında analiz etmeyi hedeflemektedir;

Tablo 50: Kendinizi En Çok Hangi Kimlikle Tanımlıyorsunuz?

	Sayı	Yüzde
Mesleki kimliğimle	128	17.6
Etnik kimliğimle	37	5.1
Sınıfsal kimliğimle	6	.8
Dinsel kimliğimle	37	5.1
Siyasi kimliğimle	6	.8
Cinsiyetimle / cinsel kimliğimle	5	.7
Anne / baba kimliği	94	12.9
Hiçbir kimlikle	402	55.1
Diğer	14	1.9
Toplam	729	100.0

Literatürde, kültür ve siyaset tartışmalarının önemli bir kısmının “kimlik siyaseti” üzerine oturtulduğu görülür. Çalışmada bu temel kıstas üzerinden giderek görüşülenlere, “Kendinizi En Çok Hangi Kimlikle Tanımlıyorsunuz?” sorusu yöneltilir; en yüksek oranla %55.1 “Hiçbir kimlikle” cevabı azımsanmayacak düzeydedir. Bu cevabın arka planında, kişilerin kendini birden fazla kimlik neticesinde şekillendirmesi ve hangi

kimlik ile tanımlaması gerektiği hususunun kanaat edememe sonucu vardır. Diğer yandan, günümüz toplumlarında eskiden var olan bir kimliği oluşturabilme ve ona bağlı kalma durumu söz konusu değildir. Artık, kişi bir kimliğe ebediyen bağlı kalmamakta, sürekli yeni kimliklere kendini açık tutarak belirli bir kimlik üzerinden kendini ifade etmemektedir. Aslında, bireysel ve kolektif kimliği bağlı kalmamak toplumsal kültür / değer ve normlarla bütünleşememe sorununun da doğmasına sebebiyet verebilir. Tabloda görülen diğer cevaplara bakacak olursak; görüşülenlerin %17.6'sı “Mesleki kimliğimle” şeklinde belirtilmiş olup modernleşme ve profesyonelleşme ile betimlenen bir tanımlamadır. Modernleşmenin kent insanına dayatmış olduğu yoğun iş hayatı ve bireyselleşme, kişilerin mesleki kimliğini veya statüsünün belirleyici olduğunu bizlere anlatır. Tanımlanan diğer cevaplar ise şu şekildedir; %12.9'u “Anne / baba kimliği”, %5.1 “Etnik kimliğimle”, %5.1 “Dinsel kimliğimle”, %0.8 “Sınıfsal kimliğimle”, %0.8 “Siyasi kimliğimle” ve %0.7'si “Cinsiyetimle / cinsel kimliğimle” cevabını vermiştir.

Tablo 51: Kendinizi En Çok Hangi Kimlikle Tanımlıyorsunuz? * Eğitim Düzeyi Karşılaştırması

		EĞİTİM DÜZEYİ				
		Diploma yok	İlkokul mezunu	İlköğretim/Ortaokul mezunu	Lise mezunu	Üniversite mezunu
Kimlik Tanımlaması	Mesleki kimliğimle	3	21	23	36	38
		11.5%	11.9%	16.9%	14.2%	32.2%
	Etnik kimliğimle	0	9	8	11	7
		0.0%	5.1%	5.9%	4.3%	5.9%
	Sınıfsal kimliğimle	0	0	2	3	1
		0.0%	0.0%	1.5%	1.2%	0.8%
	Dinsel kimliğimle	1	13	9	9	1
		3.8%	7.3%	6.6%	3.6%	0.8%
	Siyasi kimliğimle	0	0	2	2	2
		0.0%	0.0%	1.5%	0.8%	1.7%
	Cinsiyetimle / cinsel kimliğimle	0	1	1	3	0
		0.0%	0.6%	0.7%	1.2%	0.0%
	Anne / baba kimliği	9	26	13	30	15
		34.6%	14.7%	9.6%	11.9%	12.7%
	Hiçbir kimlikle	12	104	76	152	53
		46.2%	58.8%	55.9%	60.1%	44.9%
	Diğer	1	3	2	7	1
		3.8%	1.7%	1.5%	2.8%	0.8%
Toplam		26	177	136	253	118
		100.0%	100.0%	100.0%	100.0%	100.0%

(p>0, 05)

Araştırmada eğitim düzeyine göre kimlik tanımlanması karşılaştırıldığında; eğitim düzeyine göre katılımcıların çoğunluğu (%46.2 diploması yok, %58.8'i ilkokul mezunu, %55.9'u İlköğretim/Ortaokul mezunu, %60.1'i Lise mezunu, %44.9'u Üniversite

mezunu) “hiçbir kimlikle” cevabını verirken, katılımcıların ikinci olarak tercih ettiği cevap ise %34.6 diploması olmayan ve %14.7 ilkokul mezunu; “Anne / baba kimliği” tanımlaması belirterek eğitim düzeyi (azaldıkça) ile geleneksel olanın hala geçerliliğini koruduğunu gösterir. Diğer taraftan, %16.9 İlköğretim / Ortaokul mezunu, %14.2 Lise mezunu ve %32.2’si Üniversite mezunu; “Mesleki kimliğimle” cevabını verdiği görülür. Bu durumda eğitim düzeyinin artması, mesleki kimlik ile kendini ifade oranını yükseltmektir. Yine, modernleşme ile ortaya çıkan profesyonelleşme ve vasıflı olanın talebi ile ilişkili olup mesleki kimliğin yaşam alanında önemini vurgulamaktadır.

Tablo 52: Siyasi Kimlik

	Sayı	Yüzde
Bir siyasi kimliğim yok	332	44.5
Muhafazakâr	88	11.8
Sağ	44	5.9
Sol	54	7.2
Milliyetçi	107	14.3
Ulusalcı	2	.3
Sosyal Demokrat	17	2.3
Sosyalist / devrimci	10	1.3
Liberal	7	.9
İslamcı	24	3.2
Müslüman	35	4.7
Türkçü	22	2.9
Diğer	4	.5
Toplam	746	100.0

Siyasi kimlik, “sınıf ilişkileri alanında farklı konumlar işgal eden ve az ya da çok büyük bir özgün siyasi yetkinlik, yani siyasi sorununun siyasiliğini kabul etme ehliyeti ve onu siyaseten yanıtlayarak başka bir ifadeyle tam anlamıyla siyasi olan ilkelerden hareketle ele alabilme kabiliyetiyle tanımlanmış toplumsal eyleyicileri” betimler (Bourdieu, 2015, s. 575). Araştırmada görüşülenler siyasi kimliklerini şu şekilde tanımlamışlardır: Yarıya yakını % 44.5’i “Bir siyasi kimliğinin olmadığını”, %14.3’ü “Milliyetçi”, %11.8’i “Muhafazakar” olarak tanımlarken en düşük oranla %0.9 “Liberal”, %0.3 “Ulusalcı” olarak tanımlamıştır. Bu tanımlama şekli hem siyasi olana karşı yetkinliği/kabiliyeti hem de siyasi olan sorunlara ya da olgulara karşı tutumu belirlemektedir. Görüşülenlerin yaklaşık yarıya yakınının siyasi kimliğinin olmadığını ifade etmesi aynı zamanda siyasi yetkinliği ya da tavrı göz ardı ettiğini gösterir. Diğer taraftan, görüşülenlerin yüksek oranda siyasi kimliğinin olmadığını belirtmesi, toplumda siyasi zemin oluşturacak ideolojik unsurların varlığının olmadığına ve bu sebeple oluşabilecek

ayrışmanın manipüle edileceğine işaret eder. Sosyal sınıfların siyasal kimlik etrafında ideolojilere sahip olması; bütünleşmeyi veya toplumsal aidiyeti oluşturabileceği gibi olmaması da birbirinden farklı siyasal kimliklere sahip olan grupların ayrışmasına, farklılaşmasına sebebiyet verebilmektedir. Öte yandan, görüşülenlerin yüksek oranda “milliyetçi ve muhafazakar” bir siyasal kimliği kendilerine yakın görmesi ile (son) yerel seçimlerde belirlenen parti (Adalet ve Kalkınma Partisi) ile uyumluluk gösterir.

Tablo 53: Siyasete Aktif Katılım Oranı

	Sayı	Yüzde
Evet ilgileniyorum	64	8.4
Az ilgileniyorum	167	21.9
Hayır hiç ilgilenmiyorum	376	49.4
Yanıt yok	154	20.2
Toplam	761	100.0

Görüşülenlerin %49.4’ü siyasetle hiç ilgisi olmadığını, %21.9’u az ilgilendiği, ve %8.4’ü ise ilgilendiğini belirtmiştir. Tabloda belirtilen sonuçlar bir önceki tabloyla uyumluluk göstermektedir. Günümüzde siyasal olana katılım ya da ilgilenme, “cinsiyete, eğitim sermayesine veya toplumsal sınıfa” göre değişiklik göstermek ile birlikte belli bir kesim için siyasal olanın daha çok devlet ile ilişkili olduğu söylenebilir. Çoğu kenttaş, siyasal olana yönelik ilişkisini devlet yetkesine bırakarak devlet ile teslimiyet ilişkisi kurar. Diğer bir ifadeyle, kamusal yaşam formel boyuta taşınarak mutlak egemenliğin bireyde değil yürütücü organlara teslimiyeti betimler. Buna ilaveten, nitel araştırma bulgularında “siyasal katılım ve bilinç / ilgi” ilişkisinin şu şekilde ifade edildiği görülür.

*“Vatandaş da **bilinçli olup, talep kâr olması** lazım. Bilebilmesi için de talep edebilmesi için de eleştirel ve karşı duruş sergileyebilmesi lazım. Onu yapabilmesi için eğitiminin düzenli, objektif, çağdaş kriterlere uygun olması lazım. Bireyin önce kendisinin farkında olması lazım. **Ki talep etsin, yaşadığı şehri, mekânı, ortamı, mahalleyi güzel tutabilmesi için...**İhtiyaçlar, planlama hepsi eyvallah ama bir şey planlanırken yöneticilerin suçu, günahı, vebali, sevabı çoktur. Ama bunun daha kötüye gitmesi de maalesef bu şehirde yaşayan insanların ya da nesillerin bu biraz önce saydığım **talepleri isteyebilme becerilerinin olmayışı daha doğrusu o bağlılık, o biat mantığı her şeyi bilir seçerim** ama her şeyin en iyisini o yapar dediğiniz anda işte maalesef seçtiklerimiz bize hizmetten çok başka şeyleri önceledikleri için de şehir bu gün böyle. Bunu siyasal bir düşünce anlamında söylemiyorum bunu, bir yurttaş olarak söylüyorum bunu. Bir vatandaş, bir yurttaş*

bilinciyle söylüyorum bunu. Keşke bunu bütün toplum fark edebilse, bütün toplum. Yaşadığınız mekânı korumanız da en büyük görevdir yani yaradan karşısında...”(5. Görüşülen, Kadın, 60 yaşında).

Kentsel olana yönelik sorunların çözümü veya hizmetleri, kent insanının hak ve sorumluluklarını bilerek, siyasal yetkelerden talepte bulunması ile gerçekleşir, bu durum **“kamu bilincini”** temsil eder. Böylelikle, kamu bilincinin yüksek olduğu ortamlarda, **“kentsel bütünleşme ve aidiyet”** güçlenir.

Tablo 54: Hangi Kuruluşlara Üye

	Sayı	Yüzde
İşçi sendikası	8	1.0
Meslek odası/derneği	10	1.3
Alevi-Bektaşî dernekleri	2	.3
Hemşeri derneği	15	2.0
İnsan hakları derneği	1	.1
Spor derneği	5	.7
Dini dernek	8	1.0
Sosyal yardımlaşma derneği	20	2.6
Kent ve mahalle derneği	18	2.3
Sanat derneği	6	.8
Diğer	15	2.0
Üye değilim	659	85.9
Toplam	767	100.0

Araştırmada görüşülenlerin bir kuruluşa üyeliği sorulduğunda; %85.9’u “Üye olmadığını”, (takiben yüksek oranlar) %2.6’sı “Sosyal yardımlaşma derneği”, % 2.3’ü “Kent ve mahalle derneği”, ve %2’si “Hemşeri Derneği’ne” üye olduğunu belirtmiştir. Tablo bir önceki “siyasi kimlik ve katılım” oranlarıyla benzerlik göstermektedir. Kent toplumunda demokratik ilişkilerini besleyen önemli unsurların başında “sivil toplum kuruluşlarına” katılım (üyelik) gelmektedir. Aynı zamanda, kent toplumunun sivil toplum kuruluşuna üyeliği, kentsel olana yönelik “hak ve sorumlulukları” ifade ederek, siyasal yetkeden hak talep etme olasılığını doğurmaktadır.

Tablo 55: Mahalle / Kapalı Konut (Site) Yönetimine Katılım

	Sayı	Yüzde
EVET	30	3.9
HAYIR	737	96.1
Toplam	767	100.0

Araştırmaya katılanların mahalle/site yönetimine katılımı % 96.6 ile hayır, % 3.9 ile evet çıkmıştır. Kamusal örgütlenme biçimlerinden olan mahalle veya site yönetimine katılma, ‘kentsel siyaset ve demokratikleşme’ açısından önemlidir. Kent yaşamında, mahalle veya site yönetimine katılmak, yerel yaşamın ortak sorunlarına yönelik, karar alma, yönlendirme, müzakere ve eleştirme gibi kabiliyetleri ortaya çıkararak eylemlere dönüştürebilir. Yine, özelde kent sorunları veya yaşanan yerle ilgili zorluklara ilişkin yerel yönetimler ile iletişime geçme imkanı sağlayabilir. Diğer taraftan, bu tarz kamusal örgütlenme biçimlerine katılımın yetersiz olması, site ve mahalle yönetimine karşı mesafeyi doğurmak ile birlikte, kamusal bilinci zayıflatacak ortak yaşama dair ideali değiştirmektedir. Buna ilaveten, kentin yerel ortak sorunlarına ilişkin hak ve sorumluluklarının alınmadığı, kent insanlarının birbirine yabancı ve kendi içinde kapalı, kamusalıktan uzaklaşmış bir kentsel bilinç ortaya çıkar.

3.2.6. Kentsel Dönüşüm: Yerinden Etme ve Sınıfsal Tahliye

1950’li yıllar itibariyle yaşanan sosyo-ekonomik değişimler, kentleşme hızını ve sanayileşmeyi önemli derece arttırmakla birlikte, kent mekânını da hızlı bir dönüşüme sürüklemiştir. Bu zaman dilimiyle birlikte kentlerin daha çok ekonomik sermayenin hedeflerini dikkate alan mekânsal dönüşüm sürecine girerek yeni iş merkezleri ve çok katlı binaların inşasıyla şekillendiği görülür. Yine kentsel nüfusun artışı ve hızlı kentleşme konut ihtiyacını karşılamak için gecekondu olgusunu ortaya çıkarır. Zamanla bu gibi dönüşümler kentin dışı doğru genişlemesine, gecekondu bölgelerinin de kentin merkezinde kalmasına, yeşil alanların imara açılmasına sebebiyet vererek kentlerin eskiyle olan bağının tamamen yitirilmesiyle sonuçlanmıştır. Diğer bir ifadeyle, kentlerde bu gibi dönüşümler “plansız gelişmelerin yanında hem doğal, tarihi ve kültürel çevreyi hem de afet risklerini göz ardı ederek büyümüşlerdir” (Genç, 2008, s. 117).

Nihayetinde, kentte var olan konut alanının yetersiz kalması plansız yapılaşmaya, yıpranmaya sebebiyet vermesinin yanı sıra bazı bölgelerin afet alanı olması sağlıksız alt yapının oluşması gibi faktörler kentlerin mekânsal dönüşüm / yenilenme ihtiyacını ortaya çıkarmıştır.⁹⁴

⁹⁴ Kentsel dönüşüm: “alm: städtische trasformation, stanttreansformation, f; fr: transformation urbaine, f; İng urban tarnsformation): Belediyelerce, kentin yıpranan ve özelliğini yitirtmeye yüz tutmuş, Kültür

Buna ilaveten, kentsel dönüşümün sosyo-ekonomik ve fiziksel çıktıları bulunmaktadır; sosyo-ekonomik olarak kent mekânının sağlıklı bir alt yapıya ulaşarak farklı kesimlerin bir arada yaşamasına sebebiyet vermesinin yanı sıra, kentteki ekonomik canlılığı sağlayarak kentin gelişmesine ve dönüşmesine imkan sağlamıştır. Fiziksel olarak ise kentsel yaşam alanının zamanla köhneleşmesi ve çöküntü haline gelmesi ortaya çıkan sorunların çözülmesi ve doğal afetlerle oluşan riskli yapıların değiştirilmesi ile güvenli olanın inşa edilmesi amaçlanır ⁹⁵(Günaydın, 2015, s. 90). Dahası, kentsel dönüşüm projeleri, yasa veya kanun tasarıları ile desteklenmektedir. Örneğin, “5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu, 5393 sayılı Belediye Kanunu ve 5302 sayılı İl Özel İdareleri Kanunu, 5366 Sayılı Yıpranan Tarihi Ve Kültürel Taşınmaz Varlıkların Yenilenerek Korunması Ve Yaşatılarak Kullanılması Hakkında Kanunu vb.” kanunlar ile projeler yürütülmektedir. İstanbul ve Ankara kentsel dönüşümün en fazla yaşandığı büyük şehirler arasında olduğu söylenebilir. Özelde ise İstanbul’un Zeytinburnu ilçesi, eski gecekondu-sanayi bölgesi ve deprem açısından riskli bir alan olması sebebiyle kentsel dönüşümün yaşandığı önemli bölgelerdendir ⁹⁶. Böylelikle çalışma, kentsel dönüşüm olgusunu alan araştırmasında (hem nicel hem de nitel) analiz etmeye çalışmıştır;

Tablo 56: Mahallede Yürütülmesi Planlanan Kentsel Dönüşüm Projesi Duydunuz Mu?

	Sayı	Yüzde
Hiç duymadım	189	24.5
Bir şeyler duydum	193	25.0
Duydum	389	50.5
Toplam	771	100.0

ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurallarınca sit alanı olarak tescil ve ilan edilen kent bölgeleri ile bu bölgelere ait alanlarının, kentin gelişimine uygun olarak yeniden yapım ya da özüne uygun biçimde yenilenerek bu bölgelerde konut, ticaret, kültür, turizm ve toplumsal donatı alanları oluşturulması doğal afet risklerine karşı önlemler alınması kentin tarihsel, kültürel dokusunun yenilenerek korunması ve yaşatılarak kullanılması amacıyla gerçekleştirilen eylemlerin tümü” (Türkçe Bilim Terimleri Sözlüğü: Sosyal Bilimler, 2011, s. 703).

⁹⁵ 1999 Marmara Depremi sonrası İstanbul’da kentsel dönüşüm projeleri,” İBB, İŞAT, ZEŞAT, İMP VE BİMTAŞ” gibi kurum ve kuruluşlar öncülüğünde yürütülmektedir (Genç, 2008, s. 121-122).

⁹⁶ İstanbul Zeytinburnu’nda “KİPTAŞ ile yürütülen Merkez Evleri ve Sümer Mahallesi Projeleri gibi örnekler, 5393 Sayılı Belediye Kanunu’nun 73. Maddesine Dayanarak” yapılmaktadır (Genç, 2008, s. 121-122)

Kentsel dönüşüm ile kentin bozulmaya yüz tutmuş fiziksel-sosyal yapısını iyileştirme ve canlandırma hedeflenirken, tasarlanan dönüşümde ilgili sivil toplum örgütlerinin ve toplumun farklı kesimlerinin sürece dahil edilmesi, katılması göz ardı edilmemelidir. Diğer taraftan, siyasal erk veya yerel yönetimler tarafından yürütülen kentsel dönüşüm projeleri, toplumun farklı kesimlerini sürece dahil etmeden ya da toplumsal sonuçları düşünülmeden, sadece “**ekonomik büyüme, karlılık ve rant**” odaklanarak dönüşüm planlar (Alver, 2017, s. 13). Araştırmada analiz edilen Zeytinburnu’nda kentsel dönüşüm projelerinin hayata geçirildiğini söyleyebiliriz. Bu durum toplumun farklı kesimlerini doğrudan ya da dolaylı olarak etkilemektedir. Diğer taraftan, araştırmada görüşülenlere “**Mahallede yürütülmesi planlanan kentsel dönüşüm projesi duyduğunuz mu?**” sorusu sorulduğunda %50.5’i duydum, %25’i bir şeyler duydum ve %24.5’i hiç duymadım şeklinde ifade ettiği görülür. Görüşülenlerin yaklaşık yarısından fazlasının bir şeyler duyduğu (kentsel dönüşüm ile ilgili) görülmektedir. Bu oranın yüksek çıkmasının en önemli nedenleri arasında, görüşülenlerin bulunmuş olduğu bölgede bu tarz projelerin olması veya süreçten doğrudan etkilenmesidir.

Tablo 57: Mahallede Yürütülmesi Planlanan Kentsel Dönüşüm Projesi Duydunuz Mu?

	EĞİTİM DÜZEYİ				
	Diploma yok	İlkokul mezunu	İlköğretim/Ortaokul mezunu	Lise mezunu	Üniversite mezunu
Hiç duymadım	15	39	37	57	35
	53.6%	21.2%	25.3%	21.1%	28.5%
Bir şeyler duydum	5	45	31	68	36
	17.9%	24.5%	21.2%	25.2%	29.3%
Duydum	8	100	78	145	52
	28.6%	54.3%	53.4%	53.7%	42.3%
Total	28	184	146	270	123
	100.0%	100.0%	100.0%	100.0%	100.0%

(p>0, 05)

Araştırmada, eğitim düzeyine göre mahallede yürütülmesi planlanan kentsel dönüşüm projesi değişkenleri karşılaştırıldığında; kentsel dönüşüm projesini katılımcıların çoğunun duyduğunu, bunlardan %54.3’ü “İlkokul”, %53.4’ü “İlköğretim / Ortaokul”, %53.7’si “Lise”, ve %42.3’ü “Üniversite mezunu” olduğu, fakat % 53.6’sının “Diploması olmayanların” çoğunun dönüşüm projelerini duymadığını ifade etmiştir. Böylelikle, eğitim düzeyi ile kentsel dönüşüm projeleri hakkında haberdar olma durumu arasında anlamlı ilişki olduğunu belirtebiliriz. Bu durumun belirleyici unsurları arasında

farklı eğitim seviyelerine sahip sosyal grupların ister formel ister enformel kaynaklar yoluyla olsun ilgili dönüşüm hakkında bilgi sahibi olabilmesidir.

Tablo 58: Kimden Duydunuz?

	Sayı	Yüzde
Belediyeden	96	16.1
Kaymakamlıktan	3	.5
Muhtardan	8	1.3
Komşudan	196	32.8
Tanıdıklarım	145	24.2
Dernekten	7	1.2
Medyadan	129	21.6
Diğer	14	2.3
Toplam	598	100.0

Araştırmada görüşülenlere kentsel dönüşüm projelerini kimden duydukları sorulduğunda, (en yüksek oranlarla) % 32.8'i "Komşudan", %24.2'si "Tanıdıklarından", %21.6'sı "Medyadan", %16.1'i "Belediyeden" duyduğunu ifade etmiştir. Kentsel dönüşüm projeleriyle mekânın dönüşümü yoğunluklu olarak ortaya çıkmasının yanı sıra toplumsal sonuçlarının da var olabileceğini belirtebiliriz. Bu tarz planlanan kentsel değişim ve dönüşümlerde toplumsal katılımın ve bilgilendirmenin yetkili merci tarafından detaylı olması gerekmektedir. Diğer taraftan tablodan da görüldüğü üzere, kentsel katılımın yüksek olması gereken bir süreçte görüşülenlerin ilgili projelere dair bilgileri "enformel" (kurumsal olmayan) olan kaynaklardan toplandığı görülmektedir. Bu durum, kentsel dönüşüm sürecine dahil olunmaması ve toplumsal sorunların ilerleyen zamanlarda gün yüzüne çıkmasına neden olmaktadır.

Tablo 59: Sizce Mahallenize Yapılan Kentsel Dönüşüme Yönelik Fikriniz Olumlu mu, Olumsuz mu?

Mahallede Kentsel Dönüşümü Olumlu Görenler					
		Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde	Yığımsal Yüzde
	Oturduğumuz yerin yaşamsal düzeyi artıyor	215	27.8	35.8	35.8
	Depreme dayanıklı yapılar ortaya çıkıyor	321	41.6	53.5	89.3
	Otopark ve bahçesi olan yapılar ortaya çıkıyor	35	4.5	5.8	95.2
	Oturulan yerin ekonomik değerini artırıyor	19	2.5	3.2	98.3
	Komşuluk ilişkilerini olumlu etkiliyor	3	.4	.5	98.8
	Diğer	7	.9	1.2	100.0
	Toplam	600	77.7	100.0	
Missing	.00	172	22.3		
Toplam		772	100.0		

Araştırmada görüşülenlerin %77.7'si kentsel dönüşüm projelerini **olumlu** görmüştür; bunların (yaklaşık yarıya yakını) %53.5'i "Depreme dayanıklı yapılar ortaya çıkıyor" şeklinde ifade ettiği görülür. Özellikle İstanbul'un Zeytinburnu, Bakırköy ve Küçükçekmece ilçelerinde doğal afetler sebebiyle kentsel dönüşüm projeleri yürütüldüğü görülür. Bu projeler daha çok "kamu ve özel sektör yanında Başbakanlık Toplu Konut İdaresi Başkanlığı (TOKİ)" tarafından yürütülmektedir (Genç, 2008, s. 122). Görüşülenlerin, %35.8'i "Oturduğumuz yerin yaşamsal düzeyi artıyor", şeklinde cevap vermesinin önemli sebepleri arasında, hızlı kentleşme ve nüfus artışıyla birlikte dönüşen kent mekânının 'plansız ve kontrolsüz' şekillenmesi, özellikle de bu durumundan en çok etkilenen sınıfının kent yoksullarının, daha 'iyi yaşam ve barınma koşullarına' ulaşma imkanını belirtir. Diğer verilen cevaplar ise şu şekildedir; %5.8'i "Otopark ve bahçesi olan yapılar ortaya çıkıyor", %3.2'si "Oturulan yerin ekonomik değerini arttırıyor" ve %0.5'i "Komşuluk ilişkilerini olumlu etkiliyor" şeklinde sebeplerini belirttiği görülür. Diğer taraftan, Asuman Türkün'ün 2010 yılında gecekondü mahallerinde yaşanan kentsel dönüşümü ele aldığı araştırma sonuçlarına göre kentsel dönüşüme yönelik olumsuz bir tavır olduğu tespit edilmiştir. Buna göre (Derbent'te %67,4'ü, Tozkoparan'da %61,5'u, Başbüyük'te %58,9'u, Tarlabası'nda %55,2'si, Aydınlı'da %44,5'u kentsel dönüşümün sonuçlarını olumsuz değerlendirmişlerdir. Bu durumun temel gerekçesi olarak 'mahalle yerleşenlerinin sokağa atılması, sermaye sahiplerinin bölgeden rant sağlaması ve tarihsel yapının yok edilmesi' gibi sebepler gösterilmiştir (2010, s. 452-453). Haliyle çıkan sonuçlar, yapmış olduğumuz çalışma ile (nicel araştırma sonuçları bakımından) uyumluluk göstermediği ortaya çıkmıştır.

Çalışmanın nitel araştırma bulgularında ise görüşülenlerin yaklaşık üçte biri (21 kişi) kentsel dönüşüm projelerini olumlu gördüğünü belirtir. Olumlu görülme nedenleri arasında çoğunlukla, **"iyi bir yaşam, barınma ve planlı bir kentleşme"** bulunmaktadır;

"Kentsel dönüşüm olursa şöyle iyi olur, şu binalar böyle iç içe ya... Aralıklı olsa daha iyi. Şöyle bir mesafe olursa daha iyi. Ondan sonra da şimdi mesela benim oturduğum yerde dur bakayım bu çok şu büfe kadar ara var mesela balkona çıkıyorsun korkuyorsun karşıdaki komşuyu rahatsız edersin diye. Mesafe olursa o daha uygun olur. Çünkü ben Yugoslavya'ya gittim. Orda mesela böyle şey

binolar epey bir ara var, řu cadde gibi, tabii. Oradan böyle ve ara ağaçlık o harika, nefes alabiliyorsun ama buradan alamıyorsun, burada yok...” (6. Görüşülen, Kadın, 59 yaşında).

Kentsel dönüşüm projeleri kent mekânına yeniden düzenleme getirerek yaşam alanını iyileştirebilmektedir. Hızlı kentleşmenin ortaya çıkardığı nüfus artışı mekânda yoğunlaşmayı sürükleyerek yaşam alanını daraltmaktadır; bu gibi durumlarda mekânın dönüşümüne, yenilenmesini ve canlanmasına daha fazla ihtiyaç duyulmaktadır.

“Kentsel dönüşüm çok iyi oldu çünkü neden, benim Kartal’da oturan yeğenlerim var kuzenlerim var hepsine yeni ev aldılar. Ondan sonra orda bir ev yıkıldı Kartal’da biliyorsunuz bina çöktü onların hemen yan binasıydı, onlar da o kadar korktular ki eve giremediler ondan sonra orda baya tarama yapıldı hepsinin kendi eviydi yeni aldılar bizim kuzenler, ondan sonra tarama yapıldı bütün evleri şey sakat hasarlı. Yani yıkılacak tekrardan. Şimdi diyorlar ki düşünüyorlar bir yönden, Allah’ım diyorlar biz çıkacağız kira ödeyeceğiz bilmem ne ama şeyi bekliyorlar mücahitti bekliyorlar, gelsin ki bir an önce yıkılsın güvenli bir yere otursunlar. Onun için onlar da onlara bunu sordu mesela çok iyi oldu diyorlar böyle. Çünkü belki bilmiyoruz ki belki bu bina bile şey bilmiyoruz anladın mı, yani kentsel dönüşüm olması çok iyi aslında, yani düzenli, her şey bilinsin neden insanların canı gitsin ki. Bak orda o kadar insan gitti bilinseydi eğer böyle bir şey olacağını, önceden bir araştırması yapılsaydı yapılmadı...” (9. Görüşülen, Kadın, 32 Yaşında).

Nitel araştırmada görüşülenlerin bir kısmı (nicel veri oranlarına göre daha az olmasına rağmen), kentsel dönüşüm projelerinin, “**depreme dayanıklı ve güvenli yapılar**” inşa ettiğini belirtir. Özellikle, Zeytinburnu ilçesinde 1999 depreminden sonra hasar almış çok fazla sayıda inşası bulunmakta olup bunlardan bazıları dönüştürülmüş, bazıları ise hala dönüştürülmeyi beklemektedir.

Tablo 60: Sizce Mahallenize Yapılan Kentsel Dönüşüme Yönelik Fikriniz Olumlu mu, Olumsuz mu?

Mahallede Kentsel Dönüşümü Olumsuz Görenler					
		Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde	Yığınsal Yüzde
	Yapılacaklarla ilgili bilgimiz yok/farklı açıklamalar yapıyor	44	5.7	28.4	28.4
	Yapılacaklarla ilgili fikrimiz sorulmuyor	31	4.0	20.0	48.4
	Mülkiyet belgelerimizin kabul edilip edilmeyeceği belli değil	9	1.2	5.8	54.2
	Bize borç çıkarılırsa ödeyemeyiz	22	2.8	14.2	68.4
	Apartman yaşamına uyum sağlayamayız	6	.8	3.9	72.3
	Başka bir yere gönderilirse sosyal ilişkilerimizi kaybederiz	7	.9	4.5	76.8
	Burası işyerlerimize yakın/başka bir yerde ekonomik olarak zorlanırsınız	6	.8	3.9	80.6
	Kiracıyım; bu fiyatlara kiralık ev bulmam zor	13	1.7	8.4	89.0
	Diğer	17	2.2	11.0	100.0
	Toplam	155	20.1	100.0	
Missing	.00	617	79.9		
Toplam		772	100.0		

Araştırmaya katılanların %20.1'i kentsel dönüşüm projelerini **olumsuz** görmüştür. Bunların % 28.4'ü “Yapılacaklarla ilgili bilgimiz yok/farklı açıklamalar yapıyor”, %20'si “Yapılacaklarla ilgili fikrimiz sorulmuyor” şeklinde cevap verdiği görülür. Bu durumun arka planında, çoğu kentsel dönüşüm projesinin “**kapsamlı, stratejik, katılımı gözetken işbirliği ve eşit erişimden**” yoksun oluşuyla ilişkilidir. Buna ilaveten, günümüzde kentsel dönüşümde etkin aktörlerin, hak ve sorumluluklarının bilincinde geliştirilen eylem planının göz ardı ettiği söylenebilir. Tablodan çıkan diğer oranlar ise %14.2'si “Bize borç çıkarılırsa ödeyemeyiz”, %8.4'ü “Kiracıyım, bu fiyatlara kiralık ev bulmam zor”, %5.8'i “Mülkiyet belgelerimizin kabul edilip edilmeyeceği belli değil” şeklinde olup kentsel dönüşümün ekonomik büyüme rant ve karlılığı hedefleyen mekânsal bir değişimi öncelemesi ile ilişkilidir. Harvey bu kentsel sorunsal mekânsal ve zamansal sabiteler kuramı ile ilişkili olan “**el koyarak / mülksüzleştirerek birikim**” tezi ile açıklar (2011). Harvey, “hem kolektif hem de devletin mülkiyeti olan mekânların, daha fazla kâr getirmesi adına özel mülkiyet hakkına ya da kamu malının özelleştirilmesi ve sermaye için kullanılmasını” belirtir (Altınok ve Enlil, 2012, s. 42). Buna ilaveten, kent mekânında değersizleşen yani sermaye olarak karlılık oranı düşen mekânların yıkılarak yeniden üretilmesi hedeflenir ve buna da “**yaratıcı yıkım**” denilir. Mekânsal dönüşümle (yaratıcı yıkımla) yerli ve yabancı sermaye grupları kar/rant güdülerıyla hareket ederek daha fazla kazanmaktadır diğer taraftan, kentin yoksul

kesimi ise bu durumdan olumsuz anlamda etkilenmektedir. Kent yoksulları, çoğunlukla kontrolsüz ve plansız dönüşen kent mekânının içinde sağlıklı yaşam koşullarıyla mücadele etmektedir. Kent mekânının iyileştirilmesi ve canlandırılmasına en fazla bu grubun ihtiyacı olmasına rağmen ortaya çıkan sosyo-ekonomik maliyetler yoksul sınıfın dönüşüm sürecinde mağduriyet yaşamasına sebebiyet vermektedir. Son olarak araştırmada ortaya çıkan bulgular şu şekildedir; %4.5'i "Başka bir yere gönderilirse sosyal ilişkilerimizi kaybederiz", %3.9'u "Apartman yaşamına uyum sağlayamayız" ve %3.9'u "Burası işyerlerimize yakın/başka bir yerde ekonomik olarak zorlanırsınız" şeklinde sebep sunduğu görülür.

Çalışmanın nitel araştırma bulgularında ise görüşülenlerin yaklaşık yarısına yakını (23 kişi) kentsel dönüşüm projelerinin olumsuz sonuçlarının olduğunu ifade ederken nicel bulgularda ortaya çıkan temel gerekçeler ile uyumluluk arz etmektedir. İleri sürülen gerekçelerin başında, konut eksenli dönüşümlerin ortaya çıkardığı "**mülkiyet hakkı ve kiracılık**" sorunsalı bulunmaktadır;

*"Kentsel dönüşüm aslında insanlarda fikir olarak 99 depremiyle oluştu... Yani ana fikir şuydu 'sizin binalarınız sağlam değil bunlardan bir an evvel çıkın, deprem olursa mahv-ı perişan olacaksınız, bir an evvel sağlam yapılara geçin.' Tabi bu da çok sıkıntılı bir süreç oluşturdu işte **ekonomik kaynak lazım, insanlar buna hazır değil**. Zaten maksimum 10 bin dolar orta gelir düzeyinde bir ülke olmuştuk, ileri ülkeler gibi bir seviyede değiliz ki 'tamam bizim evler sağlam değilmiş yeni bir yer yaptırayım da oraya geçeyim' gibi bir şey yok yani. Ama bunu desteklemek için şey başladı. Kentsel dönüşümde sosyal donatılar da olacak, şöyle olacak, böyle olacak falan filan... Bana göre, turnak içinde söylüyorum yine, benim nitelemem olduğu için turnak içinde söylüyorum. Uyduruk uyduruk 3 metre, 5 metre yeşil alan, 300 metre yürüyüş alanı al sana sosyal donatı. İçine 2 tane çocuk salıncağı koy... o işte öyle olmadı bir. İkincisi, **haksızlıklar yapıldı, başarısız örnekler var Fikirtepe'deki gibi**. Üzerinde çok iyi çalışılmadığı için, sofistike düşünülmediği için, bizim bürokratların da maalesef sofistike düşünen insanlar olmadığı için ve **yine maalesef rantsal kaygıları da olduğu için, artı bizde müteahhit sevindirmek ön plana çıktığı için sağlıklı olmadı zaten**. Kentsel dönüşüm başka türlü de olabilirdi. Bu türlü olduğu zaman sıkıntılı oluyor...Bir aile yapısı düşünün, ben atıyorum örnekler veriyorum, ben anladığımı anlatabilmek için örnekler veriyorum belki çok uzatıyorum ama 5 kişilik, 6 kişilik bir aile*

diyelim. Oturuyorsunuz evinde 150-170 m², bir gün diyorlar ki size bu ev kentsel dönüşüme girecek 90m² olacak sizin ev. Böyle bir kentsel dönüşüm herkesi rahatsız eder. Şu olabilir, senin zaten 3 katlı, 5 katlı evin vardır, 'biz buraya şimdi 6 katlı bir bina yapıcaz metrekaresi de genişlettik al sana yeni ev, üstüne de şu kadar öde.' O makul. Onunda şartları yerine geldiği sürece tabi. Güzel bir şekilde dönüşecek tabii ki beton yığını falan olmayacak vs. kentsel dönüşüm üstüne fazla düşünülmendiğini düşünüyorum. İyi bir proje olmadı yani, iyi projelendirilemedi. Umarım gelecekte yapacakları projeler daha şey olur..."(48. Görüşülen, Kadın, 27 yaşında).

Kentsel dönüşüm süreci, yıpranan yapının dönüşümü için **"mülkiyet hakkı veya kiracı olanların"** zorunlu tahliyeleri ile sonuçlanmaktadır. Bu durumda, özellikle dönüşümden etkilenen yoksul kesiminin yeni yaşam koşullarına ayak uydurması zorlaşmaktadır. Diğer taraftan, yoksul kesim için yeni yaşam koşullarına geçişte 'yerel yönetim veya ekonomik sermayeye sahip aktörler' süreci iyileştirmek adına sosyo-ekonomik destek sağlamalıdır, fakat genellikle bu detay göz ardı edilmektedir. Bir diğer husus ise yerli veya yabancı sermayedarlar tarafından yürütülen projeler, rant/kar amacı ile şekillendiğinden inşa edilen yapıların 'sosyal yaşamı iyileştirici veya yaşam standartlarını yükseltmeyi' arka planda bırakmaktadır.

"Şimdi zamanında insanlar buraya gelmişler ve bunlar arsa alıyorlar, arsa tapuları var sadece ve evlerini kendileri inşa ediyorlar. Buradaki insanların hepsi kendi bölgelerinden buraya göçüp evlerini kendileri yapmışlar. Çok plansız bir yapılaşma var burada...Gecekondu... Arsa tapusu var dediğim gibi. Onların üstüne evlerini yapıyorlar. Plansız bir yapılaşma var. Planlı bir yapılaşma olacaksa mantıklı. Neden güzelleşmesin ki ya da neden daha sağlam binalar olmasın ki? **Ama şuradaki şey ortamı bozulur korkusu var.** Mesela burada yaşamıyor olmama rağmen beni bile böyle bi içimi acıtıyor. **Buradaki insanlar tekrar aynı oturduğu yere gelemeyecek belki.** Şu an ne olacağı belirsiz bir durum var. İnsanlar arsalarını bir şey için verdiler ve karşılığında bir şey alacaklar ama şu an sahip oldukları yerden alamayacaklar belki başka başka yerlerden alacak. Tabi dışarıdan çok fazla farklı insanlar gelecek o yüzden burada oluşmuş **bir mahalle kültüründen bahsediyoruz ya onda bi kopma olacak illaki. İnsanlar, aileler ayrılacak...**Dolayısıyla o aileler birbirinden kopmuş olacak hani buradaki yaşantı

için söylüyorum. O açıdan sıkıntı. Bir şehirleşme sürecine girmiş oluyor burası...”(49.Görüşülen, Kadın, 52 yaşında).

Hızlı kentleşmenin ve nüfus artışının ortaya çıkardığı konut ihtiyacı, ilk dönemlerde gecekondulaşma ile çözülmüştür, hatta günümüzde bu yapılaşmanın varlığını görebilmek mümkündür. Diğer taraftan, kontrolsüz ve plansız bir kentleşme ile ortaya çıkan gecekondulaşma kendi içinde birtakım problemleri de ortaya çıkarmaktadır. Genellikle, yoksul ve alt sınıfın konut alanı olan bu yerler, sağlıksız barınma ve yaşam koşullarının varlığı ile dönüşüme ihtiyaç duyulmaktadır. Kentsel dönüşüm alanları kamu eliyle uygulanan yerlerdendir ve buralarda gecekondudan apartmanlaşmaya-toplu konutlaşmaya doğru giden bir süreç hakimdir. Bu bölgelerde dönüşüm, fiziksel olarak ‘tek tip toplu konut’ olarak inşa edilirken, mekânın ‘kendine özgü kimliğinde’ de köklü değişiklikler meydana gelir. Mekânın kimliğini etkileyen en önemli olgulardan biri, ‘yeni konut alanının inşa edilmesi ile yoksul veya alt gelir grubunun yerinden edilmesi ve bu grubun alışkın olmadığı, kültürünü veya yaşayış biçimini devam ettiremeyeceği’ bir alana sürüklemektir. Böylelikle, yoksul ve alt gelir grubunun kendi yaşam alanından kopartılarak farklı bir mekânda yaşamaya sürüklemek, mekânsal ve sosyal ayrışmanın da yaşanmasına sebebiyet vermektedir. Halbuki, kentsel dönüşüm projesi tasarlayanlar, yerinden edilen yoksul ve alt gelir grubunun yaşam tarzına, alışkanlıklarına ve talebine uygun konut alanı inşa etmelilerdir. Yine, kentsel dönüşüm ile iyileştirilmesi planlanan yaşama alanında eski sakinlerinin yerinde tutulması hedeflenmelidir. Yaşayanları yerinde tutmak için merkezi ve yerel düzeyde uygulanan bir sosyal politika geliştirilmelidir. Geliştirilecek olan sosyal politikanın, konut alanı sakinlerinin talep ve sorunlarını çözmesini amaçlayarak yerleşimcilerin etkin katılımını içermelidir.

“Kentsel dönüşüm ve depreme yönelik Zeytinburnu kentsel dönüşüme alındı...Yapıldı ama nasıl yapıldı. Kamuya ait bir arsamız vardı. O arsa kentsel dönüşüm için oradaki bloklar yapılacaktı, oradaki bloklara kentsel dönüşümdeki alana gelecek kişiler taşınacaktı, sonra onlarınki yapılacaktı. Onlar yerine geçecekti, öbür taraftaki taşınacaktı öyle Zeytinburnu’nun ama bunu yaparken Zeytinburnu’nun belediyesi oraya başlamadan önce bir imar planı bir şehir planlamacısı olarak bunu yapacaktı. Bir plan çıkaracaktı diyecekti ki, burası ibadet alanı, burası spor alanı, burası okul, burası işte ne bileyim burası sanatsal konularda kullanılacak kültür alanları falan diye. Hiçbir şey çıkartmadı,

*çıkarmadığı gibi bir de tuttu o kentsel dönüşüm için, deprem odaklı **kentsel dönüşüm için verilen arsayı KİPTAŞ'a yaptırdı. KİPTAŞ'a yaptıınca hepsi çok az bir miktarını kentsel dönüşüm uygulanacak vatandaşa verdi.** Onlara da senin evin 100 metre kare sana dedi 75 metre kare veriyorum, e zaten evler küçücük burada. 75 metre kare oldu 50 metre kare. Adamlara denildi kredi çekin. E zaten orta yaşın üzerindeki olan insanlar ben şu andan sonra kredi çekeyim nasıl ödeyim, yani zor durum ve onlar satıldı. **Kentsel dönüşüm olarak yapılması gereken daireler satış yapıldı.** 400 bin lira, 300 bin lira, 700 bin lira satış yaptı. **Yani onlar bir kar amaçlı oldu ve bizim yararlanmamız gereken ortam yok oldu.** Şu anda insanlar, o dursaydı kentsel dönüşüm hızlı bir şekilde devam edecekti. Asıl insanlarımızın yaşadığı yerleri kentsel dönüşüme kullanmadı, bu bizim belediyemizin en büyük ayıbı oldu....Bizim yaşadığımız alanları kentsel dönüşüme açmadı, **sahillerimizi bizim nefes alacağımız yerleri açtı. 16/9'lar, Yedi Maviler, Büyük Yalılar nefes almamızı engelleyen, benim çocuklarımın gidip denizi görebileceği yerleri, etrafımızı kapattı, ortadaki benim asıl yerleşim yeri olan, benim yaşam yerimi kentsel dönüşüme çevirmedi.** Bana da dedi ki, anlaş müteahhitle git yap. O zaman ben kentsel dönüşüm değil veya yaşam alanımın değişmesi olarak değil, alanım değil sade kendi dairemi verdim. **Yine aynı yaşıyoruz, benim yine spor alanım yok, otoparkım yok yine yeşil alanım yok, hiçbir şeyim yok....**"(22. Görüşülen, Erkek, 28 yaşında).*

Araştırma esnasında ortaya çıkan mağduriyetlerden birkaçı da kentsel dönüşümün ekonomik ve rant temelli yapılması ile gelir düzeyi düşük olanların 'mülkiyet haklarının ortadan kalkması, eski oturduğu konuttan daha küçük bir alana yerleşmesi, yeni konut alanlarına maddi gücünün yetmemesi' gibi durumların ortaya çıkmasına neden olur. Dönüşen mekânlara sermaye grupları ya da toplumun zenginleri kolaylıkla yerleşebiliyorken, yoksul kesimin ise yaşam alanından ötelendiği görülmektedir. Buna ilaveten, mekânın dönüşmesiyle sağlanan iyileşmeye, yaşam standartlarına uygun bir çevreye ulaşanların çoğunlukla sermayeye sahip gelir düzeyi yüksek ya da orta sınıfların olduğu, iyileşen- dönüşen mekândan uzaklaşanların ise yoksul sınıfın olduğunu söyleyebiliriz. Belirtilen husus Bolt, Phillips ve Kempen'in (2010) yapmış olduğu çalışmayla uyumluluk göstermektedir. Şöyle ki; onlara göre kentsel yenileme politikalarının insanların yaşam alanını iyileştirmekten ziyade yıkıma odaklanan eylemlerdir. Aşamalı bir kentsel yenileme anlayışından ziyade genellikle eskinin yıkılması ile yeni konutların inşası arasında gecikmelerin olması ve bu süreçte

mağduriyet yaşanmasına sebebiyet verir. Ayrıca, bazı ülkelerdeki (örneğin Hollanda ve ABD) kentsel yenileme politikaları, ekonomik azınlıkların azalmasına yol açarak etnik azınlık hane halklarının konut seçimini daha da kısıtlamaktadır. Böylelikle, günümüzde yaşanan dönüşüm ile birlikte toplumsal sorunların görünürlüğünün daha fazla arttığını, ayrışma ve kutuplaşmanın daha belirginleştiğini ifade edebiliriz.

Tablo 61: Kentsel Dönüşüm Konusunda Mahalle Sakinlerinin Birlikteliği Yeterli Mi?

	Sayı	Yüzde
EVET	368	48.9
HAYIR	384	51.1
Toplam	752	100.0

Yürütülen kentsel dönüşüm projeleri mekânı değiştirirken, kent sakinlerinin ‘hak ve sorumluluklarının’ bilincinde olarak hareket etmesi gerekmektedir. Aksi takdirde, kenttaş olarak belli başlı ‘hak ve sorumluluklarını’ bilmeden eylemde bulunmak geri döndürülemez veya gelecek nesilleri etkileyecek mekânsal ve toplumsal sorunlara yol açacağı aşıkardır. Bu temel tezdten ötürü araştırmaya katılanlara **“Kentsel Dönüşüm Konusunda Mahalle Sakinlerinin Birlikteliği Yeterli Mi?”** sorusu yöneltildiğinde %48.9’u evet, %51.1’i hayır cevabını verdiği görülür. Katılımcıların yaklaşık yarıya yakınının değişen ve dönüşen mekân üzerinde bir birliktelik veya hem fikir olamama durumu, toplumsal ayrışmaları ortaya çıkaran bir unsur olarak görülebilir.

Tablo 62: Kentsel Dönüşüm Konusunda Mahalle Sakinlerinin Birlikteliği Yeterli Mi?

(Cevabınız Hayır İse) Sizce Bu Birlikteliği Zayıflatın En Önemli Etkenler Nelerdir?					
		Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde	Yığımsal Yüzde
	Farklı etnik gruplar/hemşeri grupları kendilerini ayırıyor	68	8.8	17.0	17.0
	Farklı politik gruplar var	22	2.8	5.5	22.5
	Evlerin konumları ve fiziki özellikleri birbirinden çok farklı	56	7.3	14.0	36.5
	Farklı mülkiyet haklarına/belgelerine sahibiz	56	7.3	14.0	50.5
	Bilgi eksikliği/karmaşası var	69	8.9	17.3	67.8
	Ortak bir fikir etrafında buluşamıyoruz	82	10.6	20.5	88.3
	Bizi temsil edenler yeterli değil	37	4.8	9.3	97.5
	Diğer	10	1.3	2.5	100.0
	Toplam	400	51.8	100.0	
Missing	.00	372	48.2		
Toplam		772	100.0		

Araştırmaya katılanların kentsel dönüşüm konusunda mahalle sakinlerinin birlikteliğini yetersiz görenlerin (%51.8) sebepleri şu şekildedir: %20.5'i "Ortak bir fikir etrafında buluşamıyoruz", %17.3 "Bilgi eksikliği/karmaşası var", %17'si "Farklı etnik gruplar / hemşehri grupları kendilerini ayırıyor", %14'ü "Evlerin konumları ve fiziki özellikleri birbirinden çok farklı", %14'ü "Farklı mülkiyet haklarına/belgelerine sahibiz", % 9.3'ü "Bizi temsil edenler yeterli değil", ve %5.5'i "Farklı politik gruplar var" şeklinde ifade ettiği görülür. Burada belirleyici unsurlar arasında, ekonomik sermayeye sahip olup-olmamakla ilişkili olarak mekânsal dönüşümden tatmin edici bir cevap almak arasında bir değişim söz konusu olduğu anlaşılmaktadır. Buna ilaveten, dönüşümden beklenen ekonomik çıkar, rant sağlama veya kentsel iyileşme / yenilenmeye göre toplumsal olgunun görünümü de değişmektedir.

Tablo 63: Mahallenizdeki / Bulunduğunuz Yerleşim Alanındaki Sorunların Çözümünde Sizce Hangi Kurum veya Kişiler Destek Olabilir?

	Sayı	Yüzde
Başka mahallelerdeki kişi ve dernekler	58	8.0
Mimarlar Odası, Şehir Plancıları Odası gibi demokratik kitle örgütleri	80	11.0
Siyasi partiler	75	10.4
Belediye	492	68.0
Diğer (	19	2.6
Toplam	724	100.0

Araştırmaya katılanlara "Mahallenizdeki / Bulunduğunuz Yerleşim Alanındaki Sorunların Çözümünde Sizce Hangi Kurum veya Kişiler Destek Olabilir?" sorusu sorulduğunda; %68'i "Belediye", %11'i "Mimarlar Odası, Şehir Plancıları Odası gibi demokratik kitle örgütleri", %10.4'ü "Siyasi partiler", %8'i "Başka mahallelerdeki kişi ve dernekler" destek olur dediği görülür. Kentsel dönüşüm projelerinde yerel yönetimlerin (belediyelerin) etkin olduğu bilinmekle birlikte, bu süreçte toplumsal katılımın ve bilincin yüksek olması adına sivil toplum örgütleri veya derneklerin de etkili olması gerekmektedir.

Tablo 64: Sizce Kentsel / Mekânsal Dönüşüm İle Birlikte Mahallede Ne Gibi Değişiklikler Meydana Geldi?

	Sayı	Yüzde
Komşuluk ilişkileri azaldı	274	43.3
Ekonomik durumumuz kötüleşti	58	9.2
İnsanlara güvenimiz azaldı	42	4.1
Çevre kirliliği arttı	20	2.8
Trafik sorunları arttı	38	4.4
Depreme dayanıklı binalar arttı	205	28.0
Yaşam düzeyimiz/standardımız iyileşti	37	4.5
Park alanı veya yeşil çevre olanağı arttı	27	3.2
Diğer	3	.5
Toplam	617	100.0

Araştırmada görüşülenlere, “**Kentsel / Mekânsal Dönüşüm İle Birlikte Mahallede Ne Gibi Değişiklikler Meydana Geldi?**” sorusu sorulduğunda, yaklaşık yarıya yakını % 43.3’ü dönüşümle birlikte “komşuluk ilişkilerinin azaldığını” belirtir. Nitel araştırma bulgularında belirtilen husus şu şekilde ifade edilir;

*“Türk kültüründe çok eskiden beri var olan bir şey, **komşuluk kültürü**. Onu tabi ki bulunduğu yerden koparıp başka bir yere götürdüğünüz zaman bu sefer o yardımlaşma da bir şekilde kendini kısıyor çünkü hep bir tanıdığı insanlar ne bileyim mahallesinde hep gördüğü insanlara yardım etmekle hiç olmadığı bir yerde, yepyeni bir yerde karşıdaki insana yardım etmek ve onunla karşılaşmak çok farklı bir duygu... O yüzden böyle şey gibi biraz bu dönüşümü aslında sosyolojik olarak değerlendirmek lazım. Sadece işte yıkıp bir şeyleri, oraya site yapmak değil aynı zamanda yaşayanları da kendi içinde bir topla yani kendi içinde barınmasını sağlamak asıl önemli olan şey...Yani şöyle kentsel dönüşüm dediğimiz şeyi aslında sadece bina bazlı değerlendiriyorlar ya, işte bina çok kötü hadi yıkalım o zaman şöyle yapalım ama şu an ranta dönmüş durumda biraz. Karşıdaki inşaatı görüşünüzdür mesela, orası böyle bazı gecekonduların bulunduğu yer işte apartmanlar vardı tek tük. Oranın hepsini kaldırdılar ve kocaman bloklar atmaya başladılar ve şey yani böyle oranın oturanları, sakinleri falan kabul etmek zorunda kaldı çünkü yıkıma başladılar...(Gelir farkı olanları) Aynı yere yerleştiler... ordaki adam zaten evinden olmuş, parası yok orda yaşamak zorunda ona bloğunu veriyor...Belki de yaşayamayacak....**Bu dönüşümün işte çok yanlış olduğunu düşünüyorum ben ve bunun aslında gerçekten değerlendirilip aynı bloğa birilerini tepmek değil de o mahalleyi tekrardan nasıl kurgulayabilir mi düşünmek gerekiyor...**”(10. Görüşülen, Kadın, 23 yaşında).*

Kentsel dönüşüm projeleri mekânsal değişimi öncelerken toplumsal ilişkileri de etkilemektedir. Dönüşümle mekânsal yer değiştirmeler ortaya çıkmakla birlikte eski komşuluk ilişkilerini köklü bir biçimde sarsmaktadır. Kentlerdeki konutlaşmanın dönüşümü örneğin müstakil veya gecekondulu tarzı bir konuttan apartmanlaşmaya, çok katlı ve kapalı (siteleşmeye) konutlaşmaya gidilmesi komşuluk ilişkilerini azaltarak bireyselleşmeye ve yabancılaşmaya neden olur. Buna ilaveten, planlanan dönüşüm projeleri çoğunlukla kamusal alanı önemsemeden gerçekleştirildiğinden toplumun karşılaşma alanını da zedeleyerek yok etmektedir. Böylelikle bu durum da kent insanın kendinden farklı olan ile temasını en aza indirmektedir.

Tablodan çıkan diğer bir oran ise %28'i "Depreme dayanıklı binalar arttı" cevabını verdiği görülür. Bazı bölgelerin zemini üzerine inşa edilen yapıların depreme karşı dayanıklı olmaması sebebiyle, yenilenmesi gerekmektedir. Kentsel dönüşüm projelerinin bir kısmı bu temel amaçla, hasarlı veya korunaksız yapıları tekrardan inşa etmektedir. Tabloya göre kentsel dönüşüm ile birlikte değişimleri *olumsuz* olarak ifade edenler; %9.2'si "Ekonomik durumumuz kötüleşti", % 4.4'ü "Trafik sorunları arttı", % 4.1'i "İnsanlara güvenimiz azaldı" ve %2.8'i "Çevre kirliliği arttı" şeklinde cevap verdiği görülürken *olumlu* olarak ise; %4.5'i "Yaşam düzeyimiz / standardımız iyileşti", ve % 3.2'si "Park alanı veya yeşil çevre olanağı arttı" şeklindedir.

Tablo 65: Sizce Yeni Yapılan Siteler, Lüks Konutlar, Apartmanlar veya Kentsel Dönüşüm Uygulamaları Toplumda Bir Farklılaşmaya Yol Açıyor mu?

	Sayı	Yüzde
EVET	575	77.5
HAYIR	167	22.5
Toplam	742	100.0

Pahl "kent yöneticiliği kuramında" (1975), kentlerin kimin için olması gerektiği ve nasıl yönetildiğine dair tartışma yürütür. Ona göre, kentsel kaynaklara ilişkin dağılımı ve üretimi gerçekleştiren -kapitalist ve kent yöneticilerinin- karar almada etkin olduğunu ifade eder. Dahası, kentsel kaynaklara ulaşım ve dağıtımında, kentsel eşitsizlik / farklılaşma sorunsalı hakim olmakla birlikte, toplumun geneli bu süreçten etkilenir. Kıt olan veya talep edilen kentsel kaynaklara erişmek için çıkar gruplarının mücadelesinin yanında engeli de bulunmaktadır. Araştırmaya katılanlara **Sizce Yeni Yapılan Siteler, Lüks Konutlar, Apartmanlar veya Kentsel Dönüşüm Uygulamaları Toplumda Bir Farklılaşmaya Yol Açıyor mu?** sorusu sorulduğunda; %77.5'i evet, %22.5'i hayır

dediği görülür. Tablodan çıkan sonuca göre yüksek oranda mekânın dönüşümüyle birlikte farklılıkların ayrışmayla sonuçlanacağı belirtilir. Nitel Araştırma bulgularında görüşülenlere aynı soru sorulduğunda yaklaşık yarıdan fazlası (33 kişi) ayrışmaya yol açacağını belirtir;

*“Ayrışma sanki artıyor gibi geliyor ... Çünkü **izole ediliyor sonuçta o kişi bir site duvarıyla çevriliyor**. Ayrışmayı zaten o şekilde yaratıyorsunuz siz. O mekâna o kişileri sokmayarak. Şimdi mahalle kavramında nedir, geçersin kapısına kadar gelebiliyorsun o kişinin. Bence ayrışma asıl temel duvarlarla sınırlarla belirleniyor...”* (50. Görüşülen, Kadın, 26 yaşında).

***İnsanlar birbirlerinden uzaklaşıyor** zaten, bu çağın getirdiği bir durum işte modern yaşamın getirdiği bir durum. Yani mekânsal olarak, fiziksel olarak bir ayırım da etki eder ...Ya şöyle tabii ki de bir rezidansta kalan, bir gecekondudakiyle arkadaşlık etmiyor ya da selamlaşmıyorlar ...Bu hep böyle devam edecek. Ama ideal olan hani gecekondulaşmanın kalkıp şehir yaşamının pek çok yerde ortalama aynı olması hani bir yanda rezidans dikilip bir yanda gecekondu karşıdan görüntüsel olarak da hoş olmuyor, yanlarına yaklaştığımızda **psikolojik bir bağ da olmuyor** yani yaşayan insanların...**bir komşuluk ilişkisi de olmuyor**...(14. Görüşülen, Erkek, 51 yaşında).*

Mekânsal değişim ve dönüşüm, ekonomik sermayenin yeniden üretim ve bölüşümünü sağlarken, aynı zamanda birbirinden farklı olan sınıfların birbirinden ayrışmasına sebebiyet vermektedir. Kentsel yenileme kentsel mekânın paylaşılması sorununu ortaya çıkararak ayrışmayı belirginleştirmektedir (Aktay, 2013, s. 59). Başka bir deyişle, mekânsal dönüşüm ‘iyileşme ve canlanmayı’ sağlamasının yanı sıra gelir düzeyi düşük / alt sınıfların ‘**yerinden edilmesi veya tahliye edilmesine**’ yol açar. Kent yoksulunun, ‘**yerinden edilmesi veya tahliye edilmesiyle**’ oluşan **mekânsal boşluk**, sermayeye hakim güçlerinin aracılığı ile inşa edilen yapılar ile doldurulmakta ve yeni mekânın sahibi orta / üst sınıfın yerleşim alanı haline gelmektedir. Buna ilaveten, mekânın dönüşümüyle oluşan ayrışma “kendi içine kapanmış mekânlar haline gelen güvenlik kaygısıyla kalınlaştırılan duvarların, demir parmaklıkların ve dikenli tellerin kentlerde giderek daha fazla görünüyor” olması ile biçimlenir (Ünsal ve Türkün, 2014, s. 35). Artık, kent; ‘**sınıf ve konut**’ temelli sınırlarını belirleyerek geçirgenliğini azaltır, farklı toplumsal grupların birbirleriyle olan temasını köreltir, bir aradalığı yok eder.

SONUÇ VE ÖNERİLER

1980'ler ile birlikte, günümüz toplumlarında hakim olan küresel ve neo-liberal politikalar, kent mekânının dönüşmesi ve değişmesinde dikkate değer bir biçimde etkili olmuştur. Kent mekânının zamanla dönüşmesi, “kentsel ayrışma” sorunsalını ortaya çıkarmıştır. Kent mekânının önemli bir sorunsalı olan kentsel ayrışmanın, derecesi ve biçimini şekillendiren faktörler arasında “ekonomik politikalar” belirleyici konumdadır. Kent mekânının ekonomik süreçlerle dönüşmesinde, üretim ilişkilerinin değişmesiyle oluşan yeniden örgütlenme ve emeğin dönüşümü etkilidir. Yeniden yapılanan ekonomik politikalar, üretim ve dağıtım biçimini şekillendirerek düzenler ve kent mekânında yeni sınıfların / tabakaların oluşumuna sebebiyet verir. Kent içi sınıfsal ve mekânsal yapılarda ayrışma, üretim sisteminde sahip olunan yer ve ürünün toplumsal gruplar arasında dağılımına bağlıdır. Kentsel kaynakların üretimi ve dağılımındaki farklılaşmayla oluşacak ‘zengin’, ‘fakir’ arasındaki ezeli ayrışma yerini günümüz toplumlarında “tüketim düzeyinde” farklılaşmaya bırakarak toplumsal olarak yeniden üretilir ve kentsel sorun olarak gün yüzüne çıkar (Castells, 1997, s. 27). Kent mekânının dönüşmesi ve ayrışmasını belirleyen bir diğer faktör ise “etnik köken / etnisite” ve “göç” tür (Musterd ve Ostendorf, 1998, s. 3; Andersson, 2007, s. 67). 1990'lı yıllarda küreselleşmenin etkisi ile toplumun farklı gruplarının kentsel alanlarda görünürlüklerini arttırması kent mekânının heterojen bir yapıya bürünmesiyle sonuçlanır. Kent mekânında farklı etnik ve kültürel gruplarının varlığı, çokkültürlüğü temsil etmekle birlikte, mekânda farklılaşmayı / ayrışmayı da doğurduğunu söyleyebiliriz. Irk ve etnik ayrımcılık (Giddens, 2005, s. 248–246), çoğunlukla ülkelere uluslararası göçlerle sonradan gelen nüfusun, ‘azınlık konumuna’ ötelenerek çoğunluk gruba göre ‘kaynaklara ve statüye erişmede’ eşitsizlik yaşanmasını ifade eder. Farklı ırk ve etnik gruba sahip olan veya azınlık olarak nitelenen gruplar, baskın gruplarla (çoğunluk) karşılaştırıldığında avantajlı değildir, ‘ön yargı ve ayrımcılığa’ maruz kalma olasılığı yüksektir. Bu gruplar, kentin geri kalanından, hem fiziksel hem de sosyal olarak ayrılır, kentin olanak ve fırsatlarından yararlanamaz, dışlanırlar (Schnapper, 2005, s. 210-216). Tartışma noktalarından bir diğeri ise göç, daha çok kırdan kente doğru olan hareketlilik, kentlerde hızlı bir değişimi ortaya çıkarırken kent nüfusunda sosyo-kültürel ve ekonomik sorunları, bölgesel farklılaşmayı ve ayrışmayı da beraberinde getirir. Nihayetinde, hem dünya ölçeğinde hem de ülkemizde kentsel

mekânda yaşanan değişim, dönüşüm farklı sosyal sınıfların belli mekânlarda yoğunlaşmasına sebebiyet vermiştir (Şan ve Akyiğit, 2014). Kentli nüfusun sosyo-kültürel özellikleri, göçle gelen geleneksel –kırsal nüfus ya da farklı ülkelerden gelen nüfus ve bunlara ait yerleşimler arasında önemli farklılaşmalar oluşmuştur. Böylece kent alanı hem mekânsal hem toplumsal hem de istihdam alanlarında görünürlük kazanan ikili / bölünmüş bir kent yapısını ortaya çıkarmıştır (Şen, 2012, s. 216).

Kent alanında belirli konut ve iş yerlerinin yaşam ya da istihdam alanı olarak tercih edilmesinde, kent insanının sahip olduğu sosyo-ekonomik özellikler etkili olmaktadır. Bu özelliklere bağlı olarak kendinden farklı olanı da kendi yaşam alanında görmek istememektedir. Örneğin (Erkilet, 2013, s. 133-140; Özgür, 2006, s. 82); toplumda üst-sınıf ve orta-sınıf olarak betimlenen gruplar zamanla alt-sınıf gruplarından kendini ayırmaya, birbirlerini göremeyecekleri, üst düzey ve özel güvenlik önlemleri ile kuşatılmış iletişim kuramayacakları, belli boş zaman olanakları sunan ve yaşam tarzı kurgusu etrafında biçimlenmiş olan “kapalı yerleşim” yerleri olarak betimlenen konut alanlarını tercih ederler. Ancak orta ve üst sınıfların kapalı yerleşmelere çekilmesi kentsel ayrışmanın göstergelerinden sadece biridir. Bu eğilim kapalı topluluklara çekilen kişilerin ‘kendi arzu ve iradeleri’ ile gerçekleşmektedir. Bir diğer ayrışma göstergesi ise yoksulların ya da çeşitli etnik grupların kent dışındaki toplu konut alanlarında veya kentin çöküntü bölgelerinde yaşamlarını devam ettirmesidir ve bu durum ‘rıza temelli’ değildir. Buna ilaveten, kent alanını etkileyen bir diğer husus ise sermaye iktidarlarının, kentsel alandan daha fazla gelir elde etme arzusu, mağdur / yoksul kesimin kolaylıkla gözden çıkarılmasıyla sonuçlanmıştır. Sonuç itibariyle; yoksulluğun giderek kalıcı özellikler göstermeye başladığı kentsel mekânlarda, sosyal politika önerileri ile desteklenmeyen kentsel yenilenmelerin / planlamaların alt sınıfların daha da yoksullaşmasına, çeşitli etnik grupların giderek içe kapanmasına, toplumsal bütünleşmenin zayıf kalmasına yol açtığını söyleyebiliriz.

Tez yukarıda tartışılan konu ve kapsamı temel alarak mekânın toplumsal yapının anlaşılmasında merkezi bir öneme sahip olduğunu iddia etmekte, mekânın dönüşümünün kentsel ayrışmaya nasıl sonuçlandığını “sosyolojik analiz” çerçevesinde ortaya koymaktadır. Bu analizi yaparken tek bir faktörden değil bütün faktörler ele alınarak meselenin “ilişkisel boyutu” dillendirilmeye çalışılmıştır. Tezde

belirtilen *ilişkisel boyut*; kentsel olguyu analiz ederken hem makro (tarihsel, ekonomik ve sosyal) hem de mikro (kültürel, değer ve tutum davranış boyutu) yaklaşım biçimini temsil eder. Tek bir faktör olarak bakmak yani makro yaklaşım biçimi ya da mikro yaklaşım biçimi olguyu analiz etmek veya keşfetmek için bir eksiklik olacağı düşünülmüş ve kapsayıcı / bütünselliği hedefleyen bir yaklaşım biçimi benimsenmiştir. Ayrıca kentsel gerçekliği meydana getiren olguları birbirleriyle karşılaştırmak ve mukayese etmek çalışmaya detaylı analiz edilmesini sağlamıştır.

Tezin *birinci bölümünde*, konu ile ilişkili kavramsal ve kuramsal tartışmalar yürütülür. Mekânın kent ile olan ilişkisi temellendirilerek kentsel ayrışma türleri tartışılmaya çalışılır. Buna ilaveten, tezin yaklaşım biçimini benimseyen kentsel ayrışma kuramları ele alınır. Son olarak mekânın dönüşmesi ile ortaya çıkan kapalı konut toplulukları kavramsal olarak analiz edilirken mahalle olgusunun dönüşümü değerlendirilir. *İkinci bölümde*, Dünya ve Türkiye’de “mekânsal dönüşüm ve kentsel ayrışma” ile ilgili yapılan çalışmalar, politikalar ve uygulamalar ele alınır. Daha sonra, Türkiye İstanbul özelinde, Osmanlı’dan Cumhuriyet’e mekânın dönüşümü, Ulus devlet inşa sürecinde ortaya çıkan politikalar ve İstanbul’da konutun gelişimi (1923-1980 dönemi) ve 1980 sonrası sermaye odaklı gelişen kentsel dönüşüm değerlendirilmeye çalışılır. Son olarak çalışmanın alan araştırmasını kapsayan Zeytinburnu’nun tarihsel arka planı, nüfus yapısı, mekânsal dönüşümü üzerinde durulmuştur. Tezin son bölümü olan *üçüncü bölümde* ise çalışmada belirlenen konu ve yöntemle ilgili olarak alan araştırmasının bulgularının değerlendirmelerini içerir.

Diğer taraftan, seçilen alanın İstanbul’un Zeytinburnu ilçesi olması eski dönemlerde gecekondulaşmanın varlığı ve günümüzde kentsel dönüşümün yoğun yaşanan bölgelerinden biri olması ve diğer bir neden ise kentsel mekânın çeşitli dinamikler nedeniyle farklı gelişmeler göstermiş konut alanı hem de farklı toplumsal grupların yaşamlarını sürdürdükleri alanlar olarak görülmesidir. Bölge; bir tarafı orta, orta-üst sınıf apartmanları ve yenilenmeye başlayan dokusuyla, diğer tarafı göçün de etkisiyle yoğunlaşan alt-gelir grubunun köhnemiş kentsel / mekânsal alanlarını bulundurarak kentsel ayrışmayı gözler önüne sermektedir.

Araştırmanın yöntemi **nitel ve nicel yöntem** olarak iki safhadan oluşmaktadır. Nitel verinin toplanmasında amaçsal örneklem türü tercih edilmiş, **55 kişi** ile mülakat yapılmıştır. Nicel verinin toplanmasında ise evreni temsil edecek **772 kişiye** anket uygulanmıştır. Nitel ve nicel veriler analiz edilirken, tezin problemine yönelik temalar oluşturulmuş, bu temalar çerçevesinde sahadan alınan veriler değerlendirilmiştir. Araştırmanın **problem alanına yönelik temalar** şu şekildedir;

- *Çalışmanın Sosyo-Demografi Özellikleri (Nitel ve Nicel)*
- *Göç Deneyimleri*
- *‘Kent, Konut ve Mekân’ Üzerine Algılar*
- *Mekânsal Aidiyet ve Kentsel Ayrışma Algıları*
- *Kültürel, Sosyal ve Sembolik Sermaye*
- *Kentsel Dönüşüm, ‘Yerinden Etme ve Sınıfsal Tahliye’*

Belirtilen temalar üzerinden saha bulgularını değerlendirecek olursak, **Araştırma sürecinin ilk teması** görüşülenlerin sosyo-demografik özellikleridir;

Nitel araştırma kapsamında 55 kişi ile görüşülmüş bunların, 23’i erkek, 32’si ise kadındır. Memleketlerine göre dağılımı şu şekildedir: “Marmara bölgesi (22 kişi), İç Anadolu (8 kişi), Karadeniz (8 Kişi), Doğu Anadolu (6 kişi) ve Yabancı uyruklu olanlar ise (11 kişi)” olarak belirlenir. Eğitim durumları ise; “11 kişi İlkokul (6’sı Kadın, 5’i Erkek), 5 kişi Ortaokul (2’si Kadın, 3’ü Erkek), 14 kişi Lise (7’sı Kadın, 7’si Erkek), 24 kişi Üniversite (16’sı Kadın, 8’i Erkek), 1 kişinin ise Okuma yazması olmadığı” tespit edilmiştir. Mesleki dağılım; “11 kişi Esnaf, 3 kişi Müdür / Yönetici, 9 kişi Uzman / Kamu Görevlisi, 4 kişi Memur, 4 kişi Teknisyen / Tekniker, 6 kişi İşletmeci, 4 kişi İşçi, 10 kişi Ev hanımı ve 3 kişi diğer” olarak belirlenmiştir. Son olarak aylık gelir dağılımı; “3 kişi (1.000-2000 TL), 19 kişi (2.000-4.000 TL), 9 kişi (4.000-6.000 TL), 5 kişi (6.000-8.000 TL), 11 kişi (8.000-10.000 TL), 6 kişi (10.000-15.000 TL) ve 4 kişi (15.000 TL ve üzeri)” olarak belirlenir. Konut türleri ise; “26 kişinin ‘prestijli konut-kapalı konut (site) ve 19 kişinin ise bir mahallede apartman dairesinde” oturduğu tespit edilmiştir. Belirlenen değişkenler, “mekânı algılama ve farklılığa karşı tutumun” ortaya çıkarılmasında önemli olmuştur. Nicel araştırma

kapsamında 772 kişi ile görüşülmüş, bunların (571) %74.'ü Erkek, (201) %26'sı ise kadındır. Görüşülenlerin yaş aralığı şu şekildedir; “%16.4’ü (18-24), % 27.2’si (25-35), %34.4’ü (36-50), %15.5 (51-61), ve %6.5 (62 ve üstüdür)”. Görüşülenlerin “%97.5’i Türk vatandaşı olduğu, %2.5 ise, diğer ülkelerin vatandaşı” olduğu tespit edilmiştir. Eğitim durumu; “%16.4’ü üniversite mezunu, %35.9’u lise mezunu, %24’ü ilkokul mezunu, %19.4 İlköğretim / ortaokul mezunu ve %3.7 ise diploması olmadığı” belirlenmiştir. Mesleki dağılım ise “%36.2 si düz işçi, %21.7’si esnaf, %8.6’sı uzman / teknisyen / tekniker, %7’si Müdür / yönetici, %2.9’u ustabaşı, %1.8 şef / amir, %4 memur, %2.9 ev kadını, %1.5 gezici, %2’si öğrenci ve %11.2 si ise diğer olarak yaptığı iş ve unvanı” belirlenir. Aylık gelire göre dağılım; “%17.6’sı 1.999 TL ve altı, %22.3’ü 2.000-2.999 TL, %19.9’u 3.000-3.999 TL, %20.7’si 4.000-4.999 TL, %19.4’ü ise 5.000 ve üzeri aylık gelire sahiptir”. Son olarak konut türü; “%14.8’i kapalı konutta oturduğu, %85.2’si ise mahallede bir apartmanda oturduğu” belirlenmiştir. Görüşülenlerin sosyo-demografik özellikleri evreni temsil edecek çeşitliliğe sahiptir. Ayrıca, ele alınan değişkenler çalışmanın diğer değişkenlerini analiz etmek için önemli görülmüştür.

Araştırma sürecinin ikinci temasında görüşülenlerin *göçmenlik deneyimleri* analiz edilir;

1950’li yıllardan günümüze İstanbul’un ilçesi olan Zeytinburnu, sağlamış olduğu ‘iş olanakları ve fırsatları’ sebebiyle hem ülke içinden hem de dışından dikkate değer bir oranda göç almıştır. Çalışmanın alan araştırması da bu olguyu destekler niteliktedir; çalışmanın nitel bulgularında görüşülenlerin yarıdan fazlası memleketlerini İstanbul-dışı belirtirken, nicel araştırma bulgularında bu oran %65, 8’i kapsamaktadır. Dahası, araştırmaya katılanların %63.6’sının 21 yıl ve üzerinde İstanbul’da yaşadığı tespit edilir. Görüşülenler, İstanbul’a göç etmelerinin sebeplerini “iş bulmak ve hayatı idame ettirmek” olarak gösterir. 1950’lerde İstanbul’a göç eden grup daha çok emek gücüne veya enformel sektörlerde iş imkanı bulurken, 1980’lerden sonra yeniden yapılan ekonomik politikaların etkisi ile üretim biçiminin değişmesi iş hayatında emeğe olan talebi değiştirmiş ve bazı kesimlerin işsiz kalmasına sebebiyet vermiştir. Buna ilaveten, Zeytinburnu’nun ülke dışından da dikkate değer bir oranda göç aldığı tespit edilir. Bölge; Balkan, Orta Asya Türkleri ve Arap kökenli nüfusu barındırarak heterojen bir

yapıya sahiptir. Bu durum çalışma boyunca zengin bir veri toplamamıza sağlamıştır. Balkan ve Orta Asya Türk kökenli nüfus göçmenlik deneyimi eski yıllara dayanmasına rağmen, Arap kökenli nüfus son 10 yılı kapsar. Belirtilen göçmen gruplarının ülkeye göç etme nedenleri arasında ‘ekonomik unsurların’ (gelir düzeyini iyileştirmek) yanı sıra ‘siyasi, dini ve kültürel unsurlara’ bağlı göçü zorunla hale getiren faktörler bulunmaktadır. Belirtilen temanın bir alt tartışma konusu, göçmenlik deneyimiyle şekillenen gecekondulu olgusudur. Konut türlerinden olan gecekondulu, sanayileşme ve hızla kentleşmenin bir unsuru olup gelir düzeyi düşük olan grupların konut ihtiyaçlarını karşılamak üzere inşa edilmektedir. Zeytinburnu bölge olarak gecekondulaşmanın yoğun olduğu bir yerdir. Araştırmanın nitel verilerinde görüşülenlerin bir kısmının (11 kişi) ilk göç ettiği yıllarda gecekondulu tarzı konut yapısında yaşadığını, ilerleyen yıllarda ise çıkan aflarla birlikte gecekondulu gibi bir yapıdan apartman tarzı konut alanına yerleştikleri belirtilir. Gecekondulu geçmişi olan görüşülenlerin, vurguladıkları en önemli hususlardan biri ise yapı olarak ‘sağlıksız ve eksik alt yapısı’ olan bu yerleşim yerlerinin hayat koşullarını olumsuz etkiledikleri yönündedir. Belirtilen bu husus, günümüz alan çalışmalarının verilerini destekler niteliktedir. Son olarak Zeytinburnu her ne kadar bölge olarak gecekondulu geçmişi olmasına rağmen mekânın hızlı dönüşümüyle birlikte bu kimlikten kendini sıyırmıştır.

Araştırma sürecinin üçüncü temasında ‘kent, konut ve mekân’ üzerindeki algılar tespit edilmeye çalışılır; kentte, insanlar arasındaki sosyal ilişkiyi yansıtan en temel mekânlardan biri konuttur. Konut ve yaşam alanı olarak belirlenen mekân, sosyo-kültürel ve ekonomik faktörler ile şekillenir. Araştırma bu temel tezden yola çıkarak ‘konut, mahalle, güven ve komşuluk’ ilişkisini ele alır. Öncelikli olarak araştırma görüşülenlerin mahalle ve konuta yönelik algılarını analiz etmek adına çeşitli sorular yöneltilir. Görüşülenlerin yaşamış olduğu yerleşim yerinde veya mahallede kalma oranı yaklaşık yarıya yakını %41.7’si 21 yıl ve üzeri olarak ifade edilmiştir. Bu durum, bizlere görüşülenlerin yaşadığı mahalleye karşı köklü bir geçmişi olduğunu göstermiş ve mekân olarak Zeytinburnu’nun değişimine yönelik önemli bilgilere ulaşmamızı sağlamıştır. Araştırma bulgularında görüşülenlerin ev değiştirme nedenleri çoğunlukla “Başka bir evin satın alınması veya kira bedelinin artışı” (%26.4) gösterilerek ekonomik faktörler ile ilişkilendirilmiştir. Mahallede bir apartmanda oturan görüşülenlerin mahalleyi tercih etmesinde, “Akrabaya yakınlık (%33.4) ve İş yerine yakınlık (%22.3)”

şeklinde cevap verdiği görülür. Bu durumu şekillendiren unsurlar arasında, kent hayatındaki koşulları iyileştirmek ve ulaşımında yaşanan sıkıntıların üstesinden gelinme bulunmaktadır. Görüşülenler, imkanları elverdiği takdirde İstanbul’da yaşamak istediği yeri; %49.1’i “Şehrin dışında bahçeli müstakil bir evde” olarak betimlerken İstanbul’un artan nüfusu ve çarpık konutlaşmayla (betonlaşmayla) birlikte kent insanının yaşam kalitesinin düşmesi etkili olmuştur. Diğer taraftan, belirtilen araştırma bulgusu nitel çalışmayı da destekler niteliktedir; görüşülenlerin yarısında fazlası “şehrin dışında, müstakil, yeşil (19 kişi) ve sakin (6 kişi) olan bir alanda” yaşamak istediğini belirtir. Son olarak görüşülenlerin son 10 yıl içerisinde yaşadıkları mahalle veya yerleşim yerinin değişimini; %36,1 kötü, %26,6’sı aynı ve %23.8’i ise iyi yönde olduğunu açıklar. Nitel bulgularda ise çoğunluk mekânın değişiminin olumsuz yönde olduğunu açıklar. Belirtilen sebepler ise şu şekildedir; 1. *güvensizlik (20 kişi)*, kentleşme hızının artışı ile nüfus artış oranı ilişkilidir. Bu da kent insanının günümüz modern kentlerinde birbirine yabancı ve yakınlaşmaktan çekinen bir nüfus kitlesi ile bir arada yaşaması sonucunu doğurmuştur. Güvensizliğin bir diğer nedeni ise suç oranının bazı bölgelerde daha yüksek olmasıdır. Görüşülenler, Zeytinburnu Yeşiltepe Mahallesi’nde suç ve madde bağımlılığının yüksek olduğunu belirterek güvenlik kaygılarının varlığını ifade ederler. Böylelikle, araştırma suç olgusunun artışı ile güvensizlik duygusunun ortaya çıkmasında pozitif bir ilişki bulmuştur. 2. *yabancıların olması (20 kişi)*, Zeytinburnu hem ülke içi hem de dışından göç alan heterojen bir nüfusa sahiptir, bu durum çoğunlukla ‘uyum, yaşam tarzı farklılığı ve dil’ problemini ortaya çıkarmaktadır. 3. *komşuluğun ve samimiyetin yok olması (19 kişi)*, dayanışma ve aidiyetin bir unsuru olan -başka bir anlatımla- mahalle kültürünün bir örüntüsü olan komşuluk ilişkisinin zamanla yok olmasıdır. 4. *saygı ve empati (7 kişi) yitirilişi*, kendinden farklı olana duyulan empati duygusunun çözülmesidir. 5. *kalabalık (16 kişi) ve trafik (14 kişi) artışı*, kent insanının temel hakkı olan imkan ve fırsatlara erişmede kısıtlanmalar yaşanır. 6. *yeşil alanın kaybolması, park bahçe alanının yetersizliği (12 kişi) ve binaların çoğalması / betonlaşma (8 kişi)*, günümüz kent sorunlarının başında gelmektedir. Yeşil alanın yitirilişi ve binaların çoğalması gelecekte sağlıklı bir kentsel yapı ve toplumu inşa eder. 7. *bütçenin yetmemesi, çalışma koşullarının kötü olması (7 kişi)*, işsizlik ve ekonomik koşulların kötüleşmesini işaret eder. Diğer taraftan, görüşülenlerin bulundukları yerleşim yerinin olumlu yönde iyileştiğini düşünenler; 1. *tarihi, kültürel ve*

dini yönünün (10 kişi) işlevsel katkısını ve 2. Zeytinburnu'nun konumu (6) ve iş eğitim olanakları (8 kişi), ulaşım ve iş imkanı sunmasını vurgular. Sonuç olarak bölgeye veya mekâna ilişkin (hem nicel hem de nitel bulgularda) olumsuz değişim olduğuna yönelik kanaat yüksek orandadır.

Araştırma sürecinin dördüncü teması, tezin ana sorunsal alanı olan ‘mekânsal aidiyet ve kentsel ayrışmayı’ içerir. Mekânsal farklılaşmanın tezahürlerinden olan ‘mülkiyet ve konut’ ele alınarak farklı toplumsal grupların birbirini algılama düzeyleri keşfedilmesi amaçlanır; ilk olarak mekânın dönüşümüyle birlikte ortaya çıkan üst ve orta sınıfın yerleşim alanı olan kapalı konutu tercih etme sebepleri; nicel bulgularda, “%22.1 işyerine yakınlık, %18.3’ü çevresinin steril olması (sakin, yeşil ve hijyenik), %16.3’ü ise güvenli bir ortamının olması” cevabını verdiği görülür. Nitel bulgularda ise; “görüşülenlerin yarıdan fazlası (18 kişi) güvenli ortamının olması, yaklaşık üçte biri (8 kişi) elit bir yer olması ve kapalı konutun sunduğu olanaklar (havuz, otopark, yeşil alan vs.) (9 kişi) olarak” ifade eder. Her iki araştırma bulgusunda görüldüğü üzere tercih sıralaması değişmektedir. Diğer taraftan, literatürde genellikle kapalı konutun öncelikli tercih nedeni “**güvenlik arayışı**” olarak ortaya çıkmıştır. Dışarıya kapalı olan konutlar, dışarıdan veya toplumun farklı kesiminden gelebilecek “suç ve güvenliği tehdit eden faktörleri” manipüle eder. Aynı zamanda kapalı konut, “**bir yaşam tarzı ve ayrıcalık sunması**” (steril bir mekân, yeşil alan, otopark ve sosyal etkinlikler vs.) tercih sebebi olur. Son olarak kapalı konut tercih etmede “**elit bir yer olması ve insana aidiyet veren bir yerleşim olması**” belirleyici unsurdur. Özetle, kapalı konut ‘gelir odaklı bir sınıflaşmayı temsil etmesinin yanı sıra üst ve orta sınıfın talebi olan prestijli ve ayrıcalıklı yaşam tarzını’ inşa eden mekânlardır. Buna ilaveten, gelir farklılaşmasıyla ortaya çıkan dışarıya izole konutlar, toplumun farklı sınıflarını içine almamasıyla ayrışmayı inşa ederek toplumsal birlikte yaşama olgusunu eritir.

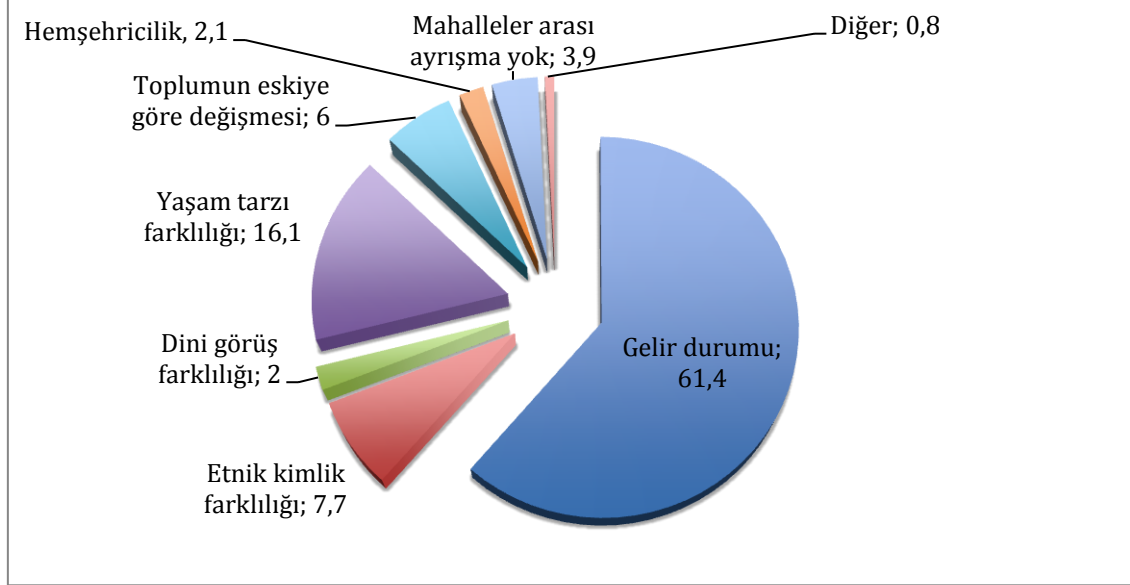
İkinci olarak değişen mekân ve konut yapısı ile birlikte, komşuluk ilişkileri de köklü bir dönüşüme uğrar. Çalışmanın bu temasında, mahallede ve kapalı konutta oturanların hem komşuluk ilişkileri (aynı yerleşim yerinde) hem de kendilerinden farklı olana yönelik algıları analiz edilmiştir. Ankete katılanların aynı yerleşim yerindeki komşularıyla olan ilişkileri %40.6’ı orta, %36’sı çok yakın ve %23’ü düşük düzeyde olduğunu belirtir. Aynı yerleşme yerinde komşuluk ilişkileri kapalı konut için %25.7’si

çok yakın derken, mahallede oturanlar için bu oran %37.8'dir. Nitekim bu durum, mahallede oturanlar için komşuluk ilişkilerinin hala geçerliliği ve önemini koruduğunu gösterir. Diğer taraftan, komşuluk ilişkilerinin zayıflamasında; modernleşmenin getirisi olan bireyselleşme, ekonomik değişim ve bundan ötürü ortaya çıkan mekânsal hareketlilik, nüfus artışı, tüketim alışkanlıklarının değişimi vb. gibi unsurlar belirleyici olmuştur. Görüşülenler komşularını yüksek oranda (%43.8'i) "maddi, kültürel ve sosyal statü olarak" benzeriz cevabını verdiğini görürüz. Verilen bu cevap sosyo-kültürel ve ekonomik olarak benzer olan grupların bir arada yaşaması bir **homojenleşme** diğer bir ifade ile **kentsel ayrışmanın** bir göstergesidir. Görüşülenlere, seçme olasılığınız olsa kimlerle yaşamak istersiniz sorusuna %34.5'i "zaten oturmak istediğim kişilerle birlikteyim" cevabı verdiği görülür. %16.5'inin ise "Türk vatandaşları ile yaşamayı tercih etmesinde", Zeytinburnu'nun farklı etnik ve uyrukları içeren heterojen bir nüfus kitlesine sahip olması ile ilişkilidir. Yine bu oranı destekler bir diğer bulgu ise nitel katılımcıların yüksek bir oranla (29 kişi) farklı etnik ve uyruğa sahip kişilerle komşuluk kurmak istememesidir. Komşuluk ilişkilerinde Arap kökenli Suriyelilere karşı olumsuz yargı beslendiği ortaya çıkmaktadır. Arap kökenli ve Türk vatandaşları arasında uyum problemi yaşanmasında, sahip olunan sosyo-kültürel özellikler ve yaşam tarzı farklılıkları belirleyici olmaktadır. Her ne kadar Türkiye'de Suriyeli göçmenlere karşı alınan sosyal mesafe ırkçı bir boyut taşımasa da yabancı karşıtlığı tehlikesiyle karşı karşıyadır. Bu sebeple, devletin Suriyelilere karşı geliştireceği uyum politikalarına ihtiyaç duyulmaktadır. Diğer taraftan, azınlıkta olan Arap katılımcılarda yaygın kanının onlar için 'dışlayıcı ve bir aradalığı zedeleyici' bir unsur olduğu yönündedir. Bir diğer oran ise görüşülenlerin %15.3'ü "aynı dünya görüşü, inanç ve değere sahip olmayı" belirtirken benimsenen değerlerde yalnız kalınmak istenmeyişiyle alakalıdır. Fakat nitel bulgularda bu oran düşüktür (7 kişi). Son olarak görüşülenlerin komşuluk kurmak istemedikleri arasında (yüksek oranda) %22.9 ile "eşcinsel biri" cevabı bulunmaktadır. Eşcinsel biri ile komşuluk ilişkisi istenilmemesinde 'dini ve kültürel örüntülerin' ve geleneksel yaklaşımların etkili olduğu düşünülmektedir. Diğer yüksek oranlı cevap ise %18.5 ile "Suriyeli (sığınmacı) biri" ifade edilirken burada da temel belirleyenin milli değer yargılarının yanı sıra kültürel ve sosyal yaşam tarzı farklılığı olduğu görülmektedir. Buna ilaveten, belirtilen soruda (tabloda ikinci yüksek oran) mahallede oturanlar için yüksek oranla %24.4 "eşcinselle (homoseksüel) biri ile komşuluk

ilişkisi” kurmak istemezken kapalı konutta %16.2’si “Suriyeli biri ile ilişki kurmak istemediğini” belirtir. İlkinde belirleyici olan ‘dini ve kültürel örüntüler’ iken, ikincisinde ‘yaşam tarzı farklılığı’nın daha belirgin hale geldiği görülmektedir.

Üçüncü olarak sosyo-kültürel ve mekânsal ayrışmanın dinamiklerini ölçmek için ‘kapalı konut veya mahalle’ dışında yaşayanların ilişki düzeyi analiz edilir. Kent alanında birbirinden farklı sosyo-kültürel/ekonomik özelliklere sahip grup/sınıfların **kendi içinde benzer konut alanı (mekânda) olması da** ayrışmanın bir göstergesidir. Ayrışma hem sosyal hem de mekânsal anlamda yaşanmaktadır. Bu temel tezden yola çıkılarak toplumsal sınıfların kendinden farklı olana algıları araştırılır: Mahallede yaşayanlar komşu yerleşim alanı (kapalı konut alanı) ile olan ilişkisini yüksek oranda “% 54’ü hiçbir ilişkimiz yok ve %18.7’si onlarla hemen hemen hiç karşılaşmıyoruz” şeklinde cevap verdiği görülür. Mahallede oturanların komşu yerleşim alanıyla ilişki düzeyinin olmamasında öncelikli olarak **mekânsal boyut** (dışarıdan gelenlere kapalı olması), ikinci olarak da **sosyo-kültürel ve ekonomik boyut** sosyal ilişkiyi şekillendirmede belirleyicidir. Araştırmada, mahallede oturanların komşu yerleşim alanına dair düşünceleri sorulduğunda; “**politik, kültürel ve manevi değerler açısından farklılıklar**” düzeyini, %57.5’i orta, %22.8’i az ve %19.7’si çok olduğunu belirtirken “**ekonomik farklılık**” düzeyini ise; %45.6’sı çok, %34.7’si orta ve %19.7’si ise az olduğunu ifade etmiştir. Mahallede oturanların kapalı konut veya lüks konutta oturanlar ile (%59.2 si) çoğunluğu ilişki kurmak istemediğini belirtir. Çıkan bu sonuç, çalışmanın tezi ile uyumluluk göstermektedir; mekânsal konumlanış sosyal ilişki düzeyini etkiler. Diğer taraftan, kapalı konutta oturanların komşu yerleşim alanı ile ilişkisi % 44.1’i samimi olmayan gündelik ilişki ve %25.2’si ise hiçbir ilişkimiz yok cevabı verir. Buna ilaveten, komşu yerleşim alanına “**politik, kültürel ve manevi değerler açısından farklılıklar**” düzeyini, %49.5’i orta, %43.3’ü az ve %7.1’i çok olduğunu belirtirken, “**ekonomik farklılık**” düzeyini ise %49’u orta, %37.8’i az ve %13.3’ü ise çok olduğunu ifade etmiştir. Nitel araştırma bulgularında farklılıklar “**yaşam tarzı (18 kişi)**” ve “**kültürel, ahlaksal ve ideolojik**” (14 kişi) ile ilişkilendirilmiştir. Yaşam tarzı farklılıkları, hem maddi hem de sosyo-kültürel unsurlarla pekiştirilir. Böylelikle de kent mekânında farklı sosyal grup veya sınıfların komşu yerleşim alanıyla **bir aidiyet kuramadığı, sosyal örgütlenme sürecinin sağlanamadığını** söyleyebiliriz. Son olarak kapalı konut toplulukları komşu yerleşim alanıyla yüksek oranda (%60)

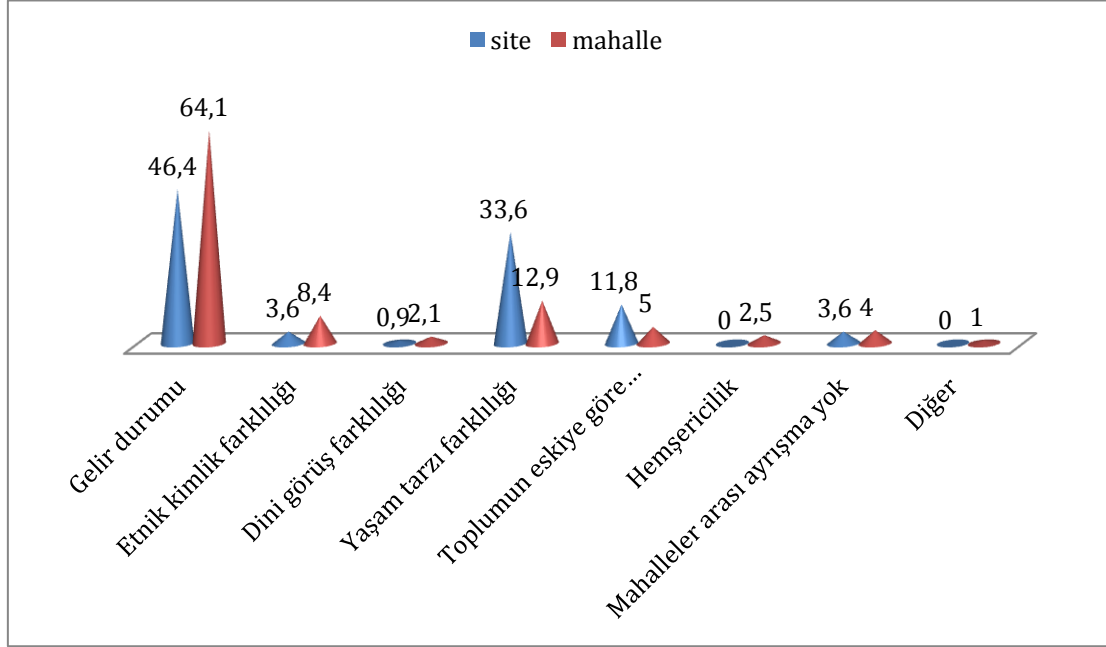
ilişki kurmak istemediğini dile getirir. Farklı sosyal gruplar ile iletişim kurulmak istenmeyişin arka planında “**bilinmezlik, heterojen nüfusun varlığı ve güvensizlik**” belirleyici olmaktadır.

Grafik 2: Kentsel Ayrışma Nedenleri

Araştırma bulgularında, kentsel ayrışmanın belirleyici unsurları arasında ekonomik faktörlerin (%61,4) belirleyiciliği dikkate değerdir. Günümüz devletlerinin benimsemiş olduğu ekonomik politikalar, sosyal sınıfların gelir dağılımını farklılaştırmaktadır. Kentlerdeki sermaye akışı ve dağıtımının değişmesi gelir farklılıklarının önemli bir oranda artmasına ve tüketim alışkanlıklarının değişmesine neden olmuştur. Nitekim, ekonomik faktörler hem mekânda hem de sosyo-kültürel bağlamda kent insanını ayırmaktadır. Araştırma bulgularında ortaya çıkan bir diğer oran (%16,1) ise yaşam tarzı farklılığıdır. Yaşam tarzı farklılığı, hem ekonomik unsurların hem de sosyo-kültürel davranışların bir çıktısıdır. Bu farklılık daha çok kişilerin mal, hizmet ve kültür tüketimlerine yönelik verdikleri kararları betimler. Verilen kararlar kişilerin sınıfsal konumu veya statüsünü yansıtır. Yaşam tarzı, gelir ve toplumsal statüye bağlı olarak şekillenerek mekânsal veya konut ayrımında kendini gösterir. Bir diğer husus, araştırma sahası farklı sosyo-kültürel / etnik (%7,7) ve dini yapıları (%2) barındırmasına rağmen etnik ve dini farklılıkların ayrışmada belirleyiciliği yüksek oranda görülmemiştir. Bu durumun nedenleri arasında Türk toplum yapısının ırkçı veya etnik bir forma benzememesi bulunmaktadır. Aksine kendine özgü kültürel ve dini bir kimlik yapısının olduğuna, farklılığa bağlı olarak azınlık kalma veya ayrımcılığı ortaya çıkaran

unsurların ötelendiğine işaret eder. Nihayetinde, araştırma sosyal sınıf / grupların bir arada yaşaması veya ayrışmasında, “satın almada ekonomik gücün yeterliliği ve tüketim kalıplarının benzerliği” belirleyici olmaktadır.

Grafik 3: Kapalı Konut (Site) / Mahalleye Göre Kentsel Ayrışma Nedenleri

Araştırmada kentsel ayrışmanın nedenleri her iki yerleşim alanı için karşılaştırıldığında; mahallede oturanlarda ayrışmayı belirleyen unsurlar daha çok **ekonomik temellere** (%64,1) göre şekillenirken kapalı konut topluluklarında belirleyici olan **ekonomik temellerin** (%46,4) yanı sıra **yaşam tarzı alışkanlıklarının** (%33,6) öne çıktığını söyleyebiliriz. Kapalı konut topluluklarında gelire bağlı satın alma ile tüketim alışkanlıklarının benzerliği veya farklılığı ayrışmanın bir göstergesidir. Belirtilen bu ayrışma aynı zamanda **kültürel temellerin** bir çıktısı olup toplumsal konumu ve yaşam tarzını vurgular ve kendinden farklı olanı ayrıştırarak mesafe almasına neden olur. Her iki yerleşim alanına göre etnik kimlik ve dini görüş farklılığı kapalı konutta %4,5 iken, mahallede bu oran %10,5 olarak görülür. Mahallede belirtilen oranın yüksek çıkmasının nedenleri arasında, toplumsal olarak farklı etnik, dini ve kültürel bir nüfusa sahip olması ile ilişkilidir.

Araştırma sürecinin beşinci teması, kültürel, sosyal ve sembolik sermaye oluşumunu analiz eder; öncelikli olarak tez, “kültürel tüketim davranışları ve hayat tarzı alışkanlıklarını” ele alır. Toplumsal grupların tüketim davranışlarını ve hayat tarzını

etkileyen unsurların başında, üretim dağıtım araçlarının paylaşımı gelmektedir. Kolektif tüketim araçları (eğitim, ulaşım, sağlık planlama, vb.), toplumsal sınıfların hayatlarında önemli olup ekonomik sermaye ve sosyal beklentiler ile ilişkilidir. Araştırma bu tezden yola çıkarak “aylık masraf dağılımını” inceler. Bir diğer husus; görüşülenlerin, “boş zaman ve tatil günleri” çoğunlukla, (%85.4’ü) “akraba, dost ziyaretine gitmek” şeklinde betimleyerek “tanışıklık ve ilişki ağları” üzerinden sosyal sermayelerini kurdukları görülür. Diğer bir oran ise görüşülenlerin boş vakitlerini (%61.9’unun) alışveriş merkezlerinde (AVM) geçirmeleridir. Bu sonuç bizlere günümüz tüketim algısının değişmesiyle, toplumsal yaşam tarzı alışkanlıklarının evrilmesini anlatır. Buna ilaveten, görüşülenlerin yaklaşık yarıya yakınının, arkadaşları veya aileleri ile sosyalleşme şeklini (% 48.9’u) “Aynı mahallede / sitede ev gezmelerine gideriz” şeklinde ifade ettiğini görürüz; diğer taraftan aynı soru kapalı konut ve mahallede oturanlara göre karşılaştırıldığında önemli bir farklılık ortaya çıkmaktadır. Kapalı konutta (sitede) oturanların çoğu (%27.2’si) “Daha çok dışarıda yemek yemek için buluşuruz” cevabı verirken mahallede oturanların çoğu (%54.7’si) “Aynı mahallede / sitede ev gezmelerine gideriz” cevabını verdiği görülür. Yine, “Sinema, Tiyatro, Konser, Sergi vb.” gibi etkinliklere katılım, kapalı konut toplulukları için “(% 35.4’ü) çok nadir derken mahallede oturanlar (% 39.9’u) hiç gidemiyoruz” cevabını verdiği görülür. Bu tarz kültürel etkinliklere “iki haftada bir kez” katılım kapalı konutta oturanlar için (% 21.2) iken mahallede oturanlarda için (%4.9) olarak belirlenir. Belirtilen sınıflarda, sahip olunan ekonomik sermaye farklılıkları, kültürel ve sembolik sermayeyi oluşturan pratiklerin farklılaşmasına sebebiyet vermektedir. Toplumda gelir düzeyi orta ve yüksek olan sınıflar, maddi yetersizlik ile oluşabilecek herhangi “kültürel tüketim pratikleri veya zamansal kısıtlamadan” özgürdür. Gelir düzeyi düşük olan sınıflar ise kültürel tüketim davranışları öncелеmek yerine, temel ihtiyaçlarını karşılamayı amaç edinir. Nihayetinde, tüketim alışkanlıkları veya örüntüleri farklı boyutlara ulaşması **zaruri beğeni (veya zorunlu beğeni)** ve **lüks beğeni (veya özgür beğeni)** ile arasındaki karşılıkları belirtir. İkinci olarak kent insanının hak ve yükümlülükleri neticesinde şekillenen kültürel ve siyasal tavrı / eğilim incelenir; araştırmaya katılanların, kentsel kültür ve siyasal katılımını keşfedebilmek için birkaç soru sorulur. Bunlardan bazıları; kendilerini en çok hangi kimlikle tanımlıyorsunuz sorusuna “yüksek oranla %55.1 Hiçbir kimlikle, ikinci olarak %17.6’sı Mesleki kimliğimle” cevabı alınır. Burada

belirleyici olan modern kent insanının birden fazla kimlikle kendini tanımlaması, yine mesleki statü ve rollerin kimliği belirlemede önemli olmasıdır. Buna ilaveten, görüşülenler (% 44.5'i) bir siyasi kimliğinin olmadığını, (%14.3'ü) milliyetçi, (%11.8'i) muhafazakar olarak kendini tanımlar. Yine görüşülenlerin (%49.4'ü) siyasetle hiç ilgisi olmadığını, (%21.9'u) az ilgilendiği ve (%8.4'ü) ise ilgilendiğini belirtmiştir. Bu betimleme şekli, siyasal olana yönelik yetkinliği belirtmesinin yanı sıra siyasal sorunlara karşı tutumu anlatır. Görüşülenlerin yaklaşık yarısı siyasetle ilgisinin ve kimliğinin olmadığını belirterek siyasi tavrı ve yetkinliği göz ardı eder. Diğer taraftan, görüşülenlerin yüksek oranda siyasi kimliğinin olmadığını belirtmesi, toplumda siyasi zemin oluşturacak ideolojik unsurların varlığının olmadığına ve bu sebeple oluşabilecek ayrışmanın manipüle edileceğine işaret eder. Son olarak görüşülenler (%96.6) oranla mahalle veya site yönetimine katılmadığını ifade eder. Kamusal yaşam biçimini temsil eden mahalle ve site yönetimine katılmak yerel hayatın sorunlarına ilişkin karar, değiştirebilme ve eleştirebilme gibi kabiliyeti sağlar. Görüşülenlerin, yerleşim yerindeki yönetime katılmaması, kamusal bilinci zayıflatacak unsurları, yine kent sorunlarına dair hak- yükümlülüğün alınmayışını betimler.

Araştırma sürecinin son teması olan kentsel dönüşüm, 'yerinden etme ve sınıfsal tahliye' başlığında, günümüz toplumlarının yaşamış olduğu sosyo-ekonomik değişimler neticesinde ortaya çıkan hem mekânsal hem de toplumsal dönüşüm ele alınmıştır. Araştırmada incelenen İstanbul'un ilçesi olan Zeytinburnu'nda, kentsel dönüşüm projeleri hayata geçirilmekte veya sıklıkla gündem olmaktadır. Araştırmaya katılanların bölgelerinde gerçekleştirilen bu tarz projelerden, doğrudan veya dolaylı olarak etkilendiği görülmektedir (Ankete katılanların çevresinde yapılan kentsel dönüşüm projelerini (%50.5'i) duydum, (%25'i) bir şeyler duydum ve (%24.5'i) hiç duymadım şeklinde cevap verdiği görülür). Görüşülenlerin, genellikle kentsel dönüşüm projelerine dair bilgisi enformel kaynaklardan (% 32.8'i) Komşudan, (%24.2'si) Tanıdıklarından, (%21.6'sı) Medyadan olduğu ortaya çıkar. Görüşülenlerin %77.7'si kentsel dönüşüm projelerini olumlu görmektedir. Bunların, bir kısmı (%53.5) “depreme dayanıklı inşaların artması”, bir kısmı da (%35.8) “oturulan bölgenin yaşam düzeni arttırması” ile ilişkilendirmiştir. Nitel araştırma bulgularında ise görüşülenlerin bir kısmı (21 kişi) kentsel dönüşüm projelerini olumlu görmesinde, “iyi bir yaşam, barınma ve planlı bir

kentleşme” sunması belirleyici olmuştur. Kentsel dönüşüm, hızlı kentleşmenin ortaya çıkardığı ‘plansız ve kontrolsüz’ yapıları yeniden düzenleyerek canlandırmayı hedefler.

Diğer taraftan, görüşülenlerin %20’si projelerin olumsuz olduğuna yönelik kanaatleri vardır: Bunların, “%28.4’ü yapılacak işle ilgili açıklama yapılmadığı ve %20’si fikirlerinin sorulmadığına” yöneliktir. Bu sorunsalın ortaya çıkmasında, kentsel dönüşüm projelerinin “stratejik, kapsamlı ve toplumsal katılımı” gözetmekten yoksun olması belirleyicidir. Dahası, kentsel dönüşümden yetkili aktörlerin, hak ve sorumluluklar dahilinde geliştirilecek planları göz ardı etmesidir. Çalışma bulgularında dikkate değer diğer oranlar ise nitel araştırma bulgularında yaklaşık yarıya yakını (23 kişi) “mülkiyet hakkı ve kiracılık” sorunsalı ile ilişkilendirir (aynı sorunsal nicel bulgularda %28,4’lük bir oranı kapsar). Kentsel dönüşüm projelerinin öncelikli olarak ekonomik büyüme ve kâr oranını arttırmayı hedefleyerek mekânı değiştirmesi, toplumun gelir düzeyi düşük olan gruplarının mağduriyet yaşamasına neden olur. Başka deyişle, dönüşüm projeleri kentsel mekânın paylaşılması sorununu ortaya çıkararak eşitsizliği belirginleştirmektedir. Gelir düzeyi düşük olan sınıfların yaşadığı yerleşim yerlerinin kentsel dönüşüm sürecine dahil edilmesi çoğunlukla ‘mülkiyet hakkının yitirilmesi ve kiracı olanların zorunlu tahliyesi’ ile sonuçlanmaktadır. Yoksul kesimin yeni yaşam koşullarına uyum sağlayabilmesi için ‘yerel yönetim ve aktörlerin’ süreci iyileştirici birtakım politikalar (destekleyici) geliştirmelidir.

Araştırma bulgularında (hem nicel (%77.5) hem de nitel (33 kişi)) mekânın dönüşümünü hedefleyen uygulamaların ayrışmayı arttırdığı yönündedir. Çalışmada bu sorunsal David Harvey’in “**el koyarak / mülksüzleştirerek birikim**” / “**yaratıcı yıkım**” tezi ile açıklanmaya çalışılmıştır. Mekânın değişimi canlanma, iyileşme ve planlı bir çevreyi hedeflemesinin yanı sıra gelir seviyesi düşük olanların “**yerinden edilmesi veya tahliyesi**” ile sonuçlanır. Toplumun bazı sınıflarının yerinden edilmesi ile oluşan *boşluk*, sermaye sahiplerinin kâr ve rant temelli inşa ettiği mekânlara dönüşür ve yeniden dönüşen mekânların sahibi orta ve üst sınıflar olurken ayrışmanın görünürlüğü gittikçe daha fazla artar. Diğer bir deyişle, mahalle ve konut alanına yapılan müdahaleler bazı sosyal grup ve sınıfların yerinden edilmesini ortaya çıkarırken diğer tarafta ekonomik yeniden yapılanmanın etkisiyle dışarıya izole kapalı konut toplulukların doğmasına neden olur. Bir diğer husus ise kentsel dönüşüm ve yenileme

projeleri her ne kadar kentin çöküntü veya plansız alanlarını soylulaştırmayı (mutenalaştırmayı) hedeflese de kent mekânının kendine özgü kimliğini köklü bir değişikliğe uğratarak daha amorf alanlara veya kimliksiz mekânlara doğru dönüştürmektedir. Bu dönüşüm hem çöküntü alanlarının eski sakinlerinin aşına olmadığı ve yaşayış biçimine devam ettiremeyeceği bir alana sürüklemeyi hem de kent kimliğinin hilafına olabilecek bir sürecin başlatılmasına sebebiyet vermektedir.

Sonuç olarak kent mekânı hem ulusal-yerel devlet politikaları ve ekonomik gücü elinde bulunduran sermaye sahiplerinin hem de etnik, dinsel ve değer yargılarının farklılaşması neticesinde ortaya çıkan siyasal ve kültürel faktörlerin etkisiyle dönüşmekte ve toplumsal ayrışmaya gitmektedir. Kent planlamaları veya uygulamalarına bakıldığında, alınan kararlar genellikle toplumun tümünü kapsamayan politik ve ekonomik gücü elinde bulunduranların tekelinde olduğu gözlenmektedir. Yine, kentte yaşayanları etkileyen kararlar merkezi ve yerel yetkeler ve sermayeye sahip gruplar tarafından alınırken, kamuoyu sorgulaması göz ardı edilmektedir. Çoğunlukla bu sorunsal, ekonomik ve toplumsal olarak dezavantajlı olan gruplar için hayati öneme sahip kararlardan dışlanması ile sonuçlanırken literatürde var olan *kent hakkı* kavramının tekrardan sorgulanmasını gerektirmektedir. Yine, kentlerin *kimin için olması gerektiği ve nasıl planlanması veya yönetilmesi gerektiği* hala cevaplanamayan sorular arasındadır. Diğer yandan, kent mekânının yeniden üretimi ve dağılımı, toplumsal sınıfların sahip olduğu sosyo-ekonomik özelliklere göre belirlenir. Toplumsal sınıfların var olan özellikleri kent mekânında bütünleşme (homojenleşme) veya ayrışmasına neden olarak ikili yapıların görünürlüğünü keskinleştirmektedir. Artık, mekân ve konut temelli duvarların / kapıların veya sınırların geçirgenliği azalarak kent mekânında farklı sınıfların bir aradalığı yok olmaktadır. Kentlerde dönüşen mekânlar ile adeta toplumun farklı sınıflarını *birbirine değmeden, temas etmeden* çeşitli güzergâhlar sunarak yaşam alanı inşa etmeye meyilli hale gelmektedir.

Diğer taraftan, kent mekânının dönüşümünü amaçlayan planlama veya düzenlemeler, *sosyal politikalar* ile desteklenmeli, *hakkaniyet ve adil* bakışın çerçevesinde şekillenmelidir. Buna ilaveten, kentsel düzenlemelerde etkin olan siyasal erk veya yerel yönetimler mekânı dönüştürürken öncelikli olarak ‘ekonomik büyüme, rant / kâr’ elde etmekten ziyade, toplumun bütün kesimlerini sürece dahil ederek çeşitli müdahaleler

içermeli, *toplumu ve fiziksel (mekânsal) çevreyi önceleyen* bir bakış açısı benimsemelidir. Mekânın dönüşümde toplumsal sonuçlar değerlendirilerek *uzun vadeli, planlı, kontrollü ve sağlıklı yaşam koşullarını* önceleyen politikalar gerçekleştirilmelidir.

Kent insanın sahip olduğu ‘hak ve sorumluluklar’ sayesinde, siyasal erk veya yerel yönetimlerden kente yönelik çeşitli taleplerde bulunabilme imkanına sahiptir. Böylelikle, kent insanının kentsel sorunlara veya yaşanan yerle ilgili zorluklara ilişkin *talep etme, eleştirme, yönlendirme veya müzakere etme* kabiliyetini kendinde bulundurmalıdır. Başka bir deyişle, kentin ortak sorunlarına ilişkin hak ve sorumluluklarının bilincinde olan kent insanı hem kentin farklı sınıfları ile bir araya gelerek kamusal örgütlenmeyi inşa eder hem de birbirine yabancı toplulukların iletişimi sağlanır.

Kent alanında sosyal etkileşimi ve ilişkiyi yansıtan mekânsal bir boyut olan ‘konut’, sosyo-mekânsal ayrışmanın bir göstergesidir. Özellikle gelir seviyesi düşük veya yoksul kesim yeni yaşam koşullarına ayak uyduramadığı ve konut alanlarının da sağlık koşullarına uygun olmadığı görülmektedir. Bu durumda, siyasal erk / yerel yönetimlerin veya sermayeye sahip aktörlerin yaşanan süreci iyileştirmede sosyo-ekonomik destek sağlayarak *yaşam standartlarını yükseltmeyi ve sosyal yaşamı iyileştirmeyi* hedeflemelidir. Buna ilaveten, mahalle ve konut alanına fiziksel müdahaleyi planlayan kentsel dönüşüm projeleri, özellikle yerinden edilen yoksul ve gelir düzeyi düşük olan grupların *yaşam tarzına ve talebine uygun* konutları inşa etmelidir. En önemlisi de iyileştirilmesi ve canlandırılması planlanan alanlarda *eski sakinlerinin tutulması* amaçlanmalıdır. Diğer taraftan, kentsel ayrışmanın yeni biçimi olan dışarıya izole olan kapalı konutlar, toplumun üst ve orta sınıfının yaşadığı mekânlardır. Kapalı konutların oluşumu ve yayılımı, sermaye gruplarının sunum ve tercihine bırakılmamalıdır. Bu tarz konutların ortaya çıkardığı sosyo-mekânsal ayrışma sorunsalı, *siyasal erk/yerel yönetimler, kent planlama ve kentsel tasarım disiplinleri* tarafından çözüme kavuşturulmalıdır. Konut alanı özelinden *sosyo-mekânsal dağılım veya yayılmanın denetlenmesi, sosyal yaşam alanları ve kentsel alt yapılar dengeli, kontrollü ve eşit dağılımı* gözetmelidir.

Kapalı konutlarla çözülen mahalle ve komşuluk ilişkileri toplumun farklı kesimleri ile bir araya gelmesine ve çeşitliliğe engel olurken kamusal alanların da yok olmasına neden olmaktadır. Halbuki, kamusal alanlar yani kentin farklı kesimlerinin karşılaşma alanı, *kent insanın sosyal iletişim ve etkileşime geçtiği, toplumsal hoşgörü, birlik ve aidiyetin oluşabileceği* mekânlar olarak ayrışmayı önemli derecede öteler. Kent mekânında insanın var olması ve konumlanması (yerleşmesi), *'bütünleşme, adalet ve dayanışma'* ekseninde temellendirilmelidir.

Kent insanının temel unsurlarından biri, *çevresinde olup bitenin farkına varmalı ve ona karşı geliştireceği tavrın ve tutumun bilincinde* olmalıdır. Böylelikle, kent insanı etrafını fark etmesi, güzelleştirmesi ve düşünmesi gerekir.

KAYNAKÇA

- Abbott, A. (2013). *Disiplinlerin Kaosu*. (S. Gürses, Çev.) İstanbul: Küre Yayınları.
- Abbott, A. (2014). *Bölüm ve Disiplin: 100. Yılında Şikago Okulu*. İstanbul: Küre Yayınları.
- Akın, M. (2017). Siyasetin Mekân Kent. K. Alver içinde, *Kent Sosyolojisi* (s. 327-343). İstanbul: Çizgi Kitabevi.
- Akçaoğlu, A. (2019). Takdim. *idealkent: Loic Wacquant ve Kent Sosyolojisi* , 10 (26), 5-11.
- Akgün, A. (2014). Ayırışma-Ayrıştırma Temelli Mekânsal Pratiklerinin Toplumsal Pratiklerle İlişkisi Üzerine Bir Çalışma. *İdeal Kent* , 12, 28-39.
- Aksoy, N. D. ve Arslantaş, A. (2009). Devlet ve Yurttaşlığın Fonksiyonel Değişimi. *TÜBAR-XXV* , 9-26.
- Aktay, A. (2013). *Kentsel Mekânın Paylaşılması Sorunu: Tophane Örneği*. Sakarya: Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- Al_Omari, O. M. (2015). The Emergence of the Residential Gated Communities in Jordan. *Research Journal of Applied Sciences, Engineering and Techonology* , 11 (3), 293-298.
- Alford Young, J. (2003). Social isolation, and concentration effects: William Julius Wilson-revisited and re-applied. *Ethnic&Racial Studies* , 26 (6), 1073-1087.
- Altınok, E. (2012). Kentsel Mekânın Yeniden Organizasyonun Ekonomi Politikası ve Mülkiyete Müdahale 2000 Sonrası Dönemde İstanbul Toki Örneği. *Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü (Yayınlanmamış Tez)* .
- Altınok, E. ve Enlil, Z. (2012). Mekânın Yeniden Organizasyonunun Ekonomi Politikası. *Sigma 4* , 37-44.
- Altun, D. A. (2010). Kapalı Konut Siteleri ve 'Mahalle' Kavramı. *İdealkent* , 2, 216-244.
- Altun, T. A. (2012). İzmir'de Yeni Bir Konut Üretim Süreci Olarak Kapalı Konut Siteleri. *İdealkent* , 40-61.
- Alver, K. (2010). Mahalle: Mekân ve Hayatın Esrarlı Birlikteliği. *İdealkent: Mahalle* , 2, 116-140.
- Alver, K. (2017). Kent Sosyolojisi. K. Alver içinde, *Kent İmgesi* (s. 11-37). İstanbul: Çizgi Kitabevi.
- Alver, K. (2013). *Steril Hayatlar: Kentte Mekânsal Ayırışma ve Güvenlikli Siteler* (3. Baskı). Ankara: Hece Yayınları.

- Andersen, H. S. (2003). *Urban Sores: On the interaction between segregation, urban decay and deprived neighbourhoods*. England and USA: Ashgate Publishing Company.
- Andersson, R. (2007). Ethnic Residential Segregation and Integration Processes in Sweden. In K. Schönwalder, *Residential Segregation and the Intergration of Immigrants: Britain, the Netherlands and Sweden* (s. 61-91). Berlin: WZB.
- Anderson, T. R. ve Egeland, J. A. (1961). Spatial Aspects of Social Area Analysis. *American Sociological Review* , 26 (3), 392-398.
- Arlı, A. (2012). Şehir Sosyolojisi. K. Alver içinde, *Kent Sosyolojisi* (s. 107-151). Ankara: Hece Yayınları.
- Arlı, A. ve Göker, E. (2014, 76). Kent Sosyolojisini Bourdieu ve Wacquant ile Düşünmek. *Cogito: Pierre Bourdieu* , 121-140.
- Arlı, A. (2016). Yüzyıl Sonra 'Şehir'i Okuma Denemesi. R. E. Park içinde, E. W. Burgess ve L. Ünsaldı (Ed.), *Şehir: Kent Ortamındaki İnsan Davranışlarının Araştırılması Üzerine Öneriler* (P. K. Kayalığil, Çev., 2. Baskı., s. 7-31). Ankara: Heretik Yayınları.
- Assmann, J. (2015). *Kültürel Bellek* (İkinci Basım ed.). İstanbul: Ayrıntı .
- Ataç, E. (2013). "Büyük Dönüşüm" öncesi Türkiye kentlerini okumak, anlamak: Sosyo-ekonomik statüye bağlı mekânsal ayrışma üzerinden bir değerlendirme. *Toplum ve Bilim* , 126, 35-64.
- Ataöv, A. ve Osmay, S. (2007). Türkiye'de Kentsel Dönüşüme Yöntemsel Bir Yaklaşım. *METU JFA* , 24 (2), 57-82.
- Atkinson, R. ve Blandy, S. (2005). Introduction: International Perspectives on The New Enclavism and the Rise of Gated Communities. *Housing Studies* , 20 (2), 177-186.
- Atkinson, R. ve Flint, J. (2004). Fortress UK? Gated communities, the spatial revolt of the elites and time- space trajectories of segregation. *Housing Studies* , 19 (6), 875-892.
- Atkinson, R. ve Kintrea, K. (2001). Disentangling Area Effects: Evidence from Deprived and Non-deprived Neighbourhoods. *Urban Studies* , 38 (12), 2277-2298.
- Ayata, S. ve Ayata, A. G. (1996). *Konut, Komşuluk ve Kent Kültürü*. Ankara: T.C. Başkanlık Toplu Konut İdaresi Başkanlığı.
- Aydın, S. (2012, 6). İstanbul'da "Orta Sınıf" ve Kapalı Siteler. *İdeal Kent* , 96-123.
- Aydın, K. (2018). Max Weber, Eşitsizlik ve Toplumsal Tabakalaşma. *Journal of Economy Culture and Society* , 57, 245-267.

- Aytaç, Ö. (2017). Kent Mekânlarının Sosyo-Kültürel Coğrafyası. K. Alver içinde, *Kent Sosyolojisi* (s. 251-281). İstanbul: Çizgi Kitabevi.
- Bal, H. (2008). *Kent Sosyolojisi* (4. Baskı ed.). Isparta: Fakülte Kitabevi.
- Bal, H. (2015). *Sosyolojide Yöntem ve Araştırma Teknikleri*. Bursa : Sentez Yayıncılık.
- Bali, R. N. (2018). *Tarz-ı Hayat'tan Life Style'a*. İstanbul: İletişim Yayıncılık.
- Barbalet, J. (1982). Social Closure in Class Analysis: A Critique of PARKİN. *Sociology* , 16 (4), 484-497.
- Baş, T. ve Akturan, U. (2013). *Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Bauman, Z. (2001). *Community, Seeking Safety in an Insecure World*. Oxford, UK: Polity.
- Bavilolyael, B. F. ve Ökem, S. (2018). Katılımcı Mimari Tasarımda Yanıltıcı Simgeler Değer Olgusu ve Bir Sözde Katılımcılık Örneği Olarak Sulukule Kentsel Dönüşümü. *Megaron* , 13 (3), 347-362.
- Bayram, P. (2017). 19. Yüzyıl Osmanlı Devleti'nde Kentleşme: Yönetmelik Reformları ile Osmanlı Aydınlarının Kent Üzerine İzlenimlerine Dayalı Karşılaştırmalı Bir İnceleme. *LAÜ Sosyal Bilimler Dergisi* , 227-244.
- Bektaş, Y. ve Yücel, C. (2013). Ankara-Altındağ Tepesi Gecekondu Bölgesi'nde Mekânsal Ayrışmanın Gözlenmesine Yönelik Bir Araştırma. *MEGARON* , 8 (2), 115-129.
- Berry, B. J. ve Rees, P. H. (1969). The Factorial Ecology of Calcutta. *American Journal of Sociology* , 74 (5), 445-491.
- Berköz, L. (2012). Güvenlikli Yerleşimler: Konut Kullanıcılarının Yaşam Tercihlerindeki Değişim. *İdeal Kent* , 6, 172-189.
- Berköz, L. (2008). İstanbul'da korunaklı tek-aile konutları: Konut kalitesi ve kullanıcı memnuniyetlerinin belirlenmesi. *itüdergisi/a mimarlık, planlama, tasarım* , 7 (1), 110-124.
- Bıçkılı, D. (2005). Kentsel Yoksulluğun Yapısal Faktörlerle Analizi:Ekonomik ve Politik Yapının Yeniden Örgütlenmesi; Karşılaştırmalı Bir Analiz. *"İş, Güç" Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi* , 7 (1), 105-137.
- Bıçkılı, D. (2006). Kentsel Yeniden Yapılanma Çerçevesinde Mekânsal Yarılanma, Kentsel Yoksulluk ve Türkiye. M. Zencirkıran içinde, *Dünden Bugüne Türkiye'nin Toplumsal Yapısı* (s. 443-499). Ankara: Novakitap.
- Bilen, M. ve Şan, M. K. (2006). Yoksulluk Kültürü ve Türkiye'de Yoksulluk Sorunu. *Sivil Toplum* , 4 (13), 167-178.

- Billingsley, A. (1989). The Sociology of Knowledge of William J. Wilson: Placing The Truly Disadvantaged in its Sociohistorical Context. *The Journal of Sociology & Social Welfare* , 16 (4), 7-39.
- Bilsel, C. (2006, Ocak-Şubat). Kentsel Dönüşüm, Çözülen Kentler ve Parçalanın Kamusal Alan. *Mimarlık, Dosya: Kentleri "Paylaşmak"* .
- Blakely, E. J. ve Synder, M. G. (1995). Divided We Fall: Gated and Walled Communities in the United States . N. Ellin içinde, *Architecture of Fear* (s. 85-101). New York: Princeton Architectural Press.
- Blakely, J. E. ve Snyder, G. M. (1998). Separate Places: Crime and Security in Gated Communities. M. Felson, P. R.B, M. Felson, & R. B. Peise (Eds.) içinde, *Reducing crime through resl estate development and management* (s. 53-70). Washington: Urban Land Institute.
- Blandy, S. (2007). Gated communities in England as a response to crime and disorder: context, effectiveness and implications. *People, Place&Policy* , 47-54.
- Braude, L. (1970). Wirth and the Locus of Sociological Commitment. *The American Sociologist* , 5, 233-235.
- Brenner, N. (2000). The Urban Question as a Scale Question: Reflections on Henri Lefebvre, Urban Theory and the Politics of Scale. *International Journal of Urban and Regional Research* , 24 (2), 361-378.
- Brenner, N. ve Elden , S. (2009). Henri Lefebvre on State, Space, Territory. *International Political Sociology* , 3, 353-377.
- Boal, F. W. (1998). Exclusion and inclusion:segregation and deprivation in Belfast. S. Musterd ve W. Ostendorf içinde, *Urban Segregation and the Welfare State* (s. 94-110). London: Routledge.
- Bolt, G., Burgers, J. ve Kempen, R. v. (1998). On the Social Significance of Spatial Location; Spatial Segregation and Socail Inclusion. *Neth. J. of Housing and Built Enviroment* , 13 (1), 83-95.
- Bolt, G., Phillips, D. ve Kempen, R. V. (2010). Housing Policy, (De) segregation and Social Mixing: An International Perspective. *Housing Studies* , 25 (2), 129-135.
- Bogus, L. M. (2016). Urban Segregation: A Theoretical Approach. *Observatorio Das Metropoles* , 7-25.
- Bourdieu, P. (2015). *Ayrım: Beğeni Yargısının Toplumsal Eleştirisi*. (D. Fırat, & G. Berkurt, Çev.) Ankara: Heretik Yayınları.
- Bookchin, M. (2014). *Kentsiz Kentleşme:Yurttaşlığın Yükselişi ve Çöküşü*. (B. Özyalçın, Çev.) İstanbul: Sümer Yayıncılık.

- Bourdieu, P. (2015). *Ayrım: Beğeni Yargısının Toplumsal Eleştirisi*. (D. Fırat, & G. Berkurt, Trans.) Ankara: Heretik Yayınları.
- Buğra, A. (2013). *Kapitalizm ,Yoksulluk ve Türkiye 'de Sosyal Politika*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Burke, M. (2001). The Pedestrian Behaviour of Residents in Gated Communities. *Walking the 21 st Century*, 2, s. 139-150. Perth, Australia.
- Caldeira, T. P. (1996). Building up Walls: The New Pattern of Spatial Segregation in Sao-Paulo. *International Social Science Journal* , 48 (1), 55-66.
- Caldeira, T. P. (2000). *City of Walls: Crime, segregation, and Citizenship in Sao Paulo*. London: University of California press.
- Caldeira, T. P. (2012). Fortified enclaves: The new urban segregation. In J. Lin, & C. Mele, *The urban sociology reader* (s. 419-427). Routledge.
- Candan, A. B. ve Kolluoğlu, B. (2008). Emerging spaces of neoliberalism. A gated town and a public housing project in İstanbul. *New Perspectives on Turkey* , 39, 5-46.
- Candan, A. B. ve Kolluoğlu, B. (2010). *1990 Sonrası İstanbul'da kentsel Dönüşüm ve Sosyal Tabakalaşma*. Proje no: 106K336. İstanbul: Tübitak.
- Caner, G. ve Bölen, F. (2013). Implications of Socio-spatial Segregation in Urban Theories (Kentsel Kuramlarda Sosyo-Mekânsal Ayrışmaya Dair Çıkarımlar). *Planlama* , 23 (3), 153-161.
- Cansever , T. (2013). *İslam'da Şehir ve Mimari*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Cansever, T. (2010). *İstanbul ve Meseleleri* . İstanbul: Türk Kültürüne Hizmet Vakfı.
- Cameron, A. E., Cabaniss, E. R. ve Teixeira-Poit, S. M. (2010). Revisiting Underclass Debate: Contemporary Applications and Policy Implications. *Hispanic Journal of Behavioral Sciences* , 34 (1), 23-42.
- Castells, M. (1977a). *Kent, Sınıf, İktidar*. (A. Erendil, Çev.) Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Castells, M. (1977b). *The Urban Question: A Marxist Approach*. Cambridge, Massachusetts: The MIT Press.
- Castells, M. (1983). *The City andThe Grassrootts, A Cross-Cultural Theory of Urban Social Movement*. London: Edvard Arnold.
- Castells, M. (2002). *The Castells Reader on Cities and Social Theory*. (I. Susser, Dü.) USA: Blackwell.

- Castells, M. (2013). *Enformasyon Çağı: Ekonomi, Toplum ve Kültür 'Ağ Toplumunun Yükselişi'* (3. baskı). (E. Kılıç, Çev.) İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Clark, V. ve Ivankova, N. (2018). *Karma Yöntemler Araştırması: Alana Yönelik Bir Kılavuz*. (Ö. Ç. Bökeoplu, Ed.) İstanbul: Nobel Yayıncılık.
- Coiaetto, E. (2007). The Role of the Development Industry in Shaping Urban Social Space: a Conceptual Model. *Geographical Research* , 45 (4), 340-347.
- Creswell, J. W. (2013). *Nitel Araştırma Yöntemleri*. (M. Bütün, & S. B. Demir, Çev.) Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Creswell, J. W. (2017). *Araştırma Deseni: Nitel, Nicel ve Karma Yöntem Yaklaşımları*. (S. B. Demir, Çev.) Ankara: Eğiten Kitap Yayıncılık.
- Creswell, J. W., Shope, R., Clark, V. L. ve Green, D. O. (2006). How Interpretive Qualitative research Extends Mixed Methods Research. *Research in the Schools* , 13 (1), 1-11.
- Creswell, J. ve Clark, V. L. (2020). *Karma Yöntem Araştırmaları*. (Y. Dede ve S. B. Demir, Çev.) Ankara: Anı Yayıncılık.
- Crow, G. (2015). Race, Community and Conflict as a methodological classic. *Ethnic and Racial Studies* , 38 (3), 386-390.
- Cummins, I. (2015). Reading Wacquant: social work and advanced marginality. *European Journal of Social Work* , 1-15.
- Crump, J. (2002). Deconcentration by demolition: public housing, poverty, and urban policy. *Environment and Planning D: Society and Space* , 20, 581-596.
- Çelik , Z. (2015). *19. Yüzyılda Osmanlı Başkenti Değişen İstanbul*. İstanbul: Türk İş Bankası Kültür Yayınları.
- Çetin, İ. (2012). Kentsel Ayrışma ve Mekânsal Kümlenme Biçimleri. *İdeal Kent* , 7, 160-166.
- Çetin, Z. Ö. (2017). Kent Teorisinin Ortaya Çıkışı ve Gelişimine Dair Bir İnceleme. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi* , 31 (2), 289-310.
- Çoban, A. N. (2012). Cumhuriyetin İlanından Günümüze Konut Politikası. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi* , 67 (3), 75-108.
- Danış, D. (2001). İstanbul'da Uydu Yerleşmelerin Yaygınlaşması: Bahçeşehir Örneği. F. Gümüşoğlu içinde, *21. Yüzyıl Karşısında Kent ve İnsan* (s. 151-160). İstanbul: Bağlam.
- Davis, M. (2007). *Gecekondu Gezegeni*. (G. Koca, Çev.) İstanbul: Metis Yayıncılık.

- Demirci, H. A. (2016). Kentsel Aidiyetin Geliştirilmesinde Tarih Disiplininin, Mimari Kültürün, Mekânın Önemi: Kültürel Muhafazakarlar Örneği. *Kent Kültürü ve Kentlilik Bilinci Sempozyumu* (s. 149-165). Bursa: Bursa Kent Konseyi Bilimsel Yayınlar.
- Demiral, S. (2016). Sosyal Tabakalar ve Kentsel Katmanlar: İstanbul'da Mekânsal Ayrışma Biçimleri. içinde L. Sunar (Ed.), *Türkiye'de Toplumsal Tabakalaşma ve Eşitsizlik* (ss. 315-341). Ankara: Matbu Kitap.
- Dikeç, M. (2016). Siyaset Üzerine Düşünme Tarzı Olarak Mekân. *Cogito:Mekân ve Siyaset* (84), 45-69.
- Doğan, B. (2006). Harvey ve Castells'de Kent Sorunsalı: Politik Ekonomi Vizyonu ve Sınırlılıkları. *U.Ü Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi* , 7 (11), 111-130.
- Dominique, S. (2005). *Sosyoloji Düşüncesinin Özünde Öteki ile İlişki*. (A. Sözmezay, Çev.) İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Duru, B. ve Alkan, A. (2002). 20. Yüzyılda Kent ve Kentsel Düşünce. B. Duru, & A. Alkan içinde, *20. Yüzyıl Kenti* (s. 7-27). İstanbul: İmge Kitabevi.
- Elliott, B. (1980). Manuel Castells and the New Urban Sociology. *The British Journal of Sociology* , 31 (1), 151-158.
- Erder, S. (2006). *Refah Toplumunda Getto*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Erder, S. (2013). *İstanbul'a bir kent kondu: Ümraniye*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Erdem, H. (2012). David Harvey'de Kapitalizmin Krizi ve Şehir. *İkinci Uluslararası Felsefe Kongresi* , 455-461.
- Ergun, C. ve Gül, H. (2017). Kentli Hakları Çerçevesinde Kentsel Dönüşüm Üzerine Bir Değerlendirme. *Belediyelerin Geleceği ve Yeni Yaklaşımlar* , 3, 49-61.
- Erkilet, A. (2013). "Düzygün Aileler", "yeni gelenler" e karşı :Korku siyaseti, tahliyeler ve kentsel ayrışma. A. Çavdar ve P. Tan içinde, *İstanbul:Müstesna Şehrin İstisna Hali* (s. 127-149). İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Erman, T. (2010). Kent Çalışmalarının Geçmişi ve Bugünü: Hakim Paradigmalar ve Yeni Sorunsallar. *İdeal Kent* , 1, 32-43.
- Erman, T. (2013). Kent ve Gecekondu. Ö. Uğurlu, N. Pınarcıoğlu içinde, A. Kanbak, ve M. Şiriner, *Kent Sosyolojisi Çalışmaları* (s. 227-267). İstanbul: Örgün Yayınevi.
- Erman, T. (2016). *"Mış Gibi Site" Ankara'da Bir TOKİ- Gecekondu Dönüşüm Sitesi*. İstanbul: İletişim Yayınları.

- Ertan, K. A. ve Ertan, B. (2005). Kentli Hakları: Kent ve İnsan Hakları Bağlamında Kentsel Hizmetlere Erişim Hakkı. İçinde *Kentsel Dönüşüm ve İnsan Hakları* (s. 47-70). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Evren, B. (2003). Balıklı Ayazması ve Kilisesi. In B. Evren, *Surların Öte Yanı: Zeytinburnu* (s. 40-67). İstanbul: Zeytinburnu Belediyesi Kültür Yayınları.
- Fainstein , N. I. ve Fainstein, S. S. (1982). Introduction: Restoration and Struggle: Urban Policy and Social Forces. N. I. Fainstein içinde, *Urban Affairs Annual Reviews: Urban Policy Under Capitalism* (Vol. 22, s. 9-23). London: Sage Publications.
- Faroqhi, S. (1997). *Osmanlı Kültürü ve Gündelik Yaşam: Ortaçağdan Yirminci Yüzyıla*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Forrest, R. ve Wissink, B. (2017). Whose City now? Urban managerialism reconsidered (again). *The Sociological Review* , 65 (2), 155-167.
- Friedrichs, J. (1998). Social inequality, segregation and urban conflict: the case of Hamburg. S. Musterd ve W. Ostendorf, içinde. London: Routledge.
- Funchs, C. (2019). Henri Lefebvre's Theory of the Production of Space and the Critical Theory of Communication. *Communication Theory* , 29 (2), 129-150.
- Garrioch, D. ve Peel, M. (2006). Introduction: The Social History of Urban Neighborhoods. *Journal of Urban History* , 32 (5), 663-676.
- Grant, J. ve Mittelsteadt, L. (2004). Types of gated communities. *Environ. Plann.* , 31, 913-930.
- Grant, J. (2007). An American effect: Contextualizing gated communities in Canadian planning practice. *Can. J. Urban Res.* , 16 (1), 1-19.
- Grant, J. ve Mittelsteadt, L. (2004). Types of gated communities. *Environ. Plann.* , 31, 913-930.
- Gökçen , T., Akbulut, R. ve Bayar, Z. (2003). Ekonomi ve Nüfus Yapısı. B. Evren içinde , *Surların Öte Yanı: Zeytinburnu* (s. 358-439). İstanbul: Zeytinburnu Belediyesi Kültür Yayınları.
- Göktürk, A. (2002). Kentsel Haklar Kentsel Yoksulları Kapsar İse. Y. Özdek içinde, *Yoksulluk, Şiddet ve İnsan Hakları* (s. 1-44). Ankara: TODAİE.
- Görmez, K. (1997). *Kent ve Siyaset*. Ankara: Gazi kitabevi.
- Güler, M. (2011). Kentsel Haklar, Kapitalizm ve Katılım. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi* , 49-71.
- Güllüpnar, F. (2012). Kent Sosyolojisi Kuramları Üzerine Bir Literatür Değerlendirmesi. *Çağdaş Yerel Yönetimler* , 21 (3), 1-29.

- Gültekin, A. A. ve Ünlü, A. (2015). Kapılı-Ayrık Konut Yerleşmelerinin Çevresel Stres Bağlamında Yakın Çevre Etkileri. *MEGARON* , 10 (3), 343-354.
- Gültekin, A. A. (2019). "Gettolaşma" Söylemi Bağlamında Sosyo-mekânsal Sürgün Yerleri. *İdealkent: Loic Wacquant ve Kent Sosyolojisi* , 10 (26), 254-278.
- Günaydın, B. (2015). Kentsel Dönüşümün Öncülü ve Ardılı Olarak Göç: Zeytinburnu Sümer Mahallesi Örneği. *Göç Araştırmaları Dergisi* , 1 (2), 84-111.
- Genç, F. N. (2008). Türkiye'de Kentsel Dönüşüm: Mevzuat ve Uygulamaların Genel Görünümü. *Yönetim ve Ekonomi* , 15 (1), 115-130.
- Ghulyan, H. (2017). Lefebvre'nin Mekân Kuramının Yapısal ve Kavramsal Çerçevesine Dair Bir Okuma. *Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi* , 26, 1-29.
- Giddens, A. (2005). *Sosyoloji*. (C. Güzel, Ed.) Ankara: Ayraç Yayınevi.
- Giddens, A. (2012). *Sosyoloji: Kısa Fakat Eleştirel Bir Giriş* (4. Baskı). (Y. Ü. Battal, Çev.) Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Giddens, A. ve W. Sutton, P. (2016). *Sosyolojide Temel Kavramlar*. (A. Esgin, Çev.) Ankara: Phoenix Yayınları.
- Gottdiener, M. (2001). Mekân Kuramı Üzerine Tartışma: Kentsel Praksise Doğru. *Praksis* , 2, 248-269.
- Gökçen , T., Akbulut, R. ve Bayar, Z. (2003). Ekonomi ve Nüfus Yapısı. B. Evren içinde , *Surların Öte Yanı: Zeytinburnu* (s. 358-439). İstanbul: Zeytinburnu Belediyesi Kültür Yayınları.
- Habermas, J. (2015). *Kamusal Yaşamın Yapısal Dönüşümü*. (T. Bora ve M. Sancar, Çev.) İstanbul: İletişim Yayıncılık.
- Hamnett, C. (1998). Social segregation, social polarisation and the underclass. R. Paddison içinde, *Urban Studies Handbook* (s. 162-176). London: Sage.
- Hamnett, C. ve Cross, D. (1998). Social change, social polarisation and income inequality in London, 1979-1993. *GeoJournal-Social Inequalities and Urban Restructuring* , 46 (1), 39-50.
- Harris , C. D. ve Ullman , E. L. (1945). The Nature of Cities . *American Academy of Political and Social Science* , 7-17.
- Hart, C. W. (1969). *Zeytinburnu Gecekondu Bölgesi*. (N. Saran, Trans.) İstanbul: İstanbul Ticaret Odası Yayınları.
- Harvey, D. (2013). *Asi Şehirler*. (A. D. Temiz, Çev.) İstanbul: Metis Yayınları.
- Harvey, D. (2016). *Kent Deneyimi*. (E. Doğancılar, Çev.) İstanbul: Sel Yayınları.

- Harvey, D. (1969). *Explanation in Geography*. London: Edward Arnold.
- Harvey, D. (1990). Flexible Accumulation through Urbanization Reflections on "Post-Modernism" in the American City. *Perspecta* , 251-272.
- Harvey, D. (1997). *Postmodernliğin Durumu*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Harvey, D. (1999). *Justice, Nature & the Geography of Difference Oxford*. UK: Balckwell.
- Harvey, D. (2002). Sınıfsal Yapı ve Mekânsal Farklılaşma Kuramı. *20. Yüzyıl Kenti, içinde*. (B. Duru ve A. Alkan, Trans., s. 147-173). İstanbul: İmge Kitabevi.
- Harvey, D. (2002). Toplumsal Adalet, Postmodernizm ve Kent. B. Duru ve A. Alkan (Dü) içinde, *20. Yüzyıl Kenti* (s. 215-248). Ankara: İmge Kitabevi.
- Harvey, D. (2008, Eylül-Ekim). The Right to the City. *New Left Review* 53 , 23-40.
- Harvey, D. (2009). *Sosyal Adalet ve Şehir* (Üçüncü Basım). (M. Moralı, Çev.) İstanbul: Metis Yayınları.
- Harvey, D. (2010). *Sermaye Muamması: Kapitalizmin Krizleri*. (S. Savran, Çev.) İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Harvey, D. (2011). *Sermayenin Mekânları: Eleştirel Bir Coğrafyaya Doğru*. İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Harvey, D. (2011). "Yeni" Emperyalizm: Mülksüzleşme Yoluyla Birikim. *Praksis* , 23-48.
- Harvey, D. (2011). *Umut Mekânları* (İkinci Basım ed.). (Z. Gambetti, Çev.) İstanbul: Metis Yayınları.
- Harvey, D. (2013). *Asi Şehirler*. (A. D. Temiz, Çev.) İstanbul: Metis Yayınları.
- Harvey, D. (2016). *Kent Deneyimi*. (E. Doğancılar, Çev.) İstanbul: Sel Yayınları.
- Harvey, D. (2017). *Sermayenin Sınırları*. İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Hatt, K. P. ve Reiss, J. A. (2002). Kentsel Yerleşimlerin Tarihi. B. Duru ve A. Alkan içinde, *20. Yüzyıl Kenti* (a. 37-55). İstanbul: İmge Kitabevi.
- Hatt, P. K. ve Reiss, A. J. (2002). Kentsel Yaşam Toplumbilimi: 1946-1956. B. Duru, ve A. Alkan içinde, *20. Yüzyıl Kenti* (s. 127-147). İstanbul: İmge Kitabevi.
- Hart, C. W. (1969). *Zeytinburnu Gecekondu Bölgesi*. (N. Saran, Çev.) İstanbul: İstanbul Ticaret Odası Yayınları.
- Helle, H. J. (1996). Kentlileşmiş İnsan. *cogito- kent ve kültürü* , 8, 71-81.

- Hesse-Biber, S. (2010). Qualitative Approaches to Mixed Methods Practice. *Qualitative Inquiry* , 16 (6), 455-468.
- Hesse-Biber, S. (2010). *Mixed Methods Research*. New York:London: The Guilford Press.
- Hesse-Biber, S. (2015). Mixed Methods Research: The "Thing-ness" Problem. *Qualitative Health Research* , 25 (6), 775-788.
- Heywood, A. (2012). *Siyaset Teorisine giriş* (4. Baskı). (H. M. Köse, Çev.) İstanbul: Küre Yayınları.
- Hoyt, H. (1933). *One Hundred Years of Land Values in Chicago: The Relationship of the Growth of Chicago to the Rise in Its Land Values, 1830-1933*. Chicago: The Universty Of Chicago Press .
- Humerman, A. ve Miles, M. (1994). Data Mnagement and Analysis Metods. N. Denzin, ve Y. Lincoln içinde, *Handbook of Qualitive Research* (s. 428-44). Thousand Oaks, CA: Sage.
- Janoski, T., Alford, R., Hicks, A. ve Schwartz, M. (2010). *Siyaset Sosyolojisi*. Ankara: Phoenix Yayınları.
- Işık, O. ve Pınarcıoğlu, M. (2003). *Nöbetleşe Yokulluk: Gecekondulaşma ve Kent Yoksullar: Sultanbeyliği Örneği*. İstanbul: İletişim Yayıncılık.
- İçli, G. (2013). Kentsel Yapılı Çevrenin Üretimi ve Yeni Mekânsal Dinamikler- Kentsel Dönüşüm Üzerine Sosyolojik Bir Değerlendirme. *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi* , 5 (1).
- İçli, G. (2014). Dönüşüm Uygulamaları: Kentsel Dönüşüm, Politikalar, Uygulamalar. N. Sam ve R. Sam içinde, *Sosyo-Kültürel Farklılık ve Alaşım Mekânları* (s. 75-95). Bursa: Ezgi Kitabevi.
- İnalcık, H. (2010). İstanbul'un Osmanlı-Türk Şehri Olarak Yeniden İnşası. F. Başar içinde, *Kültürler Başkenti İstanbul* (s. 150-156). İstanbul: Türk Kültürüne Hizmet Vakfı.
- Jenkins, R. (2005). The place of theory: John Rex's contribution to the sociological study of ethnicity and 'race'. *Ethnic and Racial Studies* , 28 (2), 201-211.
- Kahraman, T. (2013). Kent hukukunun yeni yüzü: Düzenleyici devletten seçkinleştirici devlete. A. Çavdar ve P. Tan içinde, *İstanbul: Müstesna Şehrin İstisna Hali* (s. 17-51). İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Karaarslan, Ö. N. ve Karaarslan, F. (2017). Modern Kentsel Mekânlar ve Mahalle-Güvenlikli Siteler ile Mahallenin İşlevsel Kıyısı. A. Erkilet ve Y. Çolak (Eds.), *Magnetsiz Şehirler: Türkiyede Kentlerin Dönüşümü* (s. 39-69). İstabul: Nobel Yayıncılık.

- Kara, H. ve Ertugal, E. (2020). Osmanlı Dönemi'nde İstanbul'un Planlama Süreci. *Kültürler Başkenti İstanbul, içinde*. (s. 180-186). İstanbul: Türk Kültürüne Hizmet Vakfı.
- Kaya, T. (2011). Chicago Okulu: Chicago'ya Özgü Bir Perspektif. *Sosyoloji Dergisi* , 22, 367-383.
- Kaygalak, S. (2001). Yeni Kentsel Yoksulluk, Göç ve Yoksulluğun Mekânsal Yoğunlaşması: Mersin/Demirtaş Mahallesi Örneği. *Praksis* , 2, 124-172.
- Kümbetoğlu, B. (2012). *Sosyolojide ve Antropolijide Niteliksel Yöntem ve Araştırma*. İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- Kıray, B. (1998). *Kentleşme Yazıları*. İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Kırmızı, M. (2019). Loic Wacquant'a İlişkin Notlar Üzerinden Güncel Türkiye Okuması Denemesi. *İdealKent: Loic Waquant ve Kent Sosyolojisi* , 10 (26), 316-340.
- Kim, A. H. ve White, M. J. (2010). Panethnicity, Ethnic Diversity and Residential Segregation. *The University of Chicago Press Journals* , 5, 1558-1596.
- King, D. A. (1996). Çeperlerin Merkeze Dahil Edilmesi. *cogito-kent ve kültürü* , 8, 193-211.
- Keleş, R. (1993). *Kent ve Siyaset Üzerine Yazılar*. İstanbul: ULA-EMME.
- Keleş, R. (1980). *Kentbilim Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Keleş, R. (2015a). *Kent, Kentsel Siyaset ve Çevre Yazıları*. İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- Keleş, R. (2015b). *Kentleşme Politikası* (14. Baskı). Ankara: İmge Kitabevi.
- Keleş, R. (2014). *Türkiye'de Kentleşme, Konut ve Gecekondu*. İstanbul: Cem Yayınevi.
- Kempen, R. V. ve Özüekren, A. Ş. (1998). Ethnic Segregation in Cities: New Forms and Explanations in a Dynamic World. *Urban Studies* , 35 (10), 1631-1656.
- Kempen, R. V. ve Murie, A. (2009). The New Divided City: Changing Patterns in European Cities. *Tijdschrift voor Economische en Sociale Geografie* , 100 (4), 377-398.
- Knox, P. ve Pinch, S. (2010). *Urban Social Geography* (6. baskı.). England: PEARSON.
- Koyuncu, A. (2009). Küresel Kentte Komşuluk. *Selçuk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Dergisi* (22), 23-42.
- Koyuncu, A. (2015). *Kentleşme ve Göç*. İstanbul: Hikmetevi Yayınları.

- Koyuncu, A. (2011). Sosyoloji Kuramlarında Kent. *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi* , 25, 31-56.
- Kozal, Ö. E. (2017). Harvey'in Mülksüzleştirme Yoluyla Birikim Kavramına Eleştirel Bir Bakış: Türkiye Örneği. *Finans Politik ve Ekonomik Yorumlar* , 54 (628), 57-70.
- Kurban, S. ve Akman, H. (2019). Aynı Mekânda Ayrılıklar: David Harvey'in Mekânsal Farklılaşma Kuramına Dair Bir Değerlendirme. *Social Sciences Studies Journal* , 5 (38), 3266-3273.
- Kuper, A. ve Kuper, J. (2016). *Sosyal Bilimler Ansiklopedisi*. (K. A. Bayram, Çev.) Ankara: Adres Yayınları.
- Kurtuluş, H. (2005). Bir "Ütopya" Olarak Bahçeşehir. H. Kurtuluş içinde, *İstanbul'da Kentsel Ayrışma* (s. 77-127). İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- Kurtuluş, H. (2005). İstanbul'da Kapalı Yerleşmeler: Beykoz Konakları Örneği. H. Kurtuluş içinde, *İstanbul'da Kentsel Ayrışma* (s. 161-187). İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- Kurtuluş, H. (2006). Kentsel Dönüşüme Modern Kent Mitinin Çöküşü Çerçevesinden Bakmak. *Planlama* , 2, 7-11.
- Kurtuluş, H., Purkis, S., ve Alada, A. (2012). *İstanbul'da Yeni Konut Sunum Biçimleri ve Orta Sınıfların Sosyo-Mekânsal Yeniden İnşası*. Ankara: Proje no: 110K061 Tübitak .
- Kurtuluş, H. (2013). Kent Sosyolojisinde Değişen Kavrayışlar ve Türkiye'nin Kentleşme Deneyimi. Ö. Uğurlu, N. Pınarcıoğlu içinde, A. Kanbak ve M. Şiriner, *Kent Sosyolojisi Çalışmaları* (s. 177-227). İstanbul: Örgün Yayınevi.
- Kurtuluş, H. ve Türkün, A. (2005). Giriş. H. Kurtuluş içinde, *İstanbul'da Kentsel Ayrışma* (s. 9-25). İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Küçük, C. (2010). Yıkılan İmparatorluğun Terk Edilen Başkenti İstanbul. F. Başar içinde, *Kültürler Başkenti İstanbul* (s. 482-500). İstanbul: Türk Kültürüne Hizmet Vakfı.
- Legeby, A. (2010). *Urban segregatio and urban form: From residential segregation to segregation in public space*. Stockholm, Sweeden: TRITA-ARK.
- Lefebvre, H. (2013). *Kentsel Devrim*. (S. Sezer, Çev.) İstanbul: Sel Yayıncılık/ Kentsel.
- Lefebvre, H. (2015). *Şehir Hakkı*. (I. Ergüden, Çev.) İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Levent, T. ve Levent, Y. S. (2011). Küreselleşme, Mekânsal Planlama Yaklaşımlarındaki Değişme ve Kamu Yararı. *Toplum ve Demokrasi* (11), 53-74.

- Lefebvre, H. (2016). *Mekânın üretimi* (Dördüncü Baskı.). (İ. Ergüden, Çev.) İstanbul: Sel Yayıncılık: Kentsel.
- Lenoard, S. ve Pahl, R. (2011). Managerialism, Managers and Self-Management. *The Royal Geographical Society* , 11 (1), 87-90.
- Lichter, D. T., Parisi, D. ve Taquino, M. C. (2015). Toward a New Macro Segregation? Decomposing Segregation within and between Metropolitan Cities and Suburbs. *American Sociological Review* , 80 (4), 843-873.
- Low, S. M. (2001). The Edge and the Center: Gated Communities and the Discourse of Urban Fear . *American Anthropologist Association* , 103, 45-58.
- Lynch, K. (2016). *Kentin İmgesi* (8. basım). (İ. Başaran, Çev.) İstanbul: Türk İş Bankası Kültür Yayınları.
- Marcuse, P. (2005). The Layered City. P. Madsen ve R. Plunz içinde, *The Urban Lifeworld: Formation Perception Representation* (s. 94-114). Newyork: Routledge.
- Marcuse, P. (1995). Walls of fear and Walls of Support. N. Ellin içinde , *Architecture of Fear* (s. 101-115). New York: Princeton Achitectural Press.
- Marcuse, P. (1997). The Ghetto of Exclusion and the Fortified Enclave: New Patterns in the U. S. *American Behavioral Scientist* , 41, 311-326.
- Mardin, Ş. (2016). *Türkiye'de Toplum ve Siyaset*. (M. Türköne ve T. Önder, Dü) İstanbul: İletişim Yayınları.
- Mardin, Ş. (2016). *Türkiye'de Toplum ve Siyaset*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Massey, D. S. ve Denton, N. A. (1989). Hypersegregation in U.S. Metropolitan Areas: Black and Hispanic Segregation along Five Dimensions. *Demography* , 26, 373-391.
- Massey, D. S. ve Denton, N. A. (1988). The Dimensions of Residential Segregation. *Social Forces* , 67 (2), 281-315.
- Massey, D. S., Condran, G. A. ve Denton, N. A. (1987). The Effect of Residential Segregation on Black Social and Economic Well-Being. *Social Forces* , 66, 29-56.
- Massey, D. S. (1990). American Apartheid: Segregation and the Making of the Underclass. *American Journal of Sociology* , 96 (2), 329-357.
- Massey, D. S. ve Denton, N. A. (1993). *American Apartheid: Segregation and the Making of the Underclass*. Cambridge: Mass: Harvard University Press.
- Massey, D. S., Rothwell, J. ve Domina, T. (2009, November). The Changing Bases of Segregation in the United States. *Annals, Aapss* , 74-90.

- Maxwell, J. A. (2016). Expanding the History and Range of Mixed Methods Research. *Journal of Mixed Methods Research* , 10 (1), 12-27.
- Mayer, M. (2006). Manuel Castells' The City and the Grassroots. *International Journal of Urban and Regional Research* , 30 (1), 202-6.
- Mayer, M. (2017). Whose city? From Ray Pahl's critique of the Keynesian city to the contestations around neoliberal urbanism. *The Sociological Review* , 65 (2), 168-183.
- McKenzie, E. (2005). Constructing The Pomerium in Las Vegas: A Case Study of Emerging Trends in American Gated Communities. *Housing Studies* , 20 (2), 187-203.
- Merrifield, A. (2017). *Yeni Kent Sorunu* (Toprak, Duygu; Akyos, Ceren; Çev.). İstanbul: Tekin Yayınevi.
- Milicevic, A. S. (2001). Radical Intellectuals: What happened to the New Urban Sociology? *International Journal of Urban and Regional Research* , 25 (4), 759-783.
- Model, S. (1985). Colonial Immigrants in a British City: A Class Analysis Review. *Oxford Journals* , 64 (2), 532-533.
- Moore, R. (1977). Becoming a sociologist in Sparkbrook. (C. Bell ve H. Newby, Dü) *Doing Sociological Research* , 87-107.
- Mumford, L. (2013). *Tarih Boyunca Kent* (2. Basım). (G. Koca ve T. Tosun, Çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Murie, A. (1998). Segregation, exclusion and housing in the divided city. S. Musterd, ve W. Ostendorf içinde, *Urban Segregation and the Welfare State: Inequality and exclusion in western cities* (s. 110-126). London: Routledge.
- Murphy, R. (1984). The Structure of Closure: A Critique and Development of the Theories of Weber, Collins, and Parkin. *The British Journal of Sociology* , 35 (4), 547-567.
- Musterd, S. ve Ostendorf, W. (1998). Segregation, polarisation and social exclusion in metropolitan areas. S. Musterd ve W. Ostendorf içinde, *Urban Segregation and the Welfare State: Inequality and exclusion in western cities* (s. 1-15). London: Routledge.
- Musterd, S. (2005). Social and Effect Segregation in Europe: Levels, Causes, and Effects. *Journal of Urban Affairs* , 27 (3), 331-348.
- Musterd, S. ve Andersson, R. (2006). Employment, Social Mobility and Neighbourhood Effects: The Case of Sweden. *International Journal of Urban and Regional Research* , 30 (1), 120-40.

- Mühürdaroğlu, A. (2019-1). Kentsel Yoksulluk Tartışmalarının Kavramsal Kalibrasyonu: Wacquant ve İleri Marjinalite. *İdeal Kent* , 10 (26), 28-59.
- Neuman, L. W. (2016). *Toplumsal Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Nureddin, N. (2019). Kent Siyaset İlişkisinin Dönüşümü Üzerine Bir Değerlendirme. *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi* , 238-258.
- Quillian, L. ve Lagrange, H. (2016). Socioeconomic Segregation in Large Cities in France and the United States. *Demography* , 53, 1051-1084.
- Okutan, A. (1995). *Türkiye'de Knetleşme ve Siyasal Yapı*. Ankara: Türk Demokrasi Vakfı.
- Osmay, S. (1998). 1923'ten Bugüne Kent Merkezlerinin Dönüşümü. *75 Yılda Değişen Kent ve Mimarlık içinde*. (s. 139-155). İstanbul: Kültür Yayınları.
- Ökmen, M. (2005). Bir İnsan Hakkı Olarak Kentli haklarının Geliştirilmesi ve Yerel Yönetimler. *Kentsel Dönüşüm ve İnsan hakları içinde*. (s. 17-40). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Öncü, A. (2016). "İdealinizdeki Ev" Mitolojisi Kültürel Sınırları Aşarak İstanbul'a Ulaştı. A. Öncü, & P. Weyland içinde, *Mekân, Kültür, İktidar: Küreselleşen Kentlerde Yeni Kimlikler* (s. 85-105). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Öncü, A. ve Weyland, P. (2016). Giriş: Küreselleşen Kentlerde Yaşam Alanı ve Toplumsal Kimlik Mücadeleleri. A. Öncü, & P. Weyland içinde, *Mekân, Kültür, İktidar* (s. 9-41). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Öncel, A. D. ve Özyayın, G. (2012). Kapalı Site Olgusunun Değişim Sürecine Bir Bakış: Beykoz Soğuksu Örneği. *İdeal Kent* , 6, 62-83.
- Öner, R. V. ve Osmanoğulları, F. (2017). Kentli Haklarına Karşı Şehir Hakkı: Farklılıklar, Benzerlikler ve Eğilimler. *Emek Araştırma Dergisi* , 1, 75-97.
- Önköl, T. A. (2016). Kent ve Siyaset: Siyasal Katılımı Kent ve Mimari üzerinden Okumak. içinde Ö. Sarı ve A. Esgin (Eds.). Ankara: Phoenix.
- Özbay, C. ve Candan, A. B. (2014). Yeni İstanbul Çalışmaları: Yersiz, Havasız, Mülksüz Hayat. A. B. Candan, & C. Özbay içinde, *Yeni İstanbul Çalışmaları* (s. 11-19). İstanbul: Metis Yayınları.
- Özdemir, N. ve Doğrusoy, İ. T. (2016). Kapalı Konut Sitelerinin Kamusal Açık Alanlar Açısından Oluşturduğu problemlerin İnsan-Çevre İlişkileri Bağlamında İrdelenmesi. *MEGARON* , 11 (3), 359-371.
- Özer, İ. (2004). *Kentleşme, Kentlileşme ve Kentsel Değişme*. Ankara: Ekin Kitabevi.

- Özer, İ. (2006). Türkiye'de Kent, Kentleşme ve Kentsel Değişme. M. Zencirkıran içinde, *Dünden Bugüne Türkiye'nin Toplumsal Yapısı* (s. 443-479). Ankara: Novakitap.
- Özet, İ. (2018). *Kentli Muhafazakarlarda Habitus Dönüşümü: Fatih ve Başakşehir Örneği*. Isparta: Yayınlanmamış Doktora Tezi: Süleyman Demirel Üniversitesi.
- Özgür, E. F. (2006). Sosyal ve Mekânsal Ayrışma Çerçevesinde Yeni Konutlaşma Eğilimleri: Kapalı Siteler (İstanbul-Çekmeköy Örneği). *Planlama* , 4, 79-95.
- Özservet, Y. Ç. (2013). İstanbul Zeytinburnu İlçesi'nde Afgan Türklerinin Ulusötesi Kentleşme Ağlarının Analizi. *İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi* , 2, 163-181.
- Özservet, Y. Ç. (2014). Zeytinburnu Kentsel Mekânında Soydaş Diasporasının Örgütlenmesi. *İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi* , 3, 231-243.
- Öztekin , A. (2011). *Siyaset Bilimine Giriş* (7.Baskı ed.). Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Özvar, E. (2003). Osmanlı Zamanında Zeytinburnu. B. Evren içinde , *Surların Öte Yanı: Zeytinburnu* (s. 70-97). İstanbul: Zeytinburnu Belediyesi Kültür Yayınları.
- Pahl, R. E. (1968). A Perspective on Urban Sociology. R. E. Pahl içinde, *Readings in Urban Sociology* (s. 3-40). Oxford: Pergamon Press.
- Pahl, R. E. (1984). *Divisions of Labour*. England: Blackwell.
- Pahl, R. E. (1975). *Whose City?* England: Penguin Books.
- Pahl, R. E. (1974). Urban Managerialism. R. Rose içinde, *The Urban Change in Britain and Germany* (s. 325-343). London: Sage Publications.
- Park, R. (1967). *On Social Control and Collective Behavior*. Chicago: Chicago University Press.
- Park, E. R. (2016). Şehir: Kent Ortamındaki İnsan Davranışlarının Araştırılması Üzerine Öneriler. E. R. Park ve W. E. Burgess içinde, *Şehir* (2. Baskı., s. 37-89). Ankara: Heretik Yayınları.
- Parker, S. (2004). *Urban Theory and the Urban Experience*. London and Newyork: Routledge.
- Parlak, B. (2018). Sürdürülebilir Kalkınma ve Kentli Hakları Perspektiifinden Kent Kültürü ve Kent Kimliğinin Dönüşümü: Bir Proje Örneği. *TESAM Akademi Dergisi* , 11-48.
- Parkin, F. (1979). *Marxism and Class Theory: A Bourgeois Critique*. New York: Columbia Universty Press.
- Perouse, J.-F. (2012). Kapalı Dikey Rezidanslar ve Üst Sınıfların Merkeze Koşullu Dönüş Eğilimi: Eleştirel Bir Değerlendirme. *İdeal Kent* , 6, 84-95.

- Perouse, J.-F. ve Didem, D. A. (2005). Zenginliğin mekânda yeni yansımaları: İstanbul'da güvenli siteler. *Toplum ve Bilim* , 104, 92-123.
- Peach, C. (2007). Sleepwalking into Ghettoisation? The British Debate over Segregation. (K. Schönwalder, Ed.) *Residential Segregation and the Integration of Immigrants: Britain, the Netherlands and Sweeden* , 7-41.
- Pınarcıoğlu, N. Ş., Kanbak, A. ve Şiriner, M. (2013). Kent Kuramları. Ö. Uğurlu, M. Ş. Öner, N. Ş. Pınarcıoğlu ve A. Kanbak içinde, *Kent Sosyolojisi Çalışmaları* (s. 71-103). İstanbul: Örgün Yayınevi.
- Pınarcıoğlu, M. M. ve Işık, O. (2009). Segregation in Istanbul: Patterns and Processes. *TESG* , 100 (4), 469-484.
- Pinch, S. ve Knox, P. (2010). *Urban Social Geography* (6. basım). England: Pearson.
- Porta, D. D. ve Keating, M. (2008). *Sosyal Bilimlerde Yaklaşımlar ve Metodolojiler*. İstanbul: Küre Yayınları.
- Punch, K. F. (2014). *Sosyal Araştırmalara Giriş*. (D. Bayrak, B. Arslan, & Z. Akyüz, Çev.) Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Purcell, M. (2002). Excavating Lefebvre: The right to the city and its urban politics of the inhabitant. *GeoJournal* , 99-108.
- Purcell, M. (2014). Possible Worlds: Henri Lefebvre and the Right to the City. *Journal of Urban Affairs* , 36 (1), 141-154.
- Ratcliffe, P. (2015). The debate between Michael Banton and John Rex: a re-evaluation. *Ethnic and Racial Studies* , 1466-4356.
- Reader, J. (2004). *Şehirler*. (B. F. Karlıdağ, Dü.) İstanbul: YKY.
- Reeves, F. (2007). Exposing the Urban Systems Driving Ethnic Integration and Conflict: Our Debt to John Rex. T. Abbas ve F. Reeves içinde , *Immigration and Race Relations: Sociological Theory and John Rex* (s. 135-159). London: I.B.Tauris.
- Rex, J. ve Moore, R. (1967). *Race Community and Conflict: A study of Sparkbrook*. London: Oxford University Press.
- Rex, J. (1968). The Sociology of a Zone of Transition. R. Pahl içinde, *Readings in Urban Sociology* (s. 211-232). London: Pergamon Press.
- Rex, J. ve Tomlinson, S. (1979). *Colonial immigrants in a British city: A class analysis*. London: Routledge & Kegan Paul.
- Rosenthal, S. (1980). *The Politics of Dependency: Urban Reform in Istanbul*. Westport, CT and London: Greenwood Press.

- Rubenstein, J. M., Renwick, W. H. ve Dahlman, C. T. (2013). *Introduction to Contemporary Geography*. U.S.A: Pearson .
- Ruiu, M. L. (2014). Differences Between Cohousing and Gated Communities A Literature Review. *Sociological Inquiry* , 84 (2), 316-335.
- Salerno, R. A. (1992). Theory and Action in Wirth's "Urbanism". *International Social Science Review* , 67 (2), 51-59.
- Sam, N. (2017). *Kent, Toplum ve Kültür*. Bursa: Ezgi Kitabevi.
- Sargın , G. A. (2017). Kamu, Kent ve Politika. G. A. Sargın, B. Batuman, T. Akış, K. Kılınç, İ. Yalın ve A. Cengizkan içinde, *Ankara'nın Kamusal Yüzleri*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Saunders, P. (1989). *Social Theory and the Urban Question* (2. basım). London: Routledge.
- Saybaşıllı, N. (2017). *Sanat Sahada: Görsel Kültür Çalışmalarında Etnografik Bilgi*. İstanbul: Metis Yayıncılık.
- Schmid, C. (2008). Henri Lefebvre's theory of the production of space: towards a three-dimensional dialectic. K. Goonewardena, S. Kipfer, R. Milgrom ve C. Schmid içinde, *Space, Difference, Everyday Life: Reading Henri Lefebvre* (s. 27-46). New York and London: Routledge.
- Schnapper, D. (2005). *Sosyoloji Düşüncesinin Özünde Öteki ile İlişki*. (A. Sözmezay, Çev.) İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Sennett, R. (2013). *Gözün Vicdanı: Kentin Tasarımı ve Toplumsal Yaşam* (2. Basım). (S. Sertabiboğlu ve C. Kurultay, Çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Sennett, R. (2016). *Kamusal İnsanın Çöküşü*. (S. Durak ve A. Yılmaz , Çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Sennett, R. (2014). *Ten ve Taş, Batı Uygarlığında Beden ve Şehir*. (T. Birkan, Çev.) İstanbul: Metis Yayıncılık.
- Serter, G. (2013). Şikago Okulu Kent Kuramı: Kentsel Ekolojik Kuram. *Planlama* , 23 (2), 67-76.
- Sey, Y. (1998). Cumhuriyet Döneminde Konut. In *75 Yılda Değişen Kent ve Mimarlık* (pp. 273-301). İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları.
- Short, J. R. (2006). *Urban Theory a Critical Assessment*. London: Palgrave Macmillan.
- Simmel, G. (2017). Kapı ve Köprü. K. Alver içinde, *Kent Sosyolojisi* (s. 319-327). İstanbul: Çizgi Kitabevi.

- Slater, T. (2019). Loic Wacquant: Karşılaştırmalı Bir Kent Sosyolojisinin Ana Hatları. *İdealkent: Loic Wacquant ve Kent Sosyolojisi* , 10 (26), 20-28.
- Slattery, M. (2008). *Sosyolojide Temel Fikirler*. (Ü. Tatlıcan ve G. Demiriz, Eds.) İstanbul: Sentez Yayıncılık.
- Smith, N. (2017). *Eşitsiz Gelişim: Doğa, Sermaye ve Mekânın Üretimi*. (E. Soğancılar, Çev.) İstanbul: Sel Yayıncılık/Kentsel.
- Smith, N. ve Williams, P. (2015). Ortodoks Yaklaşım Alternatifler: Tartışmaya Davet. N. Smith ve P. Williams içinde, *Kentin Mutenalaştırılması* (M. Uzun, Çev.). İstanbul: Yordam Kitap.
- Soja, E. W. (2000). *Postmetropolis: Critical study of cities and regions*. Oxford: Malden Mass.
- Stavrides, S. (2016). *Kentsel Heterotopya: Özgürleşme Mekânı Olarak Eşikler Kentine Doğru*. (A. Karatay, Çev.) İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Swartz, D. (2013). *Kültür ve İktidar: Pierre Bourdieu'nün Sosyolojisi*. (E. Gen, Çev.) İstanbul: İletişim Yayınları.
- Şan, M. K. (2008). Kent Kültürü ve Kente Aidiyet Bilincinin Oluşturulması Süreçleri. içinde 3. *Yöresel Kültürler Fuarı ve Sempozyumu: Kentleşme ve Kentlilik Bilinci* (ss. 1-10). Kocaeli: Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları-12.
- Şan, M. K. ve Akyiğit, H. (2014). Şehir, Kimlik ve Mekânsal Ayrışma. H. Taşçı ve N. Nebati içinde (Eds.), *Şehir Üzerine Düşünceler-1* (s. 130-148). İstanbul: Şehir Yayınları.
- Şen, B. (2005). Soylulaştırma: Kentsel Mekânda Yeni Ayrışma Biçimi. H. Kurtuluş içinde, *İstanbul'da Kentsel Ayrışma* (s. 127-161). İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- Şengül, H. T. (2009). *Kentsel Çelişki ve Siyaset* (2. Baskı). İstanbul: İmge Kitabevi.
- Şentürk, Ü. (2016). Modern Kent:Mekânın Yapay Metamorfozu. Ö. Sarı ve A. Esgin içinde, *Toplumsal Analizler Ekseninde Kent Fragmanları* (s. 77-109). Ankara: Phoenix.
- Şentürk, M. (2011). *Kentsel Müdahaleler Açısından İstanbul*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyoloji Bölümü, Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- Tahir , A. (2007). Sparkbrook, Housing Classes& the Market Situation: Forty Years On. T. Abbas ve F. Reeves içinde, *Immigration and Race Relations: Sociological Theory and John Rex* (s. 121-135). London: I.B.Tauris.
- Tekin, F. (2019). Hafıza Ortamından Tüketim Nesnesine Dönüşen Ev. *Sosyal ve Kültürel Araştırmalar Dergisi* , 5 (11), 253-273.

- Töre, E. Ö. ve Som, S. K. (2009). Sosyo-Mekânsal Ayrışmada Korunaklı Konut Yerleşmeleri: İstanbul Örneği. *MEGARON* , 4 (3), 121-130.
- Turut, H. ve Özgür, M. E. (2018). Klasik Kent Kuramlarından Eleştirel Kent Kuramlarına Geçiş Bağlamında Kentleri Yeniden Okumak. *Ege Coğrafya Dergisi* , 27 (1), 1-19.
- Tümer, H. Ö. ve Dostoğlu, N. (2008). Bursa'da Dışa Kapalı Konut Yerleşmelerinin Oluşum Süreci ve Sınıflandırılması. *Uludağ Üniversitesi Mühendislik-Mimarlık Fakültesi Dergisi* , 13 (2), 53-68.
- Tümertekin, E. (2014). *İstanbul, İnsan ve Mekân* (İkinci Basım ed.). İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Tümtaş, M. S. (2012). *Kent, Mekân ve Ayrışma; Kentsel Mekânda Ayrışma Dinamikleri*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Türk, S. M. (2015). 20. Yüzyıl Kent Kuramları. *Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* , 2 (3), 41-59.
- Türkantoğlu, K. (2010). İstanbul'da Batılılaşma İle Başlayan Değişimler. F. Başar içinde, *Kültürler Başkenti İstanbul* (s. 214-224). İstanbul.
- Türkçe Bilim Terimleri Sözlüğü: Sosyal Bilimler*. (2011). Ankara: TÜBA.
- Türkün, A. (2010). İstanbul'da Eski Kent Merkezleri ve Gecekondu Mahallerinde Kentsel Dönüşüm ve Sosyo-Mekânsal Değişim, Proje No: 108K134 (TÜBİTAK 2008-2010).
- Türkün, A. (2014). *Mülk, Mahal, İnsan: İstanbul'da Kentsel Dönüşüm*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Türkün, A., Aslan, Ş. ve Şen, B. (2014). Kentsel Politikalar ve İstanbul'da Sosyo-Mekânsal Dönüşüm. A. Türkün içinde, *Mülk, Mahal İnsan: İstanbul'da Kentsel Dönüşüm* (s. 43-78). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Türkün, A., Ünsan, B.Ö. ve Yapıcı, M. (2014). İstanbul'da 1980'ler Sonrasında Kentsel Dönüşüm: Mevzuat, Söylem, Aktörler ve Dönüşümün Hedefindeki Alanlar. *Mülk Mahal İnsan: İstanbul'da Kentsel Dönüşüm, içinde*. (s. 79-131). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Tahir, A. (2007). Sparkbrook, Housing Classes & the Market Situation: Forty Years On. T. Abbas ve F. Reeves içinde, *Immigration and Race Relations: Sociological Theory and John Rex* (s. 121-135). London: I.B.Tauris.
- Tatlıdil, E. (1992). Kent Sosyolojisi: Kuram ve Kavramlar. *Ege Üniv. Edeb. Fak. Sosyoloji Dergisi* , 3.
- Tekeli, İ. (2007). Bir Demokrasi Projesi Olarak Kent Planlama. *Sivil Toplum* , 5 (17-18), 7-20.

- Tekeli, İ. (2011). *Kent, Kentli Hakları, Kentleşme ve Kentsel Dönüşüm Yazıları*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Thorns, D. C. (2004). *Kentlerin Dönüşümü-Kent Teorisi ve Kentsel Yaşam*. (E. Nal, & H. Nal, Çev.) İstanbul: CSA Global Yayın Ajansı.
- Touraine, A. (2016). *Modernliğin Eleştirisi* (10. Baskı). (H. U. Tanrıöver, Çev.) İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Tuna, K. (2017). *Toplum Açıklama Girişimi Olarak Şehir Teorileri*. İstanbul: İz Yayıncılık.
- Tunçel, A. (2012). Cite-Site-Şehir:Kamusal-Özel Ayrımının Mekâna Özgü Belirlenimleri. *İkinci Uluslararası Felsefe Kongresi*, (s. 89-98). Bursa.
- Turner, S. B. (2015). *Klasik Sosyoloji*. (İ. Çetin, Çev.) İstanbul: İletişim Yayınları.
- Turut, H. ve Özgür, M. E. (2018). Klasik Kent Kuramlarından Eleştirel Kent Kuramlarına Geçiş Bağlamında Kentleri Yeniden Okumak. *Ege Coğrafya Dergisi*, 27 (1), 1-19.
- Uçar, Ö. M. ve Özsoy, A. (2006). Sınır kavramına mekânsal bir yaklaşım: Bahçelievler örneği. *itüdergisi/a mimarlık, planlama, tasarım*, 5 (2), 11-24.
- Urry, J. (1999). *Mekânları Tüketmek*. (G. R. Ögdül, Çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Ünsal, B. Ö. ve Türkün, A. (2014). Neoliberal Kentsel Dönüşüm: Kentsel Alanlarda Sınıfsal Tahliye, Yoksullaşma ve Mülksüzleşme. A. Türkün içinde, *Mülk, Mahal, İnsan: İstanbulda Kentsel Dönüşüm* (s. 17-43). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Vergin, N. (2000). *Din, Toplum ve Siyasal Sistem*. İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- Vogel, J. (1992). Urban Segregation in Sweden Housing Policy, Housing Markets, and The Spacial Distribution of Households in Metropolitan Areas. *Social Indicators Research* 27, 139-155.
- Wacquant, L. (1968). *Deadly Symbiosis: Race and Rise of the Penal State*. Cambridge: Polity Press.
- Wacquant, L. (2004). *Body and Soul: Notebooks of an Apprentice Boxer*. New York: Oxford University Press.
- Wacquant, L. (2007). Territorial Stigmatization in the Age of Advanced Marginality. *Thesis Eleven*, 91, 66-77.
- Wacquant, L. (2009). *Punishing the Poor: The Neoliberal Government of Social in Security*. Durham and London: Duke University Press.

- Wacquant, L. (2010a). Designing Urban Seclusion in the Twenty-First Century: The 2009 Roth-Symonds lecture. *Perspecta* , 43, 164-175.
- Wacquant, L. (2008). Ghettos and Anti-Ghettos: An Anatomy of the New Urban Povert. *Thesis Eleven* , 94, 113-118.
- Wacquant, L. (1989). The Puzzle of Race and Class in American Society and Social Science. *Benjamin E. Mays Monograph Series* , 2 (1), 8-19.
- Wacquant, L. J. ve Wilson, W. J. (1989, Jan.). The Cost of Racial and Class Exclusion in the Inner City. *American Academy of Political and Social Science* , 8-25.
- Wacquant, L. (2011). *Kent Paryaları*. (M. Doğan, Çev.) İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınları.
- Wacquant, L. (2014). Marginality, ethnicity and penalty in the neo-liberal city: an analytic cartography. *Ethnic and Racial Studies* , 37 (10), 1687-1711.
- Wacquant, L. (2007). Territorial Stigmatization in the Age of Advanced Marginality. *Thesis Eleven* , 91, 66-77.
- Wallace, C. ve Pahl, R. (1986). Polarisation, Unemployment and All Forms of Work. S. Allen, A. Waton, & W. K. Purcell içinde, *The Experience Of Unemployment. Explorations in Sociology* (s. 116-133). London: Palgrave Macmillan .
- Weber, M. (1968). *Economy and Society: An Outline of Interpretive Sociology*. Newyork: Bedminster Press.
- Weber, M. (2012). *Ekonomi ve Toplum*. İstanbul: Yarın Yayınları.
- Weber, M. (2018). *Şehir, Modern Kentin Oluşumu*. (H. A. Menteş, Ed. ve M. Ceylan , Çev.) İstanbul: Yarın Yayınları.
- Wessel, T. (2000). Social Polarisation and Socioeconomic Segregation in a Welfare State: The Case of Oslo. *Urban Studies* , 37 (11), 1947-1967.
- White, M. J. (1983). The Measurement of Spatial Segregation. *American Journal of Sociology* , 88 (5), 1008-1018.
- White, M. J. (1988). *Amerikan Neighborhoods and Residential Diffentiation*. U.S.A: Russell Sage Foundaton.
- White, P. (1998). Ideologies, social exclusion and spatial segregation in PARİS. S. Musterd ve W. Ostendorf içinde, *Urban Segregation and the Welfare State: Inequality and exclusion in western cities* (s. 148-168). London: Routledge.
- Williams, P. (1978). Urban Managerialism: A Concept of Relevance? *The Royal Geographical Society* , 10 (3), 236-240.

- Wilson, W. J. (1987). *The Truly Disadvantaged: the Inner City, the Underclass and Public Policy*. Chicago: University of Chicago Press.
- Wilson, W. J. (1991). Look at The Truly Disadvantaged. *Political Science Quarterly* , 106 (4), 639-656.
- Wilson, W. J. (1996). *When Work Disappears: The World of the New Urban Poor*. New York: Alfred A. Knopf.
- Wilson, W. J. (2000, Mart). Rising Inequality and the Case for Coalition Politics. *ANNALS, AAPSS* , 78-99.
- Wilson, W. J. (1996). *When Work Disappears: The World of the New Urban Poor*. New York: Alfred A. Knopf.
- Wirth, L. (2002). Bir Yaşam Biçimi Olarak Kentlileşme. *20.Yüzyıl Kenti içinde*. (B. Duru ve A. Alkan, Çev., s. 77-107). Ankara: İmge Kitapevi.
- Wusten, H. V. ve Musterd, S. (1998). Welfare state effects on inequality and segregation concluding remarks. S. Musterd ve W. Ostendorf içinde, *Urban Segregation and the Welfare State* (s. 238-238). London: Routledge.
- Wu, F. (2004). Transplanting Cityscapes: The Use of Imagined Globalization in Housing Commodification in Beijing. *Wiley* , 36 (3), 227-234.
- Yalçın, M. C., Çalışkan, Ç. O., Çılgın, K. ve Dünder, U. (2014). İstanbul Dönüşüm Coğrafyası. A. B. Candan ve C. Özbay içinde, *Yeni İstanbul Çalışmaları* (s. 47-71). İstanbul: Metis Yayıncılık.
- Yelmen, H. ve Ortaylı, İ. (2003). Tarihsel Perspektiften Sur Dışı. B. Evren içinde, *Surların Öte Yanı: Zeytinburnu* (s. 100-163). İstanbul: Zeytinburnu Belediyesi Kültür Yayınları.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2016). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayınevi.
- Yırtıcı, H. (2005). *Çağdaş Kapitalizmin Mekânsal örgütlenmesi*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Yıldız , R. (2001). Sosyal Bütünleşme ve/için Nereye Kadar Hoşgörü. *Sosyal Bilimler Dergisi* , 2-13.
- Yüceşahin, M. ve Tuysuz, S. (2011, 9 2). Ankara Kentinde Sosyo-mekânsal Farklılaşmanın Örüntüleri: Ampirik Bir Analiz. *Coğrafi Bilimler Dergisi* , s. 159-1

EKLER

EK 1: Mülakat Soruları

1. Kişisel Bilgiler

- a. Cinsiyetiniz?
- b. Doğum yeriniz?
- c. Yaşınız?
- d. Eğitim durumunuz?
- e. Mesleği?(önceki mesleğiniz)
- f. Medeni durumunuz? Çocuk sayınız?
- g. Geliriniz? Aylık Kazancınız? 0-1000; 1000-4000; 4000-8000; 8000-12000; 12000 üstü
- h. Sosyal güvenceniz var mı?
- ı. Konutta kimlerle yaşıyor?/Konut türü

Tezin Nitel Soruları

2. Kaç yıldır İstanbul'da yaşıyorsunuz? İstanbul'da yaşamak size neyi ifade ediyor? İstanbul'a Kendinizi ait hissediyor musunuz? (Memleketiniz olarak görüyor musunuz? İstanbul'da yaşamak önemli mi? Avantajları ve Dezavantajları?
3. Ev/Konut nedir? Ev denince aklınıza ilk neler geliyor? Ne kadar süredir burada oturuyorsunuz? Daha öncesinde nerede yaşıyordunuz? (Mahalle ve ev açısından farkı nedir?)
 - 3.1 Ne kadar süre ile yaşadınız?
 - 3.2 Orada Yaşamak Nasıl Bir deneyimdi?
 - 3.3 Nasıl bir evde yaşıyordunuz?
 - 3.4 Nasıl bir semt/mahalleydi?
 - 3.5 Neden taşındınız?
 - 3.6 Şimdi oturduğunuz yer bir öncekine göre nasıl? Hoşlandığınız ve hoşlanmadığınız özellikler?
3. Şu anki yaşamış olduğunuz yerin *konumu, mimarisi ve sosyal çevresi* hakkında ne düşünüyorsunuz? Burada yaşamaktan memnun musunuz?

3.1 Sizce yaşadığınız mahallenin/sitenin *en büyük sorunu* nelerdir?

3.2 Yaşadığınız mahallenin /sitenin sizce *en olumlu/olumsuz* yönleri nelerdir?

4. Günün birinde buradan taşınmak isteseniz bunun nedeni ne olurdu? *Nerede* yaşamak isterdiniz? Nasıl bir *konutta* yaşamak isterdiniz?

4.1 İstanbul'da oturduğunuz mahalle/site dışında en beğendiğiniz mahalle/ semt neresi? Asla oturmam dediğiniz mahalle ve semt?

5. Mahallenin sizdeki karşılığı nedir? Nasıl bir yerdir mahalle? Neden mahallede bir evde değil de bir sitede oturmayı tercih ediyorsunuz? (*Sitede oturanlar için*)

6. Neden evinizin ve mahallenizin/sitenizin *güvenli* olmasını istersiniz? Güvenliği bozacak unsurlar nelerdir?

7. Sizce mahalle olgusu eskiye göre değişti mi? Neden? Nasıl? Ve Gelecekte nasıl değişecek? (*Sadece mahallede oturanlara sorulacak*)

9. Yakın çevreniz eş dost ile olan ilişkiniz nasıl? Nasıl ve Nereelerde Zaman geçirirsiniz? (Görüşme Sıklığı?) Boş zamanınızı nelere/neye harcarsınız? Eğlenme ve dinlenme amaçlı neler yaparsınız?

8. Mahallede/Sitede uzun yıllar süren bir komşuluk ilişkiniz var mı? Eğer değişti ise bunun temel gerekçesi nedir?

8.1 Aynı mahallede/sitede yaşadığınız komşularınız hakkında ne düşünüyorsunuz?

8.2 *Maddi, kültürel/dini/siyasi, sosyal statü* olarak farklı mısınız? ya da

8.3 Oturmuş olduğunuz yerde *etnik (farklı millet...laz, kürt, çerkes vb.)/siyasi/ideolojik ve dini* olarak farklı kökenden bir grup var mı? Var ise sizin için bir sorun teşkil ediyor mu? Farklı ideolojik gruplara karşı bakış açınız nedir?

9. Siz kendinizi *dini ve etnik /siyasi/ideolojik* olarak nasıl görüyorsunuz? ya da Siz kendinizi nasıl tanımlıyorsunuz? (kültür, kimlik ve aidiyet açısından)? Farklı olduğunuz için dışlandınız mı?

EK 2: Anket Formu 2019

A. ANKETİN YAPILDIĞI SAHA BİLGİLERİ

1. Anketin Yapıldığı Yer

1. İlçe(.....)
2. Semt(.....)
3. Mahalle(.....)
- 4.Site adı/sokak adı(.....)
- 5.Sitedeki/apartmandaki konut fiyat aralığı (.....)
- 6.Sitedeki/apartmandaki konut sayısı(.....)

2. Yerleşim Türü

A. Çevrede Kapalı Site

- (...)1. Villa
- (...)2. Apartman blok
- (...)3. Rezidans
- (...)4. Stüdyo daire

B. Merkezden Mahalle

- (...)5. Yenilenmiş bina (rezidans)
- (...)6. Yenilenmiş bina (bağımsız apartman)
- (...)7. Kapalı sitede apartman blok
- (...)8. Kapalı sitede stüdyo daire
- (...)9. Eski yerleşik bina

3. Anket Yapılan Kişinin Cinsiyeti

Kadın (.....) Erkek (.....)

4. Sitenin/ mahallenin sahip olduğu fiziksel donanımları işaretleyiniz

a. Site	b. Mahalle
1- Havuz(...)	1- Sağlık ocağı(...)
2- Fitness salonu(...)	2- Park(...)
3- Kapalı spor salonu(...)	3- Çocuk oyun alanı (...)
4- Tenis kortu(...)	4- Spor sahası(...)
5- Basketbol-voleybol sahası(...)	5- İlköğretim okulu (...)
6- Dini tesis(...)	6- Lise(...)
7- Cafe/ çay bahçesi(...)	7- Dini tesis(...)
8- Restoran(...)	8- Diğer.....(.....)
9- Alışveriş merkezi(...)	
10- Güzellik salonu(...)	
11- Spa(...)	
12- Sağlık birimi(...)	
13- Güvenlik birimi(...)	
14- Profesyonel çevre bakımı(...)	
15- Özel temizlik ve çöp toplama birimi (...)	
16- Profesyonel yönetim birimi(...)	
17- Golf sahası(...)	
18- Çocuk oyun alanı(...)	
19- Diğer (.....)	

B.5. ANKET YAPILAN KİŞİNİN GENEL PROFİLİ

5.1 Yaş	5.2 Medeni Durumu	5.3 Uyruk	5.4 Doğum Yeri	5.6 Eğitim durumu	5.7 Çalışma durumu	5.8 Emeklilik durumu	5.9 Yapıldığı İş ve Unvanı	5.10 İşten Elde Ettiği Aylık Gelir	5.11 Sosyal Güvenlik Durumu
1- 18-24 2- 25-35 3- 36-50 4- 51-61 5- 62 ve üstü	1- Hiç Evlenmedi 2- Evli 3- Birlikte Yaşıyor 4- Ayrı Yaşıyor 5- Eşi Öldü 6- Boşandı	1- TC 2- Diğer Belirtiniz (.....)	1- (İl.....) 2- (İlçe.....)	1- Okur-Yazar değil 2- Okur-Yazar 3- Okul çağında değil 4- İlkokul mezunu 5- Orta okul mezunu 6- Lise mezunu 7- Y. Okul / Üniversite mezunu 8- Yüksek Lisans / Doktora 9- İlgilene devâm ediyor 10- Liseye devâm ediyor 11- Y. Okul/ Üniversiteye devâm	1- Sürekli İş Var 2- İş Buldukça Çalışıyor 3- Mevsimlik Çalışıyor 4- İşsiz, İş Arıyor 5- İşsiz, İş Aramıyor 6- Ev Kadını 7- Öğrenci 8- Çalışamaz halde 10- Ev erkeği 11- Çalışma çağında değil	1- Emekli ve çalışmıyor 2- Emekli ve çalışıyor 3- Emekli değil	1- Müdür/Yönetici 2- Şef/amir 3- Ustabaşı 4- Uzman/teknisyen /tekniker 5- Düz işçi 6- Esnaf 7- Gezici 8- Memur 9- Diğer (.....)	1- Ortalama Aylık Gelirimiz Belirtiniz (.....)	1- Emekli San. 2- Bağ-Kur 3- SGK 4- Özel Sigorta (Özel sigorta şirketinin adı) 5- Yeşil Kart 6- Sosyal Güvenesi Yok

C. MÜLKİYET BİLGİLERİ VE GEÇMİŞ BİLGİLERİ

6. Hanenizde kaç kişi yaşamaktadır?

Seçenekler	Sayı
17 yaş altı	
18 yaş ve üstü	
Toplam kişi sayısı	

7. Hanenizde yaşayan bu kişilerden kaç aktif olarak çalışmaktadır?

	Çalışan sayısı
(...)1	1 kişi
(...)2	2 kişi
(...)3	3 kişi
(...)4	4 ve daha fazla
(...)5	Çalışan yok emekli
(...)6	Çalışan yok işsiz

8. Yaşadığınız ev kime ait?

- (...)1. Ev sahibiyim
(...)2. Kiracıyım
(...)3. Akrabama ait
(...)4. Diğer(belirtiniz).....

9. Ne kadar aylık ödüyorsunuz? Belirtiniz(.....)

10. Kaç yıldır İstanbul'da yaşıyorsunuz? Belirtiniz(.....)

11. Kaç yıldır bu mahallede/ bu sitede yaşıyorsunuz? Belirtiniz(.....)

12. Bu mahalleden/siteden önce nerede yaşıyordunuz?

- (...)1. Aynı mahalledeki (bir apartman dairesinde)/sitedeki başka bir evde yaşıyordum
(...)2. Başka bir mahalle (bir apartman dairesinde)/sitede yaşıyordum (semt ve site ismi.....)
(...)3. Aynı mahalledeki (müstakil bir evde)/sitedeki başka bir evde yaşıyordum
(...)4. Başka bir mahalle (müstakil bir evde)/sitede yaşıyordum (semt ve site ismi.....)
(...)5. Başka bir şehirde yaşıyordum (ilin ismi.....)
(...)6. Başka bir ülkede yaşıyordum
(...)7. Hep aynı evde yaşadım

13. Aynı mahallede/ sitede ev değiştirme nedeniniz nedir? Ayrılma nedeniniz neydi?

E

- (...)1. Oturduğum evin kirası çok arttığı için
(...)2. Ev sahibi çıkardığı için
(...)3. Oturduğum bina çok eski, bakımsız olduğu için
(...)4. Oturduğum evden daha iyisini aynı fiyata ya da daha ucuza bulduğum için
(...)8. Daha prestijli ve güvenlik birimi olan bir binada yaşamak istediğim için
(...)5. Kendi evimi satın aldığı için
(...)6. Daha yeni ve konforlu bir evde yaşamak için
(...)7. Daha kaliteli komşular istediğim için
(...)9. Diğer(belirtiniz).....

14. Bu siteye yerleşme kararınızda en etkili sebep/sebepler aşağıdakilerden hangisidir?

Sitede Oturanlara Sorulacak!!!!

- (...) 1. Çevredeki planlı sitelerde sakin, yeşil ve hijyenik yaşam olanağı
(...) 2. Sitelerde benzer kültür ve yaşam tarzına sahip insanlarla bir arada yaşama olanağı
(...) 3. Kentin çevresindeki sitelerde yeni teknoloji ve tasarımla daha kaliteli, depreme dayanıklı ve prestijli binaların yapılması
(...) 4. İş yerine yakınlık
(...) 5. Yakın çevrem bir yaşam tarzı olarak bu tür siteleri tercih etmesi
(...) 6. Ailemden diğer fertler istediği için
(...) 7. Elit bir yer olması ve insana aidiyet veren bir yerleşim olması
(...) 8. Güvenlikli bir yaşam olanağı sağlaması
(...) 9. Diğer (belirtiniz).....

15. Mahallenizden siteye taşınmanızın nedenleri nedir? Mahalleden Siteye taşınanlara oturanlara sorulacak!!!

- (...) 1. Oturduğum mahalledeki ev kiralari arttiği için
- (...) 2. Ev sahibi çıkardıği için
- (...) 3. Oturduğum mahalle bakimsız, kalabalık ve otopark sorunu olduğu için
- (...) 4. Oturduğum evden daha iyisini aynı fiyata ya da daha ucuza bulduğu için
- (...) 5. Kendi evimi satın aldıği için
- (...) 6. Daha prestijli ve güvenli bir yerde oturmak istediğim için
- (...) 7. Şehrin içinden kaçmak istediği için
- (...) 8. Kendi kültürüme ve yaşam tarzıma daha uygun komşularla bir arada yaşamak istediği için
- (...) 9. Yabancı uyruklu kişilerden(komşulardan) uzaklaşmak için
- (...) 10. İşyerime yakın olmak için
- (...) 11. Diğer(belirtiniz).....

16. Siteden mahalleye taşınma nedeniniz nedir? Siteden mahalleye taşınanlar için sorulacak !!!

- (...) 1. Oturduğum sitede ev kiralari arttiği için
- (...) 2. Ev sahibi çıkardıği için
- (...) 3. Oturduğum sitede bakimsızlık, kalabalık ve otopark sorunu olduğu için
- (...) 4. Oturduğum evden daha iyisini aynı fiyata ya da daha ucuza bulduğu için
- (...) 5. Oturduğum evin yıllık bedeli ve apartman aidat bedeli yüksek olduğu için
- (...) 6. Daha prestijli ve güvenli bir yerde oturmak istediğim için
- (...) 7. Siteden kent merkezine ulaşım sorunu yaşadığım için
- (...) 8. Şehrin merkezinde yaşamayı tercih ettiğim için
- (...) 9. Kendi kültürüme ve yaşam tarzıma daha uygun komşularla bir arada yaşamak istediğim için
- (...) 10. Komşuluk ilişkisinin olmaması
- (...) 11. İşyerime yakın olmak için
- (...) 12. Diğer(belirtiniz).....

17. Mahalleyi tercih etme nedeniniz nedir ? Mahallede oturanlara Sorulacak!!!

- (...) 1. Akrabalara yakınlık
- (...) 2. Hemşerilere yakınlık
- (...) 3. İşyerine yakınlık
- (...) 4. Ucuz arsa/ev bulma
- (...) 5. Ucuz kira
- (...) 6. Ulaşım kolaylığı
- (...) 7. Ev/sem t güzel
- (...) 8. Diğer (belirtiniz).....

18. Mahallenizin/sitenin genel durumu son 10 yılda daha iyi mi oldu, daha kötü mü?

- (...)1. Daha kötü oldu
- (...)2. Değişiklik olmadı
- (...)3. Daha iyi oldu
- (...)4. Fikrim yok

İyi olduysa ne bakımdan.....

Kötü olduysa ne bakımdan.....

D. MEKANSAL AİDİYET VE AYRIŞMA

19. Aynı mahallede/sitede yaşadığınız komşularınızla komşuluk ilişkileriniz ne düzeyde?

- (...) 1. Çok yakın ve iyi ilişkilerimize var, komşularımızı iyi tanıyoruz
- (...) 2. Orta düzeyde ilişkimiz var
- (...) 3. Fazla ilişkimiz yok, komşularımızı tanımıyoruz

20. Aynı mahallede/sitede yaşadığınız komşularınız hakkında ne düşünüyorsunuz?

- (...) 1. Maddi, kültürel, sosyal statüleri bize uygun
- (...) 2. Maddi statüleri bize uygun ancak kültürel olarak farklıdır

- (...) 3. Maddi statüleri bize uygun ama etnik olarak farklıyız
 (...) 4. Sosyal ve kültürel açıdan benzeriz fakat maddi olarak farklıyız
 (...) 5. Maddi statüleri bize uygun ama sosyal yaşamlarımız birbirinden farklı.
 (...) 6. Aynı mahallede/sitede oturmamıza rağmen maddi statülerimiz birbirinden farklı
 (...) 7. Bilmiyorum, yanıt yok
 (...) 8. Diğer (belirtiniz).....)

21. Seçme olanağınız olsaydı oturduğunuz mahallede/sitede kimlerle yaşamayı isterdiniz?

- (...) 1. Zaten oturmak istediklerimle birlikte oturuyorum
 (...) 2. Bizimle aynı dünya görüşünü, inanç ve değerleri paylaşanlarla
 (...) 3. Türk vatandaşı (yabancı olmayan) olan kişilerle
 (...) 4. Bizim memleketlilerle
 (...) 5. Bizim akrabalarla
 (...) 6. Elit ve kültürlü insanlarla
 (...) 7. Gelir seviyeleri bize uyanlarla / gelir seviyeleri daha yüksek olanlarla
 (...) 8. Kiminle oturduğumuzun bir önemi yok
 (...) 9. Diğer (belirtiniz).....)

22. Aşağıda sayılanlardan hangileri ile komşu olmak, aynı mahallede yaşamak/sitede ya da sosyal bir ilişki kurmak istemezsiniz?

- (...) 1. Etnik kökeni Kürt olan biri
 (...) 2. Dini inancı/mezhebi farklı biri
 (...) 3. Eşcinsel (Homoseksüel) biri
 (...) 4. Alevi olan biri ile
 (...) 5. Dindar biri
 (...) 6. Suriyeli (sığınmacı) biri ile
 (...) 7. Ortadoğu ülkelerinden (Körfez ülkelerinden) gelen Araplar ile
 (...) 8. Ekonomik durumu olmayan biri
 (...) 9. Yaşam tarzı (bana göre) farklı olan biri
 (...) 10. Siyasi görüşü farklı biri
 (...) 11. Eğitimsiz veya cahil biri
 (...) 12. Hepsini ilişki kurmam, böyle bir ayrım
 (...) 13. Diğer (belirtiniz).....)

23. Olanaklarınız elverirse gelecekte İstanbul'da nasıl bir yerde yaşamak istersiniz?

- (...) 1. Şu anda oturduğum mahallede / sitede yaşamaya devam ederim
 (...) 2. Şehrin dışında kapalı lüks bir sitede
 (...) 3. Şehrin dışında bahçeli müstakil bir evde
 (...) 4. Şehrin merkezinde yeni yapılmış lüks bir apartman dairesinde
 (...) 5. Şehrin merkezinde bir rezidansta
 (...) 6. Tarihi kent dokusu olan bir yerleşim alanına
 (...) 7. Diğer (belirtiniz).....)

24. Hangi durumda bu mahallede/sitede yaşamaktan vazgeçersiniz?

- (...) 1. Maddi olanaklarım elverirse daha iyi bir mahalleye / siteye taşınmak için
 (...) 2. Bu mahallede / sitede bizimle aynı kültürel yapıda olmayan insanlar çoğalırsa
 (...) 3. Bu mahallede / sitede bizimle aynı dini yapıda olmayan insanlar çoğalırsa
 (...) 4. Maddi olanaklarım burada yaşamaya yeterli olmazsa
 (...) 5. Vazgeçmem, memnunum
 (...) 6. Diğer (belirtiniz).....)

MAHALLEDE OTURANLAR İÇİN SORULAR (25, 26 ve 27. sorular)!!!

25. Oturduğunuz mahalleye komşu yerleşim alanlarından olan site ve lüks konutlarda oturanlarla olan ilişkiniz nasıl?

- (...)1. Hiçbir ilişkimiz yok
 (...)2. Onlarla hemen hemen hiç karşılaşmıyoruz
 (...)3. Samimi olmasa da çevrede karşılaşınca günlük konuşmalar geçiyor aramızda
 (...)4. Sıkı bir ilişkimiz var
 (...)5. Ekonomik anlamda kendimizi farklı hissettiğimizden görüşmüyoruz
 (...)6. Diğer (belirtiniz).....)

26. Oturduğunuz mahalleye komşu yerleşim alanlarından olan site ve lüks konutlarda oturanlarla ilgili ne düşünüyorsunuz?

(...)1. Bizim mahalle ile çevredeki(lüks konut ve sitede) yerleşmelerde oturanlar arasında politik, kültürel ve manevi değerler açısından farklılıklar var (Seçiniz)(....) a-Çok (...) b-Orta (...) c-Az

(...)2. Bizim sitenin çevresindeki yerleşmelerde oturanlar arasında ekonomik farklılıklar var. (Seçiniz)
(....) a-Çok (...) b-Orta (...) c-Az

(...) 3. Fark yok

(...) 4. Bilmiyorum, yanıt yok

27. Mahalle dışında lüks konut ve sitelerde yaşayanlarla daha fazla ilişki kurmak istiyor musunuz?

(...) 1. Evet istiyorum (...) 2. Hayır istemiyorum (...) 3. Bilmiyorum, yanıt yok

SİTEDE OTURANLAR İÇİN SORULAR (28., 29 ve 30. sorular)!!!

28. Oturduğunuz siteye komşu yerleşim alanlarında oturanlarla ilişkileriniz nasıl?

(...) 1. Hiçbir ilişkimiz yok.

(...) 2. Siteye arabayla girip çıkıyoruz, onlarla karşılaşmıyoruz.

(...) 3. Samimi olmasa da çevrede karşılaşınca günlük konuşmalar geçiyor aramızda (selam veriyoruz).

(...) 4. Çevredeki yerleşmelerden gelen ev ve site çalışanlarımız var, ama komşuluk ilişkilerimiz yok

(...) 5. Bizim sitenin dışında aynı ya da daha yüksek statülü sitelerde oturan tanıdıklarımız var

(...) 6. Sıkı ilişkilerimiz var

(...) 7. Diğer (belirtiniz).....)

29. Oturduğunuz site ile çevredeki yerleşimlerde ikamet edenlerle ilgili ne düşünüyorsunuz?

(...) 1. Bizim site ile çevredeki yerleşmelerde oturanlar arasında politik, kültürel ve manevi değerler açısından farklılıklar var (Seçiniz) (...) a-Çok (...) b-Orta (...) c-Az

(...) 2. Bizim sitenin çevresindeki yerleşmelerde oturanlar arasında ekonomik farklılıklar var.

(Seçiniz) (...) a-Çok (...) b-Orta (...) c-Az

(...) 3. Fark yok

(...) 4. Bilmiyorum, yanıt yok

30. Site dışındaki mahallelerde yaşayanlarla daha fazla ilişki kurmak istiyor musunuz?

(...) 1. Evet istiyorum (...) 2. Hayır istemiyorum (...) 3. Bilmiyorum, yanıt yok

31. Oturduğunuz evi satın alırken/kiralarken öncelikle nelere dikkat ettiniz?

(...) 1. Sement / sitenin güvenlik sistemine

(...) 2. Bu semtte /sitede oturanların bizimle benzer kültürel ve sosyal seviyede olup olmadıklarına

(...) 3. Evin fiyatına / kirasına

(...) 4. İşimize yakın olmasına

(...) 5. Çocukların okullarına yakın olmasına

(...) 6. Alışveriş merkezlerine yakın olmasına

(...) 7. Sağlık, kültür, eğlence vb. merkezlerine yakın olmasına

(...) 8. Yeşil alan, orman, göl vb. yerlere yakın olmasına

(...) 9. Sitenin / konutun sunduğu hizmetlere yakın olmasına

(...) 10. Oturan insanların eğitim seviyelerine

(...) 11. Aynı mezhep ve etnik kökenine sahip olmasına

(...) 12. Türk vatandaşı olmasına (yabancı olmamasına)

E. KÜLTÜREL, SOSYAL VE SEMBOLİK SERMAYE

32. Hanenizde aylık masrafınızı hangi

alana daha çok ayırıyorsunuz?

Sıralayınız...

(...) 1. Mutfak

(...) 2. Kira

(...) 3. Doğalgaz, elektrik, su

(...) 4. Eğitim, sağlık

(...) 5. Giyim

33. Gıda alışverişinizi nerelerden yaparsınız?

**Gıda bütçenizin en büyük bölümünü
harcadığınız yerden başlayarak sırayla
belirtir misiniz? Sıralayınız...**

(...) 1. Bakkaldan

(...) 2. Semt pazarından

(...) 3. Büyük marketlerden

(...) 4. Birleşerek toptan alıyoruz

(...) 5. Diğer.....

(...) 6. Eğlence/Diğer

34. Ailece boş zamanlarınızı, tatil günlerinizi nasıl geçirirsiniz? (Arada sırada yapılan değil, çoğunlukla yapılan seçeneği/seçenekleri işaretleyiniz.)

	Evet	Hayır
1. Akraba, dost ziyaretine gideriz	1	2
2. Sinemaya gideriz	1	2
3. Pikniğe, kıra gideriz	1	2
4. Deniz kenarına gideriz	1	2
5. Alışveriş merkezlerine gideriz (AVM)	1	2
6. Evde geçiririz	1	2
7. Diğer (belirtiniz).....		

35. Arkadaş ve aileniz ile genellikle nasıl sosyalleşirsiniz?

- (...) 1. Aynı mahallede / sitede ev gezmelerine gideriz ☐
(...) 2. Eski mahallemizdeki arkadaşlarımızla ev gezmeleri yaparız
(...) 3. Daha çok dışarıda yemek yemek için buluşuruz
(...) 4. Daha çok dışarıda kültürel faaliyetlere (sinema, konser, tiyatro, vs.) katılmak üzere buluşuruz
(...) 5. Arkadaşlarımızla alışveriş merkezlerinde buluşuruz ☐
(...) 6. Arkadaşlarımızla sosyalleşmeye vaktimiz olmuyor ☐
(...) 7. Diğer (belirtiniz).....)

36. Sinema, tiyatro, konser, sergi vb. gibi kültürel faaliyetlere katılma sıklığınız nedir?

- (...) 1. Haftada en fazla bir kez
(...) 2. Haftada birden fazla
(...) 3. İki haftada bir kez
(...) 4. Ayda bir kez
(...) 5. Çok nadir
(...) 6. Hiç gidemiyoruz

37. Evinizde temizlik, çocuk bakımı, bahçe işleri vs. çalışan yardımcı / yardımcıları var mı?

- (...) 1. Yok
(...) 2. Haftada 1-2 kez temizliğe gelen bir kişi
(...) 3. Sürekli yatılı bir kişi
(...) 4. Sürekli gündüz çalışan bir kişi
(...) 5. Sürekli gündüz çalışan birden fazla kişi
(...) 6. Sürekli yatılı bir kişi, gündüz çalışan bir kişi
(...) 7. Diğer

F. POLİTİK EĞİLİMLER, SİYASAL KATILIM

38. Kendinizi hangi toplumsal statüde görüyorsunuz?

- (...) 1. Sosyo-ekonomik düzeyi üst
(...) 2. Sosyo-ekonomik düzeyi biraz üst
(...) 3. Sosyo-ekonomik düzeyi orta
(...) 4. Sosyo-ekonomik düzeyi ortanın altında
(...) 5. Sosyo-ekonomik düzeyi alt

39. Kendinizi en çok hangi kimlikle tanımlıyorsunuz?

- (...) 1. Mesleki kimliğimle
(...) 2. Etnik kimliğimle
(...) 3. Sınıfsal kimliğimle
(...) 4. Dinsel kimliğimle
(...) 5. Siyasi kimliğimle
(...) 6. Cinsiyetimle / cinsel kimliğimle
(...) 7. Anne / baba kimliği
(...) 8. Hiçbir kimlikle
(...) 9. Diğer.....

40. Kendinizi siyasi kimlik olarak nasıl tanımlarsınız?

- (...) 1. Bir siyasi kimliğim yok
(...) 2. Muhafazakâr
(...) 3. Sağ
(...) 4. Sol
(...) 5. Milliyetçi
(...) 6. Ulusalçı
(...) 7. Sosyal Demokrat
(...) 8. Sosyalist / devrimci
(...) 9. Liberal
(...) 10. İslamcı

41. Siyasetle aktif olarak ilgileniyor musunuz?

- (...) 1. Evet ilgileniyorum
(...) 2. Az ilgileniyorum
(...) 3. Hayır hiç ilgilenmiyorum
(...) 4. Yanıt yok

- (...) 11. Müslüman
 (...) 12. Türkçü
 (...) 13. Diğer (.....)

42. Aşağıdaki kuruluşlardan hangilerine üyesiniz?

- (...) 1. İşçi sendikası
 (...) 2. Meslek odası/derneği
 (...) 3. Alevi-Bektaşî dernekleri
 (...) 4. Hemşeri derneği
 (...) 5. İnsan hakları derneği
 (...) 6. Spor derneği
 (...) 7. Dini dernek
 (...) 8. Sosyal yardımlaşma derneği
 (...) 9. Kent ve mahalle derneği
 (...) 10. Sanat derneği
 (...) 11. Diğer.....
 (...) 12. Üye değilim

43. Yaşadığınız mahalle /sitenin yönetimine aktif olarak katılımınız var mı?

1. Evet (Hangi görevdesiniz?)
 2. Hayır

44. Aşağıdaki nedenlerden dolayı kendinizi farklı hissettiğiniz oldu mu? Aşağıdaki seçeneklerden kendinize uygun olanı seçiniz.

1. (Kendi Milletinizden) Etnik Kimliğinizden Dolayı Ayrımcılığa Uğradınız mı	(1)Evet	(2)Hayır
2. Dini/Mezhepsel Kimliğinizden Dolayı Ayrımcılığa Uğradınız mı	(1)Evet	(2)Hayır
3. Ekonomik Durumunuzdan Dolayı Ayrımcılığa Uğradınız mı	(1)Evet	(2)Hayır
4. Siyasi Görüşünüzden Dolayı Ayrımcılığa Uğradınız mı	(1)Evet	(2)Hayır
5. Oturduğunuz Mahalleden Dolayı Ayrımcılığa Uğradınız mı	(1)Evet	(2)Hayır
6. Yaşam Tarzınız Nedeni ile Ayrımcılığa Uğradınız mı	(1)Evet	(2)Hayır
7. Cinsel Kimliğinizden Dolayı Ayrımcılığa Uğradınız mı	(1)Evet	(2)Hayır
8. Konuştuğunuz Dil Ya da Şive Nedeniyle Ayrımcılığa Uğradınız mı	(1)Evet	(2)Hayır

G. MEKANSAL/KENTSEL DÖNÜŞÜM

45. Mahallede yürütülmesi planlanan kentsel dönüşüm projesi duydunuz mu?

- 45.1. (...)1. Hiç duymadım (...)2. Bir şeyler duydum (...)3. Duydum

45.2. Kimden Duydunuz?

- (...) 1. Belediyeden
 (...) 2. Kaymakamlıktan
 (...) 3. Muhtardan
 (...) 4. Komşudan
 (...) 5. Tanıdıklarından
 (...) 6. Dernekten
 (...) 7. Medyadan
 (...) 8. Diğer (belirtiniz):.....

46. Sizce mahallenize yapılan kentsel dönüşümle yönelik fikriniz olumlu mu, olumsuz mu?

46.1. (Olumlu buluyorsanız neden? cevaplayınız)

- (...) 1. Oturduğumuz yerin yaşamsal düzeyi artıyor
 (...) 2. Depreme dayanıklı yapılar ortaya çıkıyor
 (...) 3. Otopark ve bahçesi olan yapılar ortaya çıkıyor
 (...) 4. Oturulan yerin ekonomik değerini artırıyor
 (...) 5. Komşuluk ilişkilerini olumlu etkiliyor
 (...) 6. Diğer (belirtiniz):.....

46.2. (Olumsuz buluyorsanız neden? cevaplayınız)

- (...) 1. Yapılacaklarla ilgili bilgimiz yok/farklı açıklamalar yapılıyor
 (...) 2. Yapılacaklarla ilgili fikrimiz sorulmuyor
 (...) 3. Mülkiyet belgelerimizin kabul edilip edilmeyeceği belli değil
 (...) 4. Bize borç çıkarılırsa ödeyemeyiz
 (...) 5. Apartman yaşamına uyum sağlayamayız
 (...) 6. Başka bir yere gönderilsek sosyal ilişkilerimizi kaybederiz
 (...) 7. Burası işyerlerimize yakın/başka bir yerde ekonomik olarak zorlanırsak
 (...) 8. Kiracıyım; bu fiyatlara kiralık ev bulmam zor
 (...) 9. Diğer (belirtiniz):.....

47. Sizce bu konularda mahalle sakinlerinin birlikteliği yeterli mi?

47.1 (...) 1. Evet (...) 2. Hayır

47.2 (Cevabınız hayır ise) Sizce bu birlikteliği zayıflatan en önemli etkenler nelerdir?

- (...) 1. Farklı etnik gruplar/hemşeri grupları kendilerini ayırıyor
- (...) 2. Farklı politik gruplar var
- (...) 3. Evlerin konumları ve fiziki özellikleri birbirinden çok farklı
- (...) 4. Farklı mülkiyet haklarına/belgelerine sahibiz
- (...) 5. Bilgi eksikliği/karmaşası var
- (...) 6. Ortak bir fikir etrafında buluşamıyoruz
- (...) 7. Bizi temsil edenler yeterli değil
- (...) 8. Diğer (belirtiniz):.....

48. Mahallenizdeki/Bulunduğunuz yerleşim alanındaki sorunların çözümünde sizce hangi kurum veya kişiler destek olabilir?

- (...) 1. Başka mahallelerdeki kişi ve dernekler
- (...) 2. Mimarlar Odası, Şehir Plancıları Odası gibi demokratik kitle örgütleri
- (...) 3. Siyasi partiler
- (...) 4. Belediye
- (...) 5. Diğer (belirtiniz):.....

49. Sizce Yeni Yapılan Siteler, Lüks Konutlar, Apartmanlar veya Kentsel Dönüşüm Uygulamaları toplumda bir farklılaşmaya yol açıyor mu?

(...) 1. Evet (...) 2. Hayır

50. Sizce kentsel/mekânsal dönüşüm ile birlikte mahallede ne gibi değişiklikler meydana geldi?

- (...) 1. Komşuluk ilişkileri azaldı
- (...) 2. Ekonomik durumumuz kötüleşti
- (...) 3. İnsanlara güvenimiz azaldı
- (...) 4. Çevre kirliliği arttı
- (...) 5. Trafik sorunları arttı
- (...) 6. Depreme dayanıklı binalar arttı
- (...) 7. Yaşam düzeyimiz/standartımız iyileşti
- (...) 8. Park alanı veya yeşil çevre olanağı arttı
- (...) 8. Diğer

51. Sizce kentteki mahalleler/yerleşim alanları arası farklılaşmasının nedeni nedir?

- (...) 1. Gelir durumu
- (...) 2. Etnik kimlik farklılığı
- (...) 3. Dini görüş farklılığı
- (...) 4. Yaşam tarzı farklılığı
- (...) 5. Toplumun eskiye göre değişmesi
- (...) 6. Hemşericilik
- (...) 7. Mahalleler arası ayrışma yok
- (...) 8. Diğer (belirtiniz):.....

EK 3: Nitel Araştırmada Görüşülenlerin Sosyo-Demografik Özellikleri

	Cinsiyet	Yaş	Eğitim	Doğum yeri	Medeni hali	Çocuk sayısı	Maddi durum	Mesleği	Mahalle /Site
1. Görüşülen	Erkek	63	Lise Mezunu	Üsküp, Makedonya	Evli	2	3500	Tornacı, Frezici	Çırpıcı/ gecekondudan-apartman
2. Görüşülen	Erkek	48	Ortaokul	İstanbul, (Zeytinburnu, Rumeli)	Evli	-	2400	Muhtar	Çırpıcı/gecekondudan apartman
3. Görüşülen	Kadın	49	Üniversite	İstanbul	Evli	3	Orta	Eczacı	Çırpıcı/Site
4. Görüşülen	Kadın	44	Lise	İstanbul	Evli	1	3000	Ev hanımı	Çırpıcı
5. Görüşülen	Kadın	60	Üniversite	İstanbul	Bekar	-	Orta	İktisat-İşletme den emekli	Çırpıcıdan Sarıyer'e taşınmış
6. Görüşülen	Kadın	59	İlkokul	İstanbul(Arnavut göçmeni)	Evli	-	Ortanın altı	Halk Ekmek Satıcısı	Çırpıcı
7. Görüşülen	Kadın	30	Üniversite	İstanbul	Evli	1	Üst	(Rus dili ve edebiyatı) Ev hanımı	Veli Efendi/ Site, the İstanbul
8. Görüşülen	Kadın	37	Üniversite	İstanbul	Evli	3	Üst	Dış ticaret şuan çalışmıyor	Veli Efendi/ Site, the İstanbul
9. Görüşülen	Kadın	32	Orta-okul	Çankırı	Evli	2	Üst	Ev hanımı	Veli Efendi/ Site, the İstanbul
10. Görüşülen	Kadın	23	Üniversite	İstanbul	Bekar	-	Üst	Mimar	Veli Efendi/ Site, the İstanbul
11. Görüşülen	Erkek	31	Lise	Gümüşhane	Evli	1	Orta	Mekanik -tesisat	Site, the istabul Veli Efendi
12. Görüşüle	Kadın	38	Üniversite	Erzurum	Evli	4	Üst	Ev hanımı	Veli Efendi/ Site, the İstanbul
13. Görüşülen	Kadın	25	Yüksek Lisans	Konya	Bekar	-	Orta altı	Sosyolog	Yeşiltepe
14. Görüşülen	Erkek	51	Üniversite	İstanbul	Evli	2	orta	Mühendis-Yönetici	Kazlıçeşme/Site-16-9

15. Görüşülen	Kadın	36	Üniversite	İstanbul	Evli	1	Orta	İnsan kaynakları	Kazlıçeşme/Site-16-9
16. Görüşülen	Kadın	25	Lise	Suriyeli	Evli	2	üst	Ev hanımı	Kazlıçeşme/Site-16-9
17. Görüşülen	Kadın	28	Üniversite	Suriyeli	Evli	2	Üst 5000	Kimyacı	Kazlıçeşme/Site-16-9
18. Görüşülen	Kadın	60	Okuma - yazma yok	Mardin	Evli	6	Asgari ücret	Merdiven siliyor	Yeşiltepe
19. Görüşülen	Kadın	28	Ortaokul	Diyarbakır	Evli	2	Asgari Ücret	Ev Hanımı-penye temizleme	Yeşiltepe
20. Görüşülen	Kadın	54	Önlisans	Sivas	Evli	2	2200	Muhtar	Yeşiltepe
21. Görüşülen	Erkek	62	Üniversite	İstanbul-zeytinburnu	Evli	2	Orta	Taksici	Yeşiltepe –gecekondu da apartman
22. Görüşülen	Erkek	28	Lise	Mardin	Evli	2	Orta üst	Emlak danışmanı	Yeşiltepe
23. Görüşülen	Erkek	68	Lise	Erzincan	Evli	3	Orta	Müttehit-emekli	Yeşiltepe
24. görüşülen	Erkek	54	Lise	Giresun	Evli	2	20 bin üstü	Un ticareti yapıyor	Seyit Nizam/Site
25. Görüşülen	Erkek	48	Lise	Elazığ	Evli	3	20 bin	Tekstil	Seyit Nizam/Site
26. Görüşülen	Erkek	60	Üniversite	Balıkesir	Evli	2	6000	Makine Mühendisi-Yönetici	Seyit Nizam/Site
27. Görüşmeci	Kadın	47	Ortaokul	Yunanistan	Evli	2	15000	Modelist	Seyit Nizam/Site
28. Görüşmeci	Erkek	71	İlkokul	Tekirdağ çorlu	Evli	2	Emekli maaşı	Matbaa emeklisi	Sümer
29. Görüşmeci	Erkek	69	Ortaokul	İstanbul	Evli	2	2000	Esnaf-müzisyen kahveci	Sümer
30. Görüşmeci	Kadın	66	Lise	Yunanistan	Evli	2	Asgari ücret	Emekli	Sümer
31 Görüşmeci	Kadın	47	Üniversite	Katar (5 yıldır Türkiye’de)	Bekar	-	Üst	İngiliz edebiyat ve eğitim	Veli Efendi/Site- The İstanbul-
32. Görüşmeci	Erkek	55	Üniversite	İstanbul	Bekar	-	Üst	İşletmeci	Veli Efendi/Site- The İstanbul-

33. Görüşmeci	Erkek	42	Doktora	Türk, Suriye, Suudi Arabistan ve Amerika	Evli	2	25 bin	Pazarlama İşletme	Kazlıçeşme/Site-16-9
34. Görüşmeci	Kadın	64	Yüksek Lisans	Kuveyt	Dul	-	Üst	emekli işletme	Kazlıçeşme/Site-16-9
35. Görüşmeci	Kadın	44	İlkokul	Konya	Evli	2	orta	Lokanta işletiyor	Yeşiltepe
36. Görüşmeci	Kadın	53	İlkokul	Konya	Evli	1	alt	Ev hanımı	Yeşiltepe
37. Görüşmeci	Erkek	44	Ortaokul	Karabük				Serbest bina görevlisi	Sümer/Site
38. Görüşmeci	Erkek	40	İlkokul	Konya	Evli	2	5-6 bin	Metal saç	Yeşiltepe
39. Görüşmeci	Kadın	45	Lise	Fatsa Ordu	Evli	?	Asgari	Ev hanımı	Sümer /Site
40. Görüşmeci	Erkek	53	Orta	Fatsa	Evli	2	Asgari	İnşaat görevlisi	Sümer /Site Bina Görevlisi
41. Görüşmeci	Erkek	49	İlkokul	Erzincan	Evli	2	asgari	Elektrikçi	Sümer
42. Görüşmeci	Erkek	44	Lise	Karabük	Evli	3	3500	kasap	Sümer /Site
43. Görüşmeci	Erkek	41	İlkokul	Kastamonu	Evli	3	2000	Kamyon şoförü	
44. Görüşmeci	Kadın	42	İlkokul	Sivas	Evli	3	asgari	Ev hanımı (daha öncesinde yemek yapmış)	Sümer /Site
45. Görüşmeci	Erkek	44	İlkokul	Afganistan	Evli	5	orta	Esnaf	Yeşiltepe
46. Görüşmeci	Erkek	75	Yüksek Lisans	İstanbul	Dul	2	15 bin	Hukuk	Seyitnizam/Site
47. Görüşmeci	Erkek	49	Lisans	İstanbul	Evli	3	15 bin	Diş doktoru	Çırpıcı/Site-Avrupa Konutları
48. Görüşmeci	Kadın	27	Üniversite	Giresun	Bekar	-	10 bin	Eczacı	Sümer /Site
49. Görüşmeci	Kadın	52	Yüksek lisans	İstanbul	Evli	3	10 bin	İşletme	Seyitnizam/Site
50. Görüşmeci	Kadın	26	Lisans	İstanbul	Bekar	-	20 bin	Avukat	Seyitnizam/Site
51. Görüşmeci	Kadın	53	Lisans	İstanbul	Evli	3	Orta üst	Emekli bankacı	Seyitnizam/Site

52. Görüşmeci	Kadın	39	İlkokul	Konya	Evli	2	asgari	Ev hanımı	Sümer
53. Görüşmeci	Kadın	65	İlkokul	Ayvalık	Dul	1	asgari	Emekli	Sümer
54. Görüşmeci	Kadın	49	Lise	İstanbul	Bekar	-	25 bin	İşletmeci	Seyitnizam/Site
55. Görüşmeci	Kadın	57	Lise	İstanbul	Evli	-	4000-8000	Ev hanımı	Kazlıçeşme/Site-16-9

ÖZGEÇMİŞ

Ad Soyad: Meryem KÜÇÜK	
Eğitim Bilgileri	
Lisans	
Üniversite	Süleyman Demirel Üniversitesi
Fakülte	Fen Edebiyat Fakültesi
Bölümü	Sosyoloji Bölümü
Yüksek Lisans	
Üniversite	Sakarya Üniversitesi
Enstitü Adı	Sosyal Bilimler Enstitüsü
Anabilim Dalı	Sosyoloji
Programı	Sosyoloji
Makale ve Bildiriler	
<u>1. Uluslararası bilimsel toplantılarda sunulan ve bildiri kitaplarında (proceedings) basılan bildiriler:</u>	
1.1. KÜÇÜK, M. (2013). “Violence Against Woman and Woman’s Shelter Homes Fighting It (example woman’s shelter homes in Eyüp and Üsküdar)”. 5.in the Balkans, the International Social Science Congress. Novi Pazar/SERBIA	
1.2. ATILLA, S., YAZGAN, P. ve KÜÇÜK, M. (2016). “Değişen Yaşam Koşulları ve Kadının Yaşlanması Üzerine”, Uluslararası Disiplinler Arası Kadın Araştırması Kongresi, KADEM, (Yayın No: 3396526)	
1.3. KÜÇÜK, M. (2017). “Batı’nın Doğu’yu Görme Biçimini Yeni Sömürge Araçları Üzerinden Okumak” II. Türk- Cezayir Sosyal Bilimler Kongresi, Kimlik ve Kültürel Farklılık, Sakarya	
1.4. KÜÇÜK, M. (2017). “Archaeology, Information and Power in the New Colonial Order of the West in the East “STT-MENA 2017 (6th STTMENA Conference on “Interactions: Civilizations, Societies and Living with the Other” on December 14-15, 2017 in Nicosia, Northern Cyprus.)	
1.5. ŞAN, M.KEMAL, KÜÇÜK, M (2018). Urban Poverty, Migration and Spatial Concentration- Segregation of Poverty, THE MIGRATION CONFERENCE 26-28 JUNE 2018 LISBON, PORTUGAL	
<u>2. Ulusal hakemli dergilerde yayımlanan makaleler:</u>	
2.1. MERYEM SERDAR; MERYEM KÜÇÜK;(2015). - Oryantalizm ve Öteki Algısı - Sosyal ve Kültürel Araştırmalar - Vol.1 - pp.107-127 - ISSN : 2149-2778 - DOI : - - - - - 2015 –	
2.2. ŞAN, M.KEMAL, KÜÇÜK, M (2018). “Kentsel Yoksulluk Göç ve Yoksulluğun Mekânsal Yoğunlaşması-Ayrışması,” <i>Göç Dergisi</i> , vol. 5, no. 2, ss. 185–204 KÜÇÜK, M. (2018). “Evsizlik ve Evsizliği Açıklayan Teoriler,” <i>İDEALKENT</i> , vol. 9, no. 24, ss. 515–535.	